

**Національна академія наук України
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України»**

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
РОЗВИТКУ СФЕР ДІЯЛЬНОСТІ ТА РИНКІВ**

У 4 частинах

Київ – 2020

Матеріалами для видання «Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків» у чотирьох частинах послужили результати науково-дослідної роботи «Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків» (№ держреєстрації 0118U007329), яку колектив науковців ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» виконував упродовж 2018–2019 рр.

Мета цієї НДР полягала у розробленні напрямів та обґрунтуванні пропозицій щодо модернізації політики розвитку окремих ключових видів діяльності та ринків – сільського господарства, зовнішньоторговельної діяльності, державної служби і ринку праці.

Модернізація традиційно розглядається як модель прогресивного переходу від досучасного або традиційного (аграрного) до сучасного суспільства. Початок теорії модернізації поклали ідеї німецького соціолога Макса Вебера (1864–1920), у свою чергу її було покладено в основу парадигми модернізації, розробленої гарвардським соціологом Талкоттом Парсонсом (1902–1979). З позицій цієї теорії науковці розглядають і намагаються пояснити процеси модернізації в суспільстві, адже вона акцентує на внутрішніх факторах країни, припускаючи, що за умови надання допомоги «традиційні» країни можуть розвиватися за моделлю розвинених країн. Теорія модернізації домінувала у соціальних науках у 1950-х та 1960-х роках, а потім свою актуальність втратила¹. Інтерес до неї повернувся у 1991 р., після розпаду Радянського Союзу, – під час дискусій щодо шляхів соціального та економічного розвитку пострадянських країн.

На сьогодні поняття «модернізація» застосовують переважно у трьох різних значеннях: а) як внутрішній розвиток країн Західної Європи та Північної Америки, що відноситься до європейського Нового часу; б) як наздоганяючу модернізацію, яку практикують країни, що не відносяться до країн першої групи, але прагнуть їх наздогнати; в) як процеси еволюційного розвитку найбільш модернізованих суспільств (Західна Європа і Північна Америка), – тобто модернізацію розглядають як постійний процес, який наразі відбувається за допомогою проведення реформ та впровадження інновацій, що означає перехід до постіндустріального суспільства². Особливістю сучасних модернізаційних процесів є те, що варіанти сучасного суспільства запропоновані не тільки країнами, що відносяться до західної цивілізації, а й Японією, Південною Кореєю та іншими країнами Південно-Східної Азії.

У теорії модернізації виділяють два напрями: ліберальний і консервативний. Ліберальний напрям розглядає процес модернізації як

¹ Goorha Prateek. Modernization Theory. Oxford Research Encyclopedias. URL: <https://oxfordre.com/internationalstudies/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-266>

² Гавров С.Н.. Социокультурная традиция и модернизация российского общества. Москва: Московский государственный университет культуры и искусств, 2002. URL: https://refubium.fub-berlin.de/bitstream/handle/fub188/14571/9785947780208_S_N_Gavrov_Sotsiokulturnye_tradition_and_modernization_of_the_Russian_society.pdf?sequence=1&isAllowed=y

перехід від традиційного до сучасного суспільства, тобто як своєрідну «вестернізацію». Представники ліберального напрямку відштовхувалися від універсальної картини суспільного розвитку, відповідно до якої всі країни розвиваються за єдиною схемою і зразком. Такі країни характеризуються ринковою економікою, відкритим суспільством, новими інформаційними технологіями, розвиненими мережами комунікацій, соціальною мобільністю, раціональністю, плюралізмом, демократією, свободою. Представники консервативного напрямку акцентують на внутрішніх суперечностях процесу модернізації, конфлікті політичної участі та інституціоналізації, збереженні політичної стабільності й порядку (як умовах успішного соціально-економічного розвитку), відповідно до характеру і спрямованості процесів розвитку національним та історичним особливостям країн, що розвиваються³. Іншими словами, консервативна модернізація полягає в зміні зовнішніх елементів функціонування соціально-економічної та політичної систем без глибокої соціально-політичної трансформації, тобто без упровадження ліберальних свобод, що сприяє встановленню модернізованих недемократичних режимів. Найбільш яскраві приклади таких змін – прийняття капіталістичної (ринкової) форми економічних відносин за авторитаризації політичних відносин – можна спостерігати в Китаї та Росії.

Сучасна версія теорії модернізації орієнтована на визначення часового періоду або події, що «підштовхують» суспільство у напрямі модернізації⁴. Таку «точку відліку» можуть зумовити у тому числі політичні події.

Для України подією, що дала поштовх процесу модернізації за ліберальним напрямом, стало отримання незалежності у результаті розпаду Радянського Союзу. Відтоді в економіці почався період створення ринкових інститутів за зразком країн західної цивілізації. У цей період Україна активно інтегрувалася у міжнародне інституційне середовище. Зокрема, модернізація торговельної політики відбувається за нормами та правилами Світової організації торгівлі, членом якої Україна стала з 2008 р. Процеси модернізації економіки прискорилися після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає імплементацію інститутів ЄС в українську економіку.

Модернізація економічної політики передбачає зміну пріоритетів розвитку галузей економіки / видів діяльності / ринків. За результатами аналізу сучасних проблем розвитку економіки України спочатку були визначені окремі (ключові) види діяльності та ринки, які найбільше потребують зміни пріоритетів розвитку, – сільське господарство, зовнішньоторговельна діяльність, державна служба і ринок праці. При формулюванні теми роботи науковці використали терміни «сфери

³ Федотова Валентина. От догоняющей модернизации к национальной: теоретический аспект. URL: http://www.perspektivy.info/rus/gos/ot_dogonajushhej_modernizacii_k_nacionalnoj_teoreticheskij_aspekt_2007-12-07.htm

⁴ Modernization Theory: Definition, Development & Claims. URL: <https://study.com/academy/lesson/modernization-theory-definition-development-claims.html>

діяльності» та «ринки» для узагальнення об'єкта дослідження. Термін «сфера діяльності» використовується з огляду на те, що дослідження охоплює модернізацію сфери державного управління. Хоча КВЕД-2010 містить вид діяльності 84.11 «Державне управління загального характеру», проте – як у практиці державного управління, так і в науковій літературі – стосовно державного управління переважно використовується термін «сфера державного управління». Так, у підручнику «Державне управління» Національної академії державного управління при Президентові України використовується термін «сфера державного управління», натомість термін «вид діяльності» стосовно державного управління не використано жодного разу⁵.

Сільське господарство та аграрні ринки є ключовими для розвитку економіки України, відповідно модернізація аграрної політики є пріоритетним напрямом модернізації економічної політики країни. Унаслідок проведеної в рамках політики наздоганяючої модернізації аграрної реформи у 1994–2000 рр. у сільському господарстві України сформувалася мережа агрохолдингів, що призвело до вкрай негативних наслідків для сільського населення, соціальної сфери села і природних ресурсів. На той час, коли для агрохолдингів і великих сільськогосподарських підприємств, які виробляють переважно продукцію на експорт, створена відповідна ринкова інфраструктура, малі сільськогосподарські виробники, які забезпечують переважно внутрішній продовольчий ринок, мають вкрай обмежені можливості реалізації своєї продукції. Сільське господарство як пріоритетний вид діяльності, з огляду на його роль в економіці та соціальному житті країни, потребує зміни пріоритетів аграрної політики до стимулювання розвитку малих форм господарювання та їх об'єднань. Результати відповідних досліджень представлені у першій частині видання, присвяченій модернізації аграрної політики. Світовий досвід засвідчує: фермерський тип господарювання не зійшов з історичної сцени, а навпаки – і в умовах глобалізаційних процесів залишається основним у країнах ЄС і – переважно – країнах світу. Але це стало можливим завдяки об'єднанням індивідуальних сімейних ферм, насамперед малих, у виробничі (для спільного ведення господарства) та маркетингові (для спільних дій на ринку) структури, що активно підтримувалися і підтримуються державами. У першій частині видання представлено результати досліджень засад стимулювання розвитку господарських об'єднань виробників в аграрному секторі у контексті імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і розвитку механізмів державної підтримки фермерства в Україні. Процеси глобалізації спонукали фермерів більшості країн світу до об'єднання в такі організаційно-правові структури, які б, з одного боку, максимально зберігали переваги, цінності та принципи функціонування фермерських господарств, з іншого – становили успішну конкуренцію

⁵ Державне управління: підручник: у 2-х т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

комерційним торговим компаніям і сприяли усуненню дисбалансу щодо концентрації ринкової влади у продуктових ланцюжках.

Отже, саме з метою усунення останнього модернізація аграрних ринків виступає ключовим завданням аграрної політики.

У цьому аспекті у першій частині видання висвітлено особливості маркетингових неприбуткових об'єднань, завдяки яким зменшуються витрати і збільшуються доходи господарств – їх членів, підвищується товарність малоземельних ферм. Автори пропонують низку змін до законодавчих актів України, які наближають наше законодавство до законодавства ЄС у сфері кооперації, державної підтримки об'єднань малих виробників, кооперативного кредитування, оподаткування господарських некомерційних об'єднань.

Дослідження у сфері модернізації аграрної політики проводилися також у напрямі розвитку механізму державної підтримки фермерства. Основною метою останнього є оцінка сучасного стану державної підтримки фермерства як ефективного способу господарювання на землі та розроблення пропозицій щодо удосконалення цього механізму для забезпечення комплементарного ефекту – нарощення виробництва безпечного продовольства у сегменті дрібних виробників і просування його на низькоплатоспроможні ринки (для вразливих верств населення). Таким чином, у дослідженні оцінюються механізми державної підтримки фермерства в Україні з точки зору забезпечення оптимального поєднання інтересів держави, виробників і споживачів та сприяння локальному розвитку. Одним із апробованих у світі засобів підтримки фермерських господарств є створення гарантованого каналу збуту їх продукції шляхом збільшення попиту на неї внаслідок надання продовольчої допомоги вразливим верствам населення. У процесі дослідження автори узагальнили досвід реалізації програм такої допомоги, на прикладі США розкрито механізм, суспільні вигоди і втрати від їх впровадження. Обґрунтовано необхідність, оцінено можливості та визначено нормативно-правові передумови запровадження продовольчих субсидій населенню в Україні, опрацьовано основні засади формування Державної цільової програми допомоги малозабезпеченим громадянам на придбання плодоовочевої продукції в господарствах фермерського типу та заходи щодо її реалізації.

Внаслідок політики наздоганяючої модернізації впродовж 1990-х і 2000-х років в українській економіці відбулися процеси деіндустріалізації і лібералізації зовнішньої торгівлі. На сьогодні результати вітчизняної моделі наздоганяючої ринкової модернізації економіки можна порівняти з результатами консервативної моделі модернізації, яка впроваджувалася у країнах Азії та яка вивела Китай на лідерські позиції у світовій економіці та торгівлі. Тому частина 2 видання – «Перспективи участі України в ініціативі «Один пояс, один шлях» – присвячена дослідженню торговельної та промислової політики Китаю, модернізації торговельної політики України на ринках Китаю і модернізації промислової політики України з урахуванням досвіду КНР. Хоча пріоритети зовнішньої торгівлі України

змістилися у бік торгівлі з ЄС, проте це не допомогло компенсувати втрати ринків Російської Федерації, отже, потрібно активно використовувати можливості розвитку торгівлі з третіми країнами. Відносини з Китаєм автори досліджують у рамках ініціативи уряду Китаю «Один пояс і один шлях» та концентрують увагу як на можливостях, так і на ризиках українсько-китайського співробітництва, особливо у разі лібералізації торговельних режимів і відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення. Крім торгівлі, акцент у дослідженні робиться також на співробітництві у сфері промисловості та інновацій.

Також на сучасному етапі розвитку необхідно активізувати політику зайнятості у напрямі скорочення структурного безробіття в регіонах країни. Відповідні проблеми і підходи до модернізації політики зайнятості відображено у частині 3 видання. Дослідження авторів зосереджені на проблемі освітньо-професійних дисбалансів регіональних ринків праці, що гальмує модернізацію економічного розвитку. Існує проблема значного дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили за професійно-кваліфікаційним, освітнім рівнями в різних видах економічної діяльності, економічних регіонах, у країні загалом. Виявлення та кількісна оцінка освітньо-професійних дисбалансів дозволить розробити інструменти оптимізації освітньої політики та політики зайнятості. Досягнення поставленої мети передбачає виявлення регіональних особливостей професійно-кваліфікаційної структури зайнятості населення в Україні; класифікацію основних чинників впливу на попит і пропозицію робочої сили; наукові оцінки освітньо-професійних втрат регіональних ринків праці, професійного структурного безробіття за регіонами країни, обсягів та структури підготовки кадрів у ПТНЗ та ЗВО; виявлення основних освітньо-професійних дисбалансів регіональних ринків праці; оцінювання стану виконання регіональних програм зайнятості населення в частині підготовки (перепідготовки) кадрів, узагальнення проблем професійної підготовки на виробництві, формалізації неформальних навичок.

Для ефективного проведення економічних реформ необхідна модернізація регуляторної політики країни у напрямі вдосконалення оцінки наслідків впливу регуляторних актів на економіку. Відповідні дослідження також представлені у частині 3. У питаннях модернізації регуляторної політики автори зосереджують увагу на особливостях та розвитку інструментарію з оцінки можливих наслідків впровадження регуляторних актів, на порівнянні підходів до оцінки наслідків упровадження регулювання в Україні та в розвинених країнах, економічних та соціологічних методах для виконання таких оцінок, особливостях підходів до їх проведення у транспортному та енергетичному секторах. Незважаючи на те, що в Україні створено сучасне інституційне забезпечення для реалізації державної регуляторної політики, загалом державне регулювання господарської діяльності не можна вважати ефективним, адже визначені законодавством процедури часто не виконуються в повному обсязі, спрощуються, спотворюються, регуляторні органи імітують їх виконання

та переважно є формальними і не містять кількісних оцінок можливих наслідків упровадження регуляторного акта для громадян, суб'єктів господарювання, держави. Автори обґрунтовують необхідність використання концепції «розумного регулювання», що передбачає: комплексну систему оцінки регуляторного впливу на всіх етапах державно-управлінського циклу – від проєктування актів, прийняття рішень, до ретроспективного розчищення і спрощення чинного законодавства; інтеграцію всіх зацікавлених груп та осіб у процес прийняття і реалізацію регуляторних рішень з метою досягнення максимальних економічних і суспільних вигод при здійсненні державного втручання на всіх рівнях державного управління; виконання прогнозних розрахунків; включення процедур відстеження фактичного впливу регуляторних актів, ретроспективного аналізу ефектів регулювання, обов'язкових публічних консультацій та інших форм громадського обговорення.

Критичним фактором для економічного розвитку країни є функціональна й компетентісна спроможність державної служби та держслужбовців. Саме на цій проблемі зосереджені дослідження у сфері модернізації кадрової політики в Україні – частина 4 видання. Дослідження стосовно оцінювання функціональної й компетентісної спроможності державної служби та держслужбовців в Україні спрямоване на підтримку реформи державної служби, підвищення ефективності управління людськими ресурсами у сфері державної служби в Україні шляхом обґрунтування методології та створення інструментарію національної системи комплексного оцінювання функціональної й компетентісної спроможності державної служби, її професійного потенціалу та визначення навчально-освітніх потреб, з її апробацією та наданням рекомендацій щодо запровадження відповідної системи. Такі методологія та інструментарій було як створено, так і апробовано, отримані результати аналізуються у частині 4. Апробація напрацьованої методики показала, що існуючий професійний етос українських державних службовців до кінця не вписується ані в бюрократичну, ані в демократичну модель, тобто модернізація сфери державної служби вже розпочалася, але досягнення демократичної моделі поки що не зумовила. Автори надають висновки та пропозиції щодо можливості та перспектив використання цієї системи в діяльності Національного агентства з питань державної служби України.

**Національна академія наук України
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України»**

Частина 2

**ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА: ПЕРСПЕКТИВИ
УЧАСТІ УКРАЇНИ В ІНІЦІАТИВІ
«ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ»**

Монографія

За редакцією
доктора економічних наук, чл.-кор. НААН України
Т.О. Осташко

Київ – 2020

УДК 339.1:32]:338.28(477)

Т 60

Автори:

чл.-кор. НААН України, д-р екон. наук Осташко Т.О. (р. 1, передмова, вступ, висновки); канд. екон. наук: Олефір В.К. (р. 2, висновки, додаток), Венгер В.В. (р. 3, вступ, висновки), Бойко О.М. (р. 4, висновки, додаток)

Рецензенти:

чл.-кор. НААН України, д-р екон. наук **Кораблін С.О.** (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);

д-р екон. наук **Супрун Н.А.** (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);

д-р екон. наук **Кіндзерський Ю.В.** (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ);

д-р екон. наук, професор **Рамський А.Ю.** (Київський університет імені Бориса Грінченка – Київ);

д-р. екон. наук, доцент **Бурлай Т.В.** (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» – Київ)

Затверджено до друку Постановою вченої ради ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» від 23 грудня 2019 р. № 107

Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків : у 4-х частинах / НАН України, ДУ« Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. ресурс. – К., 2020.

ISBN 978-966-02-9300-7 (електронне видання)

Частина 2 : Торговельна політика: перспективи участі України в ініціативі «Один пояс, один шлях» / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко ; НАН України; ДУ« Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. ресурс. – К., 2020. – 334 с. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/mg/326.pdf>

ISBN 978-966-02-9302-1 (електронне видання)

У монографії представлено результати дослідження торговельної і промислової політики України в межах ініціативи уряду Китаю «Один пояс, один шлях». Досліджено перспективи й оцінено ризики для розвитку вітчизняної зовнішньої торгівлі, промисловості, сільського господарства від лібералізації торговельних режимів з Китаєм, залучення китайських інвестицій у промисловість і сільське господарство, співробітництва в інноваційній сфері.

Видання є частиною загальної праці у 4 частинах за результатами науково-дослідної роботи «Модернізація економічної політики розвитку сфер діяльності та ринків», яка виконувалася науковим колективом ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України упродовж 2018–2019 рр. (№ держреєстрації 0118U007329).

Монографія може бути корисною для працівників державних органів управління, бізнесу, науковців, викладачів ВНЗ, аспірантів, студентів.

ISBN 978-966-02-9302-1 (електронне видання)

УДК 339.1:32]:338.28(477)

© Національна академія наук України, 2020

© ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ З КИТАЄМ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ТОРГОВЕЛЬНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	15
1.1. Особливості торговельної політики КНР і ризики лібералізації режимів торгівлі з Китаєм	15
1.1.1. Порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі Китаю та України	17
1.1.2. Особливості митного тарифного регулювання КНР	19
1.1.3. Особливості митного нетарифного регулювання КНР	24
1.1.4. Торговельна політика Китаю в угодах про ЗВТ: висновки для України	29
1.2. Перспективи розвитку експорту вітчизняної продукції в Китай.....	24
1.3. Стратегія та практика китайського інвестування в агропродовольчий сектор країн світу: ризики для України	29
РОЗДІЛ 2. ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ З КИТАЄМ В КОНТЕКСТІ ЗМЕНШЕННЯ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ	56
2.1. Завдання торговельної політики щодо зменшення імпортозалежності	56
2.2. Оцінка рівня залежності вітчизняного внутрішнього ринку від імпорту промислових товарів КНР	60
2.3. Присутність китайських агропродовольчих товарів на внутрішньому ринку України	71
2.4. Оцінка ефективності процедур сертифікації в контексті захисту внутрішнього ринку від неякісного китайського імпорту	76
2.5. Досвід захисту чутливих до імпорту секторів в угодах про ЗВТ з КНР	80
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОМИСЛОВІСТІ: ІНТЕРЕСИ КИТАЮ ТА МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ	90
3.1. Оцінка сучасного стану та перспектив українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері.....	90
3.2. Основні підходи та принципи промислової політики України та Китаю	102
3.3. Формування переліку пріоритетних видів економічної діяльності українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері	124
3.4. Перспективи розвитку співробітництва України з Китаєм в пріоритетних видах економічної діяльності: аналіз можливостей та оцінка ризиків	132
3.4.1. Мінімізація негативних наслідків та використання можливостей від українсько-китайського співробітництва в космічній галузі.....	132
3.4.2. Мінімізація негативних наслідків та використання можливостей від українсько-китайського співробітництва в авіаційній галузі	140
3.4.3. Мінімізація негативних наслідків та використання можливостей від українсько-китайського співробітництва в машинобудівній галузі	146
3.4.4. Оцінка ризиків і можливостей від українсько-китайського співробітництва у сфері з виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів з використанням альтернативних видів енергії.....	149

3.4.5. Оцінка ризиків і можливостей від українсько-китайського співробітництва у сфері з виробництва нових матеріалів	159
3.4.6. Оцінка ризиків і можливостей від українсько-китайського співробітництва у сфері з виробництва високотехнологічних медичних апаратів	163
РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ТА КНР В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	166
4.1. Особливості інноваційного розвитку галузей переробної промисловості України та КНР	166
4.1.1. Основні аспекти інноваційного розвитку переробної промисловості України та КНР	166
4.1.2. Розвиток виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на інноваційних засадах в Україні та КНР	184
4.1.3. Інноваційний розвиток металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	192
4.1.4. Особливості інноваційного розвитку легкої промисловості	199
4.1.5. Основні засади інноваційного розвитку сфери виробництва машин, устаткування, не віднесених до інших угруповань.....	204
4.1.6. Інноваційна діяльність підприємств з виробництва меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин і устаткування.....	209
4.1.7. Сфера розвитку виробництва хімічних речовин, хімічної продукції на інноваційних засадах	218
4.1.8. Особливості інноваційного розвитку підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення	223
4.1.9. Інноваційні детермінанти розвитку промислових підприємств з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності	227
4.1.10. Розвиток підприємств фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів на інноваційній основі	231
4.1.11. Інноваційний розвиток промислових підприємств з виробництва гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.....	236
4.1.12. Розвиток переробної промисловості у сфері виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції на основі інновацій	241
4.1.13. Сектор інноваційного розвитку підприємств з виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	248
4.1.14. Інноваційний розвиток галузі переробної промисловості з виробництва електричного устаткування.....	252
4.2. Виявлення специфіки розвитку у сфері функціонування спеціальних форм організації інноваційної діяльності в КНР та в Україні	256
4.3. Інституційно-правові засади активізації інноваційної діяльності промислових підприємств КНР та України	286
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	302
ДОДАТКИ.....	316

ВСТУП

В умовах, коли Китай перетворився на провідну економіку світу, багато країн шукають шляхи вигідної співпраці з ним у торговельній та інвестиційних сферах. Зі свого боку Китай пропонує модель такої співпраці у рамках своєї ініціативи One Belt and One Road Initiative (OBOR) – «Один пояс та один шлях». Дослідження щодо перспектив участі країн ЄС в ініціативі OBOR активно ведуться в країнах ЄС, зокрема у Польщі⁶. Відповідні дослідження є актуальними і для України, адже потенціал економічних відносин між Україною та Китаєм залишається далеко не використаним. У 2017 р. Україна і Китай підписали «дорожню карту» щодо реалізації ініціативи «Економічний пояс Великого шовкового шляху» (північної сухопутної лінії в ініціативи OBOR Пекін – Росія – Німеччина – Північна Європа). Проте цей документ поки що не дав поштовху ані розвитку торгівлі між Китаєм та Україною, ані залученню України до євразійської логістики із перевезення вантажів між Китаєм і країнами ЄС, ані кооперації у сфері промислового виробництва.

Через ускладнення торговельних відносин з Російською Федерацією участь України у розбудові Економічного поясу Великого шовкового шляху на сьогодні взагалі є досить проблемною. Натомість прогрес можливий у напрямі розвитку торгівлі України з Китаєм і залучення китайських інвестицій в Україну.

Поштовх взаємній торгівлі могло би надати створення ЗВТ між Україною та Китаєм, проте лібералізація торгівлі між країнами, крім потенційних переваг несе багато ризиків, адже може підвищити сировинну

⁶ Bieliński T., Markiewicz M., Oziewicz E. Do Central and Eastern Europe Countries Play a Role in the Belt and Road Initiative? The Case of Chinese OFDI into the CEE-16 Countries. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe* / Uniwersytet Łódzki. 2019. Vol. 22, No. 2. P. 7–22; Choroś-Mrozowska D. The Chinese Belt and Road Initiative from the Polish Perspective. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe* / Uniwersytet Łódzki. 2019. Vol. 22, No. 2. P. 39–53.

спрямованість експорту України і збільшити її залежність від китайського імпорту. Розвиток взаємної торгівлі між Україною та Китаєм уже зараз створює виклики для вітчизняної економіки з огляду на те, що понад половини негативного сальдо у торгівлі України товарами формується за рахунок торгівлі з Китаєм (55% у 2018 р.). Попри небезпеку подальшого погіршення сальдо торговельного балансу, українська сторона виступила з ініціативою започаткування консультацій щодо створення українсько-китайської зони вільної торгівлі (ЗВТ). Порівняльний аналіз торговельної політики України та Китаю становить першочерговий крок для оцінки потенціалу розвитку українського експорту до КНР та ризиків посилення залежності внутрішнього ринку України від китайського імпорту. Такий аналіз підводить до відповіді на запитання щодо доцільності для України створення ЗВТ з Китаєм. Адже передбачається, що OBOR складатиметься не тільки з мережі портів, доріг, залізниць, аеропортів, електростанцій, нафто- та газопроводів і нафтопереробних заводів, але також із зон вільної торгівлі. Принагідно слід відзначити, що відмова України від початку переговорів про створення ЗВТ з Китаєм не означатиме відмову від участі в ініціативі OBOR. Оскільки на більшості товарних ринків світу ввізні мита перебувають на досить низькому рівні, основними бар'єрами у торгівлі стали транспортні витрати і нетарифні заходи, на подолання яких і спрямована ініціатива OBOR. Зокрема, за повідомленням СОТ, Китай виділив цій організації 1 млрд дол. США на впровадження Угоди про спрощення процедур торгівлі (Trade Facilitation Agreement – TFA) для країн, що розвиваються⁷. В Україні з 2015 р. розпочався процес імплементації TFA, що безумовно сприятиме реалізації ініціативи OBOR. Також відмова від ідеї створення ЗВТ з Китаєм не створить бар'єри для залучення китайських інвестицій в Україну. В Україні існує великий попит на прямі іноземні інвестиції, в тому числі з країн Східної Азії. На нашу думку, китайській стороні в контексті ініціативи OBOR

⁷ China donates USD 1 million to support implementation of Trade Facilitation Agreement. *WTO news* 2018. 2 Feb. 2018. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres18_e/pr816_e.htm (accessed: 28.02.2020).

також буде вигідно інвестувати в українську економіку з огляду на її сусідство з ЄС, розвинену транспортну інфраструктуру і високий транзитний потенціал.

Порівняльний аналіз промислової політики України та Китаю дає змогу визначити існуючі можливості та оцінити перспективи залучення китайських інвестицій в українську промисловість. Наразі укладено низку угод про реалізацію різних галузевих інноваційних програм, серед яких: спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР (2011 р.); Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво (2015 р.); Угода про стратегічну співпрацю між Акціонерним товариством «Мотор Січ», Державним підприємством «Івченко-Прогрес» і китайською авіаційною корпорацією «AVIC International Holding Corporation» (2013 р.); Договір про співробітництво у сферах енергоефективності, енергозбереження та відновлюваних джерел енергії між Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України та Китайською експортно-кредитною страховою корпорацією (SINOSURE, 2013 р.) тощо.

Відповідно до окреслених проблем монографія складається із чотирьох частин: (1) порівняльного аналізу торговельної політики Китаю та України і визначення доцільності початку переговорів щодо українсько-китайської ЗВТ; (2) вирішення проблеми зменшення ризиків посилення імпортозалежності від китайських товарів, особливо в умовах лібералізації торгівлі з КНР; (3) визначення особливостей промислової політики Китаю та України і напрямів залучення китайських інвестицій у промисловість України та (4) порівняння політики розвитку інноваційної діяльності в Китаї та Україні з метою розроблення рекомендацій щодо стимулювання сучасних форм інноваційної інфраструктури в Україні і сприяння залучення китайських інвестицій в інноваційні види діяльності.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ З КИТАЄМ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ТОРГОВЕЛЬНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Особливості торговельної політики КНР і ризики лібералізації режимів торгівлі з Китаєм

Розвиток взаємної торгівлі між Україною та Китаєм створює виклики для вітчизняної економіки з огляду на те, що понад половину негативного сальдо у торгівлі України товарами формується за рахунок торгівлі з Китаєм (55% у 2018 р.). Попри небезпеку подальшого погіршення сальдо торговельного балансу, українська сторона виступила з ініціативою започаткування консультацій щодо створення українсько-китайської зони вільної торгівлі (ЗВТ). Тому дослідження можливих наслідків створення ЗВТ між Україною та Китаєм з точки зору перспектив вітчизняного експорту в Китай, з одного боку, і розвитку залежності від китайського імпорту – з іншого, на сьогодні є актуальним завданням.

Долучення України до ініціативи уряду КНР щодо розбудови Нового шовкового шляху також зумовлює актуальність проведення досліджень у напрямі оцінки потенціалу розвитку вітчизняного експорту до КНР та ризиків посилення залежності від китайського імпорту, адже метою цієї ініціативи проголошено посилення торговельних потоків та стимулювання довготривалого економічного зростання всіх учасників⁸. Про будівництво економічного поясу Шовкового шляху та морського Шовкового шляху XXI ст. Китай проголосив у 2013 р. Ці дві ініціативи отримали назву «Пояс і шлях» (англ. – Belt and Road Initiative (BRI), а далі «Один пояс та один шлях» (англ. – One Belt and One Road Initiative (OBOR)).

У 2015 р. Національна комісія з розвитку та реформ КНР, Міністерство закордонних справ та Міністерство торгівлі Китаю спільно видали дорожню

⁸ China. Trade Policy Review, WT/TPR/G/375 / WTO. 14.09.2018. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp_rep_e.htm#bycountry

карту (бачення та дії щодо спільного будівництва економічного Шовкового шляху та морського Шовкового шляху XXI ст.), що підкреслює п'ять пріоритетів ініціативи, таких як: координація політики (сприяння міжурядовому співробітництву); сприяння зв'язкам (удосконалення дорожньої, енергетичної та інформаційної інфраструктури); безперешкодна торгівля (зняття торговельних та інвестиційних бар'єрів); фінансова інтеграція (поглиблення фінансового співробітництва, розширення двосторонніх валютних розрахунків, створення нових фінансових установ); і зв'язки між людьми (просування культурних та освітніх обмінів, посилення співпраці з питань туризму та інформації щодо епідемій). Ініціатива також охоплює посилення кооперації у сфері енергетики та охорони довкілля⁹.

Передбачається, що OBOR складатиметься з мережі портів, доріг, залізниць, аеропортів, електростанцій, нафто- та газопроводів і нафтопереробних заводів, а також зон вільної торгівлі.

Китайські інформаційні ресурси зазначають про основні переваги, які Китай планує отримати від упровадження ініціативи OBOR, – це зменшення надлишкової пропозиції на ринку праці Китаю, забезпечення енергетичної безпеки країни і постачання продовольства¹⁰. Для України участь в ініціативі OBOR відкриває перспективи залучення китайських інвестицій насамперед в інфраструктурні проєкти та аграрний сектор і долучення до глобальних ланцюгів доданої вартості.

Але при визначенні напрямів співробітництва з Китаєм у рамках ініціативи OBOR необхідно враховувати ризики посилення ресурсної спрямованості експорту та збільшення імпортозалежності внутрішнього ринку України. Такі дослідження актуалізуються з огляду на неоднозначний досвід Білорусі щодо співробітництва в рамках OBOR. Адже одночасно зі збільшенням китайських інвестицій в економіку Білорусі зростає й експорт

⁹ Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road, issued by the National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, with State Council authorization in March 2015. URL: http://english.mofcom.gov.cn/article/zt_beltandroad/

¹⁰ One Belt One Road Initiative. URL: <https://www.topchinatravel.com/silk-road/one-belt-one-road.htm>

товарів із Китаю в Білорусь, підвищуючи товарообіг у середньому на 10–20% щорічно. Це негативно впливає на внутрішніх виробників, насамперед товарів легкої промисловості, Білорусі¹¹.

Для дослідження проблем і визначення перспектив розвитку вітчизняного експорту в Китай вирішувалися такі завдання: (1) порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі Китаю та України; (2) оцінка симетричності торговельних режимів Китаю та України; (3) виявлення особливостей нетарифного регулювання торгівлі урядом КНР; (4) аналіз особливостей проведення переговорів з китайською стороною щодо створення ЗВТ; (5) оцінка стану розвитку вітчизняного експорту до КНР та визначення перспективних ринків для вітчизняної продукції;

1.1.1. Порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі Китаю та України

На розвиток двосторонньої торгівлі між країнами впливає масштаб їх економіки і торгівлі. Китай є одним із лідерів світової торгівлі. У 2017 р. країна була найбільшим у світі експортером і другим у світі імпортером товарів (враховуючи торгівлю між країнами ЄС – третім). Зовнішня торгівля товарами Китаю динамічно розвивається. Протягом 2010–2017 років обсяг експорту товарів з Китаю щорічно збільшувався у середньому на 5%, а середні темпи зростання імпорту товарів за цей період становили 4%¹². Вартість товарного експорту Китаю у 2017 р. становила 2,26 трлн дол. США, або 12,77% світового експорту, а вартість товарного імпорту – 1,84 трлн дол. США, або 10,22% світового імпорту. Натомість частка України у світовому експорті товарів у 2017 р. становила 0,24%, а у світовому імпорті – 0,27%. Таким чином, від самого початку умови торгівлі України і Китаю не є симетричними з огляду на різницю у масштабах економіки та торгівлі.

У товарній структурі експорту та імпорту Китаю переважають товари переробної промисловості (відповідно 93,9 і 62,5% у 2017 р.).

¹¹ Лавнікевич Денис. Бійся китайців, які приносять дарунки. *Дзеркало тижня. Україна*. 2018. № 32. URL: https://dt.ua/finances/biysya-kitayciv-yaki-prinosyat-darunki-287105_.html

¹² China. Trade Policy Review WT/TPR/G/375. *Trade Policy Review Body, Report by China* / WTO. 2018, 6 June. P. 80–82. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g375_e.pdf

Сільськогосподарські товари становлять 9,8% у структурі товарного імпорту (рис. 1.1).

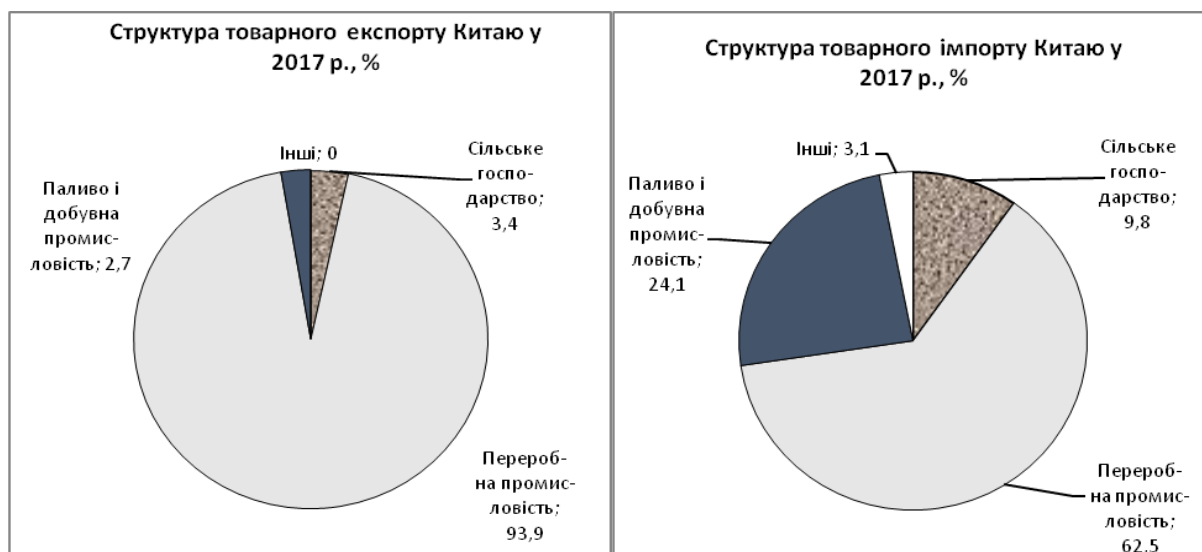

Рис. 1.1. Товарна структура зовнішньої торгівлі Китаю у 2017 р., %

Джерело: складено автором на основі: Trade Profiles 2018 / World Trade Organization.
URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf

У товарній структурі експорту України 42,7% становить продукція сільського господарства, а у товарній структурі імпорту 63,8% становить продукція переробної промисловості (рис. 1.2).

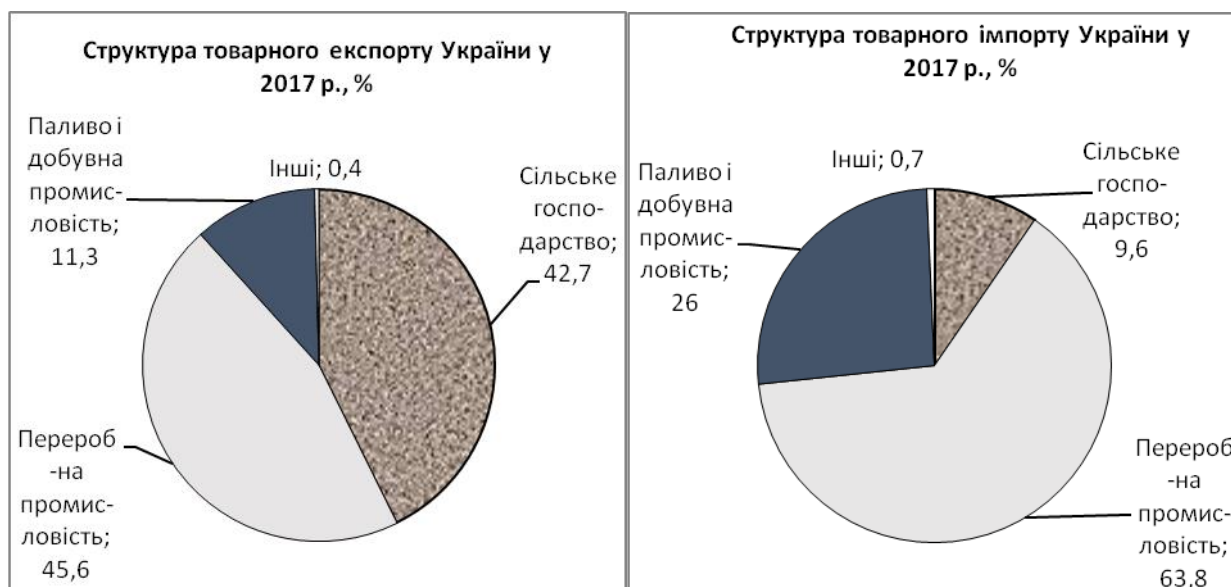

Рис. 1.2. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2017 р., %

Джерело: складено автором на основі: Trade Profiles 2018 / World Trade Organization.
URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UA_e.pdf

Таким чином, порівняння товарної структури зовнішньої торгівлі України та Китаю однозначно свідчить про ризики посилення сировинної орієнтації вітчизняного експорту та посилення імпортозалежності від китайських промислових товарів.

1.1.2. Особливості митного тарифного регулювання КНР

У табл. 1.1 представлено середні рівні тарифного захисту України і Китаю. Середній зв'язаний тариф (рівень, на якому країни при вступі до СОТ зобов'язалися «зв'язати» свої тарифи згідно з графіком тарифних скорочень) становить 5,9% для України і 10% для Китаю. Це означає, що на сьогодні, коли обидві країни вже виконали свої зобов'язання стосовно скорочення тарифів, рівень тарифного захисту Китаю значно перевищує рівень тарифного захисту України.

Таблиця 1.1

Середній рівень тарифного захисту ринків України і Китаю

Показник	Загальний		Сільськогосподарські товари		Несільськогосподарські товари	
	Україна	Китай	Україна	Китай	Україна	Китай
Середній зв'язаний тариф, %	5,9	10,0	11,0	15,7	5,0	9,1
Середній тариф режиму найбільшого сприяння (2018 р.), %	4,5	9,8	9,2	15,6	3,7	8,8
Середній зважений тариф (2017 р.), %	2,8	4,8	5,5	11,8	2,6	4,3
Тарифні квоти на сільськогосподарські товари, % тарифних ліній			0,0	4,5		

Джерело: складено автором за даними: China and the WTO. Tariff profile / World Trade Organization. URL:

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/CN_E.pdf та Ukraine and the WTO: Tariff profile / World Trade Organization. URL:

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/UA_E.pdf

Причому середній зв'язаний тариф України по сільськогосподарських товарах становить 11%, а Китаю – 15,7%. Більш відчутною є різниця середніх

зв'язаних тарифів України і Китаю по несільськогосподарських товарах – відповідно 5,0 і 9,1%.

Середні зважені (на обсяги торгівлі) тарифи у 2017 р. в Україні становили 2,8%, а в Китаї – 4,8%. Особливо значною є різниця у середніх зважених тарифах на сільськогосподарські товари – 5,5% в Україні та 11,8% у Китаї у 2017 р. Середні зважені тарифи на несільськогосподарські товари в Китаї також є вищими – 4,3% проти 2,6% в Україні у 2017 р. Таким чином, наведені у табл. 2.1 дані свідчать про несиметричність рівнів тарифного захисту України та Китаю.

Більше того, ринок сільськогосподарських товарів Китаю захищений тарифними квотами, які встановлені на 4,5% тарифних ліній сільськогосподарських товарів. Україна ж має тільки одну тарифну квоту на імпорт цукру-сирцю з тростини обсягом 267,8 тис. т за ставкою імпортного мита 2% у межах квоти.

Китай у 2017 р. застосовував тарифні квоти до 47 тарифних ліній, зокрема у групі «10: Зернові культури» на пшеницю і суміш пшениця та жита (меслин), кукурудзу, рис; у групі «11: Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інουλін; пшенична клейковина» до борошна із зерна інших зернових культур, крім пшеничного або із суміші пшениці та жита (меслину), та круп, крупки та гранули із зерна зернових культур; у групі «17: Цукор і кондитерські вироби з цукру» до цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків; у групі «31: Мінеральні або хімічні добрива»; «51: Вовна, піддана кардо- або гребенечесанню» і «52: Бавовна». Всі тарифи в межах квот адвалерні. У більшості випадків поза квотами застосовуються зв'язані тарифи (табл. 1.2).

Тарифні квоти Китаю на сільськогосподарські продукти та їх використання, 2015–2016 рр.

Назва с/г продукту, кількість тарифних ліній	Тариф поза квотою	Тариф в межах квоти	Обсяг квоти,	Імпорт в межах квоти	
				2015	2016
	%		тонн		
Пшениця (7 тарифних ліній)			9,636,000	5,535,000	3,004,000
Пшениця і меслин (4 лінії)	65	1			
Борошно пшеничне або з меслину (1 лінія)	65	6			
Крупи та гранули із зерна пшениці (1 лінія)	65	9			
Зерно пшениці, оброблене іншими способами (1 лінія)	65	10			
Кукурудза (5 ліній)			7,200,000	3,266,000	2,599,000
Кукурудза насіннева(1 лінія)	20	1			
Кукурудза інша (1 лінія)	65	1			
Борошно з кукурудзи (1 лінія)	40	9			
Крупи та гранули із кукурудзи (1 лінія)	65	9			
Кукурудза, оброблена іншими способами (1 лінія)	65	10			
Рис (14 ліній)			5,320,000	2,271,000	2,579,000
Рис (10 ліній)	65	1			
Борошно з рису (2 лінії)	40	9			
Гранули з рису (2 лінії)	10	9			
Цукор (7 ліній)	50	15	1,945,000	1,945,000	1,945,000
Шерсть (6 ліній)	38	1	287,000	287,000	287,000
Бавовна (2 лінії)	40	1	894,000	894,000	894,000

Джерело: China. Trade Policy Review. Revision WT/TPR/G/375. *Trade Policy Review Body*. 14/09/2018. 193 p. URL: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=248051,245747,231791,229416,130052,127544,127372,124880,117621,115743&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=False&HasSpanishRecord=False

Проаналізуємо рівні тарифного захисту України та Китаю по окремих товарних групах (табл. 1.3)

Рівень тарифного захисту окремих товарних ринків Китаю та України

Товарні групи	Кінцеві зв'язані тарифи, 2017				Тарифи найбільшого сприяння, 2016			
	Середній		Максимальний		Середній		Максимальний	
	Україна	Китай	Україна	Китай	Україна	Китай	Україна	Китай
Продукти тваринного походження	13,0	14,9	20	25	10,6	14,1	20	25
Молочні продукти	10,0	12,2	10	20	10,0	12,3	10	20
Фрукти, овочі, живі рослини	12,6	14,8	20	30	9,9	14,7	20	30
Кава, чай	5,8	14,9	20	32	5,7	14,9	20	32
Зернові і продукти переробки зерна	12,5	23,7	20	65	12,4	23,0	20	65
Насіння олійних, жири, олії	10,5	11,1	30	30	8,3	10,9	30	30
Цукор і кондитерські вироби	19,4	27,4	50	50	19,4	28,7	50	50
Напої і тютюн	7,8	23,2	57	65	7,9	23,7	57	65
Бавовна	1,4	22,0	5	40	1,4	22,0	5	40
Інші сільсько-господарські продукти	7,9	12,1	20	38	5,4	11,9	20	38
Риба і рибні продукти	3,7	11,0	20	23	2,7	10,8	20	23
Корисні копалини і метали	4,5	8,0	20	50	3,2	7,8	20	50
Нафта	1,9	5,0	10	9	0,8	5,3	10	9
Хімічні продукти	5,1	6,7	10	47	3,2	6,6	7	47
Деревина, папір тощо	0,4	5,0	12	20	0,3	4,1	12	20
Текстиль	4,1	9,8	13	38	3,8	9,6	13	38
Одяг	11,3	16,1	12	25	11,3	16,0	12	25
Шкіра, взуття тощо	7,1	13,7	25	25	5,6	13,3	25	25
Неелектричні машини	4,1	8,4	12	35	2,1	8,1	10	35
Електричні машини	5,4	8,9	25	35	3,7	8,6	25	35
Транспортне устаткування	7,5	11,4	20	45	5,5	12,3	20	45
Промислові товари, не вказані в іншому місці	6,5	12,2	25	35	5,5	11,7	25	35

Джерело: складено автором за даними: China and the WTO. tariff profile. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/CN_E.pdf; Ukraine and the WTO: Tariff profile. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/UA_E.pdf

У всіх без винятку товарних групах, представлених у табл. 1.3, середній кінцевий зв'язаний тариф України перевищує середній кінцевий зв'язаний тариф Китаю, що свідчить про те, що зобов'язання України щодо зниження рівня тарифного захисту є більш жорсткими, ніж відповідні зобов'язання Китаю. Також у переважній кількості товарних груп максимальні зв'язані тарифи в межах цих груп по Китаю перевищують відповідні тарифи в Україні. Якщо в Україні максимальний зв'язаний тариф на зерно і продукти переробки зерна становить 20%, то в Китаї – 65%. Відповідно вітчизняні виробники зерна і продуктів його переробки при експорті до Китаю стикаються з високими тарифними бар'єрами. Середній зв'язаний тариф по цій товарній групі становить 23,7% у Китаї проти 12,5% в Україні. Україна активно експортує кукурудзу в Китай і саме на товарну групу 1005 90 «Кукурудза ненасіннева» встановлено максимальний у групі зернових кінцевий рівень зв'язаного тарифу – 65%. Більше того, у 2017 р. цей високий рівень зв'язаного тарифу застосовувався Китаєм для імпорту кукурудзи поза межами тарифної квоти (код HS 1005 90)¹³. Також у всіх без винятку товарних групах середній рівень тарифу режиму найбільшого сприяння Китаю суттєво перевищує відповідні рівні України. Зокрема, на продукцію машинобудування середній рівень тарифу режиму найбільшого сприяння в Україні коливається від 2,1 до 5,5%, а в Китаї – від 8,1 до 12,3%.

Проведений порівняльний аналіз тарифних режимів України та Китаю недвозначно свідчить про їх несиметричність, що створює несиметричні умови у взаємній торгівлі, більш вигідні для Китаю.

З огляду на цю обставину взаємна лібералізація тарифних режимів вигідна Україні. Але всі переваги лібералізації китайською стороною митних тарифів можуть бути зведені нанівець через особливості митного нетарифного регулювання КНР.

¹³ Trade Profiles 2018 / World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf

1.1.3. Особливості митного нетарифного регулювання КНР

Аналіз особливостей митного нетарифного регулювання Китаю базується на звітах торговельної політики Китаю, підготовлених у 2018 р. Секретаріатом СОТ¹⁴ і урядом Китаю¹⁵. У процедурах отримання доступу на ринок Китаю визначальну роль відіграє держава, тому відповідні міждержавні домовленості сприяють започаткуванню та розвитку торгівлі з КНР. Усі імпортери повинні зареєструватися як оператори зовнішньої торгівлі у Міністерстві торгівлі Китайської Народної Республіки (MOFCOM) або його уповноважених органах.

Китай класифікує імпорт за трьома категоріями: імпорт, що не обмежується, імпорт, що обмежується та імпорт, що забороняється.

Окремо слід наголосити на відсутності зобов'язань КНР при вступі до СОТ щодо скасування заборон на імпорт окремих товарів. Так, у Протоколі зі вступу КНР до СОТ¹⁶ зазначено тільки зобов'язання КНР щодо регулярної публікації у спеціальному офіційному виданні списку всіх товарів і технологій, імпорт або експорт яких обмежується або забороняється (розділ 8(а) зазначеного Протоколу). Про скасування заборон і відмову від введення нових заборон на імпорт окремих товарів також не йдеться у Звіті Робочої групи зі вступу КНР до СОТ (розділ 8 «Кількісні обмеження імпорту включно із заборонами та квотами»)¹⁷. На запит членів Робочої групи зі вступу Китаю до СОТ представник Китаю відзначив, що Китай забороняє або обмежує імпорт певних товарів, зокрема, зброї, боєприпасів та вибухових речовин, наркотичних засобів, отрути, матеріалів непристойного змісту та тих продуктів харчування, ліків, тварин і рослин, які не відповідають

¹⁴ China. Trade Policy Review. Revision WT/TPR/G/375 / WTO. 14.09.2018. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm# bycountry

¹⁵ Trade Profiles 2018 / World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UA_e.pdf

¹⁶ Protocol on the Accession of the People's Republic of China / WTO. Accession of the People's Republic of China. The Ministerial Conference Decision of 10 November 2001. 2001, 23 November. WT/L/432. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/completeacc_e.htm#chn

¹⁷ Report of the Working Party on the Accession of China / WTO. 2001, 1 October. WT/ACC/CHN/49. P. 23–26. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/completeacc_e.htm#chn

технічним регламентам Китаю щодо продуктів харчування, ліків, тварин і рослин.

Проте у 2004 р. у КНР було ухвалено новий Закон про іноземну торгівлю¹⁸, який значно розширює можливий перелік товарів, на які можуть бути введені обмеження та заборони щодо імпорту. Стаття 16 цього закону визначає, що держава може обмежити або заборонити імпорт окремих товарів і технологій з метою захисту державної безпеки, громадських інтересів або суспільної моралі; захисту здоров'я або безпеки людини, життя або здоров'я тварин чи рослин або навколишнього середовища; обмеження торгівлі золотом і сріблом; встановлення або прискорення створення певної галузі вітчизняної промисловості; обмеження ввезення сільськогосподарської, продукції тваринництва або рибної в будь-якій формі; стану платіжного балансу.

Таким чином уряд КНР активно проводить політику торговельного протекціонізму для захисту власних виробників і сприяння розвитку окремих галузей промисловості. Міжнародні експерти вважають, що при цьому КНР порушує зобов'язання, взяті при вступі до СОТ. Серед таких порушень, зокрема, зазначаються ухвалення Плану інноваційного розвитку високотехнологічних галузей, так званих нових стратегічних галузей промисловості, та невиконання зобов'язань щодо впровадження міжнародних стандартів¹⁹. Китай продовжує розроблення власних унікальних національних стандартів з метою захисту своїх компаній від міжнародної конкуренції. Така політика Китаю отримала назву «інноваційний меркантилізм»²⁰.

¹⁸ Foreign Trade Law of The People's Republic of China. 2004, July 1. URL: <http://english.mofcom.gov.cn/aarticle/policyrelease/internationalpolicy/200705/20070504715845.html>

¹⁹ 10 Commitments China made when it joined the WTO and has not respected. URL: <http://static1.squarespace.com/static/5537b2f8e4b0e49a1e30c01c/t/568f7bc51c1210296715af19/1452243910341/The+10+WTO+Commitments+of+China.pdf>

²⁰ Ezell Stephen J. and Atkinson Robert D. False Promises: The Yawning Gap Between China's WTO Commitments and Practices / The Information Technology & Innovation Foundation. September 2015. URL: http://www2.itif.org/2015-false-promises-china.pdf?_ga=2.196300396.1589681642.1551882052-593599331.1551882052

Для імпорту, що не обмежується, здійснюється автоматичне ліцензування з метою моніторингу обсягів торгівлі для статистичних цілей. Зокрема, до каталогу товарів, для яких здійснюється автоматичне ліцензування, включено товари, що становлять інтерес для вітчизняних експортерів, – ячмінь та сорго. Імпортери можуть подавати заявку на автоматичну ліцензію на імпорт у департаментах комерції на різних урядових рівнях, які видають їх на основі правильно поданої заявки. Автоматичні ліцензії на імпорт дійсні протягом шести місяців.

Товари, імпорт яких обмежується, увозяться через неавтоматичні ліцензії та/або квоти. Продукти, що підлягають неавтоматичному ліцензуванню, перелічені в каталозі товарів для імпорту, що підлягають ліцензуванню. Цей каталог у 2015 р. включав 89 тарифних ліній на рівні 8 розрядів Гармонізованої системи (Harmonized System, HS). Серед них окремі тарифні лінії таких товарних груп: 01 Живі тварини та продукти; 02 Продукти рослинного походження; 03 Жири та рослинні олії; 04 Готові харчові продукти; 05 Мінеральні продукти; 06 Хімічні речовини та вироби з них; 07 Пластикові та гумові вироби; 08 Кожухи шкіряні з шкіри; 09 Деревина та вироби з деревини; 10 Целюлоза, папір та картон; 11 Текстиль та одяг; 14 Дорогоцінне каміння та метали; 15 Базові метали; 16 Машини та електротехнічне обладнання; 17 Транспортне обладнання; 18 Точні матеріали; 20 Різні промислові товари. Таким чином встановлені обмеження на імпорт окремих тарифних ліній в усіх групах сільськогосподарських товарів.

Заборонені продукти перелічені в каталозі товарів, що підлягають під заборону імпорту. У 2015 р. Китай повідомив, що цей перелік складається із 365 продуктів (восьмизначний рівень HS), що включає в основному машини (розділ 85) та транспортне обладнання (розділ 87). Список імпорту, що підлягає обмеженню або забороні, за необхідності може бути скоригований. Крім того, імпорт товарів, які не входять до каталогів обмежених або заборонених для імпорту товарів, також може тимчасово обмежуватися або

заборонятися відповідними органами влади. Законодавство Китаю дозволяє, зокрема, обмежувати імпорт з метою сприяння створенню певної вітчизняної галузі промисловості або прискоренню її розвитку. Згідно зі статтею 16 Закону про іноземну торгівлю, імпорт продукції тваринного, рослинного походження та рибної продукції також може бути обмежений, якщо цього вимагатимуть обставини. *Отже перспективи розвитку вітчизняного агропродовольчого експорту в разі створення ЗВТ з КНР далеко не однозначні та перебуватимуть під загрозою введення заборон урядом Китаю.* Адже відповідні зобов'язання, взяті КНР при вступі до СОТ, фактично не виконуються.

Особливості процедур отримання доступу агропродовольчих товарів на ринок Китаю полягають у визначальній ролі міждержавних домовленостей. Адже Китай при вступі до СОТ зарезервував за собою право здійснювати торгівлю зерновими (а також тютюном, паливом, мінералами) виключно державою. Також збережено контроль держави над транспортуванням і розподілом цих товарів усередині країни. Зарубіжні підприємства, які виробляють продукти харчування та/або експортують продукцію в Китай, повинні бути зареєстровані у Генеральній адміністрації з митних питань Китаю (General Administration of Customs of the People's Republic of China, GACC) та Генеральній адміністрації нагляду за якістю, інспекції та карантину Китайської Народної Республіки (General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine, AQSIQ). Щоб подати заявку на реєстрацію, підприємства повинні бути рекомендовані GACC компетентним органом країн (регіонів), де вони розташовані, або іншим «встановленим способом».

Після втрати ринків Російської Федерації уряд України активізував зусилля щодо отримання доступу вітчизняних виробників на ринки КНР. З іншого боку, з 1 січня 2016 р. сухопутний доступ на ринки Китаю ускладнився через погіршення умов транзитних перевезень вантажів через територію Російської Федерації та Казахстану, що спочатку передбачало

подовження традиційних маршрутів і відповідне здорожчання перевезень, а з 1 липня 2016 р. умови транзиту ускладнилися ще більше внаслідок поширення обмежень на транзит територією Киргизстану і повну заборону транзиту товарів «під ембарго» (включених у перелік сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, затверджений урядом Російської Федерації у серпні 2014 р.²¹. Через ускладнення торговельних відносин з Російською Федерацією досить проблемною стала участь України у розбудові так званого Шовкового економічного поясу (північної сухопутної лінії В ініціативи OBOR) Пекін – Росія – Німеччина – Північна Європа.

Оскільки через особливості нетарифних режимів доступу на ринки Китаю міждержавні домовленості відіграють вирішальну роль, Міністерство аграрної політики та продовольства України і Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів (Держпродспоживслужба) активно проводять переговори щодо доступу вітчизняних агропродовольчих товарів на ринок Китаю. Результатом цих переговорів стало схвалення ГАСС переліку з 24 українських підприємств, яким дозволено постачати соняшниковий шрот у КНР²². Відповідний перелік розміщено на сайті ГАСС²³.

Крім того, Держпродспоживслужба України та AQSIQ підписали Протокол інспекційних, карантинних та ветеринарно-санітарних вимог щодо експорту замороженої яловичини з України до Китайської Народної Республіки²⁴. Це означає, що КНР визнає українську державну систему

²¹ Указ Президента Российской Федерации от 6 августа 2014 года № 560 «О применении отдельных специальных экономических мер в целях обеспечения безопасности Российской Федерации». URL: <http://docs.cntd.ru/document/420212227>; Указ Президента Российской Федерации от 01 июля 2016 N 319 «О внесении изменений в Указ Президента Российской Федерации от 1 января 2016 года № 1 "О мерах по обеспечению экономической безопасности и национальных интересов Российской Федерации при осуществлении международных транзитных перевозок грузов с территории Украины на территорию Республики Казахстан через территорию Российской Федерации"» (с изменениями на 30 декабря 2018 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/420327327>

²² 17 потужностей отримали право експортувати шрот соняшниковий до Китаю / Держпродспоживслужба. 02.07.2018. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/4313/17_potuzhnostey_otrimali_pravo_eksportuvati_shrot_sonyashnikoviy_do_Kitayu

²³ General Administration of Customs, P.R.China. 27.06.2018. URL: <http://www.customs.gov.cn/customs/jyjd/zwjy/qymd/slaq/1878901/index.html>.

²⁴ Для української яловичини відкрито ринок Китаю / Мінагрополітики України. 22.05.2017. URL: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/23944>

контролю безпечності виробництва яловичини відповідною китайській. Наступним кроком має стати завершення переговорів щодо включення українських виробників яловичини до реєстру авторизованих постачальників GACC, що може тривати досить довго через позицію китайської сторони.

Таким чином, особливістю нетарифних режимів доступу на ринки Китаю є складність процедур, зумовлена визначальною роллю державних органів Китаю.

1.1.4. Торговельна політика Китаю в угодах про ЗВТ: висновки для України

Станом на березень 2019 р. Китай уклав та імплементував 16 угод про зони вільної торгівлі. Партнерами Китаю є АСЕАН, Сінгапур, Пакистан, Нова Зеландія, Чилі, Перу, Коста-Рика, Ісландія, Швейцарія, Гонконг, Макао, Тайвань, Корея, Австралія, Грузія, Мальдіви. Китай веде переговори щодо створення семи ЗВТ з РСЕР,²⁵ GCC²⁶, ЗВТ Японія – Республіка Корея, Шрі Ланкою, Ізраїлем, Норвегією, Маврикієм.

ЗВТ, створені Китаєм, демонструють більше відмінностей, ніж регіональні угоди, створені США або ЄС. Регіональні угоди США зазвичай пропонують прискорену ліквідацію тарифів у двосторонньому порядку в обмін на те, що фактично є односторонньою лібералізацією послуг партнером. Угоди ЄС наголошують на гармонізації інституційного середовища і законодавстві про конкуренцію. Китайські угоди, на відміну від США і ЄС, більш різноманітні.

Стратегія Китаю щодо створення мережі ЗВТ починалася з укладання угод з невеликими країнами, але в кінцевому підсумку передбачає включення більшості ключових членів СОТ²⁷. Ця стратегія допомогла китайським

²⁵ Regional Comprehensive Economic Partnership – Всебічне регіональне економічне партнерство, скорочено ВРЕП – це угода про «зону вільної торгівлі плюс», що охоплює десять держав – членів Асоціації держав Південно-Східної Азії і шість держав, з якими у АСЕАН уже підписані угоди про вільну торгівлю.

²⁶ Gulf Cooperation Council – Рада співробітництва країн Перської Затоки, до якої входять шість країн Аравійського півострова: Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати.

²⁷ Whalley John, Li Chunding. China's regional and bilateral trade agreements. *Vox CEPR's policy portal*. 05 March 2014. URL: <https://voxeu.org/article/china-s-regional-and-bilateral-trade-agreements>

переговорникам досконало вивчити переговорний процес, а також надала Китаю стратегічні переваги у відкладанні двосторонніх переговорів з лідерами світової економіки, доки не будуть уведені інші угоди.

Загалом же китайський підхід до угод про ЗВТ виключає єдиний шаблон, натомість нормою скоріше є різноманітність. Китайська переговорна стратегія передбачає максимальне врахування особливостей партнера, і її деталі формуються вже у ході переговорного процесу.

США, наприклад, у переговорах про ЗВТ роблять наголос на прискореній двосторонній лібералізації тарифних режимів у торгівлі товарами і фактично односторонній лібералізації ринку послуг партнером. Угоди ЄС роблять наголос на зближенні інституційної структури і законодавстві про конкуренцію. Китай же використовує гнучкий підхід. Наприклад в Угоді Китай – АСЕАН більше уваги приділено широким зобов'язанням співпраці у розвитку загалом. Ці широкі політичні зобов'язання доповнюють точні та конкретні зобов'язання з питань тарифів. Угода про ЗВТ з Новою Зеландією, навпаки, менше зосереджується на співробітництві для розвитку, а більше – на цілеспрямованих чітких зобов'язаннях, враховуючи статус Нової Зеландії як розвиненої країни.

Доцільно також розглянути досвід проведення Китаєм переговорів щодо ЗВТ з іншими країнами. Найбільш цікавим для України є досвід створення ЗВТ між Китаєм і Австралією, переговори щодо якої тривали понад десять років і завершилися у 2014 р.

По-перше, на час початку переговорів про створення ЗВТ торгівля між Китаєм і Австралією, як і торгівля між Китаєм та Україною, вже була комплементарною. Китай імпортував з Австралії, як і зараз з України, в основному мінеральні ресурси, переважно залізну руду, та сільськогосподарські товари, а експортував у Австралію, як і зараз в Україну, різноманітні трудомісткі товари, такі як текстиль, одяг, іграшки, комп'ютери, засоби телекомунікації та електрообладнання. Таким чином, структури взаємної торгівлі Китаю й Австралії та Китаю й України подібні.

По-друге, будь-яка ЗВТ може мати як наслідки ефект зростання (створення) торгівлі, коли торговельні потоки зростають, а їх структура залишається незмінною, і ефект диверсифікації торгівлі, тобто зміни у структурі торгівлі товарами та/або послугами. Внаслідок створення ЗВТ між Китаєм та Австралією торговельні потоки зросли, проте ефекту диверсифікації досягти не вдалося²⁸.

По-третє, перебіг переговорного процесу щодо створення ЗВТ між Китаєм і Австралією, який тривав понад 10 років і становив 21 раунд переговорів, дав китайським і австралійським вченим можливість визначити особливості проведення переговорів щодо ЗВТ з китайською стороною. Китайські дослідники наголошують на *впливі культурних особливостей, відмінностей в економічних системах, політичному режимі, у структурі та функціях інститутів, відповідальних за проведення переговорів, рівнях економічного розвитку*²⁹. Крім того, з боку Китаю відзначається *непоступливість щодо відкриття ринків сільськогосподарських товарів, зумовлених лобюванням інтересів власних виробників і міркуваннями продовольчої безпеки*. Більше того, вважається, що прагнення Китаю зберегти високий рівень захисту продовольчих ринків із міркувань продовольчої безпеки є найбільш серйозною перешкодою у просуванні переговорів щодо ЗВТ з Китаєм³⁰. *Останнє фактично зводить нанівець переваги створення ЗВТ між Україною і Китаєм, адже саме аграрний сектор України може стати чи не єдиним бенефіціаром цієї ЗВТ*. Відзначаються також проблеми, пов'язані з перекладом, особливо у періоди загострення переговорного процесу, непоступливість китайської сторони у переговорах щодо сфери

²⁸ Qi Chaoying, Zhang James Xiaohu. The economic impacts of the China-Australia Free Trade Agreement - A general equilibrium analysis. *China Economic Review*. February 2018. Vol. 47. P. 1–11. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1043951X17301694>

²⁹ Jiang Yang. Australia-China FTA: China's domestic politics and the roots of different national approaches to FTAs. *Australian Journal of International Affairs*, 2008. Vol. 62. P. 179–195. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10357710802060543>

³⁰ Chen C., Duncan R.. Agriculture and food security in China: What effect WTO accession and regional trade agreements? / The Australian National University. Canberra, Australia: ANU E Press and Asia Pacific Press. URL: http://epress.anu.edu.au/afsc_citation.html

послуг, інвестицій, угод про державні закупівлі³¹. Про серйозність проблем із перекладом у торговельних відносинах з Китаєм зазначають також науковці Фондації інноваційних технологій та інновацій США, які досліджують виконання Китаєм своїх зобов'язань перед СОТ³². Пропонується навіть збільшити фінансування на переклад стратегічних документів Китаю, насамперед тих, які стосуються планів розвитку так званих семи стратегічних і нових промислових галузей Китаю, оскільки, попри взяті зобов'язання, Китай не забезпечує вчасне подання нотифікацій у СОТ із перекладом відповідних документів. Відзначається також, що Китай все ще не повідомляє про всі нові або переглянуті стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності, як того вимагають правила СОТ³³.

Таким чином, слід бути готовим до складнощів при проведенні переговорів щодо створення ЗВТ між Китаєм та Україною і непоступливості китайської сторони у відкритті ринків сільськогосподарських товарів. Крім того, навіть якщо українській стороні вдасться покращити умови доступу до китайського ринку сільськогосподарських товарів, існує небезпека закриття цих ринків у будь-який момент, адже, як вже зазначалося, відповідно до статті 16 Закону про іноземну торгівлю КНР, імпорту продукції тваринного, рослинного походження та рибної продукції може бути обмежений, якщо цього вимагатимуть обставини.

Крім того, у переговорах щодо ЗВТ з країнами, які є експортерами сільськогосподарських товарів, китайська сторона домовляється про встановлення тарифних квот на імпорту сільськогосподарської продукції. Зокрема, тарифні квоти на імпорту сільськогосподарських товарів у Китай встановлені у ЗВТ з Австралією та Новою Зеландією. У ЗВТ з іншими країнами сільськогосподарські товари взагалі виключені з режиму

³¹ Ling Ling He. On re-invigorating the Australia-China Free Trade Agreement negotiation process. *Journal of World Investment and Trade*. 2013. № 14 (4). P. 672–696. URL: <https://eprints.usq.edu.au/24105/>

³² Ezell Stephen J. and Atkinson Robert D. False Promises: The Yawning Gap Between China's WTO Commitments and Practices / The Information Technology & Innovation Foundation. September 2015. P.3. URL: http://www2.itif.org/2015-false-promises-china.pdf?_ga=2.196300396.1589681642.1551882052-593599331.1551882052

³³ Там само. С. 7.

лібералізації. Зокрема, у ЗВТ між Китаєм та Грузією (2018 р.) з режиму вільної торгівлі виключені тверда пшениця, соя, кукурудза, цукор, сухе молоко³⁴.

Таким чином, розмір нульових тарифних квот на експорт сільськогосподарських товарів стане ключовим у переговорах щодо ЗВТ між Україною та Китаєм.

Інша особливість угод про ЗВТ, які Китай укладає з країнами – експортерами сільськогосподарської продукції, полягає у тому, що вони містять розділ щодо спеціальних сільськогосподарських захисних заходів. Такі розділи присутні в Угодах про ЗВТ з Австралією (стаття 2.14 Угоди)³⁵ та Новою Зеландією (стаття 13 Угоди)³⁶. Суть їх полягає у тому, що Китай може увести додаткове захисне мито на імпорту сільгосппродукції, якщо обсяги імпорту або ціна імпортованої продукції загрожують його внутрішньому ринку. Зокрема, в Угоді про ЗВТ з Австралією спеціальні сільськогосподарські захисні заходи захищають ринки яловичини і молочних продуктів Китаю, на які не вводяться тарифні квоти. Очевидно, що симетричними заходами, які українська сторона може відстоювати у переговорах, може стати впровадження захисного механізму на окремих ринках товарів легкої промисловості.

Загалом досвід ЗВТ між Китаєм і Австралією свідчить, що взаємна лібералізація торгівлі між країнами лише посилила сировинну спрямованість австралійського експорту в Китай і збільшила обсяги імпорту китайської промислової продукції в Австралію, що посилює небезпеку реалізації у ЗВТ України з Китаєм саме такого сценарію.

Тому створення ЗВТ з Китаєм на сучасному етапі розвитку України не є доцільним. Відмова від створення ЗВТ з Китаєм не вплине на залучення китайських інвестицій у рамках OBOR. Білорусь активно підключилася до

³⁴ China. Trade Policy Review, Revision WT/TPR/G/375. *Trade Policy Review Body* / WTO. 14.09.2018. P.35. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry

³⁵ Free Trade Agreement between the Government of Australia and the Government of the People's Republic of China. 2015. URL: http://fta.mofcom.gov.cn/Australia/annex/xdzw_en.pdf

³⁶ Free Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of New Zealand. 2008. URL: <http://images.mofcom.gov.cn/gjs/accessory/200804/1208158780064.pdf>

OBOR, хоча не є членом COT і не може укласти угоду про ЗВТ з Китаєм. Через те, що на більшості товарних ринків світу ввізні мита досить низькі, основними бар'єрами у торгівлі стали транспортні витрати і нетарифні заходи, на подолання яких і спрямована ініціатива OBOR.

1.2. Перспективи розвитку експорту вітчизняної продукції в Китай

З огляду на зацікавленість України в розвитку товарного експорту в Китай наведемо структуру імпорту сільськогосподарських та несільськогосподарських товарів у КНР (рис. 1.3).

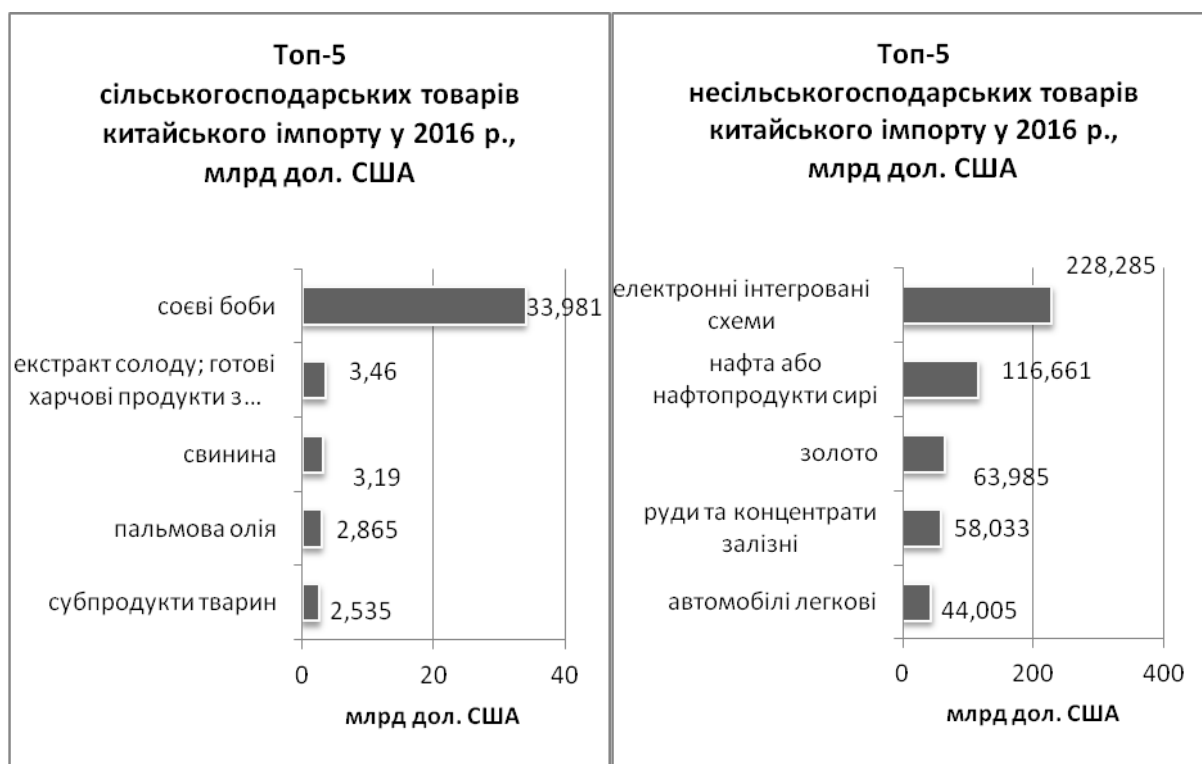

Рис. 1.3. Топ-5 сільськогосподарських та несільськогосподарських товарів, що імпортувалися в Китай у 2016 р., млрд дол. США

Джерело: складено на основі: Trade Profiles 2018 / World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf

Аналіз структури імпорту сільськогосподарських товарів Китаю показує, що Україна має перспективи збільшити свою присутність на китайському ринку. Насамперед це стосується ринку сої. Україна як нетто-експортер соєвих бобів може претендувати на заміщення частини обсягів експорту сої із США, який опинився під загрозою внаслідок торговельної війни між США та Китаєм. Крім того, Україна має значний потенціал

експорту екстракту солоду і готових харчових продуктів з борошна і круп на китайський ринок. Перспективним є розвиток експорту свинини і субпродуктів тварин.

На рис. 1.3 також наведено дані щодо топ-5 промислових імпортованих товарів Китаю. Серед переліку топ-5 несільськогосподарських товарів китайського імпорту на розширення вітчизняного експорту може претендувати хіба що сировинна товарна група «Руди та концентрати залізни».

Таким чином, аналіз товарної структури імпорту Китаю (як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського) підтверджує гіпотезу про те, що найбільш вірогідним сценарієм розвитку експорту з України до КНР є зростання експорту сировинних товарів і продуктів переробки сільського господарства. Очевидно, що саме на останніх доцільно зробити акцент при формуванні торговельних відносин з Китаєм.

Упродовж 2013–2018 рр. український товарний експорт у КНР зменшився на 19,3%, а імпорт за цей же період зменшився на 3,7% (рис. 1.4). Зменшення обсягів торгівлі України з Китаєм пояснюється економічною кризою в Україні, яка почалася у 2014 р. Якщо товарний імпорт в Україну з Китаю майже відновив свої обсяги за період, що минув від початку кризи, то обсяги експорту зростають повільними темпами.

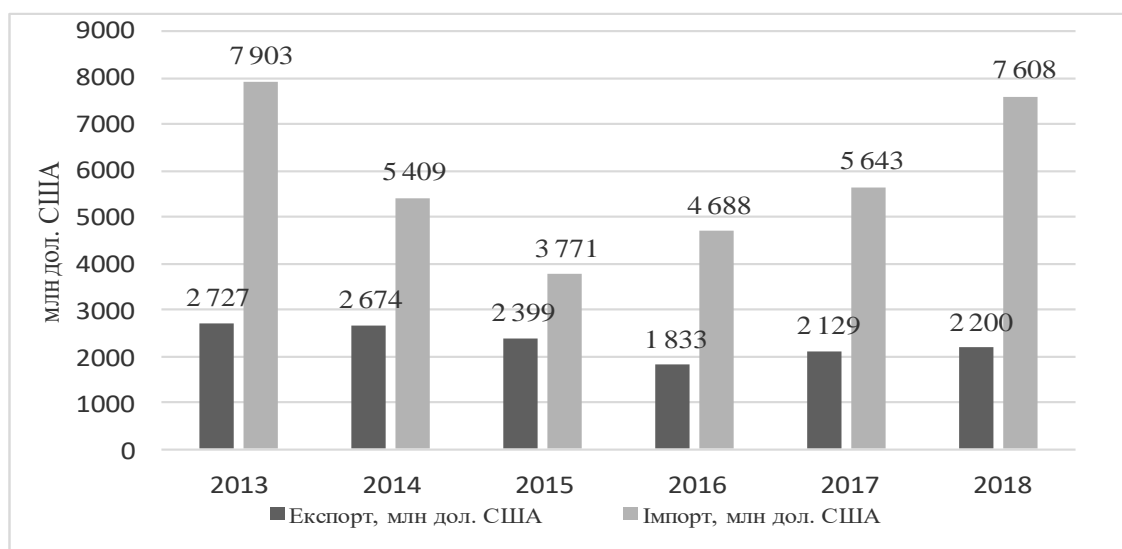
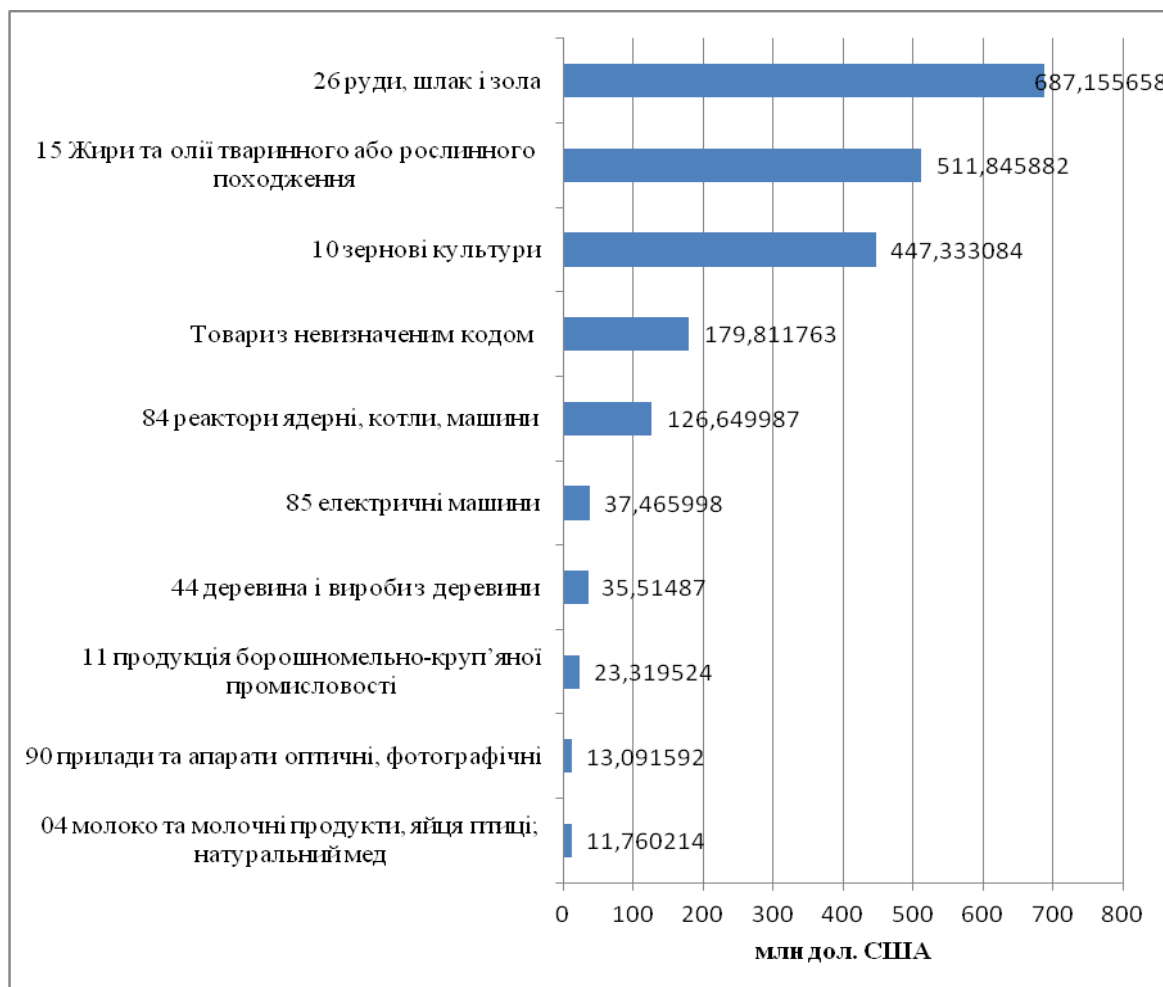

Рис 1.4. Зовнішня торгівля товарами України з Китаєм у 2013–2018 рр., млн дол. США

Джерело: UN Comtrade Data Base. URL: <https://comtrade.un.org/>

На основі аналізу структури експорту товарів з України в Китай у 2017 р. з точністю до двох розрядів HS були визначені топ-10 експортних товарних груп у торгівлі України з КНР (рис. 1.5). Четверту позицію у цьому рейтингу посідають товари з невизначеним кодом або товари, придбані в портах, які не можуть бути проаналізовані більш детально. Їх частка у товарному експорті в Китай становить 8,45%.

**Рис. 1.5. Топ-10 товарів вітчизняного експорту в Китай у 2017 р.,
млн дол. США**

Джерело: складено за даними з бази даних ООН Comtrade: UN Comtrade Data Base. URL: <https://comtrade.un.org/data/>

Перше місце у рейтингу експортних товарів до Китаю посідає товарна група «26: руди, шлак і зола» із часткою 32,28% у вітчизняному товарному експорті в Китай у 2017 р. Понад чверть вітчизняного експорту товарів цієї

групи вивозиться саме до КНР. Протягом 2007–2013 рр. експорт товарної групи «26: руди, шлак і зола» стрімко зростав у відповідь на зростання попиту на сировину з боку металургійних потужностей Китаю, а з 2014 р. почав зменшуватися і упав до рівня 687,16 млн дол. США у 2017 р.

Із товарів цієї групи в КНР експортуються переважно руди та концентрати залізні (98% обсягів експорту у цій товарній групі), також експортуються незначні обсяги титану і цирконію.

Друге місце у рейтингу товарного експорту в Китай з України посідає товарна група «15: жири та олії тваринного або рослинного походження» з часткою 24,04% у товарному експорті України в Китай у 2017 р. Загалом у 2017 р. у Китай експортувалося 11,11% вітчизняного експорту товарів цієї групи. Експорт вітчизняних жирів та олій у Китай почався ще у 2009 р. і стрімко зріс до рівня понад 500 млн дол. США починаючи з 2015 р. Експортується переважно соняшникова олія, вартість експорту якої становила 89% від експорту олій і жирів в Китай у 2017 р. Соева олія, яка в Китаї є традиційним продуктом споживання і тому має найкращі перспективи щодо розвитку експорту, у вітчизняному експорті олій і жирів у цю країну поки що має незначну частку – 9,3% у 2017 р.

Третю позицію у рейтингу експортних товарних груп у Китай мають зернові культури з часткою 21% у вартості експорту України в Китай у 2017 р., хоча частка Китаю у вітчизняному експорті зернових незначна – усього 6,9%. 72% вітчизняного експорту зернових у 2017 р. забезпечив експорт кукурудзи. Експортується також ячмінь, а з 2017 р. – пшениця.

Експорт кукурудзи в Китай стрімко зростав у період з 2013 р. і у 2015 р. досяг обсягу 3,1 млн т. У період з 2015 р. до 2017 р. експорт кукурудзи в Китай зменшився до 2 млн т унаслідок ускладнення відносин з китайською стороною в рамках кредитної угоди 2012 р. між Державною продовольчо-зерновою корпорацією України та Експортно-імпортним банком Китаю. Очевидно, що для відновлення і подальшого розвитку вітчизняного експорту кукурудзи в Китай необхідне врегулювання відносин у рамках цієї угоди.

П'яте місце за обсягами експорту в Китай має товарна група «84: реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини» з часткою 5,95% у вартості вітчизняного експорту в цю країну у 2017 р.

У 2017 р. Китай був другим найбільшим експортним ринком для України по групі товарів «84: реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини» з часткою 7,5% у вітчизняному експорті в цю країну. З іншого ж боку, в 2017 р. Китай посів перше місце серед імпортерів товарів групи 84 в Україну з часткою 18,9% імпортного ринку цієї групи. Обсяги імпорту з Китаю товарної групи 84 починаючи з 2003 р. стрімко зросли і значно перевищують обсяги експорту: від'ємне сальдо торговельного балансу по цій групі становило у 2017 р. -951,6 млн дол. США. 63% експорту товарів у товарній групі 84 забезпечують товари групи «8411: двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни», вартість їх експорту до Китаю у 2017 р. становила 79,6 млн дол. США. У 2017 р. експортувалися також товари таких груп: реактори ядерні; неопромінені паливні елементи (твели) для ядерних реакторів»; обладнання та пристрої для розділення ізотопів (11,74 млн дол. США), насоси для рідин з витратоміром або без нього; механізми для піднімання рідини (10,2 млн дол. США), інші двигуни та силові установки (7,75 млн дол. США) і допоміжне обладнання для використання із котлами (2,76 млн дол. США).

Експорт у Китай вітчизняних товарів групи «84: Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини» у 2017 р. порівняно з попереднім роком зріс утричі, що безумовно є позитивним фактом.

Восьме місце за обсягами експорту в Китай займає товарна група «11: Продукція борошномельно-круп'яної промисловості». Хоча частка цієї групи у товарному обсязі вітчизняного експорту в цю країну є незначною (усього 1,1% у 2017 р.), 12,8% вітчизняного експорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості припадає саме на Китай. Це зумовлює важливість

розвитку експорту в Китай продукції борошномельно-круп'яної промисловості.

Експорт продукції борошномельно-круп'яної промисловості в Китай почав зростати з 2012 р., а у 2017 р. досяг 23,3 млн дол. США. Експортується переважно пшеничне борошно.

У кінці десяти товарних груп із найбільшим експортом до Китаю перебуває група «04: Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед». Її частка у вітчизняному товарному експорті в Китай становила лише 0,55%, а частка Китаю в експорті товарів цієї групи – 2,38% у 2017 р. Однак розвиток експорту цих продуктів у Китай є надзвичайно важливим для покращення структури сільськогосподарської торгівлі України, у якій переважають продукти рослинного походження. Втрату ринків Російської Федерації для вітчизняних продуктів тваринного походження, що містять більшу частку доданої вартості, досить важко компенсувати за рахунок ринку ЄС через обмежені тарифні квоти і складну систему сертифікації продукції тваринного походження, яка імпортується в ЄС. Тому конче актуалізується завдання відкриття ринків третіх країн.

У структурі вітчизняного експорту групи «04: Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед» переважає підгрупа «404: молочна сироватка, згущена або незгущена, з додаванням чи без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин». Україна отримала дозволи на експорт молочних продуктів у КНР³⁷, отже, має перспективи збільшити експорт.

1.3. Стратегія і практика китайського інвестування в агропродовольчий сектор країн світу: ризики для України

Особливістю китайських угод про вільну торгівлю є їхній зв'язок з двосторонніми інвестиційними договорами – Bilateral Investment Treaties (BITs). Наразі налічується близько 3000 BITs у форматі двосторонніх угод, що охоплюють вирішення спорів, пов'язаних з інвестиціями, гарантії щодо

³⁷ Registered list of imported dairy products outside the country (except infant formula), Ukraine / CNCA. URL: <http://www.cnca.gov.cn/ywzl/gjgnhz/jkzl/imports-list/dairy/Ukraine20180723.pdf>

репатріації коштів для інвесторів, обмеження експропріації та інші питання. Відповідні переговори, як правило, або передують, або слідують за переговорами про ЗВТ як окремі переговори, і їх розділення характерне для китайської переговорної стратегії. Зокрема, перед початком переговорів про ЗВТ між Китаєм, Японією та Кореєю були проведені попередні тристоронні переговори щодо інвестицій.

В аспекті захисту своїх інвестицій переговорна стратегія Китаю дещо подібна до стратегії США, які закріплюють торговельні правила щодо захисту інвестицій у дво- та багатосторонніх торговельних угодах. Подібні угоди, на думку багатьох дослідників, містять небезпеку для партнерів, тому підходити до укладання двосторонніх інвестиційних угод з Китаєм потрібно дуже уважно.

Інвестиції в агропродовольчий сектор країн світу є пріоритетними для Китаю. Китай є найбільш густонаселеною країною у світі з дуже обмеженими запасами землі та ресурсів прісної води, тому продовольча безпека має для економічної політики країни першорядне значення. Зокрема, забезпечення постачання продовольства в Китай вважається поряд із зменшенням надлишкової пропозиції на ринку праці Китаю і забезпеченням енергетичної безпеки країни однією з основних переваг ініціативи «Один пояс та один шлях»³⁸. Відповідно, з огляду на пріоритети КНР український агропродовольчий сектор є надзвичайно привабливим для китайських інвестицій.

5 грудня 2017 р. бул підписано Програму українського китайського інвестиційного співробітництва в агропромисловому комплексі між Міністерством аграрної політики та продовольства України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством сільського господарства КНР. Програма передбачає співробітництво за такими напрямками: **землекористування** (зокрема, створення спільних промислових, наукових парків для двосторонньої сільськогосподарської кооперації,

³⁸ One Belt One Road Initiative. URL: <https://www.topchinatravel.com/silk-road/one-belt-one-road.htm>

лізингу, спільних підприємств, залучення інвестицій з китайськими компаніями), тваринництва, селекції та рослинництва, ресурсозберігаючого та екологічного сільського господарства.

Важливо, щоб при реалізації цієї програми були враховані уроки китайських інвестицій у сільське господарство інших країн світу.

Особливістю китайських інвестицій в агропродовольчий сектор країн світу є використання подвійної стратегії. З одного боку, китайські інвестиції спрямовуються до найменш розвинених країн з обмеженою кількістю конкурентів і використовують природний потенціал цих країн і власні технології для диверсифікації джерел імпорту продовольства в Китай. А з іншого – декілька китайських компаній, які мають доступ до кредитів китайських банків, укладають угоди злиття і поглинання і створюють партнерства з компаніями на ринках розвинених країн. Продукція, яка виробляється цими компаніями і потім вивозиться до Китаю, задовольняє зміни у попиті на харчову продукцію з боку середнього класу Китаю. До того ж таким шляхом китайські інвестори запозичують нові технології у харчовій промисловості та менеджменті. Неважко визначитися, що китайські інвестори зацікавлені у реалізації першої стратегії в Україні, на той час як українська сторона – у другій стратегії.

Особливості китайських інвестицій в агропродовольчі сектори країн світу полягають у тому, що вони здійснюються відповідно до напрямів стратегічної інвестиційної політики уряду Китаю. Уряд Китаю сприяє інвестуванню за кордоном і спрямовує цей процес на досягнення визначених національних цілей шляхом стратегічного планування, стимулювання інвестицій, укладання угод з іншими країнами.

Загальна стратегія Китаю «going out» або «go global» почалася в 1990-х роках з метою зміцнення китайських компаній, заохочуючи їх вийти на світові ринки. Фактично розпочався перехід від пасивного залучення нових інвестицій та технологій до підвищення конкурентоспроможності китайських підприємств на зовнішніх ринках.

Стосовно сільського господарства Китаю стратегія «go global» тісно пов'язана з проблемами продовольчої безпеки. Протягом 1990-х років відповідно до Білої книги продовольчої безпеки, виданої Державною радою Китаю, була поставлена мета досягнення 95-відсоткового рівня самозабезпечення Китаю основними продовольчими культурами. Починаючи від 2001 р., коли Китай став членом СОТ і, особливо, протягом періоду зростання світових цін на продовольство (2006–2008 рр.) урядові органи Китаю ще більше посилили контроль за продовольчою безпекою.

І тільки з 2007–2008 рр. у документах Комуністичної партії Китаю з'явилися заклики до зовнішніх інвестицій у сільське господарство. Була розроблена Національна стратегія продовольчої безпеки Китаю на 2006–2010 рр., у якій поставлено стратегічну мету «go global» для сільського господарства, що передбачала стратегічне завдання використання багатих трудових ресурсів Китаю для обробки земельних ресурсів за кордоном з використанням місцевих водних та енергетичних ресурсів. Стратегія містила систему стимулів для великомасштабних конкурентоспроможних харчових конгломератів з виробництва зернових, олійних і цукрових культур щодо розвитку виробництва на орендованих землях у Південній і Північній Америці та Африці, а потім і в Російській Федерації і вивезення продукції назад до Китаю, щоб збалансувати попит і пропозицію на внутрішньому ринку.

У 2013 р. Стратегію продовольчої безпеки було переглянуто. Нова стратегія звузила сферу товарів, стосовно яких поставлено мету щодо самозабезпеченості, до рису і пшениці. У переглянутій національній стратегії продовольчої безпеки домінує проактивний підхід до зростання внутрішнього виробництва шляхом застосування передових технологій і підвищення ефективності одночасно із заохоченням китайських компаній до досягнення повного контролю над ланцюгом поставок імпорту сільськогосподарських товарів.

Ця так звана стратегія «двох ринків, двох видів ресурсів» вимагає задоволення внутрішнього попиту на продовольчі товари в КНР шляхом поєднання внутрішніх та іноземних поставок, при чому створюється система стимулів для залучення китайських компаній до кожної ланки ланцюга постачання імпортованих товарів.

Усі дослідники, які вивчають особливості та масштаби китайських зовнішніх інвестицій у сільське господарство та харчову промисловість, відзначають брак відповідної інформації та фрагментарний характер досліджень з цієї тематики. Багато дослідників сподіваються, що новостворене Державне агентство з міжнародного розвитку Китаю забезпечуватиме більшу прозорість міжнародних інвестицій Китаю, включаючи інвестиції в сільське господарство. Перше системне дослідження, що базується на огляді доступних джерел інформації англійською та китайською мовами, було виконане у 2017 р. у Міністерстві сільського господарства США³⁹. Це дослідження дало можливість здійснити збалансовану оцінку інвестиційної програми Китаю. Хоча у дослідженні відсутні висновки щодо впливу китайських інвестицій на агропродовольчі сектори країн-реципієнтів, у доповіді обговорюються деякі можливі наслідки для сільського господарства США, які неоднозначно рекомендують обережне ставлення до китайських інвестицій у сільське господарство.

У дослідженні Міністерства сільського господарства США⁴⁰ наведено еволюцію стратегічних напрямів політики інвестування в агропродовольчі сектори країн світу, проголошених у документах Комуністичної партії Китаю (табл. 1.4).

³⁹ Gooch Elizabeth and Gale Fred. China's Foreign Agriculture Investments. EIB-192 / U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. April 2018. URL: <https://www.ers.usda.gov/webdocs/publications/88572/eib-192.pdf?v=43213>

⁴⁰ Gale Fred and Gooch Elizabeth. China's Agricultural Investment Abroad is Rising / U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. April 2018. URL: <https://www.ers.usda.gov/amber-waves/2018/april/china-s-agricultural-investment-abroad-is-rising>

Стратегічні напрями політики інвестування в агропродовольчий сектор країн світу, проголошені в документах Комуністичної партії Китаю

Роки	Стратегічні напрями політики інвестування в агропродовольчий сектор країн світу
2007	«Центральний документ номер один» Комуністичної партії Китаю щодо політики у сільській місцевості вперше схвалив зовнішні сільськогосподарські іноземні інвестиції у сільське господарство.
2010	Розроблення політики підтримки і заохочення компаній для інвестування в сільське господарство країн світу.
2014	Сприяння створенню великих, конкурентоспроможних на міжнародному рівні підприємств з виробництва зерна та олії.
2015	Сприяння розвитку науково-технологічних демонстраційних парків за кордоном. Впровадження політики щодо підтримки будівництва приміщень, придбання обладнання та матеріалів, необхідних для виробництва агропродовольчої продукції за кордоном.
2016	Нарощення інвестицій у сільське господарство країн – учасників ініціативи «Один пояс, один шлях» і країн та регіонів, які межують з ними. Підтримка китайських зернотрейдерів і агропродовольчих конгломератів*, які діють на зовнішніх ринках.
2017	Державна Рада щодо іноземних інвестицій визначила сільське господарство як один із шести секторів, де заохочуються інвестиції. Стимулювання спільного сільськогосподарського бізнесу, який створює зарубіжні виробничі бази, розвиває переробку, зберігання та логістику, орієнтовані на цілі ініціативи «Один пояс, один шлях». Підтримка великих конгломератів, конкурентоспроможних на міжнародних ринках.
2018	Активна підтримка сільськогосподарських закордонних інвестицій. Стимулювання розвитку великих конгломератів, які займаються торгівлею зерном і агробізнесом на міжнародних ринках.

* Конгломерати – бізнес-модель, яка поширена в Азії та представляє об'єднання численних й іноді не пов'язаних між собою компаній.

Джерело: Gale Fred and Gooch Elizabeth. China's Agricultural Investment Abroad is Rising / U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. April 2018. P. 11. URL: <https://www.ers.usda.gov/amber-waves/2018/april/china-s-agricultural-investment-abroad-is-rising>

Автори аналізують серію щорічних так званих «документів номер один» Комуністичної партії Китаю, де у тому числі визначаються цілі аграрної політики і конкретні стратегії інвестування. Автори показують, що

особливості китайських інвестицій в агропродовольчі сектори у різні періоди часу повністю визначаються цими партійними документами. Так, «документ номер один» від Комуністичної партії Китаю, виданий у 2007 році, містить заклик інвестувати в сільське господарство за кордоном, унаслідок чого відбувся початковий сплеск зарубіжних фермерських підприємств. У 2010 році влада Китаю закликала підтримувати політику для заохочення інвестицій за кордоном. Документ 2014 року містив більш конкретний мандат на створення великих конгломератів з торгівлі зерном, призначених надати китайським компаніям більше можливостей щодо контролю над імпортом олійних культур та зерна. Того ж року китайська державна компанія COFCO придбала нідерландську компанію Nidera і гонконгську компанію Noble Agri, перетворивши COFCO на одну з найбільших торгових компаній у світі на основі вартості активів. Документ 2015 року спеціально закликав до політики інвестування у виробничі приміщення, обладнання та матеріали для сільськогосподарського виробництва в зарубіжних країнах. Документ за 2017 рік розширив заохочення на всі види сільськогосподарських конгломератів. Документ 2018 року знову таки схвалює інвестиції за рубіж загалом і містить розпорядження про створення багатонаціональних зерноторгових і сільськогосподарських конгломератів.

На рис.1.6 представлено динаміку ПІІ Китаю у сільське господарство, лісове господарство і рибальство протягом 2003–2016 рр. За 10 років – з 2006 до 2016 – ПІІ Китаю у ці види діяльності виросли у 16,5 разів з 0,2 млрд дол. США до 3,3 млрд дол. США.

Дані, представлені на рис. 1.6, не включають інвестиції в переробку, торгівлю, транспортування та виробництво продукції в галузях, пов'язаних із сільським господарством.

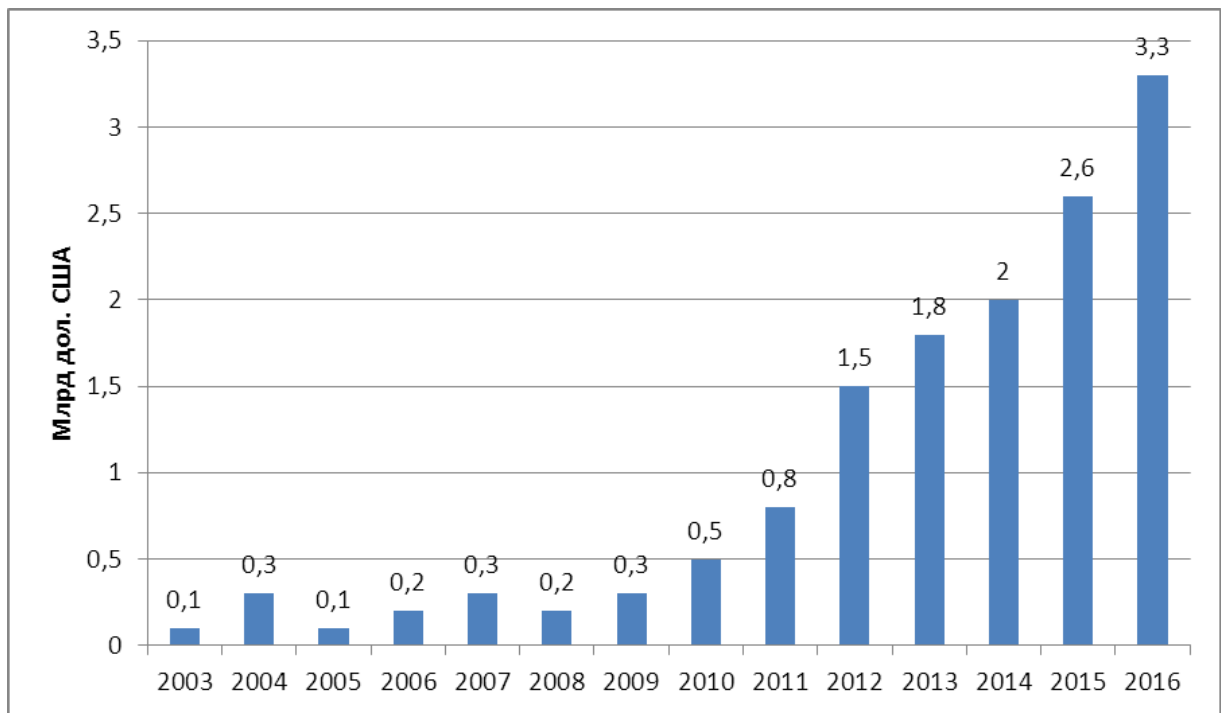

Рис. 1.6. Прямі іноземні інвестиції Китаю в сільське господарство, лісове господарство і рибальство, 2003–2016 рр.

Джерело: Gale Fred and Gooch Elizabeth. China's Agricultural Investment Abroad is Rising / U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. April 2018. P. 6. URL: <https://www.ers.usda.gov/amber-waves/2018/april/china-s-agricultural-investment-abroad-is-rising>

Детальна інформація щодо інвестицій Китаю в сільське господарство за кордоном була також надана представниками Міністерства сільського господарства країни під час саміту «Пояс і шлях», що відбувся в Пекіні у квітні 2019 р.⁴¹. Повідомлялося, що Китай веде 850 іноземних проєктів у сфері сільського господарства, які стосуються виробництва рису, кукурудзи, сої, натурального каучуку, пальмової олії, бавовни та вирощування худоби в рамках «поглиблення співпраці» з країнами ініціативи «Один пояс, один шлях». На саміті також було оголошено, що Китай має 657 сільськогосподарських проєктів у країнах BRI на суму 9,4 млрд дол. США, що на 70% більше, ніж п'ять років тому. 89% інвестицій здійснюють приватні структури.

⁴¹ Sums Dim. China Touts Agriculture Cooperation with Belt-Road Countries. 2019, 30 April. URL: <https://www.farmlandgrab.org/post/view/28918-china-touts-agriculture-cooperation-with-belt-road-countries>

Міністр сільського господарства Китаю повідомила, що понад 400 «старших експертів з питань сільського господарства» було направлено до країн, що розвиваються, для допомоги в реалізації інвестиційних проєктів з 2014 року.

Наведені у табл. 1.4 напрями інвестиційної політики Китаю свідчать про те, що починаючи з 2015 р. акцент змістився з інвестицій у виробництво сільськогосподарських культур на інвестиції у переробку, транспортування, зберігання та харчову промисловість.

У доповіді Rabobank «Збільшення обсягів купівлі іноземного продовольчого та сільськогосподарського бізнесу Китаєм»⁴² зазначається, що шляхом здійснення низки злиттів і поглинань Китай збільшує свою присутність у глобальному ланцюжку продовольчих товарів. Слід відзначити, що на нинішньому етапі харчова промисловість Китаю швидко модернізується і китайські інвестори вважають, що «китайська харчова промисловість буде розвиватися подібно до інтернет-індустрії, де чотири з десяти найбільших компаній світу є китайськими; ймовірно щось подібне ми побачимо за 10 років у харчовій промисловості»⁴³. У доповіді Rabobank підкреслюється, що поглинання китайськими конгломератами харчових підприємств не просто має на меті надати країні більші конкурентні переваги на світових ринках, а й переслідує мету постачання виробленого продовольства до Китаю.

Аналіз особливостей найбільш масштабних придбань Китаю протягом 2010–2017 рр. дає змогу виявити пріоритети й особливості агропродовольчих інвестицій Китаю в країнах світу. Відповідні угоди здійснюються як приватними, так і державними компаніями Китаю.

Найбільші зовнішні інвестиції в агропродовольчий сектор країн світу здійснили такі китайські компанії: COFCO, Bright Foods, WH Group та New Hope Group (табл. 1.5). Майже всі вони спрямували інвестиції у переробку,

⁴² Cosgrove Emma. Report: China's Foreign Food & Ag Acquisitions Set to Increase. 2017, August 1. URL: <https://agfundernews.com/report-chinas-foreign-food-ag-acquisitions-set-increase.html>

⁴³ Там само. С. 1.

виробництво харчових продуктів, дистрибуцію, логістику, а не в сільськогосподарські активи. Компанії COFCO та Bright Foods є державними, а WH Group та New Hope Group є приватними.

Таблиця 1.5

Поглинання і створення спільних підприємств китайськими компаніями у сфері агробізнесу

Китайська компанія	Роки	Компанія, яка поглиналася	Країна, якій належить компанія, що поглиналася	Спеціалізація компанії	Розмір інвестицій	Частка Китаю в компанії, %
COFCO	2012	Tully	Австралія	Цукор		
	2014–2016	Nidera	Нідерланди	Зернові, олії, цукор – виробництво і торгівля	1,4 млрд дол. США	100%
	2014–2016	Noble Agri	Гонконг	Зернові, олії, цукор – виробництво і торгівля	1,4 млрд дол. США	100%
	2017	Growmark	США	Логістика (термінал для експорту зернових і сої)	Невідомо	Спільне підприємство
Bright Foods	2010	Synlait	Нова Зеландія	Зернові, олії, цукор – виробництво і торгівля	58 млн дол. США	51%
	2011	Manassen Foods	Австралія	Йогурт	516 млн дол. США	70%
	2012	Diva Bordeaux	Франція	Вино	Невідомо	70%
	2012	Weetabix	Велика Британія	Сухі сніданки	1,9 млрд дол. США	60%
	2012	Salov	Італія	Оливкова олія	Невідомо	51%
	2014	Tnuva	Ізраїль	Молочні продукти	2,1 млрд дол. США	77.7 %
	2016	Silver Fern Farms	Нова Зеландія	Яловичина	197 млн дол. США	50%
New Hope Group	2013	Kilcoy	Австралія	Яловичина	100 млн дол. США	Контрольний пакет акцій

Китайська компанія	Роки	Компанія, яка поглиналася	Країна, якій належить компанія, що поглиналася	Спеціалізація компанії	Розмір інвестицій	Частка Китаю в компанії, %
	2014	Synlait	Нова Зеландія	Молочні продукти	Невідомо	Невідомо
	2015	Moxey Farms	Австралія	Молочні продукти	100 млн дол. США	Невідомо
	2015	Lansing Trade Group	США	Торгівля зерном	127 млн дол. США	20%
WH Group	2013	Smithfield Foods	США	Свинина	7,1 млрд дол. США	100%
	2017	Clougherty Packing LLC	США	Виробництво і переробка свинини	145 млн дол. США	100%
	2017	Pini Polska, Hamburger Pini, Royal Chicken	Польща	Переробка м'яса і птиці	Невідомо	100%

Джерело: Gale Fred and Gooch Elizabeth. China's Foreign Agriculture Investments. *Economic Information Bulletin* / U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. April 2018. No. 192. P. 36. URL: <https://www.ers.usda.gov/webdocs/publications/88572/eib-192.pdf?v=43213>

Уряд Китаю підтримує компанії, що інвестують за кордоном, шляхом організації угод, надання кредитів з низькими відсотками, інформації та консультацій. Банк розвитку Китаю заснував кооперативні фонди з країнами Південно-Східної Азії і кількома європейськими країнами, які використовуються для зарубіжних інвестицій. Зокрема, фонд FarmCompany, який в основному належить інвесторам з Англії, Гонконгу та Нідерландів, протягом 2014–2019 рр. придбав п'ять ферм у Данії загальною площею 1,605 га⁴⁴.

Міністерство сільського господарства Китаю має угоди з двома урядовими банками щодо надання фінансової підтримки сільськогосподарським іноземним інвестиційним проектам, а саме з Експортно-імпортним банком Китаю та Китайським банком розвитку. Слід

⁴⁴ Foreign fund buys its fifth farm in Denmark. URL: <https://www.farmlandgrab.org/post/view/28675-foreign-fund-buys-its-fifth-farm-in-denmark>

відзначити, що в Україні було укладено два кредитні договори між Державною продовольчо-зерною корпорацією (ДПЗКУ) та Експортно-імпортним банком Китаю відносно постачання зерна й імпорту китайських товарів та послуг, які виявилися проблемними. Експортно-імпортний банк Китаю став учасником Угоди 2012 року між ДПЗКУ і Китайською національною корпорацією машинної індустрії та генеральних підрядів (CSEC).

Щоб оцінити напрями впливу потенційних китайських інвестицій в агропродовольчий сектор України та їх можливі наслідки для сільського господарства України і сільського населення, доцільно проаналізувати відповідні чинники впливу і наслідки китайських інвестицій в інших країнах світу. На рис. 1.7 представлено географічну структуру зовнішніх інвестицій Китаю у сільське господарство у 2014 р.

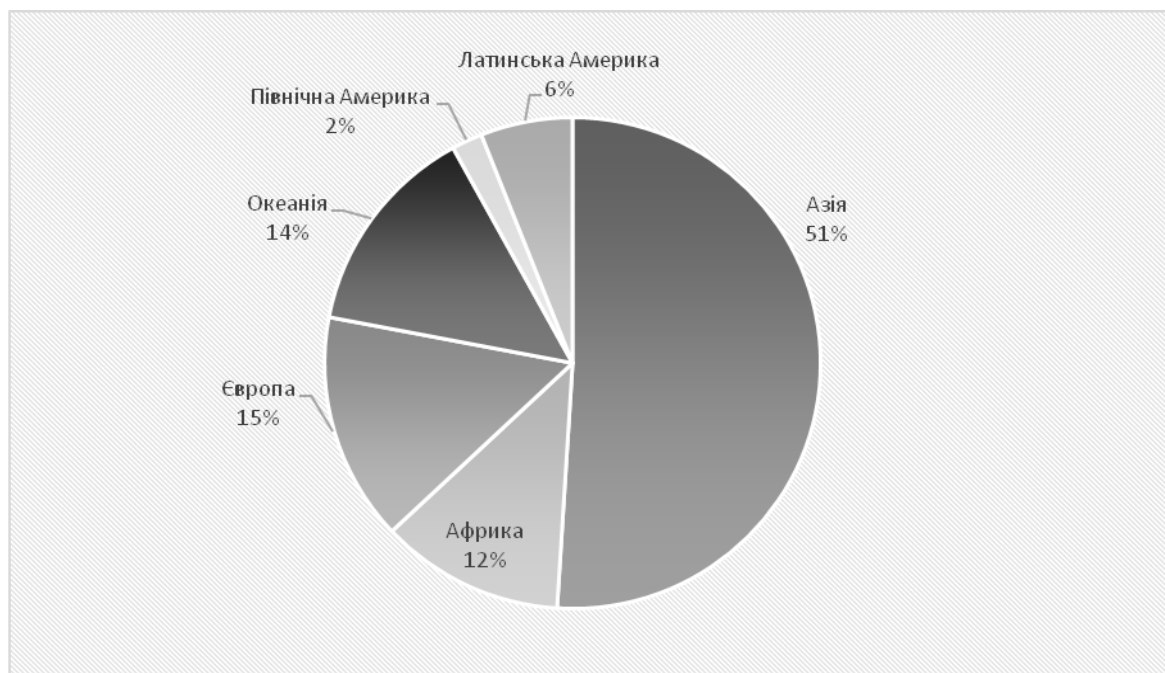

Рис. 1.7. Географічна структура зовнішніх інвестицій Китаю у сільське господарство у 2014 р., %

Джерело: Gale Fred and Gooch Elizabeth. China's Foreign Agriculture Investments. *Economic Information Bulletin* / U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. April 2018. No. 192. P. 22. URL: <https://www.ers.usda.gov/webdocs/publications/88572/eib-192.pdf?v=43213>

Слід зазначити, що хоча деякі країни забороняють іноземним інвесторам купувати землі, китайські інвестори вкладають у сільське господарство тих країн, де таку заборону не уведено, насамперед у країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки та Африки.

Державні та приватні китайські компанії в аграрному секторі інвестують у зернові, сою, сади і тваринництво в Аргентині, Чилі, Бразилії, Мозамбіку, Нігерії, Зімбабве, Камбоджі та Лаосі. Вже у 2012 р. дослідження показали, що китайські проекти охоплюють 9 млн га землі у країнах, що розвиваються⁴⁵.

Проте протягом декількох останніх років китайські інвестори переорієнтувалися на сільське господарство Австралії, Нової Зеландії, США та Європи. Зокрема, китайські компанії купують десятки м'ясних і молочних ферм у Новій Зеландії, попри невдоволення місцевих виробників.

Китай намагається просувати свої закордонні інвестиції у сільське господарство і логістику завдяки своїй ініціативі «Один пояс, один шлях», яка підтримується сотнями мільярдів доларів для інфраструктурних проєктів. У Китаї вже розпочалося будівництво нового північно-східного порту, який створить морські шляхи для перевезення зібраних в Росії зернових китайськими компаніями.

JBA Holdings – спільне підприємство двох китайських компаній – сільськогосподарського товариства Heilongjiang та Joyvio Group, протягом трьох років інвестуватиме 100 млн дол. США у будівництво соєвої дробарки і зернового порту на Далекому Сході Росії⁴⁶. Також СП бере в оренду 100 тис. га сільськогосподарських угідь у Росії для вирощування пшениці, кукурудзи та сої.

А у лютому 2019 р. з'явилося повідомлення, що уряд Російської Федерації активно підтримує іноземні інвестиції у сибірське сільське

⁴⁵ Filipova Viliyana. China Started to Buy Aggressively Agriculture Land Abroad. Finance Apprise. 2018, 26 February. URL: <https://www.farmlandgrab.org/post/view/27910-china-started-to-buy-aggressively-agriculture-land-abroad>

⁴⁶ China Reaches Into Russia's Far East in Hunt for Crop Supplies. Bloomberg News. 2018, September 5. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-05/china-reaches-into-russia-s-far-east-in-hunt-for-crop-supplies>

господарство, відкривши іноземним покупцям доступ до купівлі 1 млн га сільськогосподарських угідь у Далекосхідному федеральному окрузі⁴⁷.

Неефективний сільськогосподарський сектор Сибіру має великий потенціал для підтримки зростаючого попиту Китаю та інших сусідів Росії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Місцеве виробництво сільськогосподарських культур може бути значно збільшене завдяки його інтенсифікації і становитиме значний потенціал для експорту в Китай.

Іншим прикладом того, як Китай намагається просувати свої закордонні інвестиції у сільське господарство і логістику завдяки своїй ініціативі «Один пояс, один шлях», є плани Китаю отримати в рамках Китайсько-Пакистанського економічного коридору доступ до великих земельних ділянок сільськогосподарських земель Пакистану шляхом їх оренди або купівлі⁴⁸. Цей проєкт Китаю передбачає створення на території Пакистану китайських сільськогосподарських і переробних підприємств, які отримають дотації від китайського уряду і кредити від Банку розвитку Китаю.

У майбутньому китайська продукція, вирощена в Пакистані, потенційно може експортуватися на китайські ринки, не маючи певної вигоди для економіки Пакистану.

Уряди деяких країн відмовляються від китайських інвестицій у сільське господарство.

У Франції китайські інвестори скупили понад сотню виноградників. У 2018 р. у власності китайських інвесторів уже перебували 160 шато порівняно з 30 у 2012 р.⁴⁹. Ці інвестиції переважно вкладаються в регіон Бордо, добре відомий китайським споживачам. У результаті за даними 2018 р. уже близько 3% виноробного регіону Бордо належить приблизно 75 китайським інвесторам. Якщо раніше китайські інвестори зосереджувалися в основному на малих шато

⁴⁷ The dormant breadbasket of the Asia-Pacific. 2019, 12 Feb.

URL: <https://www.farmlandgrab.org/post/view/28740-the-dormant-breadbasket-of-the-asia-pacific>

⁴⁸ McCormick Andrew. Is Pakistani Agriculture Ready for CPEC? A lack of government planning could leave Pakistan's farmers on the losing end of a far-reaching deal with China. *The Diplomat*. 2018, May 17. URL: <https://thediplomat.com/2018/05/is-pakistani-agriculture-ready-for-cpec/>

⁴⁹ Lutkin Tallulah. Vineyard seizures highlight French worries about Chinese investments. *Nikkei Asian Review*. 2018, July 05. URL: <https://asia.nikkei.com/Business/Business-trends/Vineyard-seizures-highlight-French-worries-about-Chinese-investments>

із ціною, нижчою за 10 млн євро, то з 2017 р. вони прагнуть придбати більш престижні виноградники. У грудні 2017 р. гонконгський інвестор Пітер Квок купив великий винний завод Сант-Емільон за 30 млн євро. Велика частина продукції з цих виноробних підприємств призначена для експорту в Китай. У 2017 р. у Китай продали 84 млн пляшок вина, виготовленого на виноградниках у Бордо, що становить 30% від загального обсягу експорту вина. Крім того, китайські інвестори сприяють розвитку китайського туризму у регіон Бордо.

Увагу китайських інвесторів привертає не тільки виноробний сектор. У 2016 р. та 2017 р. дочірня компанія китайської компанії Reward Group International купила 900 га сільськогосподарських угідь для виробництва зернових у центральній Франції⁵⁰. Цей консорціум, чия діяльність поширюється від нерухомості до виробництва побутової хімії та харчової промисловості, володіє вісьмома великими фермами у Франції. Щоб задовольнити зростаючі вимоги китайського середнього класу, компанія хоче відкрити ланцюжок високоякісних хлібопродуктів, контролюючи весь промисловий процес – від збирання французької пшениці до відкриття хлібних і кондитерських кіосків у Китаї. Хоча місцеві агенції сільського розвитку Франції регулюють продаж і купівлю сільськогосподарських земель, китайським інвесторам вдалося уникнути відповідної перевірки. Угода викликала спротив у французькому сільськогосподарському секторі: після звернення молодих фермерів регіону до Президента Франції Еммануеля Макрона почався процес уведення регуляторних бар'єрів на придбання іноземними інвесторами сільськогосподарських земель у Франції.

Уряд Австралії також почав політику обмежень китайських інвестицій у сільське господарство країни. У 2016 р. китайська компанія, що спеціалізується на операціях з нерухомістю, – Shanghai CRED спільно з місцевою гірничодобувною компанією намагалася придбати найбільше у світі ранчо S. Kidman & Co'n Anna Creek, яке контролює 2,5% сільськогосподарських угідь

⁵⁰ De Mareschal Edouard. Baguettes In Beijing? Chinese Investors Eating Up French Farm Land. *Le Figaro*. 2018-06-04. English edition Worldcrunch. URL: <https://www.worldcrunch.com/business-finance/baguettes-in-beijing-chinese-investors-eating-up-french-farm-land>

країни і володіє 185 тис. голів худоби. Однак рішенням Комітету з перевірки іноземних інвестицій Австралії щодо збільшення рівня перевірки китайських компаній, які інвестують в Австралію, у заявці на купівлю ранчо покупцям було відмовлено⁵¹. Приводом для такого рішення регулятора іноземних інвестицій Австралії став висновок про те, що приватні компанії з Китаю не були позбавлені від контролю з боку Комуністичної партії, тому китайські угоди поглинання стали піддаватися масштабній перевірці на предмет національної безпеки.

Такий крок уряду Австралії відповідає положенням ЗВТ між Австралією та Китаєм. Відповідно до Угоди про вільну торгівлю з Китаєм, що набула чинності в 2015 р., щодо інвестицій Австралія загалом послабила поріг скринінгу для приватних угод у нечутливих секторах з 1,094 млрд дол. США до 252 млн дол. США. Для чутливих секторів, таких як сільськогосподарські землі та агробізнес, засоби масової інформації, телекомунікації та оборонні галузі, в Угоді австралійською стороною було прописано, що використовуватимуться нижчі пороги, а також продовжиться – незалежно від розміру угод – перевірка всіх прямих інвестицій китайських державних підприємств.

Уряд Бразилії також вдається до обмежувальних заходів щодо китайських інвестицій у сільське господарство своєї країни⁵². Після того, як китайська державна компанія Chongqing Grain Group оголосила у 2010 р. про наміри інвестувати 300 млн дол. у виробництво сої в західному штаті Баїя, Федеральна прокуратура Бразилії обмежила покупку великих земельних ділянок іноземцями, керуючись міркуваннями збереження національного суверенітету в стратегічному секторі економіки. Уряд Бразилії вважає китайську модель інвестицій у сільське господарство експлуатаційною, такою що не має жодних

⁵¹ Tan Su-Lin and Smith Michael. Chinese investors protest against new crackdown on investment / AFR. 2019, 18 January. URL:

<https://www.farmlandgrab.org/post/view/28681-chinese-investors-protest-against-new-crackdown-on-investment>

⁵² Mendes Karla. Brazilian government split on land ownership law. URL: <https://www.farmlandgrab.org/post/view/28690-brazilian-government-split-on-land-ownership-law>

переваг для місцевого населення, призводить до знищення природних ресурсів, витіснення сільських громад і створення конфліктів.

Китай є найбільшим покупцем бразильської сої, також зростає попит на інші продукти сільського господарства, зокрема країна уже стала провідним імпортером бразильської яловичини та свинини. Тому можливість купувати землі в Бразилії дозволила би китайським компаніям контролювати увесь ланцюжок постачання сільськогосподарської продукції.

Реформи щодо запобігання негативним наслідкам іноземних інвестицій у сільськогосподарські землі для місцевих виробників і для екологічного стану вже запроваджені в багатьох країнах Африки й Азії. Нові земельні закони в Малі та Беніні забезпечують довготривалий захист земельних ресурсів сільських громад. Уряд Лаосу запровадив тимчасовий мораторій на інвестиції в земельні ресурси з метою проведення всебічної інвентаризації угод і вдосконалення правової бази для іноземних інвестицій⁵³.

Важливо, щоб після зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель в Україні уроки китайських інвестицій у сільське господарство інших країн світу та впровадження кредитної програми ДПЗКУ були враховані. Основний висновок із ситуації з цим кредитом полягає в тому, що до кредитних та інвестиційних угод з Китаєм треба ставитися вкрай обережно. Китай виділяє кредити, як правило, під закупівлю обладнання, виробленого в Китаї, таким чином забезпечуючи підтримку свого промислового сектора і значні обсяги експорту. Наприклад, в інфраструктурних проєктах китайська сторона завжди наполягає на залученні тільки китайського генпідрядника, тобто на використанні китайських матеріалів і робочої сили, що допомагає підтримувати промисловий і будівельний сектори КНР. Така модель китайських інвестицій не може бути вигідна Україні, оскільки вона не спрямована на розвиток нашого внутрішнього виробництва, створення робочих місць для українців і національних продуктів з високою доданою вартістю.

⁵³ Smaller C. and Laborde D. Could a U.S. – China trade war lead to a new wave of land grabs? / International Food Policy Research Institute. 2018. URL: <https://www.ifpri.org/blog/could-us-%E2%80%93-china-trade-war-lead-new-wave-land-grabs>

РОЗДІЛ 2

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ З КИТАЄМ У КОНТЕКСТІ ЗМЕНШЕННЯ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

2.1. Завдання торговельної політики щодо зменшення імпортозалежності

Залежність національної економіки від зовнішньої торгівлі залишається значною, що посилює важливість раціональної зовнішньоторговельної політики. Впродовж 2008–2017 рр. співвідношення між експортом і ВВП коливалось у межах від 0,43 до 0,53, а співвідношення між імпортом і ВВП – у межах від 0,48 до 0,56 без помітних ознак зменшення (табл. 2.1). Більше того, впродовж 2013–2017 рр. простежувалася чітка тенденція збільшення імпортозалежності, коли співвідношення між імпортом і ВВП збільшилось з 0,51 до 0,56.

Таблиця 2.1

Динаміка залежності національної економіки від зовнішньої торгівлі

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт/ВВП	0,47	0,46	0,46	0,49	0,47	0,43	0,49	0,53	0,49	0,48
Імпорт/ВВП	0,55	0,48	0,49	0,55	0,55	0,51	0,52	0,55	0,56	0,56

Джерело: Статистичний щорічник України / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Національні рахунки України / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Надмірна імпортозалежність перешкоджає сталому розвитку економіки. В умовах України можна говорити саме про надмірну імпортозалежність, враховуючи масштаби економіки і наявний ресурсний потенціал. Велика частка експорту та імпорту у ВВП більш притаманна малим економікам, які не мають достатньо ресурсів для виробництва широкого асортименту товарів. Вони постачають на світовий ринок обмежену кількість товарів, а інші імпортують. Така модель не підходить для

України з огляду на її відносно великий ресурсний потенціал, який за такої моделі залишається не повністю задіяним.

Імпортозалежність по інноваційних товарах «консервує» технологічну відсталість економіки. Виробництво високотехнологічної продукції переміщується за межі країни, куди також переміщуються і висококваліфіковані спеціалісти, які можуть її створювати. Система освіти не може підтримувати себе на високому рівні, якщо вона втрачає зв'язок із сучасним виробництвом. Для розвитку освіти в середині країни повинен існувати попит на висококваліфіковані кадри, який може створити тільки інноваційне виробництво.

Надмірна імпортозалежність створює ризики коливання валютного курсу і фінансової нестабільності. Для забезпечення великих обсягів імпорту необхідні стабільні надходження від експорту, що є проблематичним з огляду на сировинний характер експортної продукції. Світові ціни на сировину мають загальну тенденцію до зниження, в той час як ціни на товари із великою часткою доданої вартості мають тенденцію до зростання. Крім того, сировинний експорт, зокрема агропродовольчих товарів, не можна постійно нарощувати, враховуючи надмірну розораність земельних угідь України.

Наявна імпортозалежна модель вітчизняної економіки значною мірою утворилась унаслідок глобальної конкуренції між країнами за місце у світовому поділі праці. Окремі країни вибороли для себе місце індустріальних центрів, інші – постачальників сировинних товарів. Тим не менш, важко назвати країну, яка б добровільно і свідомо відмовилась від видів діяльності, в яких не має конкурентних переваг на світовому ринку. Японія, Європейський Союз, Південна Корея дбають про розвиток власного сільськогосподарського сектора і сільських територій. З іншого боку, країни – експортери нафти і газу завжди прагнули диверсифікувати свій експорт за рахунок продукції машинобудування. Таким чином, одним із головних завдань торговельної політики є збільшення внутрішнього виробництва.

Важливим напрямом зовнішньоторговельної політики є лібералізація торгівлі, що може відбуватись як на багатосторонній, так і на двосторонній основі. Останнім часом спостерігається тенденція призупинення лібералізації торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та окремих регіональних торговельних блоків (наприклад, Північноамериканської зони вільної торгівлі, зони вільної торгівлі СНД) і, навпаки, – активізація двосторонніх торговельних відносин. Зокрема, Україна сьогодні веде переговори про зону вільної торгівлі з Туреччиною, Ізраїлем, Сербією і Сінгапуром.

Переважає кількість країн лібералізує торговельні відносини з партнерами, з якими мають тривалі економічні, культурні, гуманітарні зв'язки. У цьому сенсі торговельна політика тісно пов'язана із зовнішньою політикою і формується в контексті регіональної соціально-економічної інтеграції. Окрему, меншу за кількістю, групу становлять країни, інтереси яких виходять за рамки регіональних торговельних блоків і набувають глобальних масштабів. Це, як правило, експортоорієнтовані економіки із досконалою структурою експорту.

Найбільш потужним представником цієї групи країн на сьогодні є Китай. У своїй промові на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2019 р. представник КНР наголосив на тому, що після тривалої політики самоізоляції китайських імператорів Китай відкривається для зовнішнього світу й основним напрямом своєї політики проголошує розвиток світової торгівлі та взаємовигідної співпраці⁵⁴. У контексті цієї політики відбувається масштабна програма модернізації транспортної інфраструктури і створення індустріальних парків у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» (*One Belt and One Road Initiative*), розпочатої китайським урядом у 2013 р.

Першим потужним кроком до відкритої економіки стало набуття КНР повноправного членства у Світовій організації торгівлі у грудні 2001 р. Це заклало основу для наступного процесу укладання двосторонніх угод про

⁵⁴ Full text of Chinese vice president's speech at 2019 WEF annual meeting. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-01/24/c_137771279.htm

ЗВТ. На сьогодні Китай має чинними угоди про ЗВТ з такими країнами, як: Чилі (з 2006 р.); Пакистан (2007 р.); Нова Зеландія (2008 р.); Сінгапур (2009 р.); членами Асоціації держав Південно-Східної Азії (Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Сінгапур, Таїланд, Бруней, В'єтнам, Лаос, М'янма, Камбоджа) (2010 р.); Перу (2010 р.); Тайвань (2010 р.); Коста-Рика (2011 р.); Швейцарія (2014 р.); Ісландія (2014 р.); Австралія (2015 р.); Республіка Корея (2015 р.); Грузія (2017 р.); Мальдіви (2017 р.).

Станом на червень 2020 р. на різних стадіях перебували переговори про ЗВТ з Японією, Шрі-Ланкою, Ізраїлем, Норвегією, Молдовою, Панамою, Маврикієм (угоду підписано 17.10.2019 р.), Палестиною, Камбоджею, країнами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Бахрейном, Катаром, Кувейтом, ОАЕ, Оманом, Саудівською Аравією). На стадії техніко-економічного обґрунтування майбутньої угоди про ЗВТ (*feasibility study*) перебували Колумбія, Фіджі, Непал, Папуа Нова Гвінея, Канада, Монголія, Бангладеш. Крім того, було досягнуто домовленості та розпочато переговори про укладання нової Угоди про ЗВТ з Чилі (набула чинності 01.03.2019 р.), Сінгапуром, країнами АСЕАН, Пакистаном (набула чинності 01.12.2019 р.), Перу, Новою Зеландією, Республікою Корея, Швейцарією

Таким чином, на червень 2020 р. Китай мав чинні двосторонні угоди про ЗВТ з 22 країнами і щонайменше з 22 країнами тривав підготовчий процес. Політикою лібералізації торгівлі Китай охопив країни усіх континентів серед яких є як промислово розвинені країни, так і країни, що розвиваються.

У рамках своєї політики поглиблення двосторонніх торговельних відносин Китай не обійшов увагою й Україну. У листопаді 2016 р. на форумі, присвяченому розвитку інфраструктурного проєкту «Один пояс, один шлях», посол КНР в Україні запропонував українській стороні розглянути можливість укладання Угоди про ЗВТ.

Ця пропозиція була неоднозначно сприйнята українською стороною, оскільки у січні 2016 р. уже почала діяти зона вільної торгівлі України з ЄС. У грудні 2017 р. Кабінет Міністрів України затвердив Експортну стратегію України («дорожню карту» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021, в якій ідея створення ЗВТ з Китаєм не знайшла відображення. Тим не менш, у листопаді 2018 р. під час візиту до КНР української урядової делегації було досягнуто домовленості розпочати спільні консультації щодо передумов створення майбутньої ЗВТ.

2.2. Оцінка рівня залежності вітчизняного внутрішнього ринку від імпорту промислових товарів КНР

Останніми роками Китай упевнено вийшов на перше місце у світі з експорту товарів. У 2017 р. він мав позитивне сальдо зовнішньої торгівлі як із США, так і з ЄС та Японією. Для цілої низки країн (Туреччина, РФ тощо) Китай у 2017 р. був найбільшим імпортером. Крім того, останнім часом Китай здійснює за межами країни багато інвестиційних проєктів, для реалізації яких також використовуються китайські товари. Одним із прикладів таких проєктів є масштабна програма модернізації транспортної інфраструктури і створення індустріальних парків у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

Рушійною силою розвитку китайського експорту є підприємства з іноземними інвестиціями, а також приватний і державний сектори економіки. Підприємства з іноземним капіталом забезпечують 58,9% загального експорту, тоді як приватний сектор Китаю – 17,5%, а державні підприємства – 13,8%⁵⁵.

Упродовж 2014–2019 рр. імпорт товарів з КНР до України збільшувався як абсолютно, так і відносно. Якщо у 2014 р. його обсяги становили 5,4 млрд дол. (або 10% від усього імпорту), то у 2019 р. вони були

⁵⁵ Промисловість Китаю. URL: <https://uk.wikipedia.org>

на рівні 9,2 млрд дол. (15%). Тенденція збільшення китайського імпорту до України має тривалу історію, зокрема, впродовж 2005–2009 рр. частка в імпорті становила 5,6%, упродовж 2010–2014 рр. – 9,0%, а впродовж 2015–2019 рр. – 12,4 %.

Основу китайського імпорту до України становлять промислові товари із великим обсягом доданої вартості. Характерною особливістю китайського промислового імпорту є широкий асортимент продукції, що постачається до України. З Китаю імпортується як дрібне канцелярське приладдя (кнопки, скріпки тощо), так і обладнання для металургійної промисловості. З іншого боку, імпортується як сировина, так і високотехнологічні товари із високим обсягом доданої вартості, хоча найбільшу питому вагу мають саме готові промислові вироби.

Для оцінки рівня імпортозалежності від китайської промислової продукції в контексті потенційного створення ЗВТ важливо визначити групи товарів, які: 1) є найбільшими за абсолютними обсягами імпорту; 2) мають велику питому вагу в структурі імпорту; 3) мають велику питому вагу у внутрішньому споживанні.

У табл. 2.2 показано динаміку імпорту промислових товарів з КНР у розрізі великих товарних груп. Як видно з табл. 2.2, основу імпорту становить продукція машинобудування, металургії, хімічної та легкої промисловості. Впродовж 2014–2018 рр. імпорт з КНР мав загальну тенденцію до зростання, причому серед основних товарних груп найбільш швидко зростав імпорт саме продукції машинобудування. Серед продукції машинобудування (коди за УКТЗЕД 84 - 91) найбільші обсяги імпорту у 2017 р. припали на такі товарні групи: телефонні апарати для сотових мереж зв'язку (код УКТЗЕД 851712; 368 млн дол.); комп'ютери і ноутбуки (847130; 300 млн дол.); фоточутливі напівпровідникові прилади, світловипромінювальні діоди (854140; 107 млн дол.); пристрої для приймання, перетворення та передачі або відновлення голосу, зображень та іншої інформації, включаючи пристрої комутації та маршрутизації (851762; 96 млн дол.); бойлери, обігрівачі, печі, праски,

сушарки тощо (8516; 83 млн дол.); базові станції для бездротового зв'язку (851761; 78 млн дол.); антени для бездротового зв'язку (851770; 69 млн дол.); лампи (світильники) та освітлювальне обладнання (9405; 64 млн дол.); ручні електроінструменти (8467; 61 млн дол.); кондиціонери (8415; 60 млн дол.); вимикачі, запобіжники, стабілізатори, штепсельні розетки тощо (8536; 55 млн дол.); телевізори (852872; 53 млн дол.); зарядні пристрої (85044; 50 млн дол.)⁵⁶.

Таблиця 2.2

Імпорт промислових товарів з КНР до України у розрізі великих товарних груп, млн дол.

Товарні групи	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2014, %
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1906	1452	1972	2572	3484	183
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	561	354	476	573	664	118
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	407	362	444	502	607	149
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; каучук, гума та вироби з них	478	323	369	407	541	113
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	514	330	348	377	450	88
XX. Різні промислові товари	356	216	287	338	399	112
XII. Взуття, головні убори, парасольки	288	153	158	141	174	60
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	206	93	122	177	284	138
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	227	136	160	144	194	86
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	91	71	96	137	145	159
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	68	41	54	52	67	97
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	73	39	48	52	62	85
V. Мінеральні продукти	36	91	26	26	12	33
IX. Деревина і вироби з деревини	31	10	12	15	17	56
Товари, придбані в портах	1	4	9	11	27	3757
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	11	5	5	5	6	53
XXI. Різне	2	0	1	1	1	39
Усього	5256	3683	4587	5531	7134	136

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

⁵⁶ Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Крім того, мали місце великі обсяги імпорту запасних частин і приладдя до комп'ютерів і ноутбуків (код УКТЗЕД 847330; 76 млн дол.). Таким чином, можна констатувати, що найбільші обсяги імпорту продукції машинобудування припали на телекомунікаційне обладнання, комп'ютери і побутову техніку. Хоча в імпорті із КНР також були широко представлені й інші види продукції машинобудування.

У рамках товарної групи XV «Недорогоцінні метали та вироби з них» найбільші обсяги імпорту у 2017 р. припали на такі товарні групи: «Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше, пофарбований, лакований або покритий пластмасою» (код УКТЗЕД 72107) (131 млн дол.); «Гвинти, болти, гайки ... та аналогічні вироби, з чорних металів» (код УКТЗЕД 7318; 39 млн дол.).

Товарна група 72 «Чорні метали» згідно із УКТЗЕД поділена на 29 товарних підгруп з чотиризначним кодом. Із них 19 товарних підгруп мали у 2017 р. позитивне для України сальдо зовнішньої торгівлі, а 10 – негативне (табл. 2.3). Із чорних металів Україна є нетто-імпортером переважно плакованого прокату і корозійностійкої сталі. Причому найбільші обсяги імпорту припадають на товарну групу 7210 «Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше, плакований, з гальванічним або іншим покриттям» і, зокрема, її підгрупу 721070 «Прокат пофарбований, лакований або покритий пластмасою». Із загального імпорту товарної групи 721070 у 2017 р. у 235 млн дол., на імпорт з Китаю припало 131 млн дол., або понад половину. Прокат пофарбований, лакований або покритий пластмасою (721070) є найбільшим за обсягами видом металургійної продукції, який імпортується з КНР.

В імпорті продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості серед інших виділяються дві товарні групи: 3808 «Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди ...» (153 млн дол. у 2019 р.) і 2933 «Сполуки гетероциклічні лише з гетероатомом (атомами) азоту» (51 млн дол. у 2019 р.). Широкий спектр іншої хімічної продукції, що імпортується з Китаю, значно поступаються цим двом товарним групам за обсягами (табл. 2.4).

Таблиця 2.3

Види продукції товарної групи 72 «Чорні метали», які мали негативне для України сальдо зовнішньої торгівлі (2017 р.), млн дол.

Види товарної продукції	Експорт	Імпорт	Сальдо
7210 Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше, плакований, з гальванічним або іншим покриттям	157	388	-231
у т.ч. 721070 Пофарбований, лакований або покритий пластмасою	9	245	-235
7219 Прокат плоский з корозійностійкої (нержавіючої) сталі, завширшки 600 мм або більше	1	58	-57
7212 Прокат плоский з вуглецевої сталі, завширшки менш як 600 мм, плакований, з гальванічним або іншим покриттям	1	13	-12
7218 Сталь корозійностійка (нержавіюча) у зливках та в інших первинних формах; напівфабрикати з корозійностійкої (нержавіючої) сталі	0	10	-10
7229 Дріт з інших легованих сталей	2	10	-8
7220 Прокат плоский з корозійностійкої (нержавіючої) сталі, завширшки менш як 600 мм	0	5	-5
7226 Прокат плоский з інших легованих сталей завширшки менш як 600 мм	0	5	-5
7223 Дріт з корозійностійкої (нержавіючої) сталі	0	4	-4
7221 Прутки та бруски гарячекатані, вільно укладені в бунти з корозійностійкої (нержавіючої) сталі	0	1	-1
7203 Продукти прямого відновлення залізної руди та інші губчасті залізні матеріали у шматках, котунах або подібних формах; ...	0	0	-0

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Таблиця 2.4

Імпорт з КНР продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, млн дол.

Товарні групи	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2014, %
28 Продукти неорганічної хімії	37	34	32	30	38	103
29 Органічні хімічні сполуки	163	150	172	184	240	148
30 Фармацевтична продукція	20	17	21	29	32	160
31 Добрива	1	0	1	1	2	338
32 Екстракти дубильні	17	15	21	25	32	186
33 Ефірні олії	23	18	19	21	29	125
34 Мило, поверхнево-активні органічні речовини	11	9	10	11	15	135
35 Білкові речовини	12	9	10	13	14	125
36 Порох і вибухові речовини	3	0	1	2	4	108
37 Фотографічні або кінематографічні товари	8	7	8	7	6	86
38 Різноманітна хімічна продукція	112	102	149	178	193	172
Всього	407	362	444	502	607	149

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора

Товарна група VII «Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; каучук, гума та вироби з них» згідно із УКТЗЕД складається із двох підгруп: 39 «Пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них» і 40 «Каучук, гума та вироби з них». На ці дві товарні підгрупи припадають відносно великі обсяги імпорту з КНР, які у 2014–2018 рр. у середньому перевищували 100 млн дол. (табл. 2.5). У групі 39 найбільші обсяги імпорту було зафіксовано за поліетилентерефталатом (390760), який є сировиною для виробництва пластикової тари (105 млн дол. у 2019 р.). А у групі 40 – відповідно за гумовими шинами і покришками (4011; 135 млн дол. у 2019 р.).

Таблиця 2.5

**Імпорт з КНР полімерних матеріалів, пластмас та вироби з них;
каучуку, гуми та вироби з них, млн дол.**

Товарні групи	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2014, %
39 Пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них	380	239	269	280	375	99
40 Каучук, гума та вироби з них	98	84	100	127	166	169
Усього	478	323	369	407	541	113

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Товари легкої промисловості займають вагоме місце в імпорті китайських промислових товарів (табл. 2.6). Китай є провідним постачальником цієї продукції на світовий ринок, не дивлячись на сильну конкуренцію з боку інших країн. Серед найбільших за обсягами товарів, які постачаються в Україну, слід відзначити: іграшки (9503; 184 млн дол. у 2019 р.); взуття з гуми або пластмаси (6402; 135 млн дол.); синтетичні тканини (5407; 93 млн дол.).

Таблиця 2.6

Імпорт з КНР товарів легкої промисловості, млн дол.

Товарні групи	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2014, %
42 Вироби із шкіри, дорожні речі, сумки та аналогічні товари	70	37	46	49	60	86
52 Бавовна	32	16	19	20	21	65
54 Нитки синтетичні або штучні, синтетичні тканини	81	69	77	81	116	143
55 Синтетичні або штучні штапельні волокна, тканини з волокон	39	26	40	36	56	145
56 Вата, повсть, шпагати, мотузки, троси, канати і вироби з них	14	11	11	11	12	84
57 Килими	2	1	2	3	4	180
58 Спеціальні тканини, мережива, гобелени, вишивка	12	9	10	12	11	93
59 Текстильні матеріали	12	12	13	15	15	124
60 Трикотажні полотна	24	14	16	33	25	103
61 Одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	100	57	55	56	61	61
62 Одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	133	79	67	68	71	53
63 Інші готові текстильні вироби, одяг, що використовувався	61	32	37	40	57	95
64 Взуття	265	141	144	126	154	58
95 Іграшки, ігри, спортивний інвентар, снасті для риболовлі	170	106	142	174	204	120
в т.ч. 9503 Іграшки	125	83	113	134	157	126
Усього	1 016	611	679	725	867	85

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Китайські промислові товари займають велику питому вагу в структурі загального імпорту промислової продукції, особливо ж стосовно продукції машинобудування (табл. 2.7). У табл. 2.7 представлено товарні групи, які відрізняються суттєвими обсягами імпорту (понад 50 млн дол. на рік). Практично по усіх цих товарах частка Китаю в імпорті перевищує 50%. Виняток становлять тільки п'ять товарних груп: вимикачі, запобіжники, стабілізатори, штепсельні розетки тощо (8536); інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди (3808); гумові шини і покришки (4011); одяг текстильний (62); одяг трикотажний (61).

Таблиця 2.7

**Частка китайських товарів в загальному імпорті
промислової продукції (2017 р.)**

Товарна група	У вартісних показниках, %	У фізичних обсягах, %
847330 Запасні частини і приладдя до комп'ютерів і ноутбуків	72,9	94,0
847130 Комп'ютери і ноутбуки	93,5	91,2
64 Взуття	57,7	90,9
8467 Ручні електроінструменти	63,8	90,9
851762 Пристрої комутації та маршрутизації для бездротового зв'язку	55,4	90,0
9503 Триколісні велосипеди, самокати ... ляльки ... інші іграшки	84,4	88,8
854140 Фоточутливі напівпровідникові прилади, світловипромінювальні діоди	81,0	87,2
851761 Базові станції для бездротового зв'язку	94,5	86,2
9405 Лампи (світильники) та освітлювальне обладнання	68,9	86,0
8516 Бойлери, обігрівачі, печі, праски, сушарки тощо	37,9	85,3
8415 Кондиціонери	60,4	82,1
850440 Зарядні пристрої	51,8	78,0
7318 Гвинти, болти, гайки та аналогічні вироби, з чорних металів	46,1	75,9
851770 Антени для бездротового зв'язку	62,3	74,6
851712 Телефонні апарати для сотових мереж зв'язку	62,8	71,7
721070 Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше, пофарбований, лакований або покритий пластмасою	53,3	61,9
390760 Поліетилентерефталат	59,4	58,4
852872 Телевізори	35,9	54,2
5407 Синтетичні тканини	39,7	50,7
2933 Сполуки гетероциклічні лише з гетероатомом (атомами) азоту	63,7	49,9
3808 Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди	16,4	34,5
4011 Гумові шини і покришки	24,9	33,5
8536 Вимикачі, запобіжники, стабілізатори, штепсельні розетки тощо	16,9	32,4
62 Одяг текстильний	36,1	х
61 Одяг трикотажний	30,4	х

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

У Додатку 1 наведено частку китайських товарів в імпорті промислових товарів у розрізі товарних груп за чотиризначними кодами УКТЗЕД. Усього було обстежено 178 товарних груп і в усіх групах мав місце

імпорт з Китаю. З цих 178 товарних груп у категорію з часткою імпорту від 1 до 25% потрапила 61 товарна група; у категорію з часткою імпорту від 26 до 50% – 43; у категорію з часткою імпорту від 51 до 75% – 34; у категорію з часткою імпорту від 76 до 100% – 40 товарних груп.

Таким чином, по 74 товарних групах (41%) продукція із КНР домінувала в імпорті, причому по 40 товарних групах (22%) домінування було абсолютним. По 43 товарних групах (24%) частка в імпорті була суттєвою, а по 61 товарній групі (34%) імпорт з Китаю поступався своїм конкурентам (переважно з ЄС, РФ і Туреччини). Найменше продукція з Китаю був представлена в імпорті котлів, турбін, окремих видів сільськогосподарської техніки, пральних машин, легкових автомобілів.

Конкурентною перевагою продукції з Китаю на світовому ринку є низька ціна. Присутність цього фактора чітко простежується за ступенем переважання частки у фізичних обсягах над часткою у вартісних показниках (Додаток 1). Із досліджених 178 товарних груп частка у фізичних обсягах була більшою за частку у вартісних показниках для 146 товарної групи, або 82%.

Важливим показником залежності внутрішнього ринку від китайського промислового імпорту є частка китайських товарів у внутрішньому споживанні. Вона визначається із урахуванням обсягів внутрішнього виробництва, експорту та імпорту певного товару. Обчислення цього показника для усіх товарних груп є неможливим унаслідок невідповідності між статистикою виробництва і зовнішньої торгівлі, а також конфіденційністю інформації про виробництво відповідно до Закону України «Про державну статистику». Величина показника для окремих товарних груп показана в табл. 2.8.

Дані табл. 2.8 також свідчать про значну присутність китайських промислових товарів на внутрішньому ринку України. По усіх товарних групах, які представлені в табл. 2.8, Україна є нетто-імпортером, причому обсяги імпорту перевищують обсяги внутрішнього виробництва.

Враховуючи, що частина виробленої продукції експортується, присутність імпорту на внутрішньому ринку є значною. Вагома частина цього імпорту припадає на поставки з КНР, особливо стосовно продукції машинобудування і промислових споживчих товарів (Додаток 2).

Таблиця 2.8

Частка імпорту з Китаю у внутрішньому споживанні (ЧІКВС) для окремих товарних груп (2017 р.)

Товарна група	Вироб- ництво	Експорт	Імпорт усього	Імпорт з КНР	ЧІКВС, %
8424 Механічні пристрої для розбризкування або розпилення рідких чи порошкоподібних речовин, <i>тис. шт.</i>	534	133	929	863	93
847130 Машини автоматичного оброблення інформації портативні, <i>тис. шт.</i>	8	6	1215	1108	91
851610 Електричні водонагрівачі, <i>тис. шт.</i>	1445	440	1763	1389	79
8715 Коляски дитячі, <i>тис. шт.</i>	2	2	134	106	79
851761 Базові станції для бездротового зв'язку, <i>тис. шт.</i>	1,3	0,2	10,4	8,9	78
64 Взуття, <i>млн пар</i>	22,3	12,8	48,8	44,3	76
6201 Пальта, півпальта, накидки, плащі, анораки (включаючи лижні куртки), куртки для чоловіків або хлопців, <i>тис. шт.</i>	862	662	1187	821	59
6202 Пальта, півпальта, накидки, плащі, анораки (включаючи лижні куртки), куртки та подібні вироби для жінок або дівчат, <i>тис. шт.</i>	1107	716	1276	940	56
5407 Тканини з ниток синтетичних комплексних, <i>млн кв. м</i>	12	4	260	132	49
3924 Посуд столовий і кухонний, інші вироби домашнього вжитку та вироби для туалетних кімнат, з пластмас, <i>тис. т</i>	8,0	3,3	9,1	3,8	18

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Промисловість Китаю. URL: <https://uk.wikipedia.org>; Виробництво промислової продукції за видами / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Зменшення імпортозалежності вітчизняної економіки напряму пов'язане із підвищенням конкурентоспроможності виробництв, спрямованих переважно на внутрішній ринок. А це можливо тільки в умовах помірної конкуренції з боку імпорту, коли він не знищує, а стимулює місцевих виробників. Вітчизняні підприємства повинні мати доступ до передових технологій, якісної сировини, сучасного обладнання, а також мати

час, щоб під час тарифного захисту піднятися до рівня іноземних, зокрема китайських конкурентів.

На сьогодні вітчизняна промисловість поступово відновлюється після економічної кризи 2014–2015 рр., певною мірою завдяки високому обмінному курсу і дорогому імпорту. В табл. 2.9 наведено зростаючу динаміку виробництва товарів, які залишаються під захистом імпортного тарифу, але при цьому мають велику імовірність заміщення китайським імпортом у разі передчасної лібералізації торгівлі.

Таблиця 2.9

Динаміка виробництва окремих видів промислової продукції

Продукція	2014	2015	2016	2017	2018
Тканини з ниток синтетичних та штучних комплексних високої міцності, тканини з ниток стрічкових чи подібних (включаючи нейлон, інші поліаміди, віскозний (штучний) шовк), <i>млн кв. м</i>	46,1	45,4	53,3	67,2	62,7
Полотно трикотажне машинного або ручного в'язання (крім ворсового полотна), <i>тис. т</i>	2,6	5,3	5,5	6,8	8,2
Пальта, півпальта, плащі, накидки тощо, чоловічі та хлопчачі, <i>тис. шт.</i>	286	318	329	357	334
Сукні (крім трикотажних), жіночі та дівчачі, <i>млн шт.</i>	1,5	1,2	1,5	1,7	1,5
Сорочки (крім трикотажних), чоловічі та хлопчачі, <i>млн шт.</i>	1,2	1,3	1,4	1,5	1,3
Панчішно-шкарпеткові вироби інші (включаючи шкарпетки), <i>млн пар</i>	36,6	48,2	50,5	52,0	53,1
Светри, пуловери, кофти, жилети та кардигани з бавовни, жіночі та дівчачі (крім светрів та пуловерів тонких з м'яким чи високим коміром), <i>тис. шт.</i>	6	1	182	242	189
Взуття водонепроникне з верхом з гуми або полімерних матеріалів, крім взуття із захисним металевим підноском, <i>млн пар</i>	1,3	1,2	1,4	1,8	1,7
Посуд столовий і кухонний, з пластмас, <i>тис. т</i>	6,8	7,3	8,5	8,0	8,4
Посуд столовий і кухонний з фарфору, <i>тис. т</i>	0,2	1,0	1,3	1,5	1,3
Трактори з потужністю двигуна понад 59 кВт (крім тракторів, керованих водієм, який іде поруч; тракторів – тягачів колісних для напівпричепів; тракторів гусеничних), <i>тис. шт.</i>	2,7	2,8	3,3	3,3	2,4
Лампи електричні та освітлювальне обладнання, з пластмаси та інших матеріалів, які використовуються з лампами розжарювання і лампами трубчастими (включаючи набори обладнання освітлювального для ялинок новорічних та лампи світлодіодні (LED)), <i>тис. шт.</i>	603	719	1045	751	749

Джерело: Статистичний щорічник України / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2.3. Присутність китайських агропродовольчих товарів на внутрішньому ринку України

За своїми природно-кліматичними умовами Китай не відноситься до країн, які на світовому ринку мають конкурентні переваги у сільському господарстві. Тільки 15% земель, переважно на сході країни, можна використовувати для вирощування сільськогосподарських культур⁵⁷. Землі на заході та півночі КНР, не зважаючи на розвиток агрономії та меліорації, залишаються в зоні ризикованого землеробства внаслідок низьких температур і малої кількості опадів. Крім того, починаючи з 1950-х років, значні обсяги земель, придатних для сільського господарства, відводяться для потреб міст і промислових об'єктів. Для порівняння: в Україні землі сільськогосподарського призначення становлять 71% від загальної площі⁵⁸.

Попри загалом несприятливі умови для сільського господарства, в Китаї є три групи агропродовольчих товарів, за якими він є найбільшим експортером на світовому ринку: риба і морепродукти, овочі та окремі види фруктів. За відносно незначної кількості придатних для використання земель Китай має велику кількість робочої сили, що сприяє розвитку інтенсивного овочівництва і плідівництва. Переважна кількість риби в Китаї також виробляється домогосподарствами на внутрішніх водоймах і на континентальному морському шельфі.

Китайська Народна Республіка, при 20% світового населення, забезпечує одну третину світового виробництва риби і дві третини продукції аквакультури. З 2002 р. КНР є найбільшим експортером риби у світі та найбільшим її імпортером у Японію, США та Південну Корею. Основні обсяги риби в Китаї отримуються як аквакультура і виловлюються переважно з озер, річок та морського шельфу. Промисловий вилов риби у Світовому океані для китайського риболовецького флоту є дотаційним.

⁵⁷ Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁵⁸ Статистичний щорічник України / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

В Україну Китай постачає практично всі основні позиції свого агропродовольчого експорту: рибу і морепродукти, фрукти та овочі (табл. 2.10). Крім того, важливими статтями китайського імпорту є комбікорми для сільськогосподарських тварин і птиці, харчосмакові товари і тютюнова сировина. Загалом імпорт агропродовольчих товарів з Китаю до України має тенденцію до зростання.

Таблиця 2.10

Імпорт в Україну китайських агропродовольчих товарів, млн дол.

Товарна група	2014	2015	2016	2017	2018
Риба і морепродукти	38	11	22	26	35
Комбікорм	18	13	14	16	23
Харчосмакові товари (чай, спеції, соуси тощо)	17	11	13	13	15
Фрукти і горіхи	9	4	5	16	23
Тютюнова сировина	8	13	12	11	11
Рослинні соки та екстракти	7	8	7	7	13
Овочева продукція	10	8	8	7	7
Цукор і кондитерські вироби з цукру	5	4	4	4	5
Усього	111	72	85	100	132

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Риба, морепродукти і фрукти є одними із найбільших статей імпорту агропродовольчих товарів до України. Крім КНР рибу і морепродукти до України також імпортують ЄС, Норвегія, Ісландія та інші країни. Китай імпортує до України широкий асортимент риби і морепродуктів, при цьому окремі товарні групи мають відносно велику питому вагу в імпорті (табл. 2.11). Зокрема, для готової або консервованої риби (1604) частка КНР в імпорті у 2019 р. становила 18%; для готових або консервованих ракоподібних і молюсків (1605) – 30%; для свіжих молюсків (0307) – 32%; для морських водоростей (121221) – 81%. Однак за основною товарною групою (0303) частка КНР в імпорті була в межах 1%.

Таблиця 2.11

Імпорт в Україну риби і морепродуктів з КНР, млн дол.

Товарна група	2014	2015	2016	2017	2018
1604 Готова або консервована риба	8	3	6	7	9
1605 Готові або консервовані ракоподібні, молюски тощо	7	2	6	7	6
0304 Філе рибне свіже або морожене	12	2	4	4	5
0307 Молюски свіжі або морожені	4	1	2	3	5
0306 Ракоподібні свіжі або морожені	3	1	1	2	6
0303 Риба морожена, крім рибного філе	1	1	2	3	2
121221 Морські водорості	2	1	1	1	2

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Китай на сьогодні є найбільшим у світі виробником комбікормів. У 2014 р. у країні їх було випущено 183 млн т, у той час як у США – 173 млн т, Бразилії – 66 млн т⁵⁹. Найбільше комбікормів у Китаї виробляється для птахівництва і свинарства. З огляду на швидкий розвиток птахівництва в Україні та значну потребу в комбікормах певна частина цієї продукції імпортується з КНР. У 2017 р. було імпортовано комбікормів (23099) на 16 млн дол., або 19% від загального імпорту. У 2018 р. імпорт збільшився до 21 млн дол., або 20% від загального імпорту.

Традиційними статтями китайського імпорту до України є чай та інші харчосмакові товари (табл. 2.12). Китай разом із Індією, Шрі-Ланкою і Кенією входить до четвірки найбільших виробників чаю у світі. В Україні китайський чай в основному представлений зеленим чаєм, частка якого в імпорті становить близько 84%. В імпорті чорного чаю частка Китаю перебуває в межах одного відсотка. Частка КНР в імпорті продукції товарної групи 0910 «Імбир, шафран, турмерик ...» у 2019 р. становила 30%, а у товарній групі 0904 «Перець» – 25%. Із соусів Китай імпортує в Україну переважно соєвий 21031 (49% загального імпорту).

⁵⁹ Топ 10 країн світу по виробництву комбікормів. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-stran-po-proizvodstvu-kombikormov>

Таблиця 2.12

Імпорт в Україну харчосмакових товарів з КНР, млн дол.

Товарна група	2014	2015	2016	2017	2018
0902 Чай	12	7	7	7	7
0910 Імбир, шафран, турмерик тощо	2	2	2	3	3
0904 Перець	2	1	2	2	2
2103 Соуси	2	1	2	2	3

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Динамічно зростає імпорт в Україну китайських свіжих і перероблених фруктів та горіхів (табл. 2.13). Темпи зростання імпорту цієї товарної групи були найвищими серед китайських агропродовольчих товарів упродовж 2014–2018 рр. Найбільший приріст було зафіксовано за цитрусовими (переважно грейпфрути) і фруктовими соками (переважно яблучний сік). Для китайських цитрусових культур на українському і світовому ринку зараз існує багато конкурентів (ЄС, Туреччина, ПАР, Єгипет). Тому в 2017 р. частка китайських цитрусових в імпорті перебувала в межах 3%.

Таблиця 2.13

Імпорт в Україну з КНР свіжих і перероблених фруктів і горіхів, млн дол.

Товарна група	2014	2015	2016	2017	2018
0805 Цитрусові	4	2	3	4	8
2009 Фруктові соки	0	0	0	6	11
1202 Арахіс	3	1	1	3	2
2008 Консервовані плоди і горіхи	2	1	1	2	2

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Сушені овочі (0712) і цибуля (0703) є найбільшими (не рахуючи риби і морепродуктів) за обсягом товарами китайського агропродовольчого експорту. У 2017 р. Китай експортував на світовий ринок сушених овочів на

3979 млн дол., а цибулі – на 2749 млн дол.⁶⁰. Незначна частка цієї продукції надійшла також і в Україну (табл. 2.14). На сьогодні вітчизняний внутрішній овочевий ринок мінімальною мірою залежний від імпортних поставок. Тому імпорт овочевої продукції загалом і з Китаю зокрема впродовж 2017–2018 рр. демонстрував тенденцію до зменшення. При цьому частка Китаю в тих мінімальних обсягах імпорту була достатньо великою. Для цибулі – 14%, сушених овочів – 33%, консервованих овочів – 53%.

Таблиця 2.14

Імпорт в Україну з КНР свіжих і перероблених овочів, млн дол.

Товарна група	2014	2015	2016	2017	2018
0703 Цибуля	3	4	3	2	3
0712 Сушені овочі	3	2	4	4	3
2001 Консервовані овочі	3	2	2	2	2

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Загалом імпортозалежність внутрішнього продовольчого ринку від китайських агропродовольчих товарів є незначною. На світовому ринку Китай представлений як потужний експортер риби і морепродуктів, овочевої продукції та окремих видів фруктів. Серед агропродовольчих товарів найбільша імпортна залежність Україна саме щодо риби та фруктів. Але на внутрішній ринок України цю продукцію постачають в основному китайські конкуренти. Більш-менш значною є присутність китайських товарів в окремих невеликих нішевих товарних групах, таких як: зелений чай, морські водорості, соєвий соус, консервовані ракоподібні та молюски, консервовані овочі, окремі види спецій тощо.

⁶⁰ Trade profile: China. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf

2.4. Оцінка ефективності процедур сертифікації в контексті захисту внутрішнього ринку від неякісного китайського імпорту

Економіка Китаю швидко розвивається і набирає дедалі більшої ваги на світовому ринку. На стабільний розвиток китайської економіки покладають надії не тільки розвинені країни азійського регіону (Японія, Австралія, Південна Корея, Нова Зеландія), а також і країни ЄС. Вони розглядають економіку КНР як рушійну силу розвитку світової економіки, особливо в контексті поточного зниження темпів зростання економіки країн зони євро. Тому малоймовірно, що погіршення економічних відносин між США та КНР упродовж 2018–2019 рр. і закриття американського ринку для китайських товарів зупинить економічне зростання в Китаї. Найбільш імовірно, що це тільки посилить економічні зв'язки між КНР і країнами Азії та Європи. Також, на нашу думку, Китай раніше за своїх глобальних конкурентів подолає негативні наслідки для економіки, спричинені пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19) у 2020 р., і отримає додаткові сприятливі можливості для розвитку.

Проект «Один пояс, один шлях», розпочатий китайським урядом у 2013 р., та укладання двосторонніх угод про зону вільної торгівлі (ЗВТ) на сьогодні є важливими формами співпраці країн Азії та Європи з КНР. Окреме місце у цьому процесі належить країнам Східного партнерства (Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдові, Україні), які географічно розташовані в межах Великого шовкового шляху і мають значний транзитний потенціал. У цьому контексті продовжується розбудова китайсько-білоруського індустріального парку «Великий камінь», у січні 2018 р. набула чинності Угода про ЗВТ між Грузією і КНР, тривають переговори про ЗВТ між КНР і Молдовою.

Альтернативи розширенню та зміцненню економічних зв'язків між Україною і КНР найбільш імовірно немає. Більшість країн, які активізували економічну співпрацю з Китаєм, отримали реальні економічні вигоди. Але

одночасно було зафіксовано і негативні наслідки, пов'язані з експансією китайських товарів на внутрішньому ринку, збільшенням китайських працівників на ринку праці, диктатом китайською стороною вигідних для себе умов співробітництва. Тому необхідними елементами розширення економічних зв'язків із Китаєм є ретельне обґрунтування напрямів співпраці, оцінка позитивних ефектів і негативних наслідків, чітка позиція під час переговорного процесу.

При лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків необхідно враховувати, в якому економічному стані перебуває національна економіка та її зовнішньоторговельний партнер. Економіка України повільно відновлюється після економічного спаду, який тривав упродовж 2012–2015 рр. Липень 2012 р. був останнім місяцем, коли було зафіксовано збільшення промислового виробництва після кризи 2009 р.⁶¹. Після цього впродовж трьох з половиною років промислове виробництво щомісяця зменшувалось до січня 2016 р.

Починаючи з лютого 2016 р. вітчизняна економіка перейшла до стадії економічного зростання. Однак темпи зростання промислового виробництва були повільними і переривались короткочасними спадами впродовж 2–3 місяців, чого не було раніше, під час попередніх фаз відновленого після кризи економічного зростання (2003–2004 рр., 2006–2008 рр., 2010–2011 рр.).

Економіка Китаю має зовсім іншу динаміку зі стабільним щорічним зростанням, яке розпочалось іще у 1977 р. З того часу найбільші темпи зростання ВВП припали на 1984 р. (15,1%), 1992 р. (14,2%) і 2007 р. (14,2%). Починаючи з 2008 р. темпи економічного зростання у КНР демонструють тенденцію до зниження, але перебувають на відносно високому рівні, враховуючи масштаби сучасної китайської економіки (табл. 2.15). Таким чином, економіки перебувають у нерівних умовах: економіка КНР зростає, а економіка України фактично перебуває у стагнації. Цей фактор треба

⁶¹ Динаміка промислового виробництва простежувалась із вилученням сезонного фактора.

враховувати, щоб оцінити, наскільки лібералізація торгівлі та розширення економічної співпраці забезпечить активізацію точок зростання в Україні.

Таблиця 2.15

Річні темпи зростання ВВП, %

Країна	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	2,3	-14,8	3,8	5,5	0,2	-0,0	-6,6	-9,8	2,4	2,5
КНР	9,9	9,4	10,6	9,5	7,8	7,8	7,3	6,9	6,7	6,9

Джерело: GDP growth (annual %). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

Показовим у цьому сенсі є досвід формування ЗВТ між КНР і Новою Зеландією. У квітні 2008 р. угоду про ЗВТ між Китаєм і Новою Зеландією було підписано, а у жовтні 2008 р. вона набула чинності. З ряду причин процес формування ЗВТ є цікавим у контексті захисту місцевих виробників і споживачів. По-перше, він має більш ніж десятирічну історію. По-друге, угода про ЗВТ з Китаєм відносно часто привертала увагу новозеландських економістів і засобів масової інформації, що дало можливість обробити фактичний матеріал, зокрема щодо імпорту китайської металевої продукції.

Хоча надвеликого напливу китайської металевої продукції впродовж дії угоди про ЗВТ не відбулося, тим не менш через неї у новозеландських виробників і споживачів виникли певні проблеми. По-перше, фіксувалися випадки імпорту за демпінговими цінами і факти субсидованого імпорту⁶². Новозеландський уряд здебільшого уникав проведення розслідування, оскільки це автоматично призводило до погіршення відносин із КНР і запровадження китайською стороною аналогічних заходів проти новозеландських експортерів.

По-друге, збільшився імпорт нестандартної металевої продукції із фальшивими сертифікатами, виданими у КНР та інших азійських країнах. На сьогодні у КНР випускається як високоякісна сталь, так і сталь другого і третього сорту, при цьому Китай не гарантує відповідність експортної

⁶² «Massive oversupply» of Chinese steel. URL: <https://www.radionz.co.nz/news/national/311338/massive-oversupply-of-chinese-steel>

продукції необхідним стандартам. За оцінками, понад 40% китайської сталі не відповідали австралійським і новозеландським стандартам⁶³. Таким чином в угоді про ЗВТ з Китаєм повинна бути передбачена процедура сертифікації китайської продукції, причому надійними центрами сертифікації.

Необхідність сертифікації китайської продукції є актуальною навіть за відсутності режиму вільної торгівлі. На сьогодні китайська влада, відмовившись від контролю за китайським експортом, усі ризики зовнішньоекономічної діяльності переклала на споживачів китайської продукції. Вони змушені самостійно відстоювати свої права у суперечках із китайськими виробниками або торговельними посередниками. Домінування китайських виробників на внутрішньому ринку у багатьох видах продукції практично позбавляє споживачів права вибору.

Щось подібне, зокрема стосовно дитячих іграшок та одягу, відбувається і в країнах ЄС. У Німеччині 75% іграшок китайського походження, з яких 20% не відповідають місцевим стандартам⁶⁴. В ЄС продукцію дитячого асортименту перевіряють, а на порушників закону про захист споживачів накладають штрафи (від 200 до кількох мільйонів євро).

Проблемою як для України, так і для інших європейських країн стало порушення окремими китайськими виробниками прав інтелектуальної власності. За даними Європейської асоціації захисту рослин (ЕСРА), 5–7% загального річного обороту засобів захисту рослин в Європі становлять підробки під брендами відомих фірм⁶⁵. Приблизно 86% цих підробок надходить з Китаю. Нелегальна продукція вільно виробляється у КНР, без проблем перетинає китайський кордон і тільки на кордоні з ЄС, нерідко з ініціативи легальних виробників, підпадає під перевірку. Захист від подібної продукції необхідно передбачити в угоді про ЗВТ.

⁶³ Real concern over steel quality – MBIE. URL: <https://www.radionz.co.nz/news/national/306680/real-concern-over-steel-quality-mbie>

⁶⁴ Іграшкова небезпека. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/5117>

⁶⁵ Україна – полігон для неякісних пестицидів?! URL: https://eba.com.ua/static/committees/agro/2010_11_Argoexpert-ukraina-poligon_dlja_pestyzydiv.pdf

Іншою проблемою є існування в Китаї різних стандартів виробництва для країн Заходу і країн третього світу. Наприклад, за даними ВГО «Союз споживачів України», хлібопічка китайського виробництва у США або ЄС працює 5–10 років, тоді як в Україні на таку побутову техніку дають тільки рік гарантії⁶⁶. При цьому як у країни Заходу, так і у треті країни продукція іде з однаковим маркуванням. Сертифікацію китайської продукції необхідно проводити із віднесенням її до певної категорії якості. Це положення також може бути розглянуто під час переговорів про ЗВТ.

2.5. Досвід захисту чутливих до імпорту секторів в угодах про ЗВТ з КНР

Угоди про ЗВТ набули значного поширення впродовж останніх 30 років і наразі їх кількість обчислюється сотнями. Відомості про них надаються до Світової організації торгівлі та зберігаються в базі даних *TRAINS* Конференції ООН з торгівлі та розвитку (*United Nations Conference on Trade and Development*)⁶⁷. Аналіз та узагальнення цих даних може бути корисним у контексті захисту «чутливих» секторів економіки⁶⁸.

За своєю суттю угода про ЗВТ передбачає скасування усіх обмежень щодо руху товарів. Першим кроком у цьому напрямі є обнуління митних ставок. У такому вигляді ЗВТ на думку прихильників вільної торгівлі дасть найбільше позитивних ефектів для країн-учасників. Але на практиці повне обнуління митних ставок є скоріше винятком, аніж правилом. На сьогодні тільки Сінгапур, Гонконг і Макао в односторонньому порядку повністю скасовували митні ставки в угодах про ЗВТ⁶⁹. Усі інші країни на певну частину товарів зберігають імпортне мито – як під час перехідного періоду,

⁶⁶ Найбільше неякісних товарів на український ринок надходить з Китаю – експерт. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1018871-naybilshe-neyakisnih-tovariv-na-ukrayinskiy-rinok-nadhodit-z-kitayu--ekspert>

⁶⁷ *Trains*. URL: <https://wits.worldbank.org/tariff/trains/en/country/USA>

⁶⁸ Sensitive Sectors in Free Trade Agreements. URL: <http://www-personal.umich.edu/~alandear/writings/Sens%20May%202017.pdf>

⁶⁹ Сінгапур має угоди про ЗВТ з КНР, США, Японією, Австралією тощо.

так і після нього. Непоодинокі випадки, коли нульові ставки імпортного мита знову стають позитивними.

Найбільше «чутливі» сектори економіки захищають країни з низькою конкурентоспроможністю. Для цих країн частка товарних груп, які залишаються під захистом ненульового мита після укладання угод про ЗВТ є найбільшою. Особливо це характерно для угод із лідерами світової торгівлі (США, ЄС, Китай). Наприклад, африканські країни Марокко і Туніс мають на сьогодні чинні угоди про ЗВТ з ЄС, а країна із Близького Сходу Йорданія – із США. Характерною особливістю цих угод є відносно великий тарифний захист Марокко, Тунісу та Йорданії впродовж достатньо тривалого часу дії ЗВТ. Наприклад, країна Марокко на 11 році дії ЗВТ не мала жодної нульової ставки мита із середньою ставкою мита в 20%. Туніс на 14 році дії ЗВТ мав 70% ненульових ставок імпортного мита із середньою ставкою мита в 15%. Йорданія на 10 році дії ЗВТ мала більше 40% ненульових ставок імпортного мита із середньою ставкою мита в 10%. При цьому ставки мита на продукцію своїх партнерів по ЗВТ як у США, так і в ЄС були чисто символічними. Ці приклади, можливо, стануть аргументами під час переговорів про ЗВТ з КНР, який також є одним із лідерів світової торгівлі.

На відміну від США та ЄС Китай повільно знижує ставки імпортного мита на товари своїх зовнішньоторговельних партнерів. У 2003 р. набули чинності двосторонні угоди про ЗВТ між Китаєм, Гонконгом і Макао. У 2014 р. тобто на 11 році дії ЗВТ, на понад 40% товарів походженням з Макао ставки мита були позитивними і становили в середньому близько 5%, так само як на майже 60% товарів із Гонконгу були чинними ставки мита в 5%. При цьому на китайські товари – як до набуття чинності угоди у 2003 р., так і після – діяли нульові ставки мита.

Для країн, які лібералізують зовнішню торгівлю в рамках двосторонніх угод про ЗВТ, характерні діаметрально протилежні погляди на скасування митних платежів. У цьому сенсі на одному «полюсі» перебуває Сінгапур, який зовсім не застосовує митних платежів. На іншому «полюсі»

перебуває інший прихильник лібералізації – Чилі, що має угоди про ЗВТ із ЄС, США, КНР, Японією, Південною Кореєю, Мексикою та багатьма іншими країнами і при цьому зберігає ставки імпортного мита на 80–100% товарів. Завдяки високим ставкам імпортного мита Чилі вдається стримувати експансію імпортних товарів, зокрема китайських, на своєму внутрішньому ринку.

У 2017 р. Китай був основним торговельним партнером для 144 країн світу⁷⁰. Але далеко не всі із цих країн прагнули і прагнуть лібералізувати свої торговельні відносини з КНР. За даними Міністерства торгівлі КНР, станом на червень 2020 р. КНР мав чинні угоди про ЗВТ тільки з 22 країнами, з яких 17 розміщувались в Азії та Океанії, дві країни – в Європі, три – на американському континенті. На різних стадіях перебували переговори про ЗВТ загалом із 22 країнами, з яких 16 країн знаходяться в Азії і на Близькому Сході, дві – в Європі, три – на американському континенті, одна – в Африці.

Переговорний процес щодо укладання угоди про ЗВТ може тривати достатньо довго. Показовим тут є переговорний процес між Китаєм і Норвегією.

Норвегія відноситься до категорії промислово розвинених країн, очолює багато світових рейтингів економічної ефективності та рівня життя. Провідними галузями промисловості Норвегії є: нафтогазова, рибна, харчова, суднобудівна, целюлозо-паперова, металургійна, хімічна, деревообробна, легка. Основними експортними товарами у 2017 р. були: сирі нафта і нафтопродукти (26% експорту), нафтові газы (26%), рибопродукти (5%), алюміній (3%)⁷¹. Експортні товари постачались переважно до країн ЄС (Великої Британії (20%), Німеччини (15%), Швеції (8%), Нідерландів (7%), Франції (7%), Бельгії (5%). Основними статтями імпорту в 2017 р. були: автомобілі (7%), металоконструкції (5%), нафтопродукти (3%),

⁷⁰ Корсунський С. Європейська політика Пекіна. *Дзеркало тижня. Україна*. 2019, 6–12 квітня. № 13.

⁷¹ Norway. URL: <https://oec.world/en/profile/country/nor/>

телекомунікаційне обладнання (2%), лікарські засоби (2%), які надходили переважно зі Швеції (12%), Німеччини (11%), КНР (10%), Республіки Корея (7%), США (7%), Данії (5%).

Норвегія є прихильником вільної торгівлі та скасування митних бар'єрів. Вона є членом Європейської асоціації вільної торгівлі та Європейської економічної зони. Як член Європейської асоціації вільної торгівлі Норвегія має двосторонні угоди про ЗВТ із 21 країною, які розташовані на всіх континентах (крім Австралії), а також із двома торговельними блоками (Радою співробітництва арабських держав Перської затоки і Південно-Африканським митним союзом).

У 2007 р. лідери КНР і Норвегії домовились про початок процедури укладання угоди про ЗВТ і проведення техніко-економічного обґрунтування (ТЕО, англ. – *feasibility study*) майбутньої угоди. Перший раунд переговорів відбувся у вересні 2008 р. Другий раунд переговорів відбувся у грудні 2008 р., на ньому обговорювалися питання тарифів на товари, торгівлі послугами, інвестицій, правил визначення походження товарів, СФЗ, технічних бар'єрів у торгівлі, прав інтелектуальної власності, вирішення спорів, електронної торгівлі, державних закупівель тощо. Впродовж 2009–2010 рр. відбулося шість раундів переговорів, після чого настала тривала перерва до 2017 р. Після відновлення переговорного процесу, впродовж 2017–2019 рр. відбулося ще шість раундів переговорів, останній, чотирнадцятий, – у березні 2019 р.

Норвегія разом зі Швейцарією та Ісландією входить до Європейської асоціації вільної торгівлі. Усі три країни приблизно одночасно розпочали переговори про укладання угоди про ЗВТ з КНР. Однак, на відміну від Норвегії, Швейцарія та Ісландія завершили переговорний процес відносно швидко. Швейцарія підписала угоду про ЗВТ з КНР після дев'яти раундів переговорів, Ісландія – після семи раундів. Для Швейцарії та Ісландії угода про ЗВТ набула чинності вже в липні 2014 р.

Тривалим був переговорний процес щодо угоди про ЗВТ між Китаєм та Австралією. Перший раунд переговорів відбувся у травні 2005 р., а

підписання угоди про ЗВТ – у червні 2015 р. із формулюванням щодо закінчення внутрішніх формальних процедур якомога швидше. 20 грудня 2015 р. угода набула чинності разом із аналогічною угодою із Південною Кореєю.

Перед початком переговорів австралійська влада провела опитування представників австралійського бізнесу та професійних спілок щодо доцільності угоди про ЗВТ. Результати опитування були неоднозначними. Зокрема, Австралійська рада професійних спілок у 2004 р. виступила проти укладання ЗВТ з КНР з ряду причин⁷². По-перше, ставки заробітної плати в Китаї формувались не на принципах ринкової економіки. Коли в країні економічний бум, ставки заробітної плати повинні зростати, а в Китаї вони штучно підтримувались на низькому рівні. У КНР використовувалася праця ув'язнених і неповнолітніх, не забезпечувались належні умови на робочих місцях, не використовувались очисні споруди на шкідливих виробництвах, що у підсумку забезпечувало китайським товарам низьку ціну на світовому ринку.

По-друге, у звіті Австралійської ради професійних спілок зазначалось, що, оскільки Китай стає світовим промисловим центром, то він потребуватиме більше сировинних товарів, аніж наукоємних. На думку ради профспілок, Австралії для збільшення наукоємної продукції не потрібна ЗВТ з КНР. Для цього необхідно збільшити витрати на наукові дослідження і конструкторські розробки, які впродовж 1986–1995 рр. зростали на 11% у рік, а у 1996–2002 рр. – тільки на 2%. На думку Австралійської ради професійних спілок в країні необхідно підтримувати інноваційні, наукоємні виробництва, чому ЗВТ із КНР не сприятиме. Для порівняння, в Канаді обсяги підтримки інноваційної діяльності на той час були вдвічі більшими, ніж в Австралії, а в Європі – більшими на 30%.

Наслідки функціонування ЗВТ між Австралією і Китаєм загалом підтвердили ці висновки і прогнози. Експорт з Австралії до КНР машин і

⁷² Australia – China Free Trade Agreement Joint Feasibility Study. URL: https://www.actu.gov.au/media/301205/aust_cfta_37of04.pdf

обладнання впродовж 2014–2017 рр. зменшився з 332 млн дол. до 147 млн дол. Хоча експорт іншої машинобудівної продукції збільшився: електричних машин – з 140 млн дол. до 291 млн дол.; приладів медичних та оптичних – з 147 млн дол. до 169 млн дол.; автомобілів – з 20 млн дол. до 44 млн дол. Однак обсяги цього експорту були щонайменше в 10 разів меншими за експорт до КНР сировинних товарів (сільськогосподарських і продукції добувної промисловості).

На відміну від Австралії переговорний процес із Грузією тривав недовго. У березні 2015 р. китайська і грузинська сторони створили спільну групу експертів для розроблення техніко-економічного обґрунтування майбутньої угоди про ЗВТ. Уже у грудні 2015 р. розпочались офіційні переговори, які тривали впродовж трьох офіційних раундів і трьох неофіційних консультацій. Під час переговорів розглядалися питання торгівлі товарами і послугами, інвестицій, конкуренції, інтелектуальної власності, навколишнього середовища, електронної торгівлі, правил походження, технічних бар'єрів, СФЗ тощо. У травні 2017 р. угоду про ЗВТ між КНР і Грузією було підписано, а з 1 січня 2018 р. вона набула чинності. Згідно з угодою Грузія одночасно встановила нульові тарифи на 96% китайських товарів, а Китай, відповідно, на 94% товарів грузинського імпорту.

З менш потужними гравцями на світовому ринку Китай проводить переговори достатньо швидко. У рекордно короткі терміни було пройдено підготовчий етап до укладання угоди про ЗВТ між Китаєм і Пакистаном. Переговори було розпочато у 2006 р. і того ж року угоду було підписано, вона набула чинності у липні 2007 р. Під час дії угоди про ЗВТ експорт з Китаю до Пакистану значно перевищив експорт пакистанських товарів до КНР. Негативне для Пакистану сальдо взаємної торгівлі збільшилось з 5 млрд дол. у 2007 р. до 16 млрд дол. у 2017 р.

У травні 2008 р. було створено спільну робочу групу щодо розроблення техніко-економічного обґрунтування угоди про ЗВТ між Китаєм та Коста-Рикою. У січні 2009 р. відбувся перший раунд переговорів про ЗВТ.

Після проведення шостого раунду переговорів у лютому 2010 р. переговорний процес було завершено. У квітні 2010 р. угоду про ЗВТ було підписано, а 1 серпня 2011 р. вона набула чинності.

У лютому 2015 р. було створено спільну робочу групу експертів для розроблення техніко-економічного обґрунтування угоди про ЗВТ між Китаєм та Мальдівською Республікою. У грудні 2015 р. розпочались офіційні переговори, які тривали до вересня 2017 р. і охопили п'ять раундів переговорів. У грудні 2017 р. угоду про ЗВТ було підписано, а у 2018 р. вона набула чинності. Оглядачі відзначають швидкість, з якою угоду було ратифіковано у парламенті Мальдівської Республіки. Документ, який вміщував 1000 сторінок, було розглянуто менш ніж за годину без дискусій⁷³.

Проведення техніко-економічного обґрунтування є важливим етапом підготовчого процесу щодо укладання Угоди про ЗВТ. Як приклад можна взяти документ, підготовлений Міністерством торгівлі КНР і Міністерством закордонних справ і торгівлі Нової Зеландії⁷⁴. Обґрунтування складалось із таких дев'яти розділів, як: 1) вступ; 2) поточні торговельні та економічні відносини між КНР і Новою Зеландією в міжнародному контексті; 3) ефекти від лібералізації торгівлі товарами; 4) ефекти від лібералізації торгівлі послугами; 5) ефекти від лібералізації інвестиційної діяльності; 6) посилення двосторонньої співпраці; 7) інші питання (конкурентна політика і державні закупівлі); 8) моделювання ефектів від ЗВТ між Китаєм і Новою Зеландією; 9) висновки і рекомендації.

Основним аргументом на користь угоди про ЗВТ була комплементарність торговельних відносин. Якщо країни не конкурують між собою на світовому ринку, а доповнюють одна одну, то збільшиться торгівля

⁷³ Maldives moves closer to India, set to scrap China FTA deal. URL: <https://www.livemint.com/Politics/B8QCMbYVdPSnsLC4xwuUeO/Maldives-moves-closer-to-India-set-to-scrap-China-FTA-deal.html>

⁷⁴ A joint study report on a free trade agreement between China and New Zealand. URL: <https://www.mfat.govt.nz/assets/FTAs-agreements-in-force/China-FTA/NZ-China-FTA-chinanzftastudy-November-2004.pdf>

в багатьох сферах. Економіки Китаю і Нової Зеландії в основному доповнюють одна одну, оскільки Нова Зеландія традиційно є постачальником на світовий ринок сировинних товарів, а Китай сформувався як постачальник готових виробів.

В техніко-економічному обґрунтуванні були окреслені позитивні ефекти від майбутньої ЗВТ для обох країн. Зокрема, від скасування імпортного мита виграють домогосподарства – внаслідок зниження цін на споживчі товари і збільшення їх асортименту. Лібералізація торгівлі зумовить зростання конкуренції на внутрішньому ринку, що стримає інфляційні процеси. ЗВТ посприє зміцненню зв'язків між діловими колами обох країн. Збільшиться обмін технологіями, ідеями, передовими практиками, досвідом, що посилить конкурентоспроможність бізнесу учасників ЗВТ.

Відкриття внутрішнього ринку для потужного іноземного конкурента може створити певні незручності для місцевих виробників. Угода про ЗВТ повинна бути складена у такий спосіб, щоб конкурентний тиск з боку імпорту не знищував місцевих виробників, а стимулював їх розвиток та активізував пошук своєї нової ніші на внутрішньому ринку. Як зазначалось у техніко-економічному обґрунтуванні, у торговельних відносинах між Китаєм і Новою Зеландією найбільшу небезпеку для місцевих виробників можуть становити новозеландські молочні продукти і китайські товари легкої промисловості.

Імпортні тарифи на новозеландські сир, масло, рідке молоко зменшувались упродовж 10 років після набуття угодою чинності, а на молочний порошок (основний експортний продукт Нової Зеландії) – 12 років. На ці продукти КНР також отримав право застосовувати спеціальний захисний механізм (*product-specific safeguard mechanism*). Цей механізм був розрахований на увесь перехідний період, а також упродовж п'яти років після його завершення, коли ставки мита стануть нульовими.

Спеціальний захисний механізм дозволяв КНР застосовувати додаткове мито для обсягів імпорту, які перевищували критичний рівень

(*trigger level*). Початкове значення цього рівня дорівнювало або було вищим за поточний рівень імпорту і щорічно зростало на 5% упродовж терміну дії механізму. Згідно з угодою додаткове мито не повинно було перевищувати мито, яке застосовувалось у режимі найбільш сприятливої нації, і не мало застосовуватися більше року.

Китайським виробникам молочної продукції в умовах конкуренції з боку новозеландських товарів пропонувалось переходити на виробництво свіжого молока, яке не є об'єктом зовнішньої торгівлі та не має значного тиску з боку імпорту.

Для молочного порошку в угоді передбачався ще один контрольний проміжний механізм захисту (*a mid-term review mechanism*). На шостий рік після набуття чинності угоди про ЗВТ Комітет із торгівлі товарами повинен був провести дослідження, чи вплинув новозеландський імпорт негативно на китайську молочну промисловість. Якщо це матиме місце, то, за обопільною згодою сторін, наступне щорічне зниження тарифу буде відкладене на рік.

Модельні розрахунки, які було проведено в рамках техніко-економічного обґрунтування, засвідчили позитивний вплив ЗВТ на сільське господарство обох країн. Однак, враховуючи важливість аграрного сектора для КНР і Нової Зеландії, в угоді було рекомендовано передбачити необхідність моніторингу впродовж формування ЗВТ стану сільського розвитку і безробіття на селі, рівня доходів і наявності джерел існування для селян тощо.

Легка промисловість Нової Зеландії перед початком формування ЗВТ була захищена високими тарифами – як адвалорними, так і специфічними. Адвалорні тарифи сягали 19%, а специфічні (у еквіваленті) – 46%. Внуттєва промисловість Нової Зеландії також була захищена високими тарифами (18–19%).

У 2000-х роках легка промисловість Нової Зеландії почала переходити від випуску дешевих товарів до дорогих, орієнтованих на вишуканий смак, а також виготовляти продукцію на замовлення споживачів. Це збільшило її

комплементарність до китайського імпорту. Але, враховуючи різні масштаби цієї галузі в обох країнах, в техніко-економічному обґрунтуванні рекомендувалось під час переговорів враховувати вплив лібералізації на місцевих виробників.

Для того щоб пом'якшати негативні наслідки для чутливих до імпорту секторів (*import-sensitive sectors*) – текстиль, одяг, взуття, килими – в угоді рекомендувалося зробити довгий перехідний період. Угода про ЗВТ зберегла за Новою Зеландією право на антидемпінгові та компенсаційні заходи проти китайського імпорту, які відповідають практиці СОТ. Вразливу до імпорту місцеву промисловість також захищав двосторонній перехідний механізм захисту (*bilateral transitional safeguard mechanism*), який було прописано в угоді про ЗВТ. За Новою Зеландією залишилося право у певних випадках тимчасово підвищувати імпорتنі тарифи.

За умови, що це не перешкоджає торгівлі, угода про ЗВТ надала Новій Зеландії право застосовувати заходи (в т.ч. екологічні), спрямовані на захист життя або здоров'я людей, тварин, рослин, захист культурних та історичних пам'яток, суспільної моралі тощо. Це стосувалося також заходів протидії нечесної торгівлі.

Ефективність угоди про ЗВТ значною мірою визначається раціонально побудованим підготовчим процесом. Відправною точкою для наступних переговорів має стати визначення ступеня комплементарності торговельних відносин, яке визначається в результаті комплексного техніко-економічного обґрунтування. Головним наслідком ЗВТ повинно стати збільшення внутрішнього виробництва, модернізація економіки і прискорення її розвитку на інноваційній основі. Як свідчить позитивний досвід інших країн, переговорний процес може тривати достатньо довго і у підсумку завершитись раціонально побудованою системою захисту «чутливих» секторів.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО

СПІВРОБІТНИЦТВА: ІНТЕРЕСИ КИТАЮ ТА

МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ

3.1. Оцінка сучасного стану та перспектив українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері

На сучасному етапі українсько-китайські відносини зазнають певного випробування. За період незалежності України ці відносини загалом розвивалися по висхідній та досягли найвищої точки розвитку у грудні 2013 р., коли був підписаний Договір про дружбу та співробітництво. Наразі політичні зміни, що відбулися в Україні дещо, призупинили розвиток двосторонніх відносин.

Попри це, Китай є свідомим прихильником української євроінтеграції та завжди визначав Україну як важливу державу в Європі. Керівництво Китаю вітало підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС та розглядає залучення України до розбудови «Нового економічного поясу – Великого шовкового шляху», що є особистою ініціативою голови КНР. У разі успішної реалізації амбітного китайського плану Україна матиме принципово нове геополітичне місце «першої європейської країни на Шовковому шляху»⁷⁵.

Слід зазначити, що українсько-китайські відносини розпочалися у 1992 р. і стрімко розвивалися до 2004 р. Це було пов'язано насамперед з високим рівнем політичного діалогу, створенням необхідної правової бази та практичним здійсненням досягнутих домовленостей у різних сферах співпраці (торговельно-економічній, військово-технічній, науково-освітній та культурній).

⁷⁵ Аудит зовнішньої політики: Україна – Китай. Дискусійна записка. Київ: Інститут світової політики, 2016. 60 с. С. 4–5.

Після Помаранчевої революції (2005–2010 рр.) розвиток стратегічного партнерства був перерваний через зміну зовнішньої політики України, яка почала більше орієнтуватися на країни ЄС та США, аніж на Китай та інші країни Азії.

Незважаючи на зміну зовнішньої політики, Україна продовжувала активно працювати над виконанням раніше підписаних контрактів із Китаєм, зокрема у сферах військово-технічній та обміну технологіями. Були також укладені й нові контракти, проте «відсутність стратегії і системних дій по розвитку військово-технічного співробітництва, зрив практично усіх державних програм по виробленню спецтехніки та нових озброєнь призвели до суттєвого скорочення участі України не лише в проєктах, а й на ринках спецтехніки та озброєнь Китаю». Більше того, Китай сам поступово, за кілька років перетворився на конкурента для українського ВПК, витісняючи своєю продукцією українських виробників із ринків Азії та Африки⁷⁶.

На початку 2010 р. Китай ініціював поглиблення стосунків з Україною. Наслідком стало рішення про створення Комісії зі співробітництва між Китайською Народною Республікою та Україною зі співголовами на рівні віце-прем'єр-міністрів двох країн, а також у її рамках – підкомісій із питань співробітництва у сфері економіки та торгівлі, науки і техніки, сільського господарства, космосу, культури, освіти.

У червні 2011 р. відбувся офіційний візит голови КНР до України в ході якого відбулося підписання Декларації про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства⁷⁷, а також було підписано низку угод на загальну суму 3,5 млрд дол. США.

⁷⁶ Лазоренко К. Сегодня начинается визит министра обороны Юрия Еханурова в Китай. *Экономические известия*. 13.01.2009. URL: [http:// state.eizvestia.com](http://state.eizvestia.com)

⁷⁷ Україна та Китай визначили основні засади стратегічного партнерства – декларація. URL: <https://ua.interfax.com.ua>

Під час свого візиту китайський лідер висловив чотири тези, які, на його думку, дозволили б двом країнам використати «шанс, переваги та потенційні можливості» для співробітництва⁷⁸:

1) у торговельно-економічній співпраці збільшувати обсяг торгівлі, провести оптимізацію торговельної структури, підвищити частку продукції з високою доданою вартістю та продукцію сфери високих технологій;

2) втілювати у життя великі проєкти співробітництва. Уряди повинні створювати умови для цього, щоб ці проєкти якнайшвидше приносили соціально-економічні зиски;

3) розширювати взаємні інвестиції. Китайський уряд заохочуватиме китайські підприємства до інвестиційної роботи в Україні, підтримуватиме фінансово важливі проєкти співробітництва;

4) поглибити співпрацю у сферах високих технологій, використовуючи принцип взаємодоповнюваності. Співробітничати у таких сферах, як авіація, суднобудування, біоінженерія, розробка нових матеріалів. Співпрацювати щодо втілення та застосування науково-технічних розробок у промислове виробництво.

Слід зазначити, що упродовж 2012–2013 рр. між Україною та Китаєм було підписано велику кількість угод і документів щодо конкретних галузей та сфер співробітництва, які раніше перебували поза увагою. Проте така активність не зумовила підвищення ефективності роботи українського уряду у покращенні відносин з Китаєм. Значна кількість угод не виконується і залишається тільки деклараціями про наміри.

Протягом 2014–2016 рр. українська сторона була зосереджена на проблемах відновлення територіальної цілісності, внутрішньополітичних процесах та відносинах з ЄС та США. В «азіатській політиці» уряд України практично повністю повторив помилки керманичів Помаранчевої революції: дистанціювання від Китаю та спроби поглибити партнерство з Японією.

⁷⁸ Ху Цзиньтао встретился с премьер-министром Украины Н. Азаровым / Посольство КНР в Украине. 21.06.2011. URL: <http://ua.china-embassy.org/rus/zwx/t832759.htm>

Звідси стає зрозумілим небажання української влади виконувати вже укладені з Китаєм принципові угоди та домовленості (зокрема «Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014–2018 рр.»).

Крім того, сьогодні в Україні відсутня стратегія щодо подальшого розвитку відносин із Китаєм, практичної реалізації документів, які вже укладені. На відміну від влади, український бізнес активно шукає нові можливості в Китаї, проте без державної підтримки зробити це буде надто складно, адже потрібно конкурувати з провідними іноземними компаніями, які таку підтримку мають.

Як наслідок, протягом 2013–2017 рр. спостерігалось скорочення обсягів експорту та імпорту продукції з високою доданою вартістю. Так, зокрема, якщо у 2013 р. експорт ядерних реакторів, котлів та машин становив 200,7 млн дол. США, то у 2017 р. його обсяги скоротилися до 161,0 млн дол. США (рис. 3.1). Також спостерігається скорочення обсягів експорту до Китаю залізничних локомотивів, літальних апаратів та особливо суден (з 53,1 млн дол. США у 2013 р. до 0,2 млн дол. США у 2017 р.).

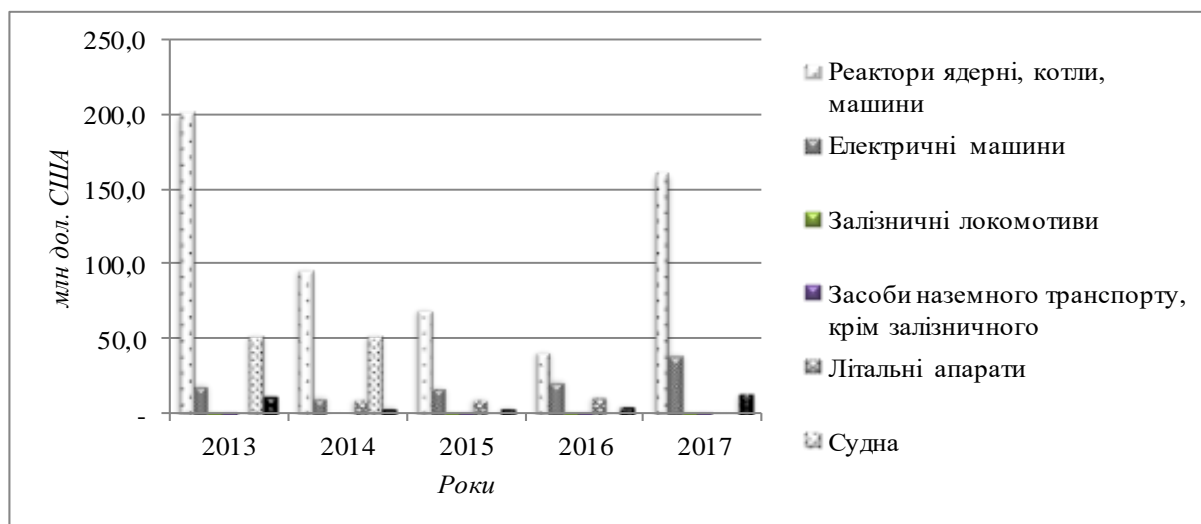

Рис. 3.1. Обсяги експорту продукції з високою доданою вартістю до Китаю у 2013–2017 рр., млн дол. США

Джерело: складено за даними: Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2013–2017 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Водночас спостерігається незначне зростання обсягів експорту засобів наземного транспорту, крім залізничного а також приладів та апаратів оптичних, фотографічних.

Майже на 50% зросли обсяги експорту електричних машин з – 19,9 млн дол. США у 2013 р. до 39,9 млн дол. США у 2017 р.

Через деіндустріалізацію вітчизняної промисловості зростають обсяги імпорту продукції з високою доданою вартістю з Китаю, яка є значно дешевша та якісніша за вітчизняні аналоги. Так, зокрема, серед товарів з високою доданою вартістю найбільше імпортуються електричні машини (рис. 3.2). У 2017 р. їх обсяги становили 1493,6 млн дол. США, що на 366,8 млн дол. США менше, ніж у 2013 р.

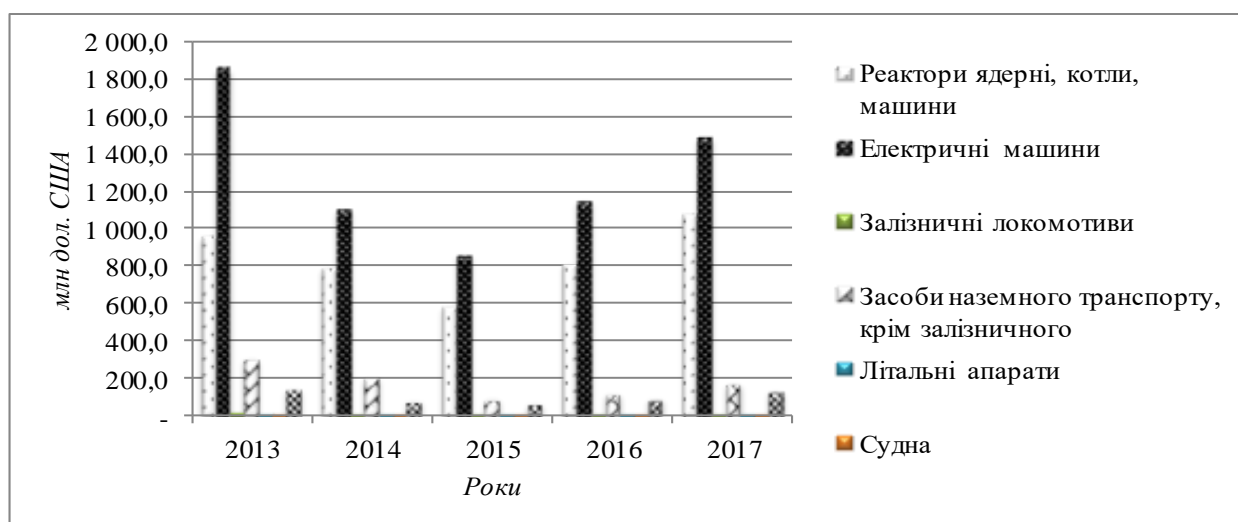

Рис. 3.2. Обсяги імпорту продукції з високою доданою вартістю з Китаю у 2013–2017 рр., млн дол. США

Джерело: складено за даними: Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2013–2017 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Другу позицію в імпорті китайської продукції з високою доданою вартістю займають реактори ядерні, котли, машини. Їх обсяги у 2017 р. становили 1078,6 млн дол. США, що на 11,1% більше, ніж у 2013 р.

Також, незважаючи на незначне скорочення, у 2017 р. спостерігалися суттєві обсяги імпорту з Китаю засобів наземного транспорту, крім

залізничного (174,5 млн дол. США), приладів та апаратів оптичних, фотографічних (129,6 млн дол. США), залізничних локомотивів (1,6 млн дол. США), суден (0,3 млн дол. США) та літальних апаратів (0,2 млн дол. США).

Така тенденція призвела до того, що загальне торговельне сальдо по переліченим товарним позиціям протягом 2013–2017 рр. було від’ємним (рис. 3.3).

Дієвою платформою для виведення міждержавних відносин на якісно новий рівень і здійснення масштабної співпраці має стати імплементація Договору про дружбу і співробітництво між Україною і КНР та реалізація Програми розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР на 2014–2018 рр. Проте у сучасних умовах українсько-китайське співробітництво вимагає нового мислення, нових підходів та, водночас, здорового консерватизму. З одного боку, Китай залишається для України чи не єдиним «безпроблемним» зовнішнім джерелом модернізації та можливостей економічного зростання. З іншого боку, практична реалізація вже досягнутих домовленостей щодо українсько-китайського співробітництва⁷⁹ на всіх напрямках стикається з низкою перешкод та не відповідає сучасним потребам двох сторін⁸⁰.

Так, зокрема, сьогодні є певні ознаки згортання китайської активності, уповільнення реалізації задекларованих проєктів та ускладнення вирішення питань фінансування китайського бізнесу в Україні. Відтак постає складне питання: або Україна як держава збереже високий рівень двосторонніх взаємин з Китаєм та використає його для вирішення власних нагальних проблем, або ці взаємини будуть певним чином заморожені на невизначений час, адже інерційність китайської зовнішньої політики є загальновідомою.

⁷⁹ Кількість чинних документів: 291. Ключові документи: Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР та Меморандум взаєморозуміння до Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР (4 січня 1992 р.); Угода між Урядом України та Урядом КНР про торговельно-економічне співробітництво (8 серпня 1992 р.); Спільна декларація про встановлення і розвиток відносин стратегічного партнерства (20 червня 2011 р.); Договір про дружбу і співробітництво між Україною і КНР, Спільна декларація України і Китайської Народної Республіки про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 роки (всі три документи – 5 грудня 2013 р.).

⁸⁰ Аудит зовнішньої політики: Україна – Китай. Дискусійна записка. Київ: Інститут світової політики. 2016. 60 с. С. 23–24.

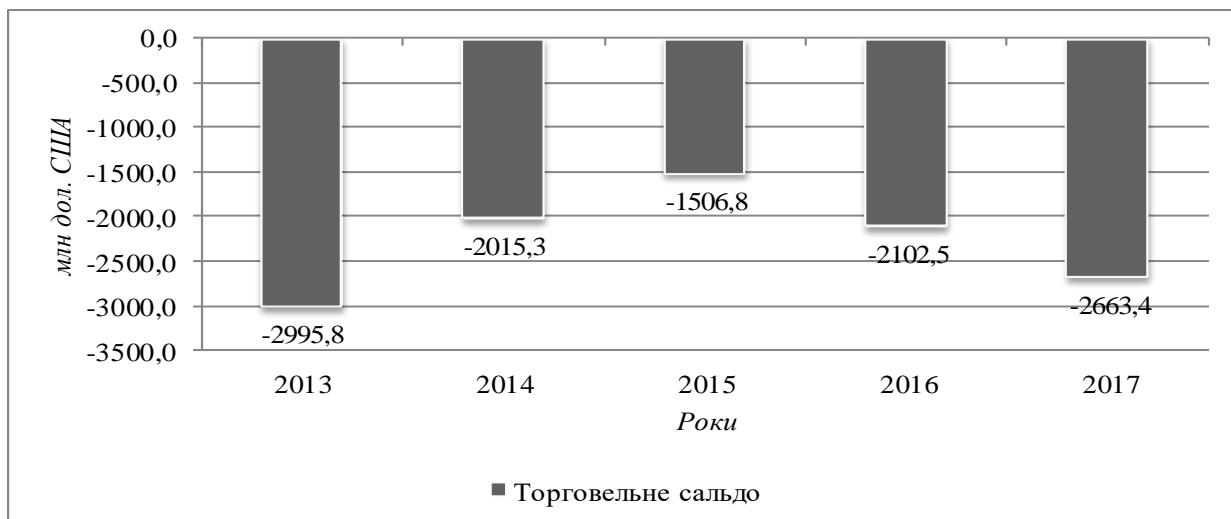

Рис. 3. Торговельне сальдо за продукцією з високою доданою вартістю з Китаєм у 2013–2017 рр., млн дол. США

Джерело: розраховано за даними: Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2013–2017 рр. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Загалом, аналізуючи сучасний стан та перспективи українсько-китайського співробітництва, необхідно відзначити, що за обсягами товарообігу Україна є третьою країною – торговим партнером для КНР на теренах пострадянських країн (після Росії та Казахстану), а КНР посідає перше місце серед торговельних партнерів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні⁸¹.

Китай володіє значним інвестиційним потенціалом, має найбільший у світі золотовалютний резерв та посідає п'яте місце у світі за експортом капіталу. Економічна дипломатія Китаю насамперед орієнтована на «ідейно близьких» Китаю партнерів: країни, що розвиваються, в Азії, Африці та Латинській Америці, які у тією чи іншою мірою перебувають під негласним патронатом КНР. Активність китайських інвесторів на зарубіжних ринках не зумовила активізації китайського інвестування в економіку України. Станом на 1 січня 2017 р. з 37,7 млрд дол. США загального обсягу іноземних

⁸¹ Там само. С. 24.

інвестицій в українську економіку китайські становили лише 16,4 млн дол. США, тобто трохи більше 0,04%⁸². Така ситуація вочевидь не відповідає потенціалу та потребам України. Існування в українсько-китайських взаєминах лише механізму держгарантій звужує наші можливості щодо одержання китайських інвестицій. Тому перспективним видається пошук дієвого алгоритму та нових форм співпраці. Зокрема, це може бути застосування прямого інвестування з боку китайських компаній, часткового надання державних гарантій, інші форми партнерства. Виходом із подібної ситуації може стати створення спільного інвестиційного фонду на паритетних умовах. Україні і КНР необхідно також розпочати роботу з опрацювання середньострокових і довгострокових планів співпраці між країнами методом виробничої кооперації та шляхом створення індустріальних парків і зон технологічного розвитку за участі китайського капіталу. Завдяки спільному виробництву високотехнологічної продукції з Китаєм Україна зможе забезпечити собі гідне місце на світових ринках.

Крім зазначених чинників, які не сприяють інвестиціям в Україну, на сьогодні визначальним є питання завершення війни. Крім того, важливим для китайських інвесторів є стабільність і прогнозованість правил гри для іноземних інвесторів в Україні. Доки права інвестора хиткі, існує рейдерство і важко знайти справедливість у судах, інвестування в Україну вважатиметься ризикованим.

Однак, незважаючи на нинішнє скрутне фінансово-економічне становище, Україна все ще володіє низкою технологічних та науково-виробничих можливостей, що становлять для Китаю інтерес у контексті потреб розвитку передових галузей його економіки, а також реалізації важливих стратегічних проєктів у різних сферах.

Через економічні санкції України проти Росії можливості українського експорту до РФ суттєво звужилися та вимагають пошуку нових ринків збуту

⁸² Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2010–2016 рр. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

для машинобудівної, літакобудівної продукції та продукції військового та подвійного призначення. У цьому контексті необхідно скористатися напрацьованим досвідом військово-технічного співробітництва між Україною та КНР, щоб активізувати його та переформатувати відповідно до сучасних умов. Наука і технологія становлять найпотужнішу і довготривалу базу для співробітництва між Україною та КНР.

В умовах необхідності швидкої та ефективної модернізації української економіки, налаштування її на рейки сучасного світового ринку інвестиційні, виробничі та науково-технологічні можливості КНР можуть стати для України вагомим ресурсом розвитку та модернізації відповідних галузей економіки, поштовхом до відновлення позицій нашої держави на світових ринках технологій. Також це дає можливість китайському бізнесу зайняти відповідні ніші на українському ринку, що нині інтегрується з ЄС.

Спільні проекти, які реалізують українські та китайські фахівці, належать до сфер високих технологій, нових матеріалів, охорони навколишнього середовища та виробництва ліків.

Співпраця з КНР у космічній галузі особливо вигідна Україні, оскільки дає можливість раціонально реалізувати український космічний потенціал. В Україні у цій сфері звужені джерела фінансування, натомість КНР стає одним із провідних інвесторів у дослідженні космосу.

Водночас КНР має вельми амбітну та достатньо фінансово забезпечену програму розвитку космічної галузі до 2032 року. Відтак Китай має очевидну зацікавленість в імпорті високотехнологічної продукції і Україні це слід врахувати та використати в інтересах національного виробництва.

Серйозні перспективи відкриває взаємодія України і КНР у такій сфері, як прокладання транспортних коридорів та постачання азійських товарів до країн Європи. Тут не тільки Китай, а й більшість країн Азії зацікавлені у скороченні вартості та часу перевезень товарів від країн-виробників до країн із місткими ринками споживання, зокрема до ЄС.

Нові транспортні магістралі проходять через територію КНР, Казахстану, РФ, Білорусі, Польщі, Німеччини. Час у дорозі становить 16–18 днів, що на 15 днів швидше, ніж морським транспортом. Адміністрація міста Чженчжоу вже обслуговує шість рейсів новою лінією з вантажами на загальну суму близько 100 млн дол. США та планує збільшити обсяги до 50 рейсів з вантажами на суму 1 млрд дол. США. Тому Україна має бути зацікавлена в активній участі щодо розширення географії цього транспортного коридору. Цьому сприятимуть як геоекономічне розташування нашої країни, розвинена інфраструктура, так і активні торговельно-економічні зв'язки з сусідніми країнами та КНР, широкі споживчі можливості внутрішнього українського ринку. Також розширенню транспортного коридору сприятимуть й існуюча в Україні залізнична мережа та наявність незамерзаючих чорноморських портів та системи автомобільних доріг. Усе це створює необхідні передумови для збільшення транзитних перевезень вантажів і подальшої інтеграції України до транспортної системи «Європа – Азія».

На сьогодні транспортна система України залишається не інтегрованою з транс'європейською транспортною системою для забезпечення єдиного перевізного процесу. Внаслідок цього Україна поступається іншим країнам на ринку пропозицій транспортних послуг.

Крім цього, зберігається стала тенденція до втрати транзитних вантажопотоків на маршруті Європа – Азія. Темпи і масштаби розбудови транспортної інфраструктури України суттєво відстають порівняно з відповідними процесами у азійських країнах, а також сусідніх з Україною державах – Росії, Білорусі, які, подібно до ЄС, активно розбудовують свої транспортні мережі. Наслідком такої розбудови стає посилення конкуренції у сфері надання транспортних послуг та обслуговування основних трансконтинентальних і транснаціональних вантажопотоків, насамперед на перспективному напрямку «Європа – Азія».

Від часу стимулювання розвитку східних та південних регіонів КНР і перенесення уваги до розвитку центральних і північно-західних регіонів сформувався і новий тренд виставкової діяльності Китаю останніх років. Його зміст полягає у:

- перенесенні фокусу проведення заходів із півдня у центр і на захід країни;
- проведенні ярмарків «Китай – Євразія»;
- проведенні «Виставки-ярмарку з питань торгівлі та інвестицій Західного-Східного співробітництва».

За задумом керівництва Китаю виставки є майданчиками не лише для зустрічей і підписання угод, а й покликані сприяти реалізації більш амбітних планів, зокрема й ідеї створення економічного поясу Великого шовкового шляху методом презентації інвестиційних і торговельних можливостей країн-учасниць.

У своєму поточному вигляді концепт «Один пояс, один шлях» виглядає як один із найбільш привабливих для України геоекономічних проєктів. Наразі його ключовими перевагами є інклюзивність, відкритість, вигідність для всіх учасників, перехід на уніфіковані правила торгівлі, інтеграція та координація програм та стратегій розвитку країн. Китайський проєкт не суперечить прагненням України до подальшої економічної співпраці та економічної інтеграції з ЄС, і, навпаки, може посилити переваги України в цьому процесі, надати стимули до економічного розвитку в цілому. Він також може дати альтернативу та зменшити негативні наслідки від розриву економічних відносин із РФ та подолати заборону Росії на транзит українських товарів до Азії.

Потенційно на країни, які беруть участь у проєкті Новий шовковий шлях, припадатиме 55% світового ВВП, 70% населення планети та 75% усіх відомих енергоресурсів.

Якщо ця ініціатива буде реалізована на практиці, вона може серйозно вплинути на геополітичний ландшафт і зумовити створення цілої низки

альтернативних економічних об'єднань і можливостей. Сам Китай спочатку припускав додати до власного річного торговельного обороту близько 2,5 трлн дол. США через десять років реалізації стратегії. Це має відбутися завдяки активізації торговельних зв'язків з країнами, що перебувають у поясі Нового шовкового шляху.

2015 р. Китай інвестував 15 млрд дол. США у реалізацію проєктів Нового шовкового шляху, натомість обсяги вже оголошених інвестиційних проєктів у межах реалізації концепту «Один пояс, один шлях» сягнули 75,9 млрд дол. США станом на червень 2016 р.

З моменту оголошення КНР ініціативи побудувати Новий Шовковий шлях в Університеті міста Астани (Казахстан) у вересні 2013 р. 56% усіх закордонних китайських інвестицій були спрямовані саме в країни, які беруть участь у проєкті. Для підтримки Китай створив Фонд розвитку Шовкового шляху з капіталом у 40 млрд дол. США. Створений також за ініціативою Китаю Азіатський банк інфраструктурних інвестицій з капіталом у 50 млрд дол. США (з перспективою збільшення до 100 млрд дол. США) поступово перетворюється на ключову інституцію, що інвестує у проєкти у країнах на Шовковому шляху на додачу до капіталів, які вкладають китайські бізнес-структури. Наразі банк уже фінансує проєкти в Індонезії, Індії, Бангладеш та Пакистані, які пов'язані з ініціативою «Один пояс, один шлях».

Хоча Україна першою серед європейських країн на найвищому рівні заявила про підтримку китайської ініціативи, подальший розвиток подій в Україні призвів до того, що досі її участь у цьому проєкті є декларативною, а спроба на початку 2016 р. здійснити практичні кроки щодо використання проєкту «Один пояс, один шлях» для транзиту товарів з України залізницею до Центральної Азії та Китаю, виявилася економічно невдалою.

Слід зазначити, що наразі потенційні можливості участі нашої країни у проєкті «Один пояс, один шлях» оцінюються як українською, так і китайською сторонами, проте очевидним є те, що Україна зосередилася на

транспортно-логістичних проєктах, хоча потенціал проєкту «Один пояс, один шлях» є значно ширшим.

3.2. Основні підходи та принципи промислової політики України та Китаю

Досвід України. У 2017 р. частка промисловості у ВВП України становила 21,4%⁸³. На промислових підприємствах працювало 15,1% усього зайнятого населення. Промисловість також забезпечує робочі місця в суміжних сферах, передусім на транспорті та в торгівлі⁸⁴. Крім того, промисловість є важливим джерелом експортної виручки – на неї припадає 58,6% загального експорту всіх товарів та послуг.

Аналіз структури промисловості України за видами економічної діяльності (рис. 3.4) показує, що такі галузі, як харчова, добувна металургійна та машинобудівна, разом формують майже 61% загального обсягу промислової продукції. Постачання електроенергії, газу та води становить 20,4%.

Зі структури також видно, що на галузі, які виготовляють продукцію з нижчим ступенем переробки – добувну, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, металургію та хімічну промисловість припадає понад 39,0% від загального обсягу реалізованої продукції.

Окремі промислові галузі є експортоорієнтованими, зокрема: металургійна – 23,4%; машинобудівна – 11,3%; добувна – 9,1%; харчова – 6,5%; хімічна – 5,1%.

Варто зазначити, що частка вітчизняної промисловості у створенні валового внутрішнього продукту (ВВП) України протягом останніх років постійно скорочувалася. Так, наприклад, якщо у 2006 р. вітчизняна

⁸³ Валовий внутрішній продукт України у фактичних цінах за 2017 рік / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁸⁴ За оцінками експертів, одне робоче місце лише в переробній промисловості може створювати від 0,5 до 2 робочих місць в інших секторах.

промисловість формувала близько 28% валової доданої вартості, то вже у 2017 р. її частка скоротилася до 18,5%.

До основних чинників, що стримують розвиток вітчизняної промисловості відносять насамперед обмеження попиту та брак фінансових ресурсів.

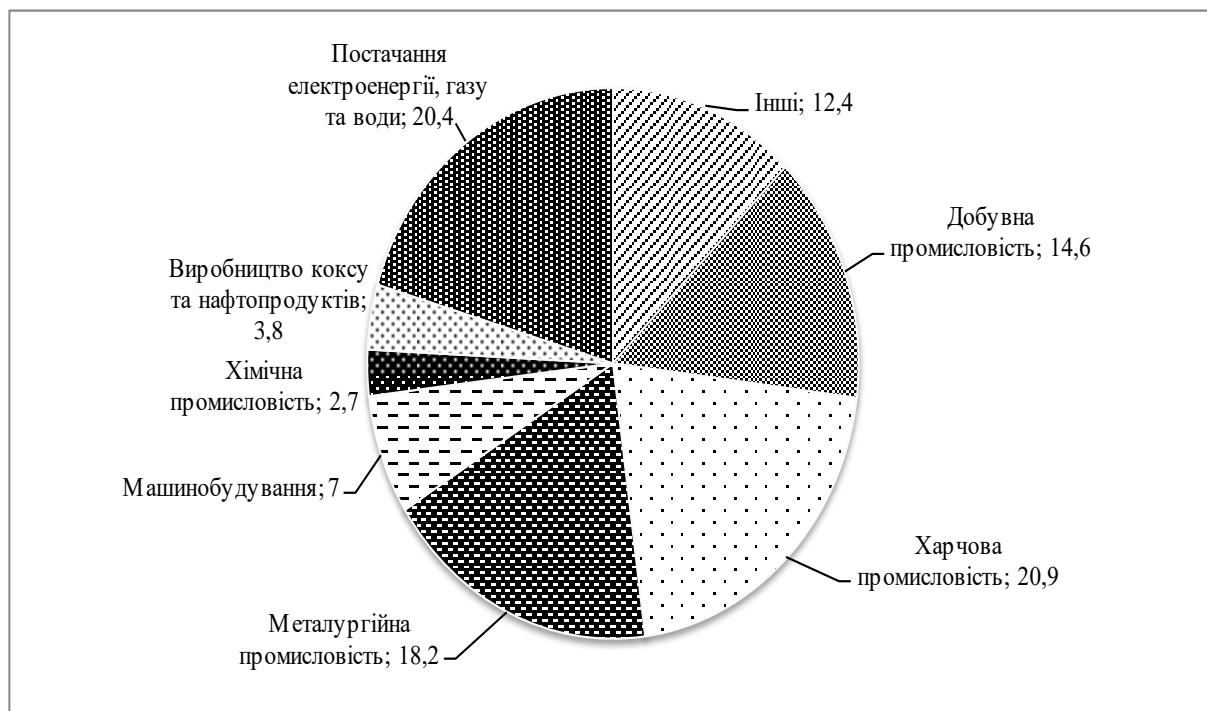

Рис. 3.4. Структура обсягу реалізованої промислової продукції у 2017 р., %

Джерело: Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2017 році / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Недостатній попит пояснюється залежністю від кон'юнктури на світових ринках. Традиційні ринки (СНД, особливо Росії) для товарів української промисловості закриваються через воєнну агресію Росії, а вихід на нові ринки утруднений через високі вимоги до якості продукції (наприклад, на ринках ЄС) або через низьку конкурентоспроможність продукції, в тому числі через високу собівартість через використання неефективних технологій виробництва, низьку енергетичну ефективність. У свою чергу внутрішній попит на промислові товари обмежений, а купівельна спроможність населення скорочується. Більше того, внаслідок значного

зростання українського суверенного ризику сьогодні міжнародні фінансові ринки закриті для українських позичальників, а обсяги прямих іноземних інвестицій за всі роки незалежності є недостатніми для підтримки стійкого розвитку промисловості⁸⁵.

Назагал сьогодні Україна переживає складну соціально-економічну кризу, що відкинула країну на узбіччя економічного прогресу. Погіршення економічного становища нашої держави зумовлене також нестійкою політичною ситуацією, падінням цін на сировинні товари, розривом економічних зв'язків з Росією. Проте головна втрата останніх років – деіндустріалізація національної економіки. Навіть у роки відновлювального економічного зростання динаміка ВВП не була зумовлена структурною трансформацією, переходом до виробництва наукомісткої продукції. Таке зростання забезпечувалося сприятливою ціновою кон'юнктурою на сировинні товари (вугілля, залізну руду, торф, сланцевий газ, уран), якими Україна забезпечена.

Скорочення частки промислового виробництва, а також доданої вартості у структурі ВВП свідчить про негативні тенденції індустріалізації. Це об'єктивно наводить на думку про те, що розвиток вітчизняної промисловості неможливий без докорінної модернізації виробничих потужностей, що означає цілеспрямовану концентрацію факторів виробництва на випуску товарів з високою часткою доданої вартості. Реалізація таких цілей вимагає структурних перетворень в економіці, що передбачає наявність дієвої промислової політики.

Сама по собі постановка питання про промислову політику як основу довгострокової стратегії є дискусійною, оскільки деякі експерти вважають, що у практиці господарювання розроблення елементів промислової політики і реалізація її основних складових обмежують дію ринкових механізмів, а також можуть спричинити неефективне використання матеріальних,

⁸⁵ Чи потрібна Україні промислова політика? Аналітична записка (10 серпня 2015 р.) / Центр економічної стратегії. Київ. 19 с. С. 6.

трудових і фінансових ресурсів у випадку вибору хибної стратегії, що не відображає загального техніко-економічного тренду в умовах функціонування економіки інноваційного типу.

Водночас існує інша позиція, суть якої полягає в тому, що розроблення адекватної промислової політики і проведення нової індустріалізації є єдино можливими альтернативами подальшому відставанню України від високоіндустріального розвитку країн світу.

На наш погляд, необхідність проведення промислової політики зумовлена, по-перше, об'єктивно існуючою потребою в розвитку високотехнологічних галузей, які є результатом функціонування національних інноваційних систем, і, по-друге, – необхідністю координувати розвиток окремих фірм та інвестицій суміжних галузей за технологічним ланцюгом виробництва доданої вартості в умовах глобальної конкуренції. Так, наприклад, реалізація планів розвитку підприємств вітчизняного оборонного комплексу, які одержують фінансування з бюджету, неможлива без інвестицій у суміжні галузі (і – насамперед – у машинобудування). Тут об'єктивно необхідною є координація дій між підприємствами, що одержують замовлення на конкурентній основі від кінцевих виробників. У такий спосіб можуть відновлюватися коопераційні зв'язки у сфері машинобудування⁸⁶.

Слід зазначити, що у науковій літературі існує декілька підходів до формування промислової політики: *горизонтальний* та *галузевий* (вертикальний)⁸⁷ (рис. 3.5).

⁸⁶ Зверяков М. І. Промислова політика і механізм її реалізації. *Економіка України*. 2016. № 6. С. 3–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_6_2

⁸⁷ Warwick K. Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers* / OECD Publishing.. 2013. No. 2. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k4869clw0xp-en>

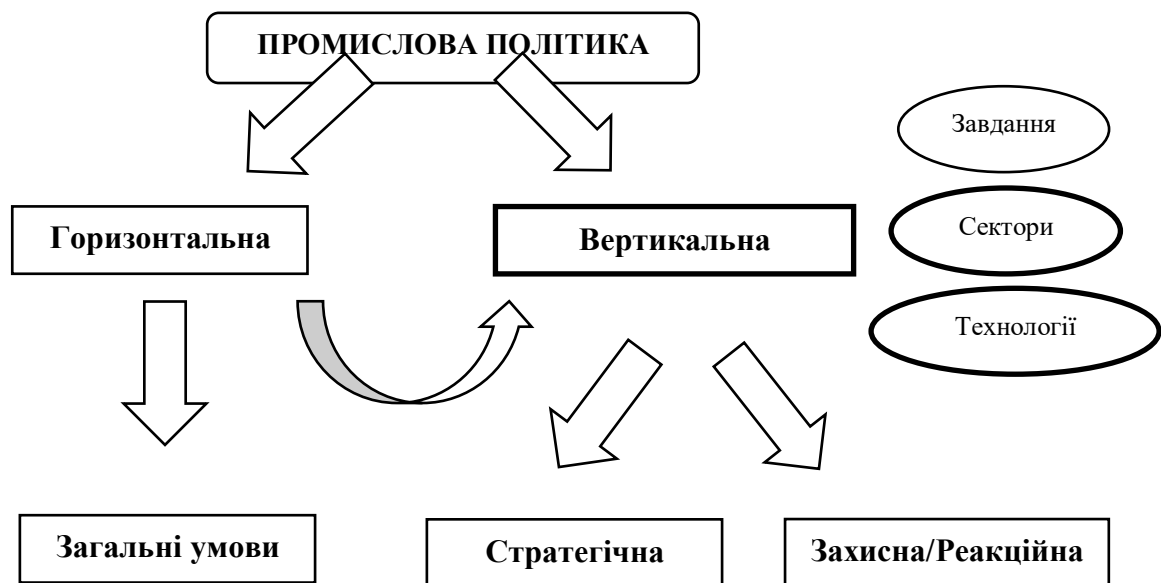

Рис. 3.5. Підходи до формування стратегії промислової політики

Джерело: Warwick K. Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers* / OECD Publishing.. 2013. No. 2. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k4869clw0xp-en>

1. Горизонтальний підхід застосовується тоді, коли уряд створює загальні умови для розвитку промисловості та відмовляється від державної підтримки окремих галузей та окремих підприємств. За такого підходу державне втручання виправдане лише з метою досягнення чітко визначених загальноекономічних та суспільних інтересів (наприклад, захисту навколишнього середовища, стимулювання інновацій, енергоефективності, підтримки відсталих регіонів тощо). Державна політика не має впливу на структуру промисловості, натомість структура формується під дією ринку.

До переваг такого підходу належать:

- запровадження однакових «правил гри» для суб'єктів господарювання, що покращує інвестиційний клімат;
- відсутність будь-яких обмежень конкуренції;
- структура промисловості визначається ринком, – як результат, виживають конкурентоспроможні компанії;
- споживачі мають доступ до продукції за ринковими цінами, тобто виключаються ситуації, коли політика захисту національного виробника призводить до завищення цін на ринку.

Поряд із перевагами варто відзначити й недоліки горизонтального підходу до формування промислової політики, зокрема:

- в деяких випадках ринок не є ефективним та не в змозі подолати перешкоди до необхідного випуску товарів чи надання послуг (суспільні блага, зовнішні ефекти (екстерналії)), що вимагає державного втручання, в тому числі у формі коригуючих податків чи субсидій (наприклад, екологічного податку);

- існує ризик, що в умовах конкуренції певні галузі будуть істотно скорочені. Це чинитиме негативний вплив на зайнятість та може призвести до соціальної напруги;

- існує ризик, що за несприятливих зовнішніх умов галузі, які мають суттєві конкурентні переваги, не зможуть вижити без додаткової підтримки, таким чином, потенційні вигоди від конкурентних переваг будуть втрачені.

2. Галузевий (вертикальний) підхід застосовується у випадку, коли держава бере активну участь у перерозподілі ресурсів на користь окремих секторів та підприємств і таким чином впливає на структуру промисловості. Можливі два варіанти, коли підтримка надається перспективним галузям, галузям-лідерам та коли ресурси спрямовуються на допомогу збитковим підприємствам.

До переваг галузевого підходу відносять:

- можливість допомогти підприємствам реалізувати їх конкурентні переваги;

- допомогти швидко досягти соціальних цілей – зайнятості; виплати заробітної плати, забезпечення суспільства певними видами товарів та послуг;

- цей підхід є простіший з точки зору визначення цілей і контролю за їх досягненням.

Серед основних недоліків галузевого підходу виділяють:

- для вибору галузей необхідний детальний аналіз, який може вимагати значних ресурсів;

- галузевий підхід не може забезпечити підтримку всіх перспективних галузей через обмеженість ресурсів;
- уряд може помилитися з вибором галузей для надання допомоги;
- існує великий ризик, що рішення уряду будуть політичними або пролобійованими зацікавленими групами, зокрема в корупційний спосіб;
- галузевий підхід запроваджує нерівні умови для учасників ринку, що негативно впливає на загальний інвестиційний клімат;
- спотворюється конкуренція.

Варто зазначити, що сьогодні не існує консенсусу щодо того, яка модель промислової політики є оптимальною. Наприклад, сучасна промислова політика ЄС головним чином базується на горизонтальному підході, але до неї також включено заходи галузевої підтримки. Тому в розвинених країнах дискусія щодо оптимальних заходів промислової політики в останні роки зосередилася навколо «м'якої»⁸⁸ промислової політики, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки політики селективного втручання в окремі галузі та окремі підприємства.

Варто зауважити, що набір інструментів «м'якої» промислової політики є широким та може включати заходи з полегшення доступу до фінансування, розвитку інфраструктури та інституцій, державних закупівель, стимулювання експорту, залучення ПІІ, формування територіальних промислових кластерів та ін.

До основних переваг такої політики варто віднести те, що вона:

- не вимагає значних фінансових ресурсів (порівняно з субсидіями);
- націлена на покращення загальних умов ведення бізнесу;
- меншою мірою обмежує конкуренцію;
- меншою мірою породжує стимули для корупції та пошуку ренти.

⁸⁸ «М'яка» промислова політика базується на співпраці уряду з представниками промисловості з метою підвищення продуктивності промислових підприємств через усунення бар'єрів інфраструктурних, фінансових, торговельних, регуляторних, інформаційних, кадрових, технологічних, тощо. За такої політики роль уряду більше стимулююча та координуюча.

Наявність таких переваг не виключає існування певних недоліків, зокрема:

- заходи «м'якої» промислової політики реалізувати важче, порівняно з прямими субсидіями;
- для отримання ефектів від «м'якої» промислової політики потрібен час, тоді як зацікавлені особи вимагають звичних дій зі швидким ефектом.

Слід зазначити, що існуючі проблеми вітчизняної промисловості значною мірою є наслідком здійснюваної урядом промислової політики. Вона не вписується в рамки зазначених вище класичних моделей «жорсткої» (вертикальної, секторальної) чи «м'якої» (горизонтальної) політики. У ній присутні елементи як першої, так і другої, причому елементи «жорсткої» моделі стали результатом трансформації радянських адміністративних методів управління до нових умов, а елементи «м'якої» – спробою запровадити суто ринкові регулятори у далеке від ринкового вітчизняне інституційне середовище⁸⁹. Це призвело до того, що практично усі галузеві програми розвитку в Україні були декларативними як у частині визначення цілей, так і в частині вибору засобів їх досягнення. Програмні цілі не конкретизувалися кількісними показниками, у програмних завданнях лише констатувався факт необхідності «сприяння» й розроблення певних механізмів підтримки, проте ані зміст такого «сприяння», ані сам механізми не визначалися. Зв'язок між програмними цілями і завданнями часто був примарним або взагалі не простежувався, а перелік останніх формувався не з огляду на поставлену мету, а з можливості задоволення інтересів суб'єктів, що пролобіювали ухвалення програми. Проте навіть наявність прийнятої програми не гарантувало їх повноцінне державне фінансування. Навпаки, таке фінансування здійснювалося за залишковим принципом, в окремі роки взагалі припинялося, а рівень фінансової забезпеченості програм був у рази меншим від передбачених обсягів.

⁸⁹ Кіндзерський Ю. Проблеми розвитку промисловості та розбудови ефективної промислової політики в Україні. *Економіст*. 2012. № 12. С. 20–25. С. 20.

Разом із тим такий підхід надавав уряду можливість здійснювати пряму фінансову допомогу (субсидії, дотації) окремим галузям – вугільній, газовій тощо. Проте така форма допомоги чинить найбільш негативний вплив на конкуренцію, оскільки прямо зменшує поточні витрати підприємств, тим самим створюючи нерівні умови для їх функціонування, та не стимулює підприємства до інвестицій у ефективність та енергозбереження. Більше того, такий підхід не забезпечив належного розвитку цих галузей, а навпаки – призвів до того, що країна залишилася серед світових аутсайдерів за конкурентоспроможністю та легкістю ведення бізнесу, а також стала світовим лідером за рівнем корупції та обтяжливого оподаткування.

Крім субсидій, у різні роки діяли податкові пільги для підприємств гірничо-металургійного комплексу, суднобудування, авіабудування, автобудування, легкої промисловості, хімії, енергетики. Податкові пільги стосувалися насамперед сплати податку на прибуток та ПДВ. Оцінки втрат державного бюджету в результаті дії податкових пільг коливаються від 2 до 3,5% ВВП⁹⁰.

Державна допомога, крім субсидій та податкових пільг, у різні роки також включала державні гарантії за кредитами, списання боргів, преференційне ціноутворення/тарифоутворення, преференційні ставки мит на імпорт обладнання та комплектуючих, відшкодування капітальних видатків. У більшості випадків державні гарантії за кредитами надавалися державним підприємствам (Нафтогазу, Укравтодору, Укрзалізниці та ін.).

Це свідчить про те, що галузева допомога займає лівову частку в загальній державній допомозі в Україні. Натомість горизонтальна допомога, що вважається менш «шкідливою» з точки зору захисту конкуренції та забезпечення рівних умов господарювання, є незначною. Більшість програм горизонтальної допомоги в Україні неефективні або залишилися на етапі законодавчого впровадження (не реалізуються). Наприклад, на початку 2000-х років в Україні було створено 11 спеціальних (вільних) економічних зон

⁹⁰ Для порівняння, у країнах ЄС уся державна допомога, як правило, не перевищує 1%.

(СЕЗ). Вони існують і до сьогодні, проте після низки випадків масштабного зловживання податковими пільгами до них застосовуються загальні правила оподаткування та не діють будь-які інші інструменти стимулювання діяльності підприємств у цих зонах.

Крім того, в Україні практично неможливо виокремити та порахувати ефекти від надання державної допомоги, оскільки не існує адекватного обліку та контролю за впровадженням заходів допомоги та за їх результатами. Відсутність контролю та аналізу результатів є однією з основних причин низької ефективності проєктів державної допомоги. Також рішення про надання державної допомоги в Україні, як правило, не базуються на оцінці економічної ефективності проєктів, а є політичними або пролобійовані зацікавленими групами.

Ефективні заходи підтримки промислових підприємств мають стимулювати зростання обсягів виробництва, експорту, підвищення прибутковості, створення нових робочих місць. Проте в Україні державна допомога часто націлена на підтримку збиткових державних підприємств та на вирішення короткострокових соціальних цілей. Так, державна допомога вугільним підприємствам спрямовується на запобігання не виплати заробітної плати шахтарям, банкрутства підприємств, звільненні робітників і не стимулює підприємство до реструктуризації та посилення його конкурентоспроможності.

Те, що політика державної допомоги та промислова політика сьогодні потребують реформування, ні в кого не викликає жодних сумнівів. Перший важливий крок у цьому напрямі вже зроблено. 1 липня 2014 р. було ухвалено Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» яким запроваджено основні принципи державної допомоги в Україні, що загалом є сумісними з принципами, які діють у країнах ЄС, – прозорості, захисту конкуренції, адекватного моніторингу та контролю за наданням державної допомоги, незалежного контролюючого органу. Закон набрав чинності у серпні 2017 р., проте про його результативність говорити ще рано.

Усвідомлення реальних труднощів економічного розвитку нашої країни, що проявляються у зниженні темпів зростання промисловості, наростаючому старінні основного капіталу через низькі норми нагромадження і конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, на порядок денний в умовах відкритості ринків ставить проблему подальшого розвитку української промисловості. Тобто, наростання серйозних проблем у промисловому секторі економіки змушує владу і бізнес шукати нові підходи до господарського розвитку.

У цьому контексті для України важливим є досвід країн Азії, особливо Китаю. Так, в останні роки XX ст. спостерігався стрімкий процес переміщення центрів економічної сили, зокрема промислового виробництва, у країни Азії. Європа та США почали втрачати свою роль «майстерні світу». І річ тут не лише у перенесенні виробництва з них до країн із дешевою робочою силою, а й у активному та довготривалому здійсненні промислової політики у багатьох азійських країнах, де вона поєднується з плануванням промислового розвитку.

Саме планування та промислова політика забезпечили швидке розширення зовнішньоекономічних зв'язків в останні два десятиріччя XX ст. та дозволили пом'якшити негативні наслідки глобалізації⁹¹.

Особливої уваги заслуговує досвід здійснення промислової політики у КНР. Для України вивчення досвіду промислової політики Китаю важливе ще й тому, що він є одним із найважливіших зовнішньоекономічних партнерів України. Проте ситуація не на користь України. Так, якщо у 2000 р. експорт з України до Китаю був у п'ятеро більший, ніж з Китаю в Україну, то сьогодні ситуація докорінно змінилася. Експорт Китаю в Україну втричі більший, ніж з України в Китай. До того ж близько 76% нашого експорту – залізна руда.

⁹¹ Гамалій В.Ф., Кошик О.М., Легінькова Н.І. Промислова політика зарубіжних країн. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 26. С. 3–10. С. 7.

Досвід КНР. Варто зазначити, що основою промислової політики Китаю було активне стимулювання виробництва експортної продукції. Державна допомога, в т.ч. у вигляді субсидій, податкових преференцій тощо надавалася тим галузям та підприємствам, які вже вийшли на світовий ринок або мали перспективи такого виходу.

Важливою особливістю промислової політики Китаю було створення практично «з нуля» нових галузей та виробництв, які мали значні експортні перспективи (автобудування, електроніки тощо). Акцент робився на власному виробництві, а не на виробництві з імпортних комплектуючих, викрутковій збірці тощо.

Основною метою залучення іноземних інвестицій було отримання сучасних технологій.

Питома вага малих підприємств у ВВП Китаю вже значно перевищила 50%. При цьому, як і в США, активно розвивається інноваційний сегмент малого бізнесу.

Китай досяг безпрецедентного успіху шляхом орієнтації національного виробництва на експорт, у т.ч. за рахунок копіювання промислової продукції часто без авторських прав.

Така промислова політика КНР дала змогу вийти на новий рівень промислового розвитку. Так, зокрема, у 2015 р. уряд Китаю опублікував стратегічний документ “Made in China 2025” («Зроблено в Китаї 2025») – далі Програма, де окреслено пріоритети модернізації китайської промисловості на базі сучасних технологій. Основна мета комплексної та амбітної промислової політики Китаю націлена на те, щоб країна стала світовим виробником («*world manufacturing power*») та високотехнологічною супердержавою («*high-tech super power*»). Для цього планом визначено дев'ять пріоритетних завдань: поліпшення промислових інновацій; інтеграцію інформаційних технологій та виробництва; зміцнення індустріальної бази; підтримку китайських брендів; впровадження зеленого виробництва; просування проривних технологій у десяти ключових секторах; прогресивну

реструктуризація виробничого сектора; просування сервісно орієнтованого виробництва та індустрії промислових послуг; інтернаціоналізацію виробництва.

Пріоритетними визначено десять секторів китайської промисловості, такі як: 1) нова інформаційна технологія; 2) числові контрольні інструменти та робототехніка; 3) космічна та авіаційна продукція; 4) морське обладнання та високотехнологічні судна; 5) передове залізничне транспортне обладнання; 6) енергозберігаючі та транспортні засоби з використанням нових видів енергії; 7) енергетичне обладнання; 8) сільськогосподарські машини; 9) нові матеріали; 10) біологічна медицина та високотехнологічні медичні апарати.

Відповідно до Програми 2025 частка китайських постачальників базових компонентів та базових матеріалів високотехнологічних виробництв на внутрішньому ринку має зрости на 70%.

Характерною рисою Програми є намір китайського керівництва підтримувати провідну роль в управлінні економікою та трансформаціями. Саме керівництвом країни визначаються політичні пріоритети та стратегічне бачення smart-модернізації промисловості. Відповідно, для успішної реалізації Програми 2025 планується повернути державну промислову політику у напрямі поглиблення інституційних реформ, зокрема на основі утворення спеціальних урядових структур та посилення фінансової підтримки.

Слід зазначити, що рушійною силою становлення smart-промисловості в Китаї є ініціатива держави, а не підприємств⁹². Це обумовлено тим, що більшість підприємств Китаю не схильні ризикувати і неохоче інвестують у високотехнологічне обладнання та продукцію. Менеджери підприємств швидше віддадуть перевагу низьким витратам і досить добрим рішенням з

⁹² Єрфорт І.Ю., Збараська Л.О. Політика Китаю щодо розвитку smart-промисловості. *Вісник економічної науки України*. 2017. №1. С. 39–43. С. 40–41.

низькими попередніми інвестиціями. За винятком кількох лідерів ініціативність підприємств є слабкою порівняно з іншими країнами.

Більшість підприємств Китаю не відчують необхідності здійснювати протяжну в часі й витратну модернізацію для створення сучасних виробничих потужностей. Це викликано тим, що по-перше, багато підприємств не відчують тиску вільної конкуренції в економіці, що характеризується сильним державним втручанням. У них немає стимулів для посилення ринкової влади за допомогою збільшення продуктивності та покращення технологій виробництва. Замість цього багато підприємств можуть покладатися на політичний захист у досягненні ринкового планування.

По-друге, вартість робочої сили у промисловості й мінімальні зарплати в Китаї зростають, але вони все ще перебувають на середньому рівні і лише трохи вищі, ніж у сусідніх південно-східних країнах Азії. Найняти велику кількість робочої сили наразі є більш дешевою альтернативою порівняно зі значними інвестиціями в нове обладнання.

Зважаючи на викладене та усвідомлюючи вирішальну роль промислової модернізації для майбутнього економічного прогресу країни та економічного процвітання, уряд Китаю заснував кілька ключових ініціатив і зробив значні інвестиції для забезпечення застосування промисловими галузями країни технологій і процесів smart-промисловості настільки швидко, наскільки можливо. Для забезпечення фінансування цих ініціатив у червні 2016 р. Комісія національного розвитку і реформ Китаю, Міністерство промисловості та інформаційних технологій заснували фонд у розмірі 3,05 млрд дол. США, які інвестуватимуться в сектор передової промисловості, підтримку модернізації традиційної промисловості та підтримку промисловості високого технічного рівня. Фонд був створений Державним казначейством Китаю, Державною корпорацією розвитку та інвестицій і Промислово-комерційним банком Китаю.

За оцінками фахівців, державна політика в межах Програми 2025 матиме різний вплив на різні підприємства⁹³. Так, підприємства-лідери (*frontrunners*), у яких поточний рівень виробництва є високоавтоматизованим і дискретним (Промисловість 3.0), отримають величезні вигоди від впровадження та використання передових технологій (Промисловість 4.0).

Слід зазначити, що лідерами є невелика у застосуванні методів smart-промисловості група найбільш передових підприємств. Ключовим фактором успіху підприємств-лідерів є ініціатива їхнього керівництва. Воно переконане, що успіх на зарубіжних ринках як постачальників можливий тільки в тому випадку, якщо підприємства можуть досягти високого рівня продуктивності, якості та задоволення вимог замовника і якщо вони здатні створювати образ сучасного підприємства. Підприємства-лідери здійснюють модернізацію в напрямі передової промисловості, випереджаючи заохочувальні урядові програми. Багато лідерів глибоко інтегровані у світовий ринок і схильні до відкритої конкуренції. Це створює потужні стимули для збільшення продуктивності шляхом застосування методів та технологій smart-промисловості. Уряд країни розглядає ці підприємства як успішні зразки і забезпечує фінансову підтримку. Лідери можуть досягти успіху без політичної підтримки, але державні програми є важливим прискорювачем їх прогресу. Втім smart-технології є необхідною, але недостатньою умовою для досягнення ними значної глобальної присутності. Важливим також є продуктові інновації і брендинг, які розглядаються у Програмі 2025.

Підприємства, які подають надії (*hopefuls*) та поточний рівень яких прогресує в напрямі автоматизації та дискретизації (від Промисловості 2.0 до Промисловості 3.0), у перспективі можуть отримати об'єднання автоматизації й оцифрування (Промисловість 3.0) та здійснити апробацію передових технологій (Промисловість 4.0). Зазначені підприємства відіграють вирішальну роль для міжнародної конкурентоспроможності

⁹³ Там само. С. 41–42.

Китаю. Ця група є досить великою та різномірною, вона зосереджує великі державні та приватні підприємства, а також багато дрібних і середніх за розміром підприємств. На сьогодні підприємства-претенденти ще досить далекі від досягнення передового рівня виробництва. Здебільшого вони перебувають у процесі модернізації від базової автоматизації та електрифікації (Промисловість 2.0) до числового програмного управління і виробництва на основі програмного забезпечення (Промисловість 3.0). Чим ефективнішою буде державна програма підтримки, тим більша частина підприємств цієї групи ефективно застосовуватиме Промисловість 4.0 в середньостроковому періоді. Їхній бізнес-інтерес наразі занадто слабкий для великих інвестицій у передові технології на основі автоматизації та дискретизації без політичної підтримки. Тому для них державна політика є головною рушійною силою модернізаційної діяльності в напрямі smart-виробництва. А ефективність промислової політики є найбільш значимою саме для цієї групи. Для цих компаній настав вирішальний момент: успішна реалізація державної політики може перетворити їх на лідерів smart-промисловості у середньостроковому періоді. Але погана реалізація політики може погіршити їхнє становище і, в кінцевому випадку, перешкоджати ефективному використанню ними smart-технологій. Важливою ініціативою Програми 2025, яка може забезпечити значну підтримку для апробації передової технології та підвищення ефективності на цих підприємствах, є національні пілотні проєкти.

Підприємства, які запізнюються щодо застосування smart-промисловості (Промисловість 1.0 і 2.0), залишаються переважно на рівні ручної праці та базової автоматизації через слабкі стимули для модернізації промислової продукції. Так, використання дешевої праці та масове виробництво продукції з низькими витратами все ще працює як успішна модель бізнесу. Однак, навіть якщо зросте потреба в автоматизації та дискретизації виробництва, існує декілька бар'єрів для модернізації. Зокрема, старе покоління керівників, які працюють з 1980 р., приділяють мало уваги

якості обладнання і не переконані в перевагах модернізації. Обмежені грошові ресурси і низька рентабельність змушують підприємства, що спізнилися, опиратися витрачання коштів на обладнання, що не гарантує прибуток на інвестований капітал у межах одного-двох років. Замість інвестування у власні потужності багато підприємців вважають за краще інвестувати у ринок нерухомості, який розширюється, оскільки це обіцяє більш високі прибутки.

У найближчі роки вплив цих компаній на внутрішньому та міжнародному ринках імовірно буде зменшуватися. Вони не зможуть конкурувати з підприємствами промислово розвинених країн. Оскільки заробітна плата в Китаї значно зростає, підприємства цієї групи також стануть слабшими порівняно з підприємствами країн, що розвиваються. Багато з них виживуть за рахунок стратегії низької вартості та низької якості продукції, попит на яку в Китаї ще досить високий. Інші промислові галузі, автоматизація яких не потрібна або обмежена, також існуватимуть, – рішення не здійснювати модернізацію до рівня smart-виробництва не матиме жодних негативних наслідків для цих компаній.

Таким чином, промисловість Китаю розвиватиметься з різною швидкістю: з одного боку, є підприємства, які відстали у процесі промислової модернізації, а з іншого – невелика, але зростаюча кількість лідерів і успішних підприємств з числа тих, що подають надії. Ця друга група промислових підприємств буде спроможна посісти лідируючі позиції, конкурувати на міжнародних ринках високотехнологічної продукції та змінити структуру цих ринків.

Серед сильних сторін промислової політики Китаю фахівці виділяють⁹⁴:

- мобілізаційну потужність, тобто виняткову здатність урядової політики привертати широку увагу по всій країні протягом короткого періоду часу;

⁹⁴ Там само. С. 42.

- довгострокове планування, що дозволяє уряду встановлювати необхідні індикатори й розробляти дорожню карту промислової модернізації крок за кроком. Це у періоди уповільнення економічного зростання передбачає приділяти менше уваги короткостроковим впливам і концентруватися на довгострокових цілях;

- потужне державне фінансування, залучення великого обсягу державних фондів і субсидій та можливості спрямовувати їх у пріоритетні галузі;

- впровадження нових бізнес-моделей і технологій шляхом експериментування: перевірка нових підходів через експериментальні проєкти, які пізніше слугують моделями для загальнонаціонального розгортання нових технологій;

- прагнення місцевих адміністрацій підтримати розвиток smart-промисловості.

До недоліків промислової політики Китаю належать:

- невідповідність політичних пріоритетів та промислових потреб. Надзвичайна мобілізаційна потужність веде до надамбіційного всеохоплюючого підходу, який не враховує специфічні потреби підприємств. Багато підприємств недостатньо автоматизовані та не готові використовувати передові технології. Зосередження на найбільш передових технологіях та ігнорування необхідності оновлення базової автоматизації й технології оцифровування може призвести до розчарування і навіть руйнівних результатів;

- фіксація на кількісних цілях. Промислова політика не повинна недооцінювати роль організації виробництва й послідовного поліпшення його процесів як напрямів реалізації smart-промисловості. Помилкою є розглядати промислову модернізацію як чисто технічне завдання встановлення нового обладнання. Ключовим у промисловій модернізації є оптимізація виробничих процесів за допомогою послідовного поліпшення економічного управління та експертних консультацій;

– неефективний розподіл фінансування. Загроза пов'язана з тим, що фінансування отримують часто не найбільш перспективні та ефективні підприємства, а ті, у кого гарні зв'язки в політичній системі;

– неефективність на рівні місцевих органів управління. Надмірний ентузіазм з приводу smart-промисловості також створює серйозні проблеми: зусилля місцевих органів влади часто не скоординовані й надмірні; є ризик дублювання проєктів; витрачання коштів і перевиробництва. Попит на певний тип технології часто веде до прийняття виробниками низьковитратних рішень. Висока ймовірність ризиків пов'язана із зайвою ротаційністю і перевиробництвом smart-продукції, що спричиняє значне зниження цін і скорочення прибутку.

Отже, підсумовуючи можна відзначити, що такі чинники, як тиск економіки Китаю загалом, що погіршується, прихований вплив автоматизації на ринок праці та дефіцит кваліфікованих кадрів значно знижують здатність і бажання більшості підприємств Китаю інвестувати у витратну модернізацію виробничого обладнання. Тому поки що політична стратегія найімовірніше не досягає мети широкомасштабної промислової модернізації, але матиме успіх щодо поліпшення найважливіших складових промисловості Китаю, створення невеликих, але впливових груп глобальних лідерів, у smart-промисловості. Крім того, запускаючи процес модернізації, державна політика має сформулювати стратегічне розуміння підприємствами актуальності інвестицій у сучасні потужності та продукцію.

Загалом аналіз існуючої промислової політики Китаю дає можливість узагальнити декілька принципових положень:

– *по-перше*, Китай, посідаючи рейтингові місця на багатьох глобальних ринках як одна із найпотужніших індустріальних країн, активно включився у світовий процес переходу до smart-промисловості. Основна мета – підвищення загального організаційно-технологічного рівня виробників заради посилення їхньої глобальної конкурентоспроможності, насамперед на

ринках високотехнологічної продукції, а також зниження зовнішньої технологічної залежності;

– *по-друге*, ініціатива здійснення smart-модернізації у промисловості цілком належить керівництву Китаю. Державна політика на засадах підходу «зверху-донизу» (*the top-down approach*) дозволяє системно реалізовувати стратегію модернізаційних перетворень у промисловості, фіксуючись на загальнонаціональних пріоритетах та спираючись на могутню й цілеспрямовану державну фінансову підтримку. Водночас активно підтримується вмотивована власними бізнес-інтересами ініціатива підприємств-лідерів, переважно державних корпорацій, щодо реалізації технологічних досягнень Промисловості 4.0 власними силами;

– *по-третьє*, залучення до процесу широкомасштабної технологічної модернізації підприємств з невисоким рівнем економічної мотивації або з дефіцитом необхідних фінансово-економічних ресурсів здійснюється на основі широкого набору заходів державної підтримки з використанням інструментів податкового, кредитного, митного регулювання тощо;

– *по-четверте*, стратегія й тактика державної політики промислової smart-модернізації адаптовані до конкретних характеристик та умов китайської економіки й промисловості. Насамперед враховуються розмірна, організаційно-господарська, технологічна структура виробництва, конкретні позиції та потенційні можливості різних груп підприємств. Це створює умови для досягнення найбільшої ефективності здійснюваної політики;

– *по-п'яте*, ставлячи доволі амбіційні загальні цілі, керівництво державної модернізаційної програми йде шляхом їх поетапної реалізації. Зокрема, упродовж найближчого десятиліття як пріоритетне завдання розглядається створення невеликої, але висококонкурентної групи промислових виробників і постачальників технологій smart-промисловості, здатних значно збільшити економічну конкурентоспроможність країни на внутрішньому та глобальному високотехнологічних ринках. Це забезпечується шляхом включення підприємств-лідерів у пріоритетні пілотні

національні проєкти з освоєння smart-технологій та smart-продукції, використання інших методів стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів;

– *по-шосте*, формування smart-промисловості розглядається як процес, до якого мають бути залучені не тільки безпосередньо виробники, а й широке коло зацікавлених суб'єктів, пов'язаних у межах продуктових, вартісних, постачальних ланцюжків. Насамперед наголошується на важливості співробітництва підприємств з науково-дослідними інститутами та науковими підрозділами ВНЗ у пріоритетних для держави сферах, на побудові інноваційних промислових конструкторських центрів. Це також підтримується заходами державної підтримки та стимулювання;

– *по-сьоме*, китайська політика розбудови smart-промисловості враховує можливі ризики й негативні наслідки (наприклад, вплив на ринок праці та зайнятість), закладаючи компенсаторні заходи або коригуючи очікувані ефекти. Це також певною мірою має позначитися на ефективності здійснюваної політики в цілому.

Слід зазначити, що якщо в Китаї вже діє програма розвитку та модернізації промисловості, то в Україні на сьогодні розроблено лише її проєкт (*Стратегія розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року*).

На відміну від китайської Програми, метою Стратегії є забезпечення сталого всеохоплюючого розвитку промисловості України.

У середньостроковій перспективі реалізація Стратегії дозволить суттєво скоротити економічне відставання України від розвинених країн та забезпечити подальше стале, інноваційне та інтенсивне зростання економіки, підвищення економічної стійкості, соціальних стандартів і безпеки держави.

На відміну від Програми модернізації китайської промисловості, що націлена на перехід до smart-промисловості, Стратегія розвитку вітчизняної промисловості значно скромніша та націлена на пошук шляхів щодо вирішення ключових проблем, зокрема: модернізації та зростання

промислового виробництва; регіонального розвитку промисловості та підвищення ресурсоефективності промисловості.

У контексті вирішення питання щодо модернізації та зростання промислового виробництва передбачається:

- а) розвивати існуючі та створювати нові види діяльності з вищою доданою вартістю;
- б) збільшувати продуктивність та обсяги промислового виробництва;
- в) вдосконалювати методи господарювання;
- г) здійснити інтеграцію до світових ланцюгів доданої вартості.

Вирішення головних питань, що стосуються регіонального розвитку промисловості вбачаються у:

- а) збільшенні промислового виробництва та обсягу переробки, зокрема в слаборозвинених регіонах;
- б) посиленні регіональних ланцюгів доданої вартості.

Підвищення ресурсоефективності промисловості може бути досягнуто за допомогою технологій, спрямованих на оптимізацію використання сировини та енергоносіїв. Досить ефективним вбачається напрям щодо впровадження ефективних практик управління відходами.

Загалом основні зусилля з реалізації Стратегії будуть зосереджені на розвитку виробництва середньо- та високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю, що забезпечить загальне підвищення рівня промислово-технологічної переробки. Пріоритетні галузі та підгалузі, що потребують першочергової уваги, визначатимуться на регіональному рівні з урахуванням підходу смарт-спеціалізації із застосуванням відповідного аналітичного інструментарію.

Отже, як бачимо, сьогодні рівень розвитку вітчизняної промисловості суттєво відстає від рівня розвитку китайської, а в стратегічних документах розглядаються різні цілі та механізми їх досягнення. Тобто сьогодні Україна перебуває на початковому етапі формування власної стратегії розвитку smart-промисловості. Саме на цьому етапі доцільно накопичувати світовий досвід,

аналізуючи та узагальнюючи практику урядів та бізнесу інших країн щодо реалізації нової промислової стратегії розвитку.

3.3. Формування переліку пріоритетних видів економічної діяльності українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері

Аналіз існуючої наукової літератури та нормативно-правових документів свідчить про те, що уряд КНР зацікавлений у співпраці з Україною у торговельно-економічній, інвестиційній сферах та в галузі високих технологій, зокрема таких, як авіація, суднобудування, біоінженерія, розробка нових матеріалів.

Відповідно до Програми «Made in China 2025», до основних пріоритетів розвитку китайської промисловості належать: 1) нова інформаційна технологія; 2) числові контрольні інструменти та робототехніка; 3) космічна та авіаційна продукція; 4) морське обладнання та високотехнологічні судна; 5) передове залізничне транспортне обладнання; 6) енергозберігаючі та транспортні засоби з використанням нових видів енергії; 7) енергетичне обладнання; 8) сільськогосподарські машини; 9) нові матеріали; 10) біологічна медицина та високотехнологічні медичні апарати.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»⁹⁵ до пріоритетних галузей економіки України належать галузі, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, високоякісних послугах, які реалізують державну політику щодо розвитку виробничого та експортного потенціалу, створення нових робочих місць, а саме таких, як:

⁹⁵ Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» № 5205–VI від 6.09.2012 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>

1) агропромисловий комплекс за напрямками – виробництво та зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення;

2) житлово-комунальний комплекс за напрямками:

– створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії);

– будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення;

3) машинобудівний комплекс за напрямками – виробництво нових та імпортозаміщуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів;

4) транспортна інфраструктура за напрямками – будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури;

5) курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками – будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури;

6) переробна промисловість за напрямком – імпортозаміщуюче металургійне виробництво.

Серед перелічених пріоритетів лише житлово-комунальний комплекс та курортно-рекреаційна сфера і туризм випадають з переліку зацікавлених КНР для співпраці галузей. Проте, на наш погляд, КНР і Україна тут теж можуть знайти перспективні напрями співпраці. Так, наприклад, враховуючи обмежені можливості фінансування з боку держави об'єктів житлового призначення і зростання відповідних потреб з огляду на ситуацію у східних регіонах України, вирішенню проблем у цій сфері суттєво сприяло б освоєння китайських інвестицій у розмірі 15 млрд дол. США відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння щодо співпраці у сфері іпотечного ринку

та проєкту з розвитку будівництва доступного житла в Україні між Державною іпотечною установою і Китайською компанією, укладеного CITIC Construction 05.12.2013 р.

Наприкінці 2017 р. між Україною та Китаєм було досягнуто стратегічних домовленостей про реалізацію спільних проєктів на загальну суму близько 7 млрд дол. США. Основний інтерес китайських інвесторів перебуває у сфері комплексної реалізації інфраструктурних проєктів (будівництво) та аграрній сфері.

Прикладом китайських інвестицій в Україну може слугувати співробітництво китайської CNBM (China National Building Material) та Active Solar⁹⁶. Так, Китайська національна компанія будівельних матеріалів стала власником 10 найбільших сонячних станцій в Україні загальною встановленою потужністю 267 МВт. Але механізмом придбання корпоративних прав стало погашення підприємством боргу перед китайським інвестором. Загальну вартість інвестицій у цей проєкт китайська сторона оцінила в 1 млрд дол. США.

Також необхідно розуміти, що Китай виділяє кредитування, як правило, під закупівлю обладнання, виробленого в Китаї, забезпечуючи таким чином підтримку свого промислового сектора і значні обсяги експорту. Таким прикладом можуть служити інфраструктурні проєкти, де китайська сторона завжди наполягає на залученні лише китайського генпідрядника, тобто використанні китайських матеріалів і робочої сили, що дозволяє підтримувати промисловий і будівельний сектори КНР. А це – експортний потенціал, підтримка високих темпів зростання ВВП, що для економіки Китаю є вкрай необхідним. З цієї причини, навіть попри високі інвестиційні ризики, Китай нарощуватиме в найближчі роки обсяги інвестицій в Україну⁹⁷.

⁹⁶ **Activ Solar** – компанія зі штаб-квартирою у Відні (Австрія), що виробляє полікристалічний кремній (полікремній) для фотоелектричної промисловості та здійснює запуск великомасштабних сонячних станцій.

⁹⁷ Усенко А. Інвестиції з Китаю. Чим може бути цікавою Україна? / KPMG. URL: <https://home.kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2018/04/investitsiyi-z-kytayu-chym-mozhe-buty-tsikavoyu-ukrayina.html>

Проте існуюча модель китайських інвестицій не може бути вигідна Україні, оскільки вона не спрямована на розвиток внутрішнього виробництва, створення робочих місць для українців і національних продуктів з високою доданою вартістю. Крім того, продаж підприємства за борги є індикатором кризи, а не розвитку економіки. Також будь-яка економіка розвивається за рахунок прямих інвестицій, інвестицій у капітал, а не кредитів на придбання продукції країни кредитора. Саме це є нормальною світовою практикою, яку мали б забезпечити фінансові інститути, зокрема експортно-кредитні агентства.

Як зазначалося вище, сьогодні можна спостерігати лише поодинокі випадки інтересу Китаю робити прямі інвестиції. Прикладом цього може слугувати потенційний інтерес китайської біржі BOCE до «Української біржі» і продаж цій же компанії банку УБРР.

Також китайські інвестори розглядали можливість придбання компанії з ТОП-10 України з екстракції олійних культур, однак угода не була реалізована.

У межах скорочення газових поставок з Росії підвищується актуальність співробітництва з Китаєм у рамках Генеральної кредитної угоди між НАК «Нафтогаз України» і Державним банком розвитку Китаю від 2012 р. для фінансування проєктів заміщення природного газу українським вугіллям на суму 3,656 млрд дол. США. Реалізація цього проєкту зокрема включає будівництво установки газифікації вугілля на Одеському припортовому заводі, модернізацію ряду українських ТЕЦ, будівництво газового інтерконектора між Україною та Польщею, модернізацію Шебелинського ГРЗ ВАТ «Укргазвидобування». Крім того, зміцненню енергетичної безпеки держави сприятиме реалізація Угоди між Міненерговугілля і Державним банком розвитку Китаю про співробітництво у вугледобувній галузі від 2010 року, спрямованої на реалізацію в Україні

інвестиційних проєктів з переоснащення та модернізації вугільних шахт на суму 1,03 млрд дол. США⁹⁸.

Перелічені вище існуючі та потенційні проєкти побічно стосуються вітчизняної промисловості. Проте, як уже зазначалося, КНР зацікавлена у співпраці з Україною в галузі високих технологій, зокрема у виробництві літаків. Так, дійсно, сьогодні китайська сторона вивчає можливості серійного виробництва нового українського транспортного Ан-178 вантажопідйомністю до 18 т розробки ДП «Антонов» (Київ) на потужностях у КНР. Плани співробітництва України та КНР за програмою Ан-178 закріплені протоколом про наміри і підписаним китайською Beijing A-Star Aerospace Technology Co. та ДП «Антонов». Документ передбачає закупівлю китайською компанією в Україні двох Ан-178 з подальшою організацією виробництва літака в КНР. Умови перспективного співробітництва не розголошуються за бажанням китайського замовника.

Також КНР досить чітко демонструє зацікавленість у налагодженні спільного виробництва авіаційних двигунів з Державним концерном «Укроборонпром». Як відомо, наразі китайська авіаційна компанія AVIC планує налагодити з українським держпідприємством «Івченко-Прогрес» спільне виробництво авіаційних двигунів, які призначені для китайських бойових літаків. Така зацікавленість китайської сторони пояснюється тим, що в 2013 р. КНР уже мала успішний результат виробництва перших шести навчально-тренувальних літаків L-15 з українськими двигунами, які відвантажувалися виключно на експорт, створеними запорізькими ВАТ «Мотор-Січ» та ДП «Івченко-Прогрес» за участю Харківської науково-виробничої корпорації «ФЕД».

Досить важливою та пріоритетною є співпраця України з КНР у сфері освіти, науки і техніки. Головним механізмом її реалізації є Комісія із співробітництва між урядом України та урядом КНР, яка створена у 2011 р., а

⁹⁸ Проект «Один пояс – один шлях»: можливості для України / МЦПД. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_project_s.pdf

також низка профільних підкомісій, у тому числі, з питань науково-технічного співробітництва, за час існування яких спектр напрямів співробітництва був розширений, спільно було профінансовано роботи в 98 науково-технічних проєктах у рамках відповідних дворічних програм співробітництва, зареєстровано чотири патенти, втілено у виробництво 11 наукових винаходів та опубліковано 17 профільних наукових досліджень. Пріоритетними напрямками співробітництва у галузі науково-технічного співробітництва визначено: енергоефективність, авіабудування, суднобудування, раціональне природокористування, розвиток аерокосмічних, інформаційних та комунікаційних технологій, а також підготовку і стажування аспірантів, молодих вчених. Активно ведеться співробітництво з Академією технологічних наук України та Інститутом зварювання ім. Є.О. Патона НАН України. Між Україною та Китаєм реалізуються такі перспективні форми науково-технічної співпраці, як українсько-китайські центри та технопарки: у м. Цзінань (провінція Шаньдун), у м. Харбін (провінція Хейлунцзян) та у м. Шанхай.

Перший Українсько-китайський парк високотехнологічного співробітництва було відкрито у листопаді 2002 р. у м. Цзінань, основною метою діяльності якого є формування ефективного механізму взаємовигідного трансферу високих технологій, спільної розробки науково-технічних проєктів та їх впровадження у виробництво; створення спільних підприємств з реалізації наукоємної і високотехнологічної продукції. У січні 2003 р. у м. Харбін було відкрито українсько-китайський Центр зварювання і споріднених технологій. У лютому 2011 р. у м. Шанхай відкрито новий Українсько-китайський технопарк, який займається співпрацею у галузі морських наук і технологій, біомедицини, нових матеріалів, аерокосмонавтики, нових джерел енергії та інших. Також протягом останніх років у Китаї відкрито українсько-китайський Центр з трансферу технологій суднобудування та океанічного проєктування, створеного на базі

Університету науки і технологій провінції Цзяньсу спільно з Національним університетом кораблебудування ім. Адмірала Макарова (м. Миколаїв).

Підкомісія з питань співробітництва в галузі медицини займається питаннями охорони здоров'я співпраці у галузі традиційної китайської медицини – вирішення питання створення в Україні лікувально-діагностичного Центру традиційної китайської медицини.

Отже, підсумовуючи, необхідно відзначити, що сьогодні між Україною та Китаєм напрацьовано велику кількість документів щодо подальшого співробітництва. Водночас, як свідчить практика, ефективність від реалізації усіх напрацьованих і узгоджених документів є вкрай низькою.

На основі існуючих документів і намірів двох країн щодо подальшої співпраці можна виокремити перспективні напрями, розвиток яких може відбуватися на взаємовигідних умовах співпраці.

На наш погляд, до перспективних напрямів взаємовигідної співпраці між Україною та Китаєм можна віднести насамперед співпрацю у **науково-технічній сфері**. Продовження співробітництва у цій сфері дасть змогу вітчизняним науковцям брати участь у новітніх розробках у всіх сферах, зокрема з виробництва: космічної та авіаційної продукції; морських високотехнологічних суден; передового залізничного транспортного обладнання; енергозберігаючих та транспортних засобів з використанням нових видів енергії; нових матеріалів; високотехнологічних медичних апаратів тощо.

Зважаючи на науково-технічну співпрацю, пріоритетними напрямками у розвитку двосторонніх відносин між Україною та КНР насамперед мають стати проєкти, які націлені на випуск продукції з високою доданою вартістю, зокрема:

- космічної та авіаційної продукції;
- машинобудівної продукції (включаючи будівництво морських високотехнологічних суден та залізничних потягів);

- енергозберігаючих та транспортних засобів з використанням альтернативних видів енергії;
- нових матеріалів;
- високотехнологічних медичних апаратів;
- продукції військового призначення.

Важливим напрямом для України є також розширення інфраструктурних проєктів (будівництво доріг, морських портів, логістичних хабів, аеропортів тощо).

Існують також перспективи залучення китайських інвесторів до модернізації житлово-комунальної інфраструктури країни, окремих промислових підприємств тощо.

Водночас при поглибленні двосторонніх відносин у зазначених сферах Україна має враховувати досвід інших країн, які мають тісну співпрацю з КНР. І цей досвід не завжди є позитивним. Так, наприклад, сусідня Білорусь підписавши у 2014 р. офіційний протокол з Міністерством комерції КНР очікувала від китайських інвесторів будівництва нових високотехнологічних підприємств. Для цього навіть було створено індустріальний парк «Великий камінь» (80 кв. км), у який за декілька років китайські корпорації інвестували понад 1 млрд дол. США (загальна сума інвестицій очікується в розмірі 5,5 млрд дол. США). За ці кошти було побудовано заводи і житло, проте головним об'єктом індустріального парку став великий логістичний центр, а не високотехнологічні підприємства.

Слід зазначити, що технологічний парк «Великий камінь» розглядався як податкова гавань і вільна митна зона, де розмістяться китайські високотехнологічні підприємства – від мікроелектронних до біо- і нанотехнологічних. Проте ніяких високотехнологічних підприємств так і не було побудовано, натомість було обладнано величезну торгово-логістичну площадку. Після цього президент Білорусі змінив статус «Великого каменю»

з технопарку на китайську безподаткову зону зі своїми правилами і законами⁹⁹.

Отже, підсумовуючи, необхідно відзначити, що співробітництво України з КНР може мати як переваги (від суттєвих інвестицій), так і загрози (від цільової зміни інвестицій інвесторами). Тому при поглибленні двосторонньої співпраці Україна має чітко розуміти, які пріоритетні завдання вона може вирішити за рахунок китайських інвестицій та які цілі в Україні переслідує китайський інвестор.

3.4. Перспективи розвитку співробітництва України з країнами Східної Азії в пріоритетних видах економічної діяльності: аналіз можливостей та оцінка ризиків»

3.4.1. Мінімізація негативних наслідків та використання можливостей від українсько-китайського співробітництва в космічній галузі

Одним із заходів, спрямованих на формування та розвиток космічної галузі України стало створення в 1992 р. Національного космічного агентства. До сфери його управління увійшло понад 30 конструкторських бюро, промислових підприємств, військових частин, наукових установ та організацій, які безпосередньо займалися космічною діяльністю¹⁰⁰.

Серед зазначених закладів відомі усьому світу: ДКБ «Південне» та «Південний машинобудівний завод» (м. Дніпро), ДНВП «Об'єднання Комунар» і ПАТ «Хартрон» (м. Харків), ПАТ «Київський радіозавод» та ДП «ВО «Київприлад», Чернігівський завод ПАТ «Чезара» тощо. Всі вони сьогодні підпорядковуються єдиному уповноваженому органу – Державному космічному агентству України. Саме на державні підприємства припадає найбільша частка виробництва космічного устаткування, яке гідно представляє Україну на світовому ринку космічної продукції. Зокрема,

⁹⁹ Бойся китайцев, дары приносящих. *Зеркало недели. Украина*. 31 августа 2018. URL: https://zn.ua/finances/boysya-kitaycev-dary-prinosyaschih-293207_.html

¹⁰⁰ Космічна діяльність України: результати та перспективи / НКАУ. 2002. URL: www.space.com.ua/pdf/booklet_kdu_ua_all.pdf

сьогодні цілий ряд космічних ракетних комплексів українського виробництва «Циклон-2», «Циклон-3», «Зеніт-2», «Зеніт-3SL» та «Дніпро» забезпечують запуски космічних апаратів з космодромів різних країн. Досить великим досягненням стало створення космічних апаратів «Січ», «АУОС». Також підприємства космічної галузі виробляють ефективні супутники різного призначення та ракетносії різних модифікацій, які можуть доправляти на навколоземні орбіти вантажі різноманітного наукового та господарського призначення. Крім того, Україна активно бере участь у міжнародних проєктах, зокрема це створення ракет – носіїв «Antares» та «Vega». За час незалежності українськими ракетами було здійснено 149 пусків. Ракети стартували з космодромів «Плесецьк», «Байконур», «Воллопс», платформи «Морський старт». Виведено на орбіту 370 космічних апаратів на замовлення 25 країн¹⁰¹.

Незважаючи на те, що сьогодні Україна – одна з небагатьох країн світу, що має замкнутий технологічний цикл ракетобудування, починаючи з ракетного палива і закінчуючи ракетами носіями та космічними апаратами, в галузі існують проблеми, які потребують розв'язання. Це – насамперед – значна диспропорція між рівнем космічного потенціалу та його впливом на вирішення актуальних загальнодержавних і суспільних завдань. Основні причини виникнення проблем пов'язані з тривалою відсутністю ефективної державної підтримки у сфері космічної діяльності, а також необхідністю її реформування.

З метою підвищення ефективності використання космічного потенціалу для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного і науково-освітнього розвитку суспільства, забезпечення національної безпеки та захисту геополітичних інтересів держави 30 березня 2011 року Кабінетом Міністрів України було прийнято

¹⁰¹ Анисенко О.В., Бабіна Д.О. Розвиток космічної галузі в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 55–59. С. 56.

розпорядження № 238, яким схвалено Концепцію¹⁰² реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 р.

До основних напрямів реалізації Концепції належать:

- забезпечення розвитку космічних технологій та їх інтеграції до реального сектора національної економіки і сфери національної безпеки та оборони;
- одержання нових знань, підвищення науково-технічного потенціалу держави та освітнього рівня її громадян;
- удосконалення ракетно-космічної техніки та технологій її створення;
- реалізація ефективної промислової політики та модернізація виробництва;
- забезпечення комерціалізації космічної діяльності;
- поглиблення міжнародного співробітництва у сфері космічної діяльності.

Одним із напрямів поглиблення міжнародного співробітництва у сфері космічної діяльності стала Угода¹⁰³ між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях, підписана ще в 1995 р.

Серед основних напрямів такого співробітництва можна виділити:

- дослідження, виготовлення, виробництво і випробування космічного літального апарату;
- дослідження, виготовлення, виробництво і випробування засобів носія (доставки);
- наземні засоби управління та вимірювання, контрольно-вимірювальні комплекси та об'єкти експериментальної бази для моделювання та випробування космічної техніки в наземних умовах;

¹⁰² Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року / КМУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2011-%D1%80>

¹⁰³ Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях / КМУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_200

— дослідження навколоземного середовища, космічне матеріалознавство, дистанційне зондування Землі та іншу сферу, що має взаємну зацікавленість.

На наш погляд, поглиблення міжнародного співробітництва у сфері космічної діяльності з КНР є перспективним як для України, так і для Китаю. Це обумовлено тим, що сьогодні Україна у космічній сфері володіє усіма складовими — науковою, технологічною, виробничою і кадровою — для здійснення повномасштабних космічних проєктів. У свою чергу КНР у багатьох напрямках, у тому числі й космічному, наздоганяє США. Нещодавно китайці заявили про план на пілотовану посадку на Місяць, а також повторне використання ракетноносіїв. Хоча відставання у розвитку галузі становить років 15, проте китайці із впевненістю дивляться в майбутнє¹⁰⁴.

Крім того, КНР продовжує збільшувати інвестиції в дослідження і розробки та швидко скорочує технологічний розрив, залучаючи у свої проєкти дедалі більшу частину внутрішнього виробництва, а також створює нові ринкові сходинки для підтримки вітчизняного виробника.

Тож, з огляду на амбітні плани КНР щодо реалізації власної космічної програми, Україна залишається для КНР перспективним та цікавим партнером у галузі високих технологій. Підтвердженням цього є низка зустрічей представників установ та підприємств космічної галузі України та Китаю, за результатами яких було підписано ряд концептуальних документів. Співробітництво між країнами набуло нового змісту після підписання в квітні 2016 р. Довгострокової програми українсько-китайської співпраці в космічній галузі на 2016–2020 рр. Документом передбачається спільна реалізація понад 70 проєктів, більшість із них стосується створення ракетно-космічної техніки з урахуванням реалізації КНР Місячної програми та місії з дослідження планет Сонячної системи, а також співробітництва у сфері створення нових матеріалів і дистанційного зондування Землі. Також серед

¹⁰⁴ Китай стремится к лидерству в космической отрасли. URL: https://blog.allo.ua/kitaj-stremitsya-k-liderstvu-v-kosmicheskoy-otrasli_2018-01-36

основних напрямів співпраці – розробка та створення частин ракет-носіїв та космічних апаратів, наукові дослідження, створення сучасних матеріалів для використання в космічній техніці, обмін даними, отриманими з космосу та ін.

Про перспективність співробітництва свідчить і візит делегації Державного космічного агентства України до м. Пекін з 20 по 23 листопада 2017 р. У рамках заходу разом з Китайською національною космічною адміністрацією та за участі провідних українських та китайських компаній були проведені засідання Робочої групи та четверте засідання українсько-китайської Підкомісії з питань співробітництва в космічній галузі. Під час засідання були підведені проміжні підсумки виконання Довгострокової програми українсько-китайської співпраці в космічній галузі на 2016–2020 рр. за 2017 рік, підписано Протокол та ухвалено оновлену редакцію Програми. Сторони відзначили розвиток позитивної динаміки співпраці в космічній сфері між двома країнами, визначили нові перспективні напрями співпраці на середню і довгострокову перспективу. При цьому внесені в оновлену редакцію Програми нові напрями співпраці не підлягають розголошенню і є конфіденційними.

Незважаючи на нерозголошення та конфіденційність нових напрямів співпраці, на наш погляд, Україна може збільшити обсяги фінансування галузі шляхом залучення приватних китайських інвесторів. Це обумовлено тим, що сьогодні у сфері космічної галузі дедалі більшу частку участі в проєктах і програмах беруть недержавні інвестори, що створює більш складну, розгалужену схему фінансування космічних проєктів і програм. Найбільш важливим завданням стає структурування, всебічне вивчення найбільш оптимальних варіантів інвестування, що дозволяє досягти максимального комерційного ефекту, що додатково дозволить залучити більшу кількість інвесторів до здійснення наступних проєктів, або розширення існуючих. Важливим є питання ефективного розподілу фінансових вкладень – в якому обсязі, на якому етапі, якими темпами надходитимуть інвестиції, коли може бути отримано перший комерційний

ефект, як перерозподілити ефект для залучення інвесторів і розширення програми або початку нового проєкту.

Головною метою інвестицій є збільшення ринкової вартості активів космічної галузі та підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках. Серед функцій, які виконують інвестиції у забезпеченні нормальної та ефективної діяльності космічної галузі, слід виокремити такі:

- підвищення конкурентоспроможності космічної галузі;
- розширення виробництва та завоювання нових іноземних ринків збуту продукції;
- протидія моральному і фізичному зношуванню основних засобів, а також підвищення технічного рівня виробництва у космічній галузі;
- підвищення якості продукції космічної галузі;
- забезпечення працездатного населення новими робочими місцями;
- підвищення рентабельності виробництва;
- мультиплікативний вплив на національний дохід та збільшення ВВП України.

На наш погляд, основними джерелами фінансування інвестицій в космічну галузь України слід розглядати міжнародні та іноземні національні космічні програми, на включення в які й має бути зорієнтована інвестиційна стратегія як окремих підприємств космічної галузі України, так і діяльність ДАКУ загалом.

Інвестування в космічну галузь на загальнодержавному рівні активно сприяє розвитку НТП, дозволяє створювати нові робочі місця і, тим самим, опосередковано контролювати рівень безробіття. Крім того, інвестиції дають змогу рівномірно розвивати наукоємні галузі національного господарства, таким чином підтримуючи стабільний економічний розвиток країни.

На наш погляд, найбільш комерціалізованими та інноваційно-перспективними напрямками космічної діяльності в Україні мають стати: космічний зв'язок; запуски корисних навантажень на орбіту; дистанційне зондування Землі; геоінформаційне картографування; навігація рухливих

об'єктів на суші та на морі; послуги природно-кліматичного моніторингу; космічні послуги соціального призначення і ряд інших. В Україні фінансування зазначених програм відбувається переважно за державні кошти. Частка же залучених коштів іноземних компаній незначна. На реалізацію космічних програм до 2032 р. Кабінетом Міністрів України передбачено 38,5 млрд грн (або 2 млрд грн на рік). Для порівняння: НАСА витрачає 18,7 млрд дол. США на рік.

Також перспективними напрямками двостороннього співробітництва між Китаєм та Україною є:

- обмін інформацією про технічні параметри китайського проєкту Environment-1B та українського проєкту «Січ-2» для налагодження взаємовигідного співробітництва у сфері обміну космічними даними;
- поставки до Китаю лабораторної установки (включаючи передачу технології виробництва) для виготовлення іонноплазмових двигунів до космічних апаратів;
- близькість і взаємозамінність українського проєкту IONOSAT та китайського проєкту щодо створення сейсмо-електромагнітного супутника – можливість налагодження взаємовигідного співробітництва за цими проєктами.

На сьогодні позиції України в космічній сфері є найбільш сильними на ринку пускових послуг. Китай зацікавлений у розвитку власної супутникової навігаційної системи, а Україна – в отриманні технологій у сфері мікроелектроніки та інвестиціях. Тож у цих сферах може запроваджуватися і стабілізуватися стійка та перспективна взаємодія між КНР та Україною.

Співробітництво з Китаєм у галузі аерокосмічних розробок є головним шляхом України на космічні ринки АТР. Перші кроки в цьому напрямі вже було зроблено: у 2002 р. ракета «Дніпро» вивела на навколоземну орбіту п'ять іноземних супутників, один із яких належить Малайзії, два – Саудівській Аравії. Є свої космічні програми у Індії, Пакістану та Іраку.

Участь Києва може бути розширена як у питаннях створення супутників, так і в реалізації самих запусків.

Згідно з укладеним між Україною та Китаєм договором, Харківський військовий університет розпочав підготовку китайських фахівців протиповітряної оборони (у військовому містечку «Рогань-1» під Харковом почало працювати Навчальне авіаційне командування). Не виключено, що в майбутньому Україна почне готувати й курсантів-льотчиків із КНР, а також здійснюватиме медичне забезпечення підготовки космонавтів, що особливо важливо для реалізації китайської космічної програми «Проект 921» (Project 921 Shenzhou)¹⁰⁵.

Загалом з метою поглиблення українсько-китайського співробітництва у космічній сфері необхідно:

- активно залучатися підтримкою китайських компаній, збільшуючи кількість комерційних замовлень космічної діяльності, адже залучення коштів інвесторів та держав-партнерів, які самі використовують досягнення космічних розробок і зацікавлені у їх впровадженні, для України досить вигідні. У цьому контексті необхідно залучати приватні китайські аерокосмічні компанії та корпорації для виконання широкомасштабних космічних проєктів;

- створення пільгового оподаткування для підприємств космічної галузі та тих, хто інвестує кошти у розвиток науки. Сьогодні наукоємні підприємства змушені виплачувати значні податки, збори тощо, а належного фінансування своєї діяльності не отримують, що знижує рівень інноваційного розвитку галузі;

- створити умови для зменшення термінів окупності інвестиційних проєктів космічної галузі шляхом уведення проєктного фінансування;

- підвищити ефективність використання космічного потенціалу України для вирішення актуальних завдань соціально-економічного,

¹⁰⁵ Chinese Piloted Programs – Project 921. Shenzhou URL: <https://www.globalsecurity.org/space/world/china/piloted.htm>

екологічного, культурного, інформаційного і науково-освітнього розвитку суспільства;

– увести прозору систему інформаційної відкритості космічної діяльності, щодо розподілу інвестиційних коштів, інформувати інвесторів про перспективи та очікувані результати діяльності, публічно виставляти фінансові показники діяльності наукоємних підприємств. Це необхідно для контролю щодо раціонального використання фінансових ресурсів та залучення інвестицій.

3.4.2. Мінімізація негативних наслідків та використання можливостей від українсько-китайського співробітництва в авіаційній галузі

Сучасне авіабудування – це одна із найбільш науко- та капіталомістких галузей машинобудування, де всі досягнення науки і техніки мають широке застосування. Сьогодні світовий ринок авіабудування внаслідок глобалізації відчуває на собі соціальні, енергетичні, екологічні та інші суперечності розвитку. Темпи розвитку та якісні зміни в авіаційній промисловості в останній третині XX ст. за своїми масштабами можна порівняти з тим, що було досягнуто за всю її попередню історію цивілізаційного розвитку. В цей період галузь почала активно функціонувати та зазнала глибокої трансформації і стала найважливішим компонентом світової економіки: змінилися всі технічні характеристики лайнерів (типи, розміри, вантажопідйомність, швидкість, безпека експлуатації); динамічно змінюється перевезення вантажів і пасажирів¹⁰⁶.

Авіаційна промисловість України є частиною космічної промисловості і нараховує 39 підприємств, конструкторських бюро, наукових установ та організацій різних форм власності та призначення, має практично усі складові інфраструктури, що дозволяють розробляти, випробувати, серійно виготовляти літальні апарати із замкнутим циклом, авіаційні двигуни,

¹⁰⁶ Прушківська Е.В., Ніколаєнко М.І. Особливості розвитку авіаційної галузі на міжнародному та національному рівні в умовах глобалізації. *Економічний вісник*. 2017. №. 4 С. 92–99. С. 92.

спеціальне обладнання, виконувати модернізацію та ремонт авіаційної техніки, готувати персонал для роботи в авіаційній промисловості, де на сьогодні працюють понад 60 тис. осіб¹⁰⁷. Завдяки власним НДДКР національні авіавиробники контролюють ланцюги доданої вартості й таким чином, зберігають глобальну конкурентоспроможність.

Розвиток авіаційної галузі має важливе соціальне значення для економіки нашої країни (розвиток суміжних галузей, інфраструктури, збільшення робочих місць тощо). Основною вітчизняною компанією, що має потужності з повноцінного виробництва літаків, є Державний авіабудівний концерн «Антонов», який створено на базі: київського заводу «Авіант»; Харківського державного авіаційного виробничого підприємства; ДП «Завод 410 цивільної авіації». Крім зазначених вище підприємств, в Україні сьогодні функціонує ряд компаній авіабудівної галузі, які виробляють надлегкі літаки, авіаційні двигуни, комплектуючі, надають сервісні, ремонтні послуги техніки тощо. Загалом номенклатура продукції, що може бути виготовлена літакобудівними підприємствами України, різноманітна.

Наявність цілого ряду авіаційних підприємств забезпечило Україні сьоме місце серед країн, що мають повний цикл виробництва авіатехніки – від проєктування до виробництва літаків та двигунів. Проте, за експертними оцінками, розвиток нових проєктів та вихід української техніки на міжнародні ринки стануть комерційно вигідними лише після початку серійного виробництва літаків. А отже, на нинішньому етапі одним із можливих шляхів вирішення цього завдання є державне фінансування програм і держзамовлення на нову техніку. Специфіка асортименту продукції українських авіазаводів, що історично склалася, виявляється в тому, що профільною продукцією для українських підприємств залишаються транспортні, а також пасажирські літаки для регіональних і середніх

¹⁰⁷ Горбачова О.М., Ковтуненко В.М. Аналіз ефективності діяльності підприємств авіабудівної галузі України на сучасному етапі. *Глобальні та національні проблеми економіки* / Миколаївський нац. ун-тет ім. В.О. Сухомлинського. 2015. Вип. 4. С. 427–430. URL: <http://global-national.in.ua/issue-4-2015/12-vipusk-4-berezen-2015-r/599-gorbachova-o-m-kovtunenکو-v-m-analiz-efektivnosti-diyalnosti-pidpriemstv-aviabudivnoji-galuzi-ukrajini-na-suchasnomu-etapi>

магістральних ліній. Це дає українським виробникам можливість розійтися по різних ринкових нішах із найбільшими світовими виробниками літаків. Однак саме ніша магістральних пасажирських лайнерів зазвичай вважається найприбутковішою.

Однією з переваг України при виведенні своїх літаків на зовнішні ринки має стати розгалужена мережа підприємств, що займаються сервісним обслуговуванням і післягарантійним ремонтом літаків. Розташування цих заводів має стимулювати продажі наших літаків на віддалених ринках країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Саме розміщення сервісних підприємств у країнах експлуатації техніки, їх максимальна близькість до покупців мають усунути слабкість конкурентних позицій України на ринку регіональних і середньомагістральних літаків.

Слід зазначити, що в останнє десятиліття вітчизняне авіабудування розвивалося недостатньо ефективно, що обумовило втрату позицій на світовому ринку. Призупинення співробітництва національної авіаційної промисловості з Росією спонукало національні авіабудівні підприємства здійснювати глибокі структурні перетворення і розширювати міжнародне торгово-економічне і науково-виробниче співробітництво в авіабудуванні, включаючи країни Європи, Східної та Південно-Східної Азії.

У цьому контексті важливим є співробітництво з КНР щодо участі в проєкті «Один пояс – один шлях». На наш погляд, це буде вигідно обоим країнам. Для України – це, насамперед, можливість залучення в авіаційну галузь додаткових інвестиційних ресурсів та вихід на ринки країн Східної та Південно-Східної Азії.

У свою чергу КНР теж зацікавлена у налагодженні співпраці з Україною в галузі виробництва літаків. Зокрема, китайська сторона вивчає можливості серійного виробництва нового українського транспортного Ан-178 вантажопідйомністю до 18 т розробки ДП «Антонов» (Київ) на потужностях у КНР. Плани співробітництва України та КНР за програмою Ан-178 закріплені протоколом про намір, підписаним китайською Beijing A-

Star Aerospace Technology Co. та ДП «Антонов». Цей документ передбачає закупівлю китайською компанією в Україні двох Ан-178 з подальшою організацією виробництва літака в КНР. Умови перспективного співробітництва не розголошуються за бажанням китайського замовника.

Зацікавленість у співробітництві між країнами демонструє і договір про співпрацю між китайською компанією Airspace Industry Corporation of China (AICC) і ДП «Антонов» (2016 р.), згідно з яким у Китай переходить право власності на літак-транспортер Ан-225, включаючи використання креслень і специфікацій літака.

Відповідно до укладеної угоди про довгострокове співробітництво передбачається¹⁰⁸:

- на першому етапі – побудову модернізованого екземпляра літака Ан-225 «Мрія» у ДП «Антонов» і поставку компанії AICC;
- на другому етапі – ДП «Антонов» спільно з AICC планує виробництво Ан-225 у Китаї (спільне серійне виробництво за ліцензією).

Цікавим у сфері авіації є активне двостороннє співробітництво у сфері інжинірингу. Тут Україна, як правило, передає окремі технології Китаю, а останній – фінансує ряд розробок. Так, наприклад, у 2015 р. Skyrizon (Китай) і «Мотор Січ» встановили відносини всебічного стратегічного співробітництва, а також уклали угоду із Запорізьким машинобудівним конструкторським бюро «Прогрес» імені академіка О.Г. Івченка про створення на території Китаю виробничої бази. Потім у 2016 р. Skyrizon і «Мотор Січ» створили в місті Чунцин на південному заході Китаю спільну компанію. Китайсько-українська виробнича база знаходиться на території Чунцинського нового району Лянцзян. У перспективі на ній буде проводитися розробка, серійне виробництво і обслуговування турбовальних,

¹⁰⁸ Співпраця ДП «Антонов» та китайської компанії / AICC. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/made-in-china-ukrainskie-samolety-mriya-budut-stroit-v-kitae-701775.html>

турбогвинтових і турбовентиляторних двигунів. За попередньою оцінкою, проєкт обійдеться в 20 млрд юанів (приблизно 3 млрд дол. США)¹⁰⁹.

Слід зазначити, що вартість двигунів становить близько 20% від вартості літального апарату, при цьому подальше сервісне обслуговування також здійснюватиметься вітчизняними виробниками двигунів. Крім того, через технологічні особливості передача ліцензій на двигуни не призводить до їх подальшого копіювання покупцем, саме тому Україна займає досить стійке становище на ринку авіаційної техніки, в тому числі здійснюючи велику кількість експортних поставок двигунів до Китаю (крім двигунів Україна експортує радіолокаційні станції, засоби зв'язку, навігації, бомбоскидувачі та інші невід'ємні складові бойових літаків).

Загалом, співпраця з компанією «Мотор Січ» дозволить Китаю не тільки підвищити виробничі можливості з розробки власних турбовальних двигунів, а й заощадити витрати щодо експлуатації імпортованих вертольотів, – тому китайська компанія Skyrizon планує інвестувати 250 млн дол. США у модернізацію виробничих і проєктних потужностей «Мотор Січ». Створивши спільне підприємство в Китаї, «Мотор Січ» і китайська компанія зможуть освоїти більш широкий ринок.

Також КНР демонструє зацікавленість у налагодженні спільного виробництва авіаційних двигунів з Державним концерном «Укроборонпром». Як відомо, китайська авіаційна компанія AVIC планує налагодити з українським держпідприємством «Івченко-Прогрес» спільне виробництво авіаційних двигунів, які призначені для китайських бойових літаків. Така зацікавленість китайської сторони пояснюється тим, що в 2013 р. КНР уже мала успішний результат виробництва перших шести навчально-тренувальних літаків L-15 з українськими двигунами, створеними запорізькими ПАТ «Мотор-Січ» та ДП «Івченко-Прогрес» за участю Харківської науково-виробничої корпорації «ФЕД».

¹⁰⁹ Співпраця Китаю з українською компанією «Мотор Січ». 2017. URL: <https://wartime.org.ua/34976-sprvprasya-kitayu-z-ukrayinskoyu-kompanyeyu-motor-sch-pogliblyuyetsya.html>

Ще однією формою двосторонньої співпраці є залучення українських вчених для проведення високооплачуваних лекцій у Китаї за критичними темами, у тому числі пов'язаними з авіабудівництвом, що свідчить про прагнення Китаю отримати цінні знання. Водночас співпраця та копіювання технологій – це можливість поступового переорієнтування Китаю на створення власних наукових шкіл у цій галузі. Поряд із перевагами це становить суттєву загрозу для України: Китай, – орієнтуючись на створення та збільшення власного науково-конструкторського та індустріального потенціалу за рахунок копіювання отриманих з-за кордону виробів, ідейних доробок, технологій, – незабаром перетвориться на незалежного національного виробника, відмовляючись від співпраці з країнами, які не зможуть запропонувати сучасні рішення.

Також, незважаючи на злагожену співпрацю, між Україною та Китаєм існує конкуренція в авіаційній сфері, оскільки ринки їх збуту перетинаються.

Поряд із цим, на наш погляд, сьогодні Україна повинна активніше включатися до проєктів у межах співробітництва з Китаєм на правових, чітко обумовлених договірних умовах із максимальним терміном дії договорів задля підвищення власних можливостей авіаційної галузі та отримання конкурентних переваг на міжнародних ринках. Це вимагатиме від України неухильного виконання раніше взятих на себе зобов'язань, обов'язковий лобізм та високий рівень контактів між вищим керівництвом країн.

Варто зазначити, що сьогодні, у реалізації двостороннього співробітництва переважають такі форми міжнародної кооперації, як спільні виробництва, спільні підприємства, спільні розробки та ліцензійне виробництво.

Проте продовження взаємовигідного співробітництва України з Китаєм можливе й у сфері надання конструкторських послуг. Китай зацікавлений у інвестиціях в інноваційні розробки та організацію виробництва на території України в рамках технопарків, оскільки наша країна для китайців становить не тільки потенційний місткий ринок, а й виступає доволі потужним

технологічним ланцюгом. Тому спільні проекти для авіаційної галузі на основі наведених вище форм міжнародної кооперації та співробітництва є запорукою її успішної модернізації та процвітання як в Україні, так і в Китаї.

Серед можливих варіантів двостороннього співробітництва в авіаційній сфері, з метою залучення китайських інвестицій, доцільно запропонувати ідею обміну частинами акцій між крупними підприємствами України та Китаю. На такій основі може сформуватися паритетний характер співробітництва та взаємний контроль за практикою збуту та роботи на тих чи інших ринках.

Маючи спільні цілі, Китай дещо відрізняється від України: він постійно створює власні воєнно-наукові школи у високотехнологічних кластерах; постійно удосконалює промислову базу, на якій здійснюється авіабудування. На відміну від Китаю, в Україні спостерігається: застаріла матеріально-технічна база; існує роз'єднаність розробників, виробників та баз технічного обслуговування і ремонту техніки; старіння кадрового ресурсу; дефіцит фінансових ресурсів; залежність від імпорту сировини та комплектуючих.

Загалом на основі проведеного аналізу можна стверджувати, що поряд із певними загрозами, активізація двостороннього співробітництва в авіаційній сфері матиме позитивні наслідки як для України, так і для Китаю.

3.4.3. Мінімізація негативних наслідків та використання можливостей від українсько-китайського співробітництва в машинобудівній галузі

Традиційно, підприємства машинобудівної галузі забезпечують технічне переозброєння національного господарства, задовольняють споживчий попит населення на різноманітні апарати та прилади побутового призначення, створюють основу економічного та оборонного потенціалу країни. Постійний розвиток машинобудування забезпечує рентабельність та конкурентоспроможність товарів і послуг на ринку, зростання матеріального та інтелектуального рівня населення, що сприяє підвищенню рівня розвитку

економіки країни. Як наслідок, в розвинених країнах виробляється близько 80% машинобудівної продукції. Серед абсолютних лідерів у машинобудуванні є США, Китай, Японія, Німеччина¹¹⁰.

Машинобудівний комплекс України охоплює понад 20 спеціалізованих галузей, тобто практично всі галузі машинобудування. Тобто в Україні широко розвинене профільне машинобудування, підприємства якого формують складний, взаємопов'язаний машинобудівний комплекс.

Найбільш потужними підприємствами вітчизняного машинобудування є: «Азовмаш» (Маріуполь); ДП «Завод «Електроважмаш» (Харків); «Кременчуцький автомобільний завод» (Кременчук); «Львів-сільмаш» (Львів); «Львівський автобусний завод» (Львів); «Нікопольський кранобудівний завод» (Нікополь); «Південний машинобудівний завод» (Дніпро); «Полтавський турбомеханічний завод» (Полтава); «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання» (Суми); «Турбоатом» (Харків); «Харківський завод тракторних двигунів» (Харків); «Харківський тракторний завод» (Харків); «Херсонський машинобудівний завод» (Херсон).

Серед основних проблем сучасного розвитку вітчизняного машинобудування слід відзначити:

- застарілість основних засобів на підприємствах, що негативно впливає на конкурентоспроможність, якість та собівартість машинобудівної продукції;
- недостатній рівень платоспроможності товаровиробників, що негативно впливає на фінансово-економічний стан підприємств машинобудування;
- обмежений внутрішній попит на вітчизняну продукцію;
- низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств;

¹¹⁰ Равлик Н.В. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках. *Економіка. Управління. Інновації*. 2015. Вип. №1 (12). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eui_2015_1_31.pdf

- значну залежність вітчизняних підприємств від постачань вузлів, деталей та комплектуючих виробів з інших країн;

- неефективну політику держави щодо діяльності монополістів і посередників, що призводить до підвищення вартості матеріалів, енергоресурсів тощо.

З метою підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудівної галузі України доцільно впроваджувати такі заходи, як: підтримку створення інноваційно-виробничих кластерів та інтелектуально-інноваційних центрів з метою відновлення взаємозв'язку між науково-дослідними установами та конструкторськими підрозділами підприємств машинобудування, включення машинобудівної галузі у глобальні технологічні ланцюги доданої вартості; впровадження сучасних прогресивних технологій; формування ефективної функціональної структури організації підприємств; вдосконалення територіальної організації машинобудівної галузі тощо.

Для вирішення поставлених завдань у рамках проєкту «Один пояс – один шлях» існує можливість залучення китайських інвесторів. Це обумовлено тим, що сьогодні в рамках двостороннього співробітництва вже розроблена теоретична основа для активізації співпраці у машинобудівній галузі (космічній та авіаційній). Водночас спостерігається дещо низький рівень співпраці у сфері виробництва верстатобудування. Проте для її активізації існує достатній потенціал в обох країн. На наш погляд, у галузі машинобудування перевагу краще віддати спільному виробництву двох країн. Україна, що переживає індустріалізацію, не може обійтися без розвитку сучасного вітчизняного машинобудування. Водночас вітчизняні підприємства володіють широкою сировинною базою для її розвитку, від руди – до надтвердих матеріалів. А співробітництво з КНР сприятиме залученню інвестицій, інноваційних та управлінських технологій. Науково-технічні бази двох країн мають взаємодоповнюючий характер і передбачають можливості розробки нових та перспективних зразків машинобудівної

продукції. Наприклад, зміна технології зварювання в Україні у виробництві металообробних верстатів значно підвищить рівень точності. Також китайських виробників зможуть зацікавити технології виготовлення лазерно-ріжучих верстатів.

На наш погляд, за умови посилення державної підтримки, налагодження співробітництва з посередницькими організаціями та активної участі великих підприємств, рівень двостороннього співробітництва в машинобудівній галузі швидко зростатиме, а нові зразки українсько-китайської машинобудівної продукції зможуть конкурувати з аналогічною продукцією країн Західної Європи.

3.4.4. Оцінка ризиків і можливостей від українсько-китайського співробітництва у сфері з виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів з використанням альтернативних видів енергії

Необхідність впровадження пріоритетної політики енергозбереження пов'язана насамперед із дефіцитом власних паливно-енергетичних ресурсів, залежністю від країн – експортерів газу і нафти, зростаючою вартістю їх добування, а також із глобальними економічними проблемами. Найважливішим завданням сучасних промислових підприємств є економічне витрачання енергетичних ресурсів і підвищення ефективності їх використання на всіх стадіях виробництва, тому велика увага приділяється розробленню сучасних технологій і проведенню організаційно-технічних та економічних заходів щодо підвищення енергоефективності виробництва, а також інвестиціям у розвиток енергозберігаючих технологій, що забезпечують конкурентоспроможність підприємств і створюють надійну основу майбутнього¹¹¹.

За оцінками Світової енергетичної ради, Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), Світової асоціації вітроенергетики та інших міжнародних

¹¹¹ Запашук Л.В. Енергозбереження як напрям підвищення ефективності виробничої діяльності. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 428–434. С. 428.

організацій, прогнозується, що до 2050–2060 рр. понад 50% обсягів енергоспоживання буде забезпечуватися за рахунок відновлювальних джерел енергії. Водночас підвищення енергоефективності, розроблення новітніх технологій і зміна структури виробництва електроенергії мають відбуватися паралельно. Згідно з прогнозою оцінкою МЕА частка відновлювальних джерел енергії в загальній структурі електропостачання до 2035 року збільшиться до 30%. Решта (70%) має покриватися за рахунок традиційних джерел енергії. Однак їхні ресурси обмежені, вартість буде лише підвищуватися, а їх використання спричинятиме негативний вплив на клімат планети.

Україна не стала винятком із загальних тенденцій. Як і в більшості країн світу, однією з глобальних проблем в Україні є проблема зменшення запасів природних енергетичних ресурсів, надмірна залежність від імпорту нафти та газу. Тож усе частіше постають питання щодо раціонального використання нетрадиційних джерел енергії і видів енергетичної сировини, виробництва альтернативного палива і зберігання паливно-енергетичних ресурсів, зменшення залежності України від імпорту палив з інших країн.

Одним із шляхів пошуку та головним стратегічним завданням для розв'язання цієї проблеми є розробка екологічно безпечних способів одержання енергоресурсів на території нашої держави, пошук екологічно чистої енергетичної сировини на основі нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії. Найбільш перспективним для України є виробництво енергії із використанням таких ресурсів, як енергія сонця, вітру, енергія біомаси, геотермальна енергія тощо. Саме на основі цих джерел можливо розробляти екологічно чисті технології продукування енергоресурсів¹¹².

Зокрема, перспективними є випуск в Україні сонячних панелей для виробництва електроенергії. Так, ринок продажів сонячних панелей в Україні за останні два роки виріс у понад п'ять разів. Про це свідчить актуальна

¹¹² Лось Л.В., Терлецький М.Д. Перспективна альтернативна енергетика. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2013. № 1 (1). С. 203–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2013_1%281%29__35.

статистика Державного агентства з енергоефективності України¹¹³. За умов величезного попиту на ринку присутня значна кількість виробників, які представляють Китай, Європу, Північну Америку.

Найбільшим попитом в Україні користуються китайські панелі, оскільки їхня вартість на порядок нижча від європейських та американських аналогів. Пояснюється це різним рівнем оплати праці, податковими пільгами та екологічними нормами в країнах Європейського Союзу, Північної Америки порівняно з азіатськими країнами.

Станом на 2018 р. в Україні працювали три реальні виробники сонячних батарей¹¹⁴:

- ПАТ «Квазар» – займається будівництвом та сервісним обслуговуванням сонячних електростанцій. Фотомодулі мають українську складову, підтверджену відповідним сертифікатом;

- компанія Пролог Семікор – займається виробництвом зливків монокристалічного кремнію. Виробляються панелі нестандартних розмірів та потужності;

- компанія «Енхол» у м. Енергодар.

Нещодавно (у лютому 2019 р.) компанія «Kness Group» відкрила у Вінниці завод з виробництва сонячних панелей із потужністю понад 200 МВт. У компанії планують продавати свої панелі як промисловим, так і побутовим користувачам.

Наразі організація виробництва сонячних панелей в Україні є затратною відносно світових виробників справою. Це обумовлено недостатністю фінансування наукових досліджень, застарілою виробничою базою та відсутністю державної підтримки. Єдиний шанс використовувати сонячні панелі українського виробництва – це часткове застосування панелей в будівництві промислових сонячних електростанцій. Згідно із Законом України «Про електроенергетику», за умов використання обладнання

¹¹³ Станом на серпень 2018 року в Україні на умовах «зеленого тарифу» в енергомережу генерують понад 4500 приватних сонячних електростанцій. За умов

¹¹⁴ Як вибрати сонячні панелі? ТОП 20 виробників моно та полікристалу / Solar. URL: <https://solarsystem.com.ua/blog/yak-vybraty-sonyachni-paneli-top-20-vyrobnykiv-mono-ta-polikrystalu>

українського виробництва в об'єктах електроенергетики забезпечується додаткова надбавка до «Зеленого тарифу» + 10%.

З метою розширення виробничих потужностей із випуску енергозберігаючих засобів (сонячних панелей) в Україні необхідно залучити китайських виробників, адже Китай на політичному рівні продемонстрував готовність інвестувати в Україну в рамках «Один пояс, один шлях». Більше того, однією із сфер, яка цікавить Китай як інвестора, виступає енергетичний сектор¹¹⁵.

Зокрема, у грудні 2017 р. між Держенергоефективності України та Національною енергетичною адміністрацією Китаю підписано Меморандум про взаєморозуміння у сферах енергоефективності, відновлювальної енергетики та альтернативних видів палива.

У червні 2018 р. з китайською компанією CNNC (China National Nuclear Corporation) було підписано Меморандум про можливість міжнародної кооперації з Енергоатомом із добудови 3-го і 4-го блоків Хмельницької АЕС і в цьому сенсі Китай демонструє готовність до конкуренції як з американською Westinghouse Electric Company, так і з російською ТВЕЛ.

Крім того, китайська державна компанія CCEC (China National Complete Engineering Corporation) і приватна компанія GCL (Golden Concord Holdings Limited) підписали протокол для реалізації проєктів у сфері енергетики в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях¹¹⁶.

Слід зазначити, що Китай швидкими темпами нарощує обсяги інвестицій у відновлювальні джерела енергії, перетворюючись у світовий центр чистої енергетики. Наразі Китай лідирує у виробництві сонячних панелей та вітрогенераторів, упевнено витісняючи США. Більше того, через уміння швидко запозичувати і тиражувати технології, Китай на 80% обвалив світові ціни на сонячні панелі, перетворивши на банкрутів багатьох відомих американських та європейських виробників. Навіть прийняті у США та ЄС

¹¹⁵ У 2015 р. Китай інвестував рекордні 110,5 млрд. дол. США, що на 17% більше, ніж у 2014 р.

¹¹⁶ Герасимчук С., Пойта Ю. Україна – Китай після 2014: нова сторінка у відносинах: можливості і перспективи, перешкоди і ризики. Київ: Фонд ім. Ф. Еберта, 2018. 14 с. С. 6.

антидемпінгові заходи та обмеження на імпорту нічим не допомогли. Тому сьогодні Китаю належить 60% світового ринку сонячних панелей (близько 100 млрд дол. США)¹¹⁷.

Уряд Китаю активно підтримує розвиток альтернативних видів енергії, поступово закриваючи вугільні електростанції та вугільні шахти, скорочуються інвестиції у вугільну енергетику. Так, у китайській провінції Аньхой на місці закритої вугільної шахти побудовано масштабну плавучу сонячну електростанцію. У 2017 р. було підключено масив сонячних батарей, що включає 166 тис. панелей. А нова технологія перетворення сонячної енергії, розроблена китайською компанією Hanergy, побила відразу три світові рекорди з енергоефективності. Ця технологія може використовуватися в безпілотних літальних апаратах, сонячних панелях на будинках, транспортних засобах і цифрових пристроях. Очікується, що за найближчі три роки ринок сонячних панелей у КНР збільшиться до 15,1 млрд дол. США і стане додатковим стимулом для зростання економіки Китаю¹¹⁸.

Компаніям, які працюють у сфері відновлювальної енергетики, уряд надає пільгові кредити. Основною метою такого підходу є отримання до 2030 р. 20% енергії від відновлювальних джерел.

Варто зазначити, що сьогодні Китай розпочав будівництво дороги із сонячними батареями¹¹⁹. Їдучи ними, електромобілі заряджатимуться. Така «сонячна» автострада у китайському місті Цзінань складається з трьох шарів. Верхній шар – прозорий бетон, який за структурою схожий на асфальт. Центральний шар – це сонячні панелі («вагові підшипники»). Нижній шар – це відокремлення сонячних панелей від землі під ними. Дорогу обіцяють зробити довговічною і настільки міцною, що нею зможуть проїжджати

¹¹⁷ Китай лидер по производству солнечных панелей / Solar-Tech. URL: <https://solar-tech.com.ua/kitai-lider-po-proizvodstvu-solnechnyh-panelei-2017-07-23.html>

¹¹⁸ Гончарук А.З. Китай, що дивує та надихає / Українська асоціація китаєзнавців. URL: <http://sinologist.com.ua/goncharuk-z-kytaj-shho-dyvuye-ta-nadyhae>

¹¹⁹ Китай буде «розумні» дороги з прозорого бетону, що заряджають електрокари. *Еспресо*. URL: https://espresso.tv/news/2017/12/26/kytay_buduye_quotrozumniquot_dorogy_z_prozorogo_betonu_scho_zaryadzha_yut_elektrokary

вантажівки середнього розміру. Крім того, «сонячна» дорога зможе забезпечувати інформаційну підтримку транспортних засобів.

У вересні 2016 р. у тому ж місті було побудовано перший відрізок такої дороги площею в 790 кв. м. На втілення цього проєкту пішло 10 місяців.

На наш погляд, Україна повинна залучати не лише державні, а й приватні китайські компанії з метою використання їх досвіду на території нашої країни. Це можуть бути такі компанії, як¹²⁰:

- Trina Solar – є найбільшим у світі виробником сонячних панелей і лідером глобальної сонячної енергетики. Компанія заснована у 1997 р., зареєструвала понад 980 інновацій у сонячній енергетиці, поставила на ринок понад 7,4 ГВт сонячних панелей;

- Yingli Solar – понад 4 млн сонячних панелей Yingli (понад 10 ГВт) були поставлені у більш ніж 50 країн, у тому числі в Німеччину, Іспанію, Італію, Грецію, Францію, Південну Корею, Японію, Бразилію, Австралію, Південну Африку, Мексику і США. Виробничі потужності компанії становлять 2,45 ГВт/рік;

- Canadian Solar є одним із провідних виробників сонячних батарей у світі, забезпечуючи високу якість сонячних панелей, сонячних модулів, сонячних енергетичних систем. Із виробничими потужностями в Китаї та Канаді компанія має загальну виробничу потужність 3,0 ГВт. Останні 13 років компанія тісно співпрацює з понад 1000 клієнтів у більш ніж 90 країнах світу, забезпечуючи понад 7 ГВт сонячних модулів;

- Hanwa Solar є інтегрованим виробником сонячних панелей. Річна виробнича потужність компанії для сонячних модулів становить 1,5 ГВт, для сонячних елементів – 2,4 ГВт, для кремнієвих злитків – 1,2 ГВт;

- Jinko Solar є вертикально інтегрованою компанією, світовим лідером у сонячній індустрії. Річна виробнича потужність для кремнієвих злитків

¹²⁰ ТОП 10 виробників сонячних модулів виробили 49% модулів / Unasolar. URL: <https://unasolar.com.ua/n156474-top-virobnikiv-sonyachnih.html>

становить 2,3 ГВт, для сонячних елементів – 1,8 ГВт; для сонячних модулів – 2,8 ГВт;

– JA Solar є провідним виробником високоефективних сонячних продуктів, які перетворюють сонячне світло на електрику для житлових, комерційних та комунальних підприємств. Виробничі потужності сонячних елементів JA Solar становлять 2,5 ГВт, модулів – 1,8 ГВт, а річний обсяг виробництва пластин – 1,0 ГВт;

– Rena Solar починаючи з 2005 р. поставила 7 ГВт сонячних модулів по всьому світу. На сьогодні компанія є провідним міжнародним брендом і постачальником продуктів зеленої енергетики, у тому числі сонячних панелей, світлодіодних ліхтарів і систем зберігання енергії.

Україна має значний потенціал, аби наздогнати розвинені країни світу за сумарною потужністю сонячних установок. На думку експертів, річний технічно досяжний енергетичний потенціал сонячної енергії в Україні еквівалентний 6 млн т у.п., його використання дозволило б замінити близько 5 млрд куб. м природного газу¹²¹.

Більше того, в Україні – один із найкращих у Європі «зелений» тариф, який «прив'язаний» до курсу євро. Практично в усіх регіонах країни існує достатня інсоляція. Практично всі регіони мають у своєму розпорядженні землі, придатні для розміщення сонячних електростанцій та наявну інфраструктуру для їх приєднання до загальної енергосистеми тощо.

Незважаючи на достатні передумови для розвитку сонячної енергетики, сьогодні в Україні існують певні ризики, через які інвестори не виявляють достатньої активності. Зокрема, наявність воєнних дій у країні, певна непрозорість отримання дозвільних документів, можлива зміна правил гри на ринку, зношування електромереж. Крім того, після 2019 р. зелений тариф в Україні зменшується з 0,15 до 0,135 Євро (за кВт*год без ПДВ), наприклад, для наземних станцій. Саме цей факт сьогодні стимулює інвесторів якомога

¹²¹ Якими є перспективи розвитку сонячної енергії в Україні / Українська енергетика. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/yakymy-ie-perspektyvy-rozvytku-soniachnoi-enerhii-v-ukraini>

швидше реалізувати розпочаті проекти, адже спостерігається певна активність з боку різних компаній.

Через обмеженість природних ресурсів сучасні автомобільні компанії почали розробляти двигуни, які можуть працювати за рахунок екологічно чистих видів палива.

Найбільшим попитом на автомобільному ринку користуються електромобілі. Їх можна вважати транспортом майбутнього.

Якщо порівняти електромобіль із традиційним авто, то можна побачити певні переваги: він простий у конструкції; екологічно чистий (відсутні викиди шкідливих вихлопних газів); високонадійний; безшумний; довговічний. Також у електромобілів рекуперативне гальмування: у момент зупинки автомобіль не витрачає, а – навпаки – накопичує енергію.

До недоліків слід віднести: малий пробіг через обмежений запас енергії; низьку питому енергоємність акумуляторів; високу вартість акумуляторів і обмежений термін використання; створення інфраструктури для зарядки електромобілів; вартість електромобіля значно вища за вартість традиційного авто; утилізацію акумуляторів, які містять отруйні компоненти та кислоти.

Незважаючи на певні недоліки, у світі загалом переважає позитивна тенденція до виробництва електромобілів. Цьому сприяє також позитивний досвід державної підтримки. Наприклад, уряд Португалії реалізує програму із будівництва національної мережі електрозаправок. У деяких країнах на будівництво відповідної інфраструктури виділяються субсидії, а уряди скасовують або скорочують податки та митні збори, створюють сервісні служби та умови для паркування.

Згідно зі стандартами екології Євро-6 нові обмеження для концентрації парникового вуглекислого газу CO₂ для двигунів внутрішнього згоряння повинні становити не більше 0,005%. Тому розвивається дуже високий попит на електромобілі завдяки маркетингу, а також намагання людства завжди «перебувати у тренді». Наприклад, Європа бажає повністю відмовитися від

використання двигунів внутрішнього згорання до 2038 р., а Китай – до 2027 р.

Тому найбільш активно електромобілі поширюються та виробляються в Китаї. У 2009 р. влада країни запровадила ряд пілотних програм в окремих містах, що базувалися на введенні місцевих субсидій для розвитку електромобілів¹²². Відповідно до законодавства Китаю при купівлі електромобілів передбачаються загальнодержавні та локальні стимули. Зокрема, 2011 р. Китай увів субсидії для перших 50 тис. електромобілів у розмірі 9,281 дол. США. Однак у 2013 р. ці субсидії було збільшено на 98000 дол. США для електромобілів та уведено субсидії в розмірі 81600 дол. США для електричних автобусів. У 2014 р. китайський уряд постановив, що до 2016 р. 30% усіх придбаних державою транспортних засобів мають становити електромобілі.

Покупець електрокара в Китаї отримує також податкові стимули, зокрема, звільнення від сплати споживчого податку; звільнення від сплати імпортного мита; реєстраційний внесок зменшено на 50%.

Починаючи з 2017 р. і до 2020 р. субсидії на електромобілі мають скорочувати на 20% щорічно, через виявлені порушення при наданні цих грошових заохочень, що, у свою чергу, впливає на кількість придбаних електрокарів, адже рівень продажів безпосередньо залежить від рівня фінансових субсидій.

Завдяки такій політиці китайського уряду спостерігається зростання обсягів продажу електромобілів китайського виробництва у світі. Це свідчить про те, що Китай найближчим часом стане лідером із виробництва і продажу електромобілів.

В Україні ж промислове виробництво електромобілів відсутнє. Перший пілотний проєкт в Україні, спрямований на вивчення можливості експлуатації електромобілів та створення інфраструктури для їх заправки,

¹²² Полтавець Т. Ринок електромобілів в Україні: становлення та перспективи / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3013:rinok-elektromobiliv-v-ukrajini-stanovlennya-ta-perspektivi&catid=8&Itemid=350

був спільно започаткований у 2011 р. компанією ДТЕК і ТОВ «Торговий дім НІКО».

Під час реалізації проєкту компанія ТОВ «Торговий дім НІКО» планувала імпортувати в Україну тестову партію електромобілів Mitsubishi i-MiEV для заміни частини автомобільного парку ДТЕК. Тобто йшлося не про створення серійного виробництва, а лише про експлуатацію.

Дещо далі пішло керівництво Полтавської області. Натрапивши у червні 2017 р. на повідомлення Посольства України в КНР про те, що китайська компанія Foton Motor¹²³ – виробник електробусів та тролейбусів – оголосила про наміри розглянути можливість створення своїх виробничих потужностей в Україні полтавчани – з метою залучення в регіон інвестицій повідомили китайській стороні про готовність ознайомитися з пропозиціями. Сьогодні керівництво Полтавської області розглядає вимоги китайської компанії¹²⁴.

Отже, на наш погляд, залучення китайських виробників з виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів із використанням альтернативних видів енергії шляхом створення спільних підприємств чи перенесення китайських підприємств в Україну матиме досить високі перспективи для розвитку не лише енергозберігаючих технологій, а й цього виду транспорту на вітчизняному ринку. Від такого співробітництва виграє не лише наша країна, а й китайські виробники. Для України таке співробітництво матиме ефект у вигляді створення нових робочих місць, надходжень до державного та місцевих бюджетів, будівництва нових, енергоефективних виробництв та відповідної інфраструктури по всій країні і, врешті-решт, позитивних екологічних наслідків. Для китайських інвесторів створення чи перенесення виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів із використанням

¹²³ Beiqi Foton Motor Co., Ltd – державна компанія, заснована в 1996 році. Компанія виробляє легкові автомобілі, позашляховики, мікроавтобуси, великі міські автобуси, вантажні автомобілі, двигуни, трактори, сільськогосподарську техніку та багато іншого. Foton є дочірньою компанією Beijing Automotive Industry Holding.

¹²⁴ Пругло Я. Китайські інвестори вивчать можливість побудови у Полтаві заводу з виробництва електротранспорту / Полтавщина. URL: <https://poltava.to/news/49516>

альтернативних видів енергії в Україну дасть змогу розширити ринок збуту не лише в Україні, а й у країнах ЄС.

3.4.5. Оцінка ризиків і можливостей від українсько-китайського співробітництва у сфері з виробництва нових матеріалів

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» серед пріоритетних напрямів у сфері нових речовин і матеріалів зазначено¹²⁵:

- цільові прикладні дослідження щодо отримання нових матеріалів, їх з'єднання і оброблення;
- створення та застосування технологій отримання, зварювання, з'єднання, діагностики та оброблення конструкційних, функціональних і композиційних матеріалів;
- створення та застосування нанотехнологій і технологій наноматеріалів;
- створення та застосування технологій отримання нових речовин хімічного виробництва.

Розробка та впровадження нових матеріалів необхідні в першу чергу для розвитку машинобудування, авіакосмічної, приладобудівної та енергетичної галузей, медицини тощо. Тому розширення українсько-китайського співробітництва у зазначених сферах, на наш погляд, матиме позитивні результати.

Це обумовлено тим, що сьогодні Китай підкорює нанотехнології, зокрема, китайські вчені створили новий каталізатор на базі наночастинок заліза, здатний «вічно» перетворювати звичайний вуглекислий газ і водень на

¹²⁵ Постанова КМУ «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 7.09.2011 р. № 942 / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-%D0%BF>

суміш вуглеводнів, схожих на бензин. Перетворення CO₂ на паливо та хімікати не тільки допоможе боротися з потеплінням, а й розв'яже проблему вичерпності корисних копалин»¹²⁶.

Також китайські інженери розробляють новий літальний апарат, за основу якого взято будову черепа дятла. За даними Китайського дослідницького інституту ракетних технологій, таке рішення допоможе зменшити наслідки ударного впливу. Технологія може застосовуватися для підвищення комфортності автомобілів, кораблів, літаків і для підвищення точності промислового виробництва. Амортизаційна система літального апарату, як очікується, буде легкою і придатною для вторинної переробки.

У березні 2018 р. у КНР розпочали розробку нової технології зв'язку 6G. Міністр промисловості й інформатизації КНР Мяо Вей зазначив, що одним із ключових завдань розробки і розвитку нового покоління зв'язку є «загальна машинізація», коли більшість робочих людських завдань передається машині.

Зараз Китай працює і над технологією стандарту 5G. Найбільші місцеві оператори зі своїми партнерами займаються розробкою і впровадженням станцій та пристроїв під стандарт зв'язку п'ятого покоління.

Варта світової уваги також і китайська система зміни клімату. Саме такий грандіозний за своїми масштабами експеримент планують провести в Китаї. Проєкт «Небесна ріка» передбачає установку в Тибетському нагір'ї численних пристроїв, які викидатимуть у атмосферу реагент на основі срібного пилу, здатний викликати дощ над посушливою територією у 1,6 млн квадратних кілометрів.

Що ж до співробітництва, то тут необхідно відзначити, що Китай уже давно підтримує та фінансує створення українськими НДІ на своїй території технопарків за певними видами наукової діяльності. Наприклад, це українсько-китайський Центр зварювання і споріднених технологій у м.

¹²⁶ Гончарук А.З. Китай, що дивує та надихає / Українська асоціація китаєзнавців. URL: <http://sinologist.com.ua/goncharuk-z-kytaj-shho-dyvuye-ta-nadyhaye>

Харбін, угоду про створення якого було підписано між Інститутом електрозварювання ім. Є. Патона НАН України та Харбінським інститутом зварювання. Сьогодні Інститут електрозварювання ім. Є. Патона спільно з китайськими установами виконує такі проекти, як¹²⁷:

- розробка перспективних плазмових та лазерних технологій та їх застосування в промисловості;
- розробка устаткування та передових технологій інженерії поверхні та їх застосування в промисловості;
- розробка технологій виробництва нових типів порошкових дротів для напилення на виплавки;
- розробка передових технологій і устаткування для контактного стикового зварювання оплавленням та їх застосування в промисловості.

Наприкінці жовтня 2016 р. делегація НАН України відвідала КНР та взяла участь у кількох важливих заходах, що завершилися підписанням двосторонніх українсько-китайських угод у сфері науково-технічного співробітництва. Зокрема, угода, укладена завдяки тісній співпраці Інституту металофізики імені Г.В. Курдюмова і Радіоастрономічного інституту НАН України із Цзілінським університетом, передбачає створення на базі вищого навчального закладу Міжнародного наукового центру з розвитком фундаментальних і прикладних досліджень та сучасних технологій, фінансування якого здійснюватиме китайська сторона. Установа отримає найсучасніше наукове обладнання для досліджень у галузях матеріалознавства, фізики твердого тіла, радіоелектроніки, низьких температур, магнетизму тощо. Роботою центру керуватиме наукова рада, створена на паритетних засадах.

Слід відзначити, що вітчизняним науковцям досить комфортно працювати у Китаї, який фінансує прикладну науку та сприяє проведенню досліджень та розробці технологій, що в подальшому використовуватимуться

¹²⁷ Загородній А. Науково-технічне співробітництво між Національною академією наук України та установами і організаціями Китайської Народної Республіки / Українська асоціація китаєзнавців. URL: <http://sinologist.com.ua/naukovo-tehnichne-spivrobitnitstvo-mi>

для розвитку китайської держави. Водночас українські дослідники не мають практичної можливості використати увесь потенціал своїх досягнень в Україні насамперед через застарілу інфраструктуру, недофінансування, відсутність попиту на високотехнологічну продукцію, недостатнє розуміння українською владою важливості НТП. У двосторонніх відносинах Україна виступає донором сировинних ресурсів та продукції четвертого технологічного укладу до Китаю. Проте в сьогоденнішніх реаліях відносини з Китаєм мають бути пріоритетними для України, оскільки це – величезний ринок збуту високотехнологічних товарів та якісної продукції АПК.

Однак сьогодні в Україні склалася критична ситуація із розвитком наукових досліджень і здійсненням технологічної модернізації виробництва, пов'язаної з переходом до нового технологічного укладу. Причини несприятливої ситуації полягають у постійному недофінансуванні розвитку науки, руйнуванні кооперації науки і виробництва, старінні наукових кадрів, «відпливі мізків». Водночас досвід Китаю демонструє, що для того щоб наука відігравала провідну роль в обороні країни та її економіці, повинно існувати замкнуте коло відтворення інновацій: аналіз проблем, тенденцій розвитку і простору можливостей; цілеспрямовання і планування; фундаментальні дослідження і підготовка спеціалістів; прикладні розробки; дослідно-конструкторські роботи, створення технологій; вивід товарів на ринок і реалізація; подальше вкладення отриманих в результаті цієї діяльності коштів у всі згадані елементи циклу. Важливу роль у цьому мають відігравати високотехнологічні компанії, що створюють надійні ефективні технології, виконують дослідно-конструкторські розробки, випускають продукцію і виводять її на світовий ринок. Основним споживачем технологій є промисловість. Однак великих високотехнологічних компаній за часи незалежності в Україні не з'явилося. Більше того, обробна промисловість країни прив'язалася до західних комплектуючих. Для зміни ситуації необхідна системна робота держави і науково-інженерного товариства у

створенні розвиненої мережі інжинірингових компаній, проєктних і конструкторських організацій.

Отже, на наш погляд, нові перспективи співпраці у сфері виробництва нових матеріалів відкриваються, якщо Україна зможе розвивати сучасну фундаментальну та прикладну науку, особливо п'ятого та шостого технологічних укладів.

Загалом розвиток двостороннього співробітництва у сфері виробництва нових матеріалів буде вигідним як для України, так і для Китаю. Проте, для того щоб залучити китайських інвесторів у науково-технічне співробітництво за напрямом виробництва нових матеріалів, держава повинна розвивати власну фундаментальну та прикладну науку, створювати попит на високотехнологічну продукцію.

3.4.6. Оцінка ризиків і можливостей від українсько-китайського співробітництва у сфері з виробництва високотехнологічних медичних апаратів

Головним механізмом реалізації співпраці України з КНР у галузі науки і техніки є Комісія зі співробітництва між урядом України та урядом КНР, яка створена ще у 2011 р., а також низка профільних підкомісій, у тому числі й з питань співробітництва в галузі медицини¹²⁸.

Перше засідання підкомісії відбулося 11 травня 2012 р. у м. Києві. Під час засідання розглянули питання шляхів подальшого розвитку співпраці в галузі охорони здоров'я. Друге засідання підкомісії, яке відбулося в м. Гуанчжоу 19 листопада 2013 р., головним чином було присвячено співпраці у галузі традиційної китайської медицини.

Третє засідання підкомісії відбулося у вересні 2016 р. в Україні. Під час засідання сторони узгодили перспективні напрями співробітництва, зокрема можливість створення в Україні спільного наукового технопарку медичного профілю.

¹²⁸ Науково-технічне співробітництво між Україною та Китаєм / Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом). URL: <https://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/science>

Також у рамках домовленостей, досягнутих під час третього засідання Міжурядової українсько-китайської комісії зі співробітництва, за сприяння посольства започатковано переговорний процес щодо співпраці між академіями медичних наук України та Китаю.

Варто зазначити, що Китай відомий усьому світу своїми глибинними знаннями про людське тіло і традиційну медицину. Медична галузь також не залишилася осторонь уваги науковців і винахідників. Китайські вчені почали збір ДНК якомога більшої кількості жителів країни, цю програму також підтримує держава. За допомогою цих зразків китайські вчені сподіваються знайти ліки від найрізноманітніших захворювань. На програму закладено 9 млрд дол. США. Завдяки величезній базі даних вчені можуть проаналізувати причини виникнення хвороб у величезній кількості випадків. Над проєктом працюють відразу кілька університетів, які займаються цими дослідженнями.

Завдяки зусиллям фахівців, які працюють у центрі матері і дитини в м. Гуанчжоу, Китаю вдалося створити спеціалізований апарат, який використовують для виявлення та класифікації хвороб. Винайдено пристрій для встановлення у пацієнта діагнозу захворювань – як це роблять фахівці-медики.

У сучасних медичних пристроях-імплантатах використовуються тверді літій-іонні батареї, що містять займисті або отруйні електроліти, які загрожують безпеці пацієнта. Команда китайських вчених створила для цих цілей гнучку батарейку, що працює на солоних рідинах, зокрема поті або слюзах. Вони розробили два види батарей: один – у формі багаточислової стрічки з розташованими всередині електродами, інший – зі згорнутих джгутом нанотрубок¹²⁹.

Що стосується двостороннього співробітництва, то на наш погляд, інноваційний потенціал України поки залишається об'єктивно високим, особливо якщо мати на увазі такі важливі показники, як генерація нових ідей

¹²⁹ Гончарук А.З. Китай, що дивує та надихає. / Українська асоціація китаєзнавців. URL: <http://sinologist.com.ua/goncharuk-z-kytaj-shho-dyvuye-ta-nadyhaye>

і нових технологій. Крім того, у світових дослідницьких центрах працює багато фахівців з України, і це красномовний аргумент. Аби не втратити шанс залишатися інноваційною державою, Україні необхідно будувати міцні партнерські стосунки з Китаєм, адже – як відзначають китайські лідери, – коли світові пропонують універсальну філософію «спільної долі» людства та ініціативу «Один пояс, один шлях», технології не зупинити, а отже, варто ще краще використовувати їх, щоб разом вирішити проблеми, які стоять перед усіма нами¹³⁰.

¹³⁰ Там само.

РОЗДІЛ 4

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ТА КНР В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

4.1. Особливості інноваційного розвитку галузей переробної промисловості України та КНР

4.1.1. Основні аспекти інноваційного розвитку переробної промисловості України та КНР

Одним зі стратегічних напрямів економічного розвитку України є інноваційна діяльність промислових підприємств. Вона забезпечує перехід економіки країни на більш високий технологічний рівень і, відповідно, сприяє підвищенню конкурентоспроможності.

Кількісне порівняння рівня економічної безпеки України з іншими країнами світу можливе на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності. Новий інструмент оцінки продуктивності світових економік було розроблено в 2018 р. експертами WEF – Індекс глобальної конкурентоспроможності 4.0 2018 (Global Competitiveness Index (GCI) 4.0 2018). За його допомогою відображають здатність світових економік становити конкуренцію іншим країнам в умовах Четвертої промислової революції. На основі GCI 4.0 2018 оцінка конкурентоспроможності здійснюється за 12 факторами, що є найбільш важливими складовими довгострокового зростання національної економіки та доходів.

Десятку лідерів у рейтингу глобальної конкурентоспроможності економіки становлять: 1) США, 2) Сінгапур, 3) Німеччина, 4) Швейцарія (п'ять років поспіль ця країна очолювала рейтинг лідерів конкурентоспроможності), 5) Японія, 6) Нідерланди, 7) Гонконг, 8) Велика Британія, 9) Швеція, 10) Данія. Згідно з рейтингом Індексу глобальної

конкурентоспроможності 4.0 2018 КНР у 2018 р. посіла 28-ме місце. Основні фактори конкурентоспроможності КНР зображено на рис. 4.1.

Рис. 4.1. Рейтинг КНР за Індексом глобальної конкурентоспроможності 4.0 2018 у 2018 р.

Джерело: The Global Competitiveness Report 2017–2018 / World Economic Forum. Geneva. 2017. 393 p.; Україна заняла 83-ое место в рейтинге глобальной конкурентоспособности, поднявшись на шесть позиций. URL: www.gordonua.com/news/money/ukraina-zanyala-83-e-mesto-v-reytinge-globalnoy-konkurentosposobnosti-podnyavshis-na-shest-poziciy-432910.html; Отчет о глобальной конкурентоспособности 2018 года. URL: <https://roscongress.org/materials/otchet-o-globalnoy-konkurentosposobnosti-2018-goda/>

Досліджуючи досвід сучасного соціально-економічного розвитку КНР, не можна залишити без уваги історію розвитку країни, основними напрямками якого є науково-технічний та інноваційний розвиток. В його основі лежить теорія технічного прогресу Ден Сяопіна, в якій виділено декілька її тез: наука і технології є важливою продуктивною силою; працівники інтелектуальної праці, в тому числі працівники науково-технологічних спеціальностей відносяться до робочого класу, а їх здібності повинні бути винагороджені; реформа управління наукою, технікою спрямована на лібералізацію продуктивних сил¹³¹.

¹³¹ Deng Xiaoping. Priority Should Be Given To Scientific Research. 26 September 1975. URL: <http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1080.html>; Deng Xiaoping. Speech at the Opening Ceremony of the National Conference on Science. 18 March 1978. URL: <http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1170.html>; Deng Xiaoping. The reform of the system for managing science and technology is designed to liberate the productive forces. 7 March 1985. URL: <http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1340.html>; Chang M. The Thought of Deng Xiaoping. *Communist and Post-Communist Studies*. 1996. Vol. 29. No. 4; Леонов С.Н., Домнич Е.Л. Государственная

Починаючи з 1975–1978 рр. у КНР розпочався «інкубаційний» етап, пов'язаний із реалізацією державної інноваційної політики, сутність якої полягала у запровадженні прямих державних замовлень на наукові дослідження, закупівлю іноземних технологій (комплекти обладнання для промислових підприємств).

Характерною рисою «експериментального» етапу (1979–1985 рр.) стала організація взаємодії на госпдоговірній основі між державними агентствами, головними інституціональними секторами не лише всередині інституціональних секторів, а й між ними. Розвиток технологічного дуалізму (за аналогією з дуалізмом цін та форм власності), а також формування багаторівневої технологічної системи, що зберегла риси комбінації традиційних та високих технологій, зумовила лібералізацію джерел фінансування досліджень і розробок, а часткове зняття держконтролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності дозволило промисловим підприємствам країни самостійно здійснювати закупівлю іноземного обладнання та технологій. Активно здійснювалося відкриття СЕЗ із метою залучення іноземного капіталу.

Проведення структурних реформ у період з 1986–1995 рр. сприяли запровадженню проєктної (грантової) системи підтримки розвитку науки, науково-дослідних установ.

На етапі, який тривав з 1996–2005 рр., відбувається зростання наукоємності ВВП завдяки активному інвестуванню в підприємницький сектор; здійснювалась приватизація промислових підприємств та наукових установ; законодавчо оформлено питання комерціалізації знову створених технологій для державних навчальних закладів; розвиваються нові форми прямого державного фінансування інновацій шляхом надання податкових пільг для високотехнологічних промислових виробництв тощо.

З 2006 р. і до сьогодні основною метою економічного розвитку в КНР є інноваційний напрям та якомога повніше використання досягнень науки та техніки. Однак, попри те, що інновації активно впливають на економічне зростання, існують проблеми, що стримують подальший інноваційний розвиток промислових підприємств у КНР:

- конкурентною перевагою функціонування промислового виробництва слугують низькі надлишки масового виробництва, обумовлені низькою вартістю робочої сили, яка набуває сьогодні вичерпного характеру. Заробітна плата зростає (номінальне зростання заробітної плати в перерахунку на долари США у 3,7 раза), випереджаючи зростання продуктивності праці;
- зростання інших витрат виробництва, зокрема вартості сировини на 10,0%, призвело до зростання витрат на виробництво, а, відповідно, до зменшення прибутку підприємств, а також зростання цін на нафту в нафтовидобувній промисловості призвело до зростання цін у суміжних видах економічної діяльності (транспорті, металургії, нафтохімічній промисловості, легкій промисловості);
- зосередженість на інноваційному розвитку традиційних видів промисловості, зокрема продукції легкої промисловості, інформаційних технологіях, виробництві мобільних телефонів, цифрових фотокамерах тощо, які домінують у структурі експорту продукції;
- відставання матеріально-технічної бази промисловості, що призводить до використання в масових масштабах відносно простих та традиційних технологій, зокрема у машинобудівній галузі. Як причину можна назвати політику вдосконалення промислової технічної системи КНР за рахунок копіювання та запозичення іноземних технологій. Це призвело до того, що в наукоємних видах економічної діяльності домінують іноземні компанії, на частку яких припадає 85,0% експорту китайської високотехнологічної продукції.
- поступове зміцнення валюти КНР (китайського юаня).

– недостатній рівень фінансування ННТР. Відповідно до реалізації «Державної програми середньострокового та довгострокового розвитку науки і техніки на 2006–2020 рр.» частка витрат на ННТР становитиме понад 2,5% ВВП.

Попри існуючі проблеми у сфері інноваційної діяльності у КНР протягом тривалого часу спостерігається економічне зростання. Реальний ВВП у КНР у 2017 р. становив 10,1 трлн дол. США, що на 655 млрд дол. США більше, ніж у 2016 р. (9,5 трлн дол. США). Темп зростання порівняно з 2016 р. – 6,89%. Якщо аналізувати реальний ВВП КНР за період з 2007–2017 рр., зазначимо, що він збільшився на 5,56 трлн дол. США. Середнє значення становило 6,98 трлн дол. США. Середньорічний темп зростання реального ВВП у КНР за цей же період становив 7,47%. До цього необхідно додати й інші позитивні результати розвитку держави: за 10 років витрати на інноваційні розробки зросли з показником 21,0% на рік; країна посідає друге місце у світі за показником загального обсягу фінансування інноваційних розробок; частка витрат бізнесу на інноваційні розробки ц ВВП КНР вища, ніж у країнах ЄС; випуск інженерів (на рівні бакалавра) китайськими вищими навчальними закладами більший, ніж у Японії, Південній Кореї, США, Тайвані та Німеччині, разом узятих; чисельність вчених та інженерів, зайнятих в економіці КНР, порівняно з 2000 р. збільшилася вдвічі; частка КНР за показником, що характеризує будівництво заводів з виробництва напівпровідників, зросла на 40,0%, у той час як у США – на 8,0%; китайські виробники вийшли на перше місце в світі з випуску сонячних батарей, виготовлення повітряних енергетичних установок, а також стали світовим виробником літій-іонних батарей. На найближчу перспективу КНР планує зменшити залежність економіки від імпортних технологій до 30,0% і збільшити частку високотехнологічних виробництв в обсязі ВВП до 60,0%.

За останні десятиліття в КНР значно зросли показники кількості зареєстрованих патентів на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі патенти на винаходи. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності КНР є лідером за чисельністю поданих патентних заявок – понад 1

млн заявок на патенти (2016 р.). Серед усіх держав КНР є єдиною країною, де патентне зростання супроводжується зростанням частки резидентів серед заявників. Це пояснюється наявністю висококваліфікованих китайських дослідників, зростанням винахідницької активності, зацікавленості в охороні та комерціалізації власних розробок. Так, наприклад, за останні 5 років чисельність патентів у сфері штучного інтелекту зросла на 190,0%¹³².

Особливо вражає кількість патентних заявок у сфері нанотехнологій. За останні 20 років КНР подано 209344 патентні заявки. Це вдвічі більше, ніж у США, які у світі за цим показником посідають друге місце. В 2016 р. китайські вчені опублікували близько 33,0% наукових статей, присвячених розвитку нанотехнологій у світі.

Промислові підприємства, що функціонують у КНР на інноваційних засадах, класифікують таким чином:

- державні підприємства («Haier», «Lenovo», «Chery», «SAIS», «ZTE»)
- і приватні підприємства («Huawei», «Galanx», «Aux Group», «Geely»);
- великі, середні та малі підприємства. Частка великих інноваційних компаній у КНР становить 1,0% від загального числа великих промислових підприємств, значна кількість яких створена на базі університетів та НДІ («Lenovo», «Beida Founder»).
- Компанії державного значення – понад 550 великих інноваційних (експериментальних майданчиків) компаній у КНР. Статус «інноваційна компанія державного значення» присвоюють три установи: Комітет з науки і техніки КНР, Комітет з контролю та управління державним майном КНР і Всекитайська федерація профспілок;
- іноземні, китайсько-іноземні, китайські компанії та компанії, які повернули з-за кордону китайських фахівців¹³³.

¹³² Фиговский О., Гумаров В. Инновационная система Китая – основа экономики страны. URL: <http://iee.org.ua/ru/publication/298/>.

¹³³ Научная и инновационная политика. Россия и мир: 2011–2012. / под ред. Н.И. Ивановой, В.В. Иванова. Москва: Наука, 2013. 480 с.; Никонова Я.И. Особенности реализации механизмов финансирования стратегии инновационного развития Китая. *Проблемы учета и финансов*. 2014. № 3(15). С. 42–45.

Необхідно зазначити, що в сучасних ринкових умовах промислові підприємства КНР виробляють понад 34,0% інноваційної продукції у світі¹³⁴. Для розвитку інноваційних підприємств урядом КНР створюються особливі інвестиційні умови, що стимулюють вітчизняних виробників високотехнологічної продукції. Крім податкових пільг і субсидій, у практичній діяльності використовується механізм надання земельних ділянок підприємствам, зайнятим у науково-технічній сфері. За площею ці земельні ділянки більші, ніж це необхідно для будівництва фабрики або заводу. На додаткових територіях компанії будують житлові будинки або готелі, доходи від яких спрямовуються в ННТР і компенсують заводські збитки. Державні банки надають компаніям-інноваторам кредити за низькими відсотковими ставками, а місцеві органи влади відшкодовують платежі за відсотками тощо.

Згідно з рейтингом Індексу глобальної конкурентоспроможності 4.0 2018 Україна, на відміну від КНР, посіла 83-тє місце, основні фактори її конкурентоспроможності зображено на рис. 4.2.

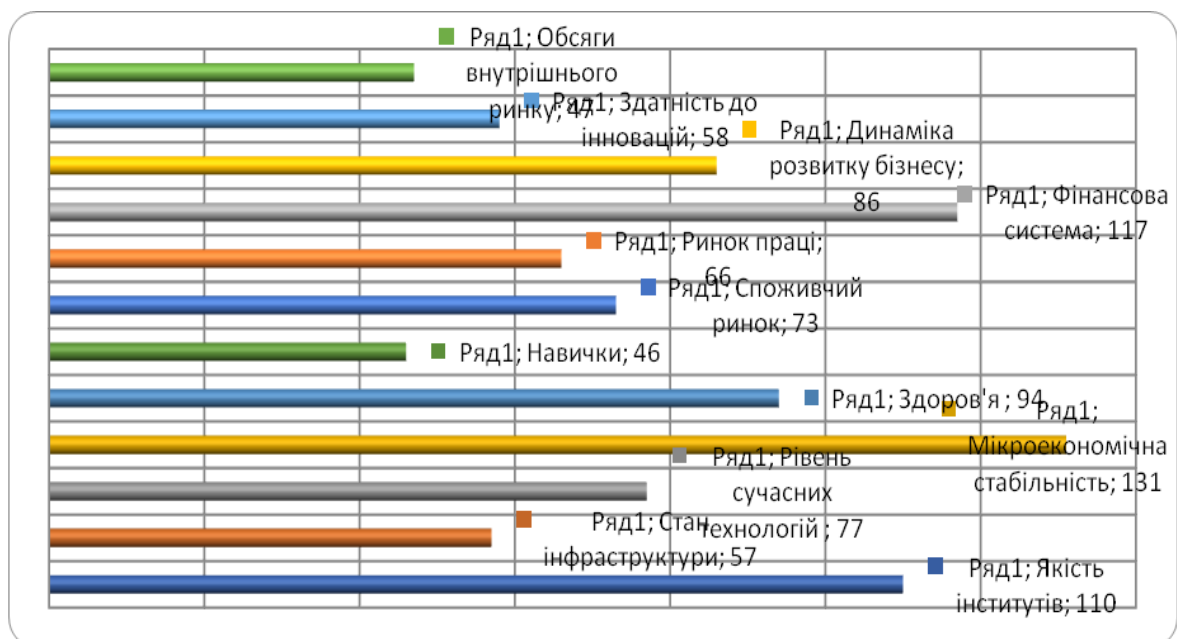

Рис. 4.2. Рейтинг України за Індексом глобальної конкурентоспроможності 4.0 2018

Джерело: The Global Competitiveness Report 2017-2018 / World Economic Forum. Geneva. 2018. 393 p.; Україна заняла 83-е место в рейтинге глобальной конкурентоспособности, поднявшись на шесть позиций. URL: www.gordonua.com/news/money/ukraine-zanyala-83-e-mesto-v-reytinge-globalnoy-konkurentosposobnosti-podnyavshis-na-shest-pozicij-432910.html; Отчет о глобальной конкурентоспособности 2018 года. URL: <https://roscongress.org/materials/otchyet-o-globalnoy-konkurentosposobnosti-2018-goda/>

¹³⁴ Карлинская Е.В. Опыт инновационного развития нового Китая. URL: <http://www.twirpx.com/file/223102/>

Промисловість України є однією із провідних галузей національної економіки, що забезпечує реальне економічне зростання. За останні роки значні проблеми виникли у вітчизняній переробній промисловості, частка якої у ВВП впала з 20,0% (2014 р.) до 12,4% (2017 р.)¹³⁵. До причин падіння виробництва в першу чергу необхідно віднести воєнний конфлікт з Російською Федерацією, втрату промислового потенціалу на Сході України, а також втрату ринків збуту на пострадянському просторі, які не були компенсовані через підписання Повної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВЗВТ, 2016 р.).

На сучасному етапі розвитку, за даними Держстату України, вітчизняні промислові підприємства в 2017 р. були представлені 4699 од. (у 2014 р. – 10010 од.), з яких у переробній промисловості сконцентровано 3770 од. З них найбільша частка – 24,9% (або 938 од.) припадає на підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; 13,7% (517 од.) – з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; 9,7% (366 од.) – з металургійного виробництва, крім виробництва машин і устаткування, а також 8,6% (323 од.) – з текстильного виробництва, виробництва одягу, виробництва шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (Додаток 3).

Чисельність українських промислових підприємств протягом 2014–2017 рр. значно скоротилася, досягнувши у 2017 р. показника у 759 од. (2014 р. – 1609 од.). З них 680 промислових підприємств (2014 р. – 1449 од.) були інноваційно активними у переробній промисловості. Зокрема, найбільша їх кількість зосереджена у галузі з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 167 од., по 69 од. – у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, а також у виробництві машин і

¹³⁵ Структура економіки України. URL: http://ukraine.ahk.de/fileadmin/ahk_ukraine/GTAI/Struktura_ekonomiki__23-10-2018.pdf

устаткування, не віднесених до інших угруповань¹³⁶. Також 56 підприємств., які займалися інноваційною діяльністю, припадає на галузь з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції. Отже, головним пріоритетом розвитку країни повинна стати інноваційна складова розвитку пріоритетних галузей як основна умова конкурентної економіки.

Проведений аналіз інноваційної активності промислових підприємств свідчить про те, що вітчизняна економіка значно поступається провідним індустріальним країнам (у Німеччині інноваційно активних підприємств 69,7%, у Канаді – 60,0%, Бельгії – 59,6%, Фінляндії – 57,0%, Ірландії – 56,7%). В Україні цей показник у 2017 р. становив 16,2%. Високі показники інноваційної активності в перелічених країнах пов'язані зі зростанням доданої вартості за рахунок зростання інтелектуального капіталу, створенням світових центрів економічного розвитку, подоланням енергосировинних перешкод, посиленням екологічних факторів та очікуваними технологічними інноваціями у сфері розвитку біо- та нанотехнологій.

На нашу думку необхідно відзначити, що у 2017 р. 434 підприємства переробної промисловості, які займалися інноваційною діяльністю, витрачали кошти на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення, у той час як в 2014 р. таких було на 436 од. більше. З них найбільша кількість припадає на підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (109 од.) та металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, а також підприємств з виробництва машин і устаткування, не віднесеного до інших угруповань (45 од.).

Частка витрат підприємств переробної промисловості, зокрема на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, у 2017 р. становила 89,0% у загальному обсязі витрат промислових підприємств

¹³⁶ Інформацію за 2014–2017 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

України. З них найбільше витрачали кошти підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 21,2%, з виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 17,4%, а також металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування – 16,7% загального обсягу витрат промислових підприємств України.

Відзначимо, що 160 підприємств переробної промисловості витрачали кошти за статтею «Інші», а частка таких витрат у 2017 р. становила 68,8% до загальної кількості промислових підприємств України (у 2014 р. – 81,9%).

Якщо розглядати показник витрат підприємств переробної промисловості за напрямками інноваційної діяльності, то в 2017 р. він становив 78,5 млн грн (або 86,1% до загального обсягу витрат у промисловості України, Додаток 3). Найбільше коштів підприємства витрачали на: придбання машин, обладнання та програмне забезпечення – 66,9% (або 52,5 млн грн до загального обсягу витрат у переробній промисловості України); внутрішні НДР – 21,0% (або 16,7 млн грн та інше – 8,9% (або 7,0 млн грн до загального обсягу витрат у переробній промисловості України). За видами економічної діяльності підприємства переробної промисловості мали витрати у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за напрямками інноваційної діяльності, зокрема на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 79,4% (11,1 млн грн до загального обсягу витрат у переробній промисловості України, Додаток 3).

Обсяги фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості за період з 2014–2017 рр. зросли у 1,2 раза, досягнувши у 2017 р. 78,5 млн грн (або 86,1% до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промислового сектора економіки України). Найбільше було профінансовано сферу виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 14,0 млн грн (або 17,8% до загального обсягу фінансування видів економічної діяльності переробної промисловості

України), а також виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, – 12,3 млн грн (15,7% до загального обсягу фінансування видів економічної діяльності переробної промисловості України).

Фінансування інноваційної діяльності галузей переробної промисловості здійснювалось переважно за рахунок власних коштів – 65,6 млн грн (або 83,5% до обсягу фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості України). Незначними були обсяги фінансування за рахунок кредитів – 5,9 млн грн (або 7,6%) та коштів вітчизняних інвесторів – 2,7 млн грн (або 3,5% до обсягу фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості, Додаток 3).

З аналізу джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств переробної галузі України можна зробити висновок про те, що вітчизняні підприємства не мають необхідних власних коштів для здійснення науково-дослідних розробок. Через це, на нашу думку, важливо розвивати зовнішні джерела фінансування, зокрема залучати кошти інвесторів, що дасть змогу впроваджувати інновації, які можуть користуватися попитом на ринку та приносити прибуток. З метою заохочення інвесторів держава може надавати пільги на податок від прибутку і звільнити суб'єкти інноваційної діяльності від ПДВ на товари та послуги, які безпосередньо пов'язані з науковою діяльністю. На державному рівні також можна запровадити надання низьковідсоткового займу для розвитку венчурного бізнесу, зменшення плати за оренду приміщень. Ефективним способом допомоги інноваційно активним промисловим підприємствам на регіональному рівні може стати запровадження системи державних замовлень на виконання науково-дослідних розробок.

У 2017 р. на промислових підприємствах України (88,5% промислових підприємств, або 6728 од.), що впроваджували інновації, вироблено 2387 інноваційних видів продукції (2014 р. – 3661 од.), з яких нові для ринку – 477 од. (2014 р. – 540 од.); машини, устаткування, апарати, прилади випускали

751 од. (2014 р. – 1314 од.), з яких нові для ринку – 229 од. (2014 р. – 252 од., Додаток 3).

У 2017 р. підприємствами (610 од.) галузі переробної промисловості (2014 р. – 1131 од.) впроваджено 2366 од. інноваційних видів продукції (2014 р. – 8602 од.), з яких нові для ринку – 475 од. (2014 р. – 540 од.) та машини, устаткування, апарати, прилади – 745 од. (2014 р. – 1263 од.). З останніх новими для ринку були 229 од. Найбільше протягом 2017 р. за видами економічної діяльності було впроваджено 571 інноваційних видів продукції на промислових підприємствах з виробництва машин, устаткування не віднесених до інших угруповань; 563 од. – на підприємствах, які займаються виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, а також 289 од. – на підприємствах переробної промисловості, які займаються виробництвом автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (Додаток 3).

Кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах України за період з 2014–2017 рр. зросла у 2,0 рази, досягнувши у 2017 р. показника у 3489 од. У тому числі за період, що аналізується, зросло значення показника кількості маловідходних, ресурсозберігаючих нових технологій – у 1,7 раза (2017 р. – 748 од.). Спостерігається також незначне зростання кількості впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах переробної сфери у 1,2 раза за три роки (2017 р. – 1804 од.), у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – у 1,6 раза (2017 р. – 643 од.). За показниками за видами економічної діяльності слід зазначити, що найбільше в переробній промисловості було впроваджено у 2017 р. нових технологічних процесів у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, – 389 од; виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, – 353 од. та виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 275 од. Дещо іншим є показник впровадження нових технологічних процесів за видами економічної

діяльності на промислових підприємствах переробної сфери за кількістю маловідходних, ресурсозберігаючих у: металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, – 122 од., виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 96 од., виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 93 од., а також виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань – 81 од. (Додаток 3).

Зазначимо, що серед вітчизняних промислових підприємств, які реалізували інноваційну продукцію, майже кожне четверте підприємство реалізовувало нову для ринку продукцію, обсяг якої становив 44,8 млн грн (2014 р. – 70,6 млн грн). У переробній промисловості цей показник у 2017 р. становив 44,5 млн грн (2014 р. – 70,4 млн грн), зокрема за видами економічної діяльності найбільшим – 11,8 млн грн – був у виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (2014 р. – 8,9 млн грн, Додаток 3).

З метою здійснення інновацій 170 вітчизняних промислових підприємств придбали 832 нових технології в Україні, у той час як за її межами 80 підприємств придбали 129 нових технологій. У переробній промисловості у 2017 р. показник відповідно становив 689 нових технологій в Україні та 123 нових технології за межами України.

Отже, завдяки проведеному моніторингу розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств переробної промисловості України існуючі проблеми можна розподілити на групи:

- проблеми фінансового забезпечення розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств галузей переробної сфери. Важливою умовою стабільної діяльності та ефективного розвитку промислового підприємства на інноваційних засадах є раціональне відтворення основних засобів виробництва та впровадження інновацій, що потребує залучення значного обсягу фінансових ресурсів. Через це кожне промислове підприємство

переробної сфери формує політику фінансування, основними принципами якої є: застосування комплексного підходу при розробленні політики фінансування, забезпечення необхідних обсягів залучених ресурсів інвестиційним потребам підприємства, забезпечення оптимального складу інноваційних проєктів з позицій ефективної діяльності промислового підприємства, мінімізація витрат при формуванні інвестиційних джерел з різних джерел фінансування, мінімізація часового простору між формуванням інвестиційних ресурсів (фінансуванням) та їх інвестуванням тощо.

Успішність інноваційної діяльності промислових підприємств України визначається формами її організації та джерелами фінансової підтримки. Серед останніх найбільш поширеним є власні кошти підприємств, основну частку серед яких займають амортизаційні відрахування і частина прибутку, спрямовані у фонд накопичення. Питома вага власних джерел фінансування інвестицій для підприємств у країнах з ринковою економікою становить близько 60,0%, а в Україні – понад 90,0%. Наразі підприємства України отримали право застосовувати так звану прискорену амортизацію за основними засобами четвертої групи (2017 р.), розділеної на дві підгрупи: з мінімальним строком корисного використання у два роки (електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, комп'ютерні програми (зокрема, виняток становлять програми, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програми, що визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення і засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (у тому числі стільникові), мікрофони та рації), а також з мінімальним терміном корисного використання у п'ять років (інші машини й устаткування). Оскільки термін корисного використання при прискореній амортизації становить два роки, вона актуальна тільки для другої підгрупи об'єктів – для інших машин і

устаткування¹³⁷. Це допомагає пришвидшити зростання власних засобів підприємства, спрямовувати їх на переоснащення та реконструкцію виробництва. Така амортизаційна політика держави створила умови для простого відтворення основних фондів на стабільно працюючих підприємствах. Однак умови для розширення та модернізації виробництва, запровадження інновацій створено не було.

Ще однією проблемою фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств є труднощі, пов'язані з інвестуванням інноваційних проєктів. Банки здійснюють фінансування під заставу майна, а оформлення застави займає час, зіставний із часом використання кредиту та виникненням труднощів з боку органів державної реєстрації.

Необхідно також виділити питання, яке виникає із залученням венчурного фінансування. Венчурні інститути готові здійснювати фінансування розробок, які перебувають у стадії, наближеній до реалізації готового продукту, і яким також притаманний високий коефіцієнт прибутку за умови їх швидкої окупності чи незначного фінансування. Фінансування за участі іноземних венчурних інвестицій відбувається переважно за умови повного відчуження одержаного продукту від його розробника. Великі промислові підприємства, що виявляють зацікавленість до одержаного інноваційним підприємством продукту, готові його купувати, але не фінансувати його створення, оскільки обмежені в обігових коштах.

Як уже зазначалося вище, розвиток промислових підприємств переробної промисловості в Україні потребує вирішення існуючих проблем у сфері фінансування інноваційної діяльності. З метою поліпшення інноваційної діяльності промислових підприємств переробної сфери необхідно стимулювати фінансову активність, зокрема шляхом:

¹³⁷ Податковий кодекс України. Пп. 138.3.3 п.138.3 ст.138. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

- прямого організаційного стимулювання великих державних промислових підприємств шляхом запровадження програм інноваційного розвитку;
- надання малим, середнім та великим підприємствам грантів за пріоритетними напрямками їхньої інноваційної діяльності на конкурсній основі;
- підтримки розвитку галузевої науки, в тому числі забезпечення доступу промислових підприємств до послуг із випробування та сертифікації принципово нової продукції та до винахідницького обладнання;
- поліпшення податкового стимулювання діяльності промислових підприємств на інноваційних засадах;
- зміцнення інноваційної спрямованості діяльності фінансових інститутів та спеціалізованих банків;
- удосконалення системи підтримки експорту високотехнологічної нової продукції;
- визначення механізмів підтримки імпорту окремих передових зарубіжних технологій, які вирізняються високим рівнем потенціалу для поширення в економіці та сприяють переходу до нових технологічних укладів;
- запровадження системи державного інвестування у великі інфраструктурні проекти;
- ініціювання державою вкладень в інноваційні напрями розвитку промислового сектора економіки, таким чином подаючи приватному капіталу сигнал щодо надійності та залучаючи кошти у створення нових видів продуктів;
- розроблення на державному й регіональному рівнях переліку найбільш пріоритетних напрямів та об'єктів інноваційної діяльності з метою орієнтації бізнес-структур на ті чи інші напрями інвестування;
- розроблення механізму контрактної системи щодо підтримки вітчизняного виробника, що допомагає відхилити заявку іноземних

виробників на участь в аукціоні або конкурсі на закупівлю товарів для державних або муніципальних потреб, за умови, якщо в них бере участь не менше двох вітчизняних постачальників (така практика широко застосовується у зарубіжних країнах). Це дає вітчизняним товаровиробникам пріоритетне право насичувати внутрішній ринок товарами, що виробляються в країні.

– розроблення механізму надання промисловим підприємствам, які реалізують проекти імпортозаміщення, субсидій з місцевого бюджету на компенсацію частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за кредитом, що залучається у вітчизняних кредитних установах на поповнення оборотних коштів чи фінансування поточної виробничої діяльності.

Виділимо деякі специфічні проблеми, що характеризують інноваційну діяльність у промисловій сфері України.

Недосконалість податкового законодавства у сфері діяльності спеціалізованих організаційних форм, у яких діють промислові підприємства. У цьому контексті особливого значення набуває питання дослідження китайського досвіду застосування податкових стимулів щодо створення та розвитку індустріальних парків, серед яких необхідно виділити: податкові канікули зі сплати податку на прибуток, землю та нерухоме майно; знижені (пільгові) податкові ставки податку на прибуток, землю та нерухоме майно; інвестиційний податковий кредит (відстрочення сплати нарахованого податку; спрямування нарахованого податку на інвестиційні цілі); податкова знижка (зменшення бази оподаткування шляхом внесення витрат на інвестиційні цілі до складу валових витрат); прискорений метод податкової амортизації; амортизаційна премія, що передбачає можливість віднесення на валові витрати додаткового відсотка вартості основних засобів; звільнення обладнання (яке не виробляється у країні) від сплати ПДВ та мита; знижена ставка відрахувань до соціальних фондів із фонду оплати праці працівників, які зайняті науково-дослідними розробками; можливість виписувати податкові векселі при імпорті продукції; звільнення (пом'якшення) вимог

щодо обов'язкового продажу валютної виручки. Отже, заходи державної підтримки розвитку промислових підприємств спрямовані на зменшення витрат інвесторів. Задля залучення інвестицій держава повинна не створювати видимість формування сприятливого економічного середовища, а перебирати на себе частину реальних витрат.

Кадрове забезпечення промислових підприємств галузей переробної сфери, що займаються інноваційною діяльністю. Важливим чинником інноваційного забезпечення промисловості є кадровий потенціал, зокрема його інтелектуальна складова. Адже інноваційний успіх майже завжди починається саме з виникнення ідеї. Як свідчать статистичні дані, чисельність науковців у промисловості має регресивний характер.

Проблеми одержання офісно-виробничих площ, необхідних для функціонування нових форм організації інноваційної діяльності.

Обмеженість внутрішнього попиту та проблеми збуту продукції на внутрішньому ринку. Вітчизняні виробники можуть втрачати потенційних споживачів своєї продукції внаслідок зниження рівня життя населення, зменшення доходів громадян, а також купівельної спроможності.

Неефективність системи кредитування промислових підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. На шляху активного задіяння механізму кредитування промислових підприємств переробної сфери України стоїть низка перешкод, головною з яких є висока відсоткова ставка. Враховуючи всі приховані комісії, висока вартість кредитування перетворює банківські ресурси на невігідні.

Не менш важливим чинником, що перешкоджає активно використовувати кредитні кошти у процесах інноваційно-інвестиційного розвитку, залишається *недосконале нормативно-правове забезпечення*. Зокрема, законодавчий захист прав кредитора відсутній (не створено умови для своєчасного та повного повернення кредиту та відсотків, механізм реалізації господарського права банків при зверненні стягнення на заставлене майно складний тощо).

Згідно із даними Державної статистичної служби, більшість секторів переробної промисловості у 2015–2017 рр. пережили важкий період економічної кризи і ще не досягли передкризового рівня виробництва. Водночас можна констатувати, що деякі сектори демонструють відносно непогані показники відновлення виробництва. Особливого значення набувають такі види економічної діяльності, як виробництво харчової продукції, металургія, легка промисловість і виробництво устаткування. Їх розвиток, у свою чергу, потребує використання інновацій, необхідних для виробництва конкурентоспроможних товарів із високою доданою вартістю. У цій частині роботи ми зосередимо увагу на перших двох із згаданих секторів.

4.1.2. Розвиток виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на інноваційних засадах в Україні та КНР

Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів є найважливішою сферою економіки в Україні. Вона об'єднує 22 спеціалізовані галузі, що становлять понад 40 основних виробництв, на які припадає найбільший об'єм виготовленої продукції та високі показники конкурентоспроможності, – молочна, м'ясна, цукрова, олійножирова, борошномельна, кондитерська, плодоовочеконсервна, спиртова, виноробна галузі тощо (Додаток 3). Для порівняння зазначимо, що харчову промисловість КНР також становлять понад 40 виробництв (понад 65,5 тис. підприємств), серед яких провідна роль належить переробці зернових та олійних культур. Поступово розширюється виробництво м'ясопродуктів, цукрової, консервної галузей. Помітне місце займає тютюнова промисловість. Найбільше розвинена ця галузь на південному заході КНР, а підприємства цукрової та масломолочної промисловості – на північному сході.

У в Україні цей вид економічної діяльності становив 20,9% від загального обсягу реалізованої промислової продукції (2017 р.). Однак упродовж декількох наступних років сформувалась ситуація зниження показників інноваційної діяльності у цій галузі. Зокрема, у 2017 р.

інноваційною діяльністю в Україні займалося 18,9% від загальної кількості промислових підприємств у сфері виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (Додаток 3). Це свідчить про те, що порівняно з країнами Європейського Союзу, де середній показник становить 53,0%, підприємства харчової промисловості України мають відносно низький рівень інноваційної активності.

За 2014–2017 рр. загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (37 інноваційно активних підприємств зі статистичної вибірки) збільшився у 0,6 раза, досягнувши у 2017 р. показника в 1,4 млн грн. Основним джерелом фінансування інноваційних витрат у 2017 р. залишаються власні кошти підприємств харчової промисловості – 1,2 млн грн (90,9% загального обсягу фінансування інновації у харчовій промисловості). Кошти державного бюджету і кошти місцевих бюджетів на фінансування відповідних статей не виділялися. Кредитні кошти підприємств становили 0,1 млн грн (8,1% загального обсягу інновацій у харчовій промисловості).

У 2017 р. 158 од. (16,8% обстежених промислових підприємств) інноваційно активних промислових підприємств харчової галузі України (у 2014 р. – 265 од.) впроваджували 275 технологічні процеси (у 2014 р. – 231 од.), у тому числі 96 маловідходних, ресурсозберігаючих процесів (у 2014 р. – 44). Негативною тенденцією є те, що кількість харчових підприємств, які впроваджують технологічні процеси, варіюється і стійкої тенденції тут не простежується. Це є наслідком тісного взаємозв'язку інноваційної активності підприємств та економічної кон'юнктури. Для порівняння, перший показник щодо частки інноваційно активних підприємств виробництва харчової продукції в Україні значно нижчий за аналогічний показник у країнах – лідерах із впровадження технологічних процесів, зокрема у Німеччині (69,7%), Австрії (53,0%), Туреччині (35,3%), Литві (26,8%) та Болгарії (23,8%)¹³⁸.

¹³⁸ Мініна О.В., Шадура-Никипорець Н.Т. Інноваційний аспект діяльності підприємств харчової промисловості України: аналітична оцінка. *Економіка і суспільство*. 2017. № 7. С. 101–106.

До технологічних інновацій, які сприяють розвитку підприємств харчової промисловості, необхідно віднести: розробку та впровадження технологій зберігання сировини, що є основою для виробництва харчових продуктів; впровадження ресурсозберігаючих технологій, яким притаманний вихід готової продукції, мінімізація відходів унаслідок застосування сучасних методів обробки; удосконалення технологічних процесів, які сприятимуть скороченню часу виробничого циклу без втрати якості готової продукції; розробку та впровадження власних пакувальних ліній; удосконалення тари, упакування та способів перевезення.

Так, наприклад українські виробники експортують до КНР продукцію харчової промисловості, виготовлену на 27 підприємствах молочної промисловості, зокрема таких, як ПП «Прометей», філія «Менський сир», а також філія «Славутський маслоробний комбінат», ПП «Рось», філія «Охтирський сиркомбінат», ТОВ «Миргородський сироробний комбінат» (твердий сир, демінералізований порошок сироватки); Роменський молочний комбінат, філія ПП «Рось» (масло, сухе молоко, сир), Дочірнє підприємство «Старокостянтинівський молочний завод» (сухе молоко, масло, сир), ВАТ «ЗИМС» (сухе молоко і молочні суміші, казеїн, казеїнати, концентрат сироватковий білковий), ТОВ «Техмолпром» (молочний порошок, сухе та згущене молоко, сир), «Золотоніський маслоробний комбінат» (молочний порошок, сухе молоко, демінералізований порошок сироватки, частково знежирене сухе молоко), «Баштанський сирзавод» (сир, твердий сир), ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» (масло, сухе молоко), ТОВ «Елітмол Київ» (сухе молоко та виробництво сиру) тощо¹³⁹. Ці підприємства мають дозвільні документи щодо експорту своєї продукції до КНР. Необхідно, на нашу думку, зазначити, що основною вимогою майже до всіх технологічних інновацій на підприємствах є вимога удосконалення ресурсозбереження, а також екологічність процесів, які впроваджуються.

¹³⁹ Registered list of imported dairy products outside the country (except infant formula), Ukraine / CNCA. URL: <http://www.cnca.gov.cn/ywzl/gjgnhz/jkzl/imports-list/dairy/Ukraine20180723.pdf>

Основні напрями технологічних інновацій у харчовій галузі, які можна розвивати у напрямі покращення українсько-китайського співробітництва, визначено у табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Основні напрями технологічних інновацій за галузями харчової промисловості України

Кондитерська галузь	Розробка ресурсозберігаючих біотехнологічних методів підвищення ефективності процесів промислової переробки сільськогосподарської сировини.
Масло- та сироробство	Підвищення терміну збереження якості молока за рахунок використання сучасних таропакувальних матеріалів; застосування диференціювання температурного фактора антиокислювачів та консервантів.
Молочна галузь	Удосконалення процесу переробки та сушки молочної сировини з метою економії енергоресурсів та зниження металомісткості конструкцій; розробка технологічного режиму отримання нових видів молочних продуктів з підвищеною цінністю та стійких у зберіганні; освоєння нових видів вітчизняних таропакувальних матеріалів; удосконалення процесу стерилізації молочного продукту в потоці з асептичним розливом із збільшеним терміном зберігання.
М'ясна галузь	Удосконалення технологічного ланцюга розділки та посолу сировини; удосконалення переробки та отримання готової продукції.
Переробка жирів	Біотехнологічний засіб модифікації білків для створення дієтичних легкозасвоюваних продуктів на основі круп'яної сировини; розробка процесу екстрагування природних антиоксидантів із сої та можливості їх використання для отримання функціональних продуктів; сумісна технологічна схема процесу періодичного та безперервного гідролізу в реакторах різного типу для отримання високоякісного гліцерину та жирних кислот, технологія очищення саломасної гліцеринової води; технологія отримання жирів для кондитерської промисловості (замінників какао-масла).
Хлібопекарна галузь	Розробка технології виробництва хлібобулочних виробів тривалого зберігання
Харчові біотехнології	Розробка технологій утилізації відходів спиртового виробництва з використання кислоутворюючих бактерій; комплексна безвідходна переробка зерна на крохмаль, етиловий спирт та кормопродукти; розробка апаратурно-технологічної схеми виготовлення горілок, бальзамів, лікєро-горілочаних виробів, у тому числі лікувально-профілактичного призначення; нова технологія отримання високоякісних спиртів класу «Люкс» та «Альфа» за рахунок удосконалення процесів брагореактивації з використанням гідроселекції та уведення додаткової дементанольної колонії.

Джерело: складено автором за даними: Санду І.С., Тарасова Л.П. Развитие инновационной деятельности в отраслях пищевой промышленности. URL: <http://www.vivanauka.ru/itogi6.htm>.; Радкевич Л.А. Технологічні інновації в харчовій промисловості та проблеми їх впровадження. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

Відповідно до визначених напрямів технологічні інновації у харчовій промисловості відрізняються за вартістю та швидкістю впровадження. Про це свідчить показник терміновості впровадження технологічних інновацій, який, відповідно, може бути короткотерміновим, середньотерміновим та довготерміновим. Для харчової промисловості актуальними є коротко- та середньотермінові інновації. Наприклад, до короткотермінових технологічних інновацій можна віднести впровадження нових таропакувальних ліній або технологій з утилізації відходів виробництва. Період упровадження таких інновацій обумовлений монтажем та налагодженням обладнання з його подальшим запуском. Оскільки упаковка відіграє важливу роль у репрезентації товару споживачу, слугує «обличчям» компанії та акцентує на якості продукції, впровадження такої інновації стає досить привабливим. Посідаючи вагоме значення не тільки у процесі виробництва, а й на етапі реалізації. Впливає на роботу більшості галузей переробної промисловості, насамперед харчової, на стан споживчого ринку та якість життя населення.

До середньотермінових технологічних інновацій доцільно віднести ті, що пов'язані з новими технологіями переробки сировини, оскільки потребують не лише монтажу та налагодження, а й освоєння безпосередньо технологічного процесу.

Відповідно до терміну впровадження змінюється і вартість технологічних інновацій: чим довший термін впровадження, тим більша вартість інновації та процесу її впровадження. Це призводить до труднощів із фінансування системного впровадження технологічних інновацій. Враховуючи особливості деяких харчових виробництв, доцільно запровадити поетапне впровадження, що може бути варіативним. Етапність впровадження системних технологічних інновацій залежить від наявності фінансових коштів у підприємства або можливості кредитування.

Збереження стабільного позитивного приросту в харчовій промисловості потребує систематичного техніко-технологічного оновлення

промислової бази підприємств, оскільки недостатній рівень розвитку технологічної бази, притаманний багатьом структурним підрозділам цього виду діяльності, становить проблему, що вимагає активізації інноваційного розвитку, задіяння важелів, які сприяють підвищенню ефективності виробництва. Найважливішим у цій проблемі є фінансування інноваційної діяльності наукових установ і підприємств для реалізації проєктів, спрямованих на модернізацію основних засобів виробництва та продукції, розширення асортименту продуктів харчування та поліпшення їх якості. Так, наприклад, найбільша у світі компанія з виробництва продуктів харчування «Unilever» (близько 400 торговельних марок, серед яких «Calve», «Lipton», «Hellmann's») з обігом 48 млрд дол. США, витрачає на наукові дослідження до 2,5% від власного обсягу продаж.

Аналізуючи дані Держстату України, необхідно зазначити, що спостерігається тенденція зростання показника кількості найменувань упроваджених інноваційних видів продукції на промислових підприємствах харчової промисловості починаючи з 2012–2016 рр. Так, у 2016 р. показник становив 885 од. (у 2012 р. – 667 од.). Спостерігається зростання показників в за категоріями: нові для ринку – 191 од. (у 2012 р. – 71 од.), у тому числі машини, устаткування, апарати, прилади – 37 (у 2012 р. – 5), з них нові для ринку – 17 од. Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції 33,9% – продукція, що була для ринку новою, та 66,1% – продукція, що була новою тільки для підприємства. Тенденція до зниження пов'язана зі зниженням споживчого попиту населення і попиту на продукцію промислового призначення, що обумовлено фінансово-економічною кризою. Основна частина інноваційної продукції реалізовувалася на території України, і лише 15,0% інноваційної продукції харчової промисловості у 2015 р. експортовано. Отже, аналіз статистичних даних щодо розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств харчової галузі засвідчують, що, попри позитивну динаміку, Україна суттєво відстає від показників розвинених країн світу. Протягом тривалого часу розвиток харчової промисловості гальмує і низький

рівень матеріально-технічної бази підприємств. Ступінь зношування основних засобів на вітчизняних підприємствах, де виробляються харчові продукти, напої та тютюнові вироби, у 2016 р. становив 51,1% (у 2014 р. – 47,2%)¹⁴⁰. У структурі виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, згідно з даними Держстату України, у 2016 р. найбільший ступінь зношування основних засобів мали підприємства з виробництва напоїв – 61,1% (у 2014 р. – 62,5%) та з виробництва харчових продуктів – 48,9% (у 2014 р. – 42,1%), а найменший ступінь зношування – підприємства з виробництва тютюнових виробів – 38,7% (у 2014 р. – 39,3%, Додаток 3). Крім окреслених, до проблем необхідно також віднести: зростання цін на продукти харчування першої необхідності; зменшення показника купівельної спроможності населення; імпортозалежність сировини, зокрема за такими товарними групами, як молоко, риба, крупи; зростання цін і тарифів на основні складові собівартості продукції харчової промисловості (газ, енергоносії); відсутність державних програм сприяння розвитку підприємств харчової промисловості та державної фінансової підтримки тощо.

Одним із головних напрямів виходу галузей харчової промисловості з кризового стану, стабілізації та прискорення розвитку є залучення прямих інвестицій. За останні роки їх обсяг незначно зріс, досягнувши у 2016 р. 2419,0 млн дол. США (у 2012 р. – 2194,20 млн дол. США)¹⁴¹.

У структурі наявних в Україні прямих іноземних інвестицій переважають інвестиції компаній, зареєстровані в Нідерландах. На початок 2016 р. їх частка, за даними Держстату України, становила 25,6% від загальної суми прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість. Крім того, значними є обсяги інвестицій в Україну від компаній, зареєстрованих на Кіпрі – 23,8%.

Необхідно зазначити, що в 2015 р. Україна експортувала харчових продуктів на 12,7% менше, ніж у 2014 р., що безпосередньо пов'язано з

¹⁴⁰ Основні засоби України за 2012 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Основні засоби України за 2013 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Основні засоби України за 2014 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Основні засоби України за 2016 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁴¹ Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2010–2016 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

воєнно-політичною та економічною кризою в країні. У 2016 р. ситуація дещо покращилася, вартісні обсяги експорту збільшилися на 4,9% проти попереднього року, досягнувши рівня у 15284,3 млн дол. США. Поставки до країн ЄС скоротилися на 30,0%. Це пов'язано з тим, що переважна частина вітчизняних виробництв не відповідає вимогам, які висуває європейська спільнота до технологій виробництва та якості продукції. Разом із тим відкриваються перспективи нарощування експорту до КНР, Єгипту та інших країн Азії, Африки. Деякі вітчизняні компанії мають такий позитивний досвід, зокрема підприємства тютюнової, пивоварної, олійножирової, кондитерської галузей та виробництва безалкогольних напоїв. Їх високі конкурентні позиції забезпечуються використанням сучасних видів обладнання, освоєнням інноваційних технологій, впровадженням сучасних методів організації, управління виробництвом, а також вирізняються наявністю ефективних стратегій розвитку на основі формування інтегрованих структур.

На основі проведеного аналізу інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості зазначимо, що основними проблемами, характерними для всіх галузей харчової та переробної промисловості, є: брак сільськогосподарської сировини з певними якісними характеристиками для промислової переробки; моральне і фізичне зношування технологічного обладнання, нестача виробничих потужностей; низький рівень конкурентоспроможності виробників харчової продукції на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках; нерозвинена інфраструктура зберігання, транспортування та логістики руху товару харчової продукції; проблеми при експорті.

До основних заходів стимулювання подальшого розвитку галузі в Україні є: розширення конкурентних швидкоокупних галузей харчової промисловості, що випускають готову продукцію; створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення китайських та вітчизняних інвестицій; формування спільних українсько-китайських економічних інститутів, що

стимулюють підприємницьку та інвестиційну активність; створення ефективної системи утилізації відходів виробництва; забезпечення українсько-китайської системи підготовки кадрів середньої та нижчої ланки, здатних управляти сучасними технологічними процесами; впровадження інноваційних технологій у переробній промисловості, вирішення проблеми їх кадрового забезпечення; розширення експорту на китайський продовольчий ринок, створення тим самим необхідних умов для вітчизняного економічного зростання; забезпечення інтенсивної технічної модернізації виробництв на базі ресурсозберігаючих екологічно безпечних технологій. Такий накопичений потенціал технологій та інвестицій визначить збереження тенденцій сталого розвитку харчової промисловості з опорою на інноваційний вектор розвитку як основної рушійної сили економічного зростання.

4.1.3. Інноваційний розвиток металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування

Другим за значущістю видом економічної діяльності переробної промисловості України є *металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування*. Це одна з провідних бюджетоутворюючих галузей вітчизняної економіки, що, завдяки розвиненому експортному потенціалу, забезпечує значну частину валютних надходжень.

За даними Держстату України, у 2017 р. частка металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування в обсязі реалізованої промислової продукції становила 18,2%, а в експорті товарів – 23,0% (позиції в МСТК 67-69).

Чисельність промислових підприємств у 2017 р. порівняно з 2014 р. значно скоротилася – майже у 2,2 раза, досягнувши показника в 366 од. Так само – удвічі – зменшилась і чисельність підприємств, які займалися інноваційною діяльністю. Таким чином, у 2017 р. чисельність промислових

підприємств у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, досягла рівня 69 од. З них на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення найбільше коштів витрачали 48 підприємств (0,8 млн грн, Додаток 3). Незначна кількість підприємств – 10 – мали витрати за статтею «інше» (0,9 млн грн), дев'ять – витрати на внутрішні НДР (0,6 млрд грн), а також дев'ять – витрати на зовнішні НДР (0,8 млн грн).

Обсяги фінансування інноваційної діяльності металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, зросли незначно – у 2,0 рази (у 2017 р. – 1,0 млн грн), тоді як індекс інфляції становив 113,7% за рік¹⁴².

Кількість підприємств, які у 2017 р. впроваджували інновації, скоротилася на 50 од. (у 2017 р. – 60 од.), у тому числі впровадженням інноваційних процесів займалося 44 підприємства (у 2014 р. – 56), з них 27 (у 2014 р. – 41) впроваджували інновації маловідходні, ресурсозберігаючі, (Додаток 3).

Інноваційні види продукції на підприємствах з металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, впроваджували 32 підприємства, а у 2014 р. таких нараховувалося 37. З них інновації, нові для ринку, в 2017 р. впроваджували сім підприємств, а у 2014 р. – 13.

На підприємствах України у сфері металургійного виробництва у 2017 р. порівняно з 2014 р. зріс показник кількості впроваджених нових технологічних процесів – з 320 до 389, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – з 87 до 122.

У 2017 р. промисловими підприємствами металургійної галузі було впроваджено 129 інноваційних видів продукції, що на 225 менше, ніж у 2014 р. З них машини, устаткування, апарати і прилади у 2017 р. становили 58 од. (у 2014 р. – 140 од.), з яких новими для ринку були 27 од. (у 2014 р. –

¹⁴² Індекс інфляції. URL: <http://www.index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2018>

17 од.). Як бачимо, останній показник – навпаки – зріс так само, як і впроваджені інноваційні види продукції на промислових підприємствах, які були новими для ринку, – з 33 у 2014 р. до 37 у 2017 р. (Додаток 3).

Незважаючи на окремі позитивні зрушення щодо інноваційного розвитку металургійної промисловості, технологічна структура галузі залишається застарілою. Зокрема це стосується технології виплавки сталі, оскільки вітчизняні промислові підприємства і досі практично не застосовують прогресивне електронно-променеве плавлення сталі, методи прямого відновлення залізних руд, які відносяться до п'ятого технологічного укладу. В Україні 25,0% сталі все ще виплавляють у мартенах, на машинах безперервного литва заготовок розливається 53,0% сталі за середніх показників у світі 1,1 та 93,0% відповідно¹⁴³. Передовим у цьому напрямі є ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», що займає лідируючі позиції серед найбільших підприємств України і, є частиною міжнародної корпорації «АрселорМіттал» – найбільшого виробника сталі у світі.

Довідково: Як свідчить міжнародний досвід, в основу побудови світової металургійної галузі покладено скорочення застарілих виробничих потужностей з випуску сталі, будівництво нових, більш компактних виробництв для випуску кінцевої продукції з високою доданою вартістю. Так, протягом 10–15 років у чорній металургії США було ліквідовано близько 30,0% потужностей з виробництва сталі, Японії – 20,0%, Німеччини – близько третини¹⁴⁴.

Підприємствами металургійної промисловості України було реалізовано інноваційної продукції на суму 36,5 млн грн, тоді як у 2014 р. – 27,2 млн грн. За межі України у 2017 р. 16 металургійних підприємств реалізували інноваційної продукції на суму 25,7 млн грн (у 2014 р. – 30 од. і 15,0 млн грн відповідно).

¹⁴³ Кислова Л.А. Аналіз впливу тенденцій розвитку світового ринку чорних металів на економіку України. *Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право*. 2007. Вип. 2. С.144–149.; Скварко Ю.В. Сучасний стан та перспективи металургійної галузі України: фінансові показники експортно-імпорتنної продукції. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 3 (119). С.102–106.

¹⁴⁴ Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / за ред. д-ра екон. наук, проф. В.О. Точиліна; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. Київ, 2012. С. 486–492; Собкевич О.В., Воробйов С.Л. Щодо підвищення інноваційного потенціалу металургійної промисловості України. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1183/>

Показник кількості підприємствами металургійної промисловості технологій в Україні зріс з 22 од. (2014 р.) до 120 од. (2017 р.), так само, а придбаних за межами України – з 8 од. (2014 р.) до 41 од. (2017 р.).

До основних проблем розвитку металургійної промисловості на інноваційних засадах необхідно віднести такі, як: технічна та технологічна відсталість, висока енерго- та ресурсоемність виробництва металопродукції (лише третина технологічних схем металургійних процесів відповідає світовим показникам); високий ступінь зношування основних фондів (до 60,0%); незабезпеченість металургійних підприємств сировиною (значний негативний вплив на роботу підприємств металургійної галузі спричинило виникнення дефіциту сировини внаслідок порушення виробничих зв'язків із підприємствами, розташованими на окупованих територіях Сходу України, а також значне збільшення експорту з України металобрухту); недосконалість внутрішньогалузевої та міжгалузевої кооперації, що призводить до незбалансованості виробництва, зростання вартості та зниження якості сировинних ресурсів (залізорудної сировини, коксу) через домінування на сировинних ринках декількох компаній, а також до недостатнього використання потенціалу внутрішнього ринку споживання металургійної продукції, суттєво уповільнюючи та знижуючи ефективність інвестиційних процесів у галузі (домінують великі холдинги, що входять до складу вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ) – «СКМ», «Приват», «EastOne», «Індустріальний Союз Донбасу»; відсутність системної державної підтримки галузі та недостатність механізмів захисту вітчизняних виробників (заходи з підтримки китайського металургійного виробництва як стратегічної галузі економіки: відтермінування екологічних платежів, зниження рентної плати за видобуток корисних копалин, запровадження спеціальних режимів оподаткування, активне використання механізмів антидемпінгових розслідувань тощо); руйнування виробничих потужностей унаслідок бойових дій на Донбасі, відновлення яких вимагатиме значного часу та значних обсягів інвестицій. На Донбасі зосереджено значні потужності металургійної

промисловості України: навіть без урахування частини району проведення АТО частка Донецької області в обсязі реалізації металургійної продукції у 2014 р. становила 34,6% (у загальному обсязі реалізованої промислової продукції регіону – 42,4%), Луганської області – 5,7% (36,2%). Воєнні дії призвели до значного погіршення основних фінансово-економічних показників діяльності галузі¹⁴⁵. Також необхідно зазначити, що на світовому ринку металургійної продукції спостерігається подальше погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, спричинене загостренням конкуренції на ринках Європи та Азії (надлишок виробничих потужностей та домінування на ринку дешевого китайського прокату). На сьогодні китайські виробники забезпечують близько 50,0% світового виробництва сталі, а її експорт з КНР збільшився на 20,0%¹⁴⁶. Основні обмеження для української продукції на металургійних ринках розвинених країн полягають у відсутності попиту на українську готову металургійну продукцію. Розвинені країни надають перевагу закупівлі напівфабрикатів для їх подальшого перероблення у високоякісні готові вироби, а КНР зацікавлена у продажах товару власного виробництва. Уряди декількох іноземних країн анонсували плани суттєвого нарощування виробництва сталі протягом наступних років. Так, Іран до 2025 р. планує збільшити виробництво сталі вчетверо – до 5 5 млн т, з яких 10 млн т експортуватимуться. Уряд Індії оголосив про наміри щодо збільшення державної підтримки сталеливарного виробництва, завдяки чому планується до 2025 р. наростити виробничі потужності із нинішніх 81,2 млн т до 300 млн т. Але, незважаючи на це, основними конкурентами українських металургійних компаній на світовому ринку залишаються китайські виробники, що протягом останніх років посилювали експансію на традиційних для українських металургів ринках збуту – в Європі, Північній Африці та на Близькому Сході. Така агресивна зовнішньоторговельна політика КНР призвела до хвилі антидемпінгових розслідувань проти

¹⁴⁵ Донбас і Крим: ціна повернення: моногр. / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. С. 135.

¹⁴⁶ Экспертный совет: Смогут ли металлурги нарастить выплавку в 2016 году? URL: <http://www.miiiprom.com.ua/articles/201745.html>

китайської металургійної продукції (США практично закрили внутрішній ринок для більшості видів китайського прокату). Наслідком таких дій стала поступова переорієнтація китайських виробників на внутрішній ринок. Так, у КНР налічується понад 1000 металургійних підприємств, однак лише 14 підприємств потужністю понад 1 млн т. Це великі підприємства (за винятком Баошаньського), що розташовані в районах видобутку руди і кам'яного вугілля.

Незважаючи на існуючі проблеми, що перешкоджають розвитку металургійної промисловості України, протягом незначного періоду часу були реалізовані такі інноваційно-інвестиційні проєкти:

- групи «Метінвест» (модернізація доменного цеху, сталеплавильного та проєктного виробництва, будівництво повітрянороздільної установки нового покоління на ПАТ «Єнакієвський металургійний завод»; будівництво установки прискореного охолодження товстолистового стану на ПАТ «Азовсталь»; уведено в дію комплекс нового обладнання на МК «Запоріжсталь», зокрема агломераційної машини № 1, високотехнологічної газоочистки з двома потужними електрофільтрами, ексгаустерного відділення і компресорної станції; будівництво установки вдування пиловугільного поливу, модернізація листопрокатного стану-1700 і слябінгу-1150 на ПАТ «ММК ім. Ілліча»);

- корпорації «Індустріальний Союз Донбасу» (будівництво установки з вдування пиловугільного палива на ПАТ «Алчевський металургійний комбінат»; введення в експлуатацію нової машини безперервного литва заготовок № 3, потужністю 1,4 млн т на рік);

- введення в експлуатацію електросталеплавильного комплексу ТОВ «МЗ Дніпросталь компанії «Інтерпайп»;

- завершення будівництва машини безперервного литва заготовок, потужністю 1,2 млн т на рік на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» тощо.

Крім реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів, які сприяють розвитку металургійної галузі та посиленню її експортного потенціалу мають бути вирішені такі питання, як: стабілізація та поступове розширення ніш на світових ринках традиційної (напівфабрикати) й високотехнологічної номенклатури продукції; посилення ролі держави як системного координатора імпортозаміщення шляхом узгодження програм розвитку галузей (споживачів металопродукції з можливостями металургії для збалансування структури внутрішнього попиту і виробництва металопродукції); розроблення Програми модернізації інфраструктури реального сектора економіки України; розроблення та затвердження «Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2025 р.» (механізми створення імпортозамінних виробництв шляхом розвитку інноваційної інфраструктури та науково-технічного забезпечення галузі, комерціалізації наукових розробок, налагодження ефективної співпраці між державою, бізнесом та наукою у створенні повних технологічних циклів виробництва та залученні приватних інвестицій; організація системної співпраці з міжнародними інституціями, у тому числі китайськими (впровадження у промисловому комплексі України стандартів та систем контролю, систем безпеки продукції REACH, нових технологічних регламентів, критеріїв оцінювання енергоефективності та енергозбереження); ухвалення пакета законів щодо стимулювання розвитку металургійної галузі (обмеження обсягів експорту металобрухту, скасування мита на його імпорт, запровадження механізму аукціонного продажу металобрухту); удосконалення процесу реалізації української металопродукції на внутрішньому ринку шляхом створення віртуальних торговельних майданчиків для промислових підприємств, запровадження системи моніторингу та прогнозування кон'юнктури внутрішнього ринку; ініціювання інвестиційних проєктів з будівництва компактних виробництв (міні-металургійних заводів), які використовують брухт або працюють за технологією прямого відновлення заліза з

металізованих окатишів, головною перевагою яких є гнучкість та виробництво продукції з високою доданою вартістю невеликими партіями, тощо.

4.1.4. Особливості інноваційного розвитку легкої промисловості

Легка промисловість України на сьогодні залишається багатогалузевим комплексом, який продукує товари народного споживання. Протягом останніх років спостерігається зниження попиту на вітчизняну продукцію легкої промисловості серед товарів широкого вжитку. Перш за все це зумовлено високою собівартістю вітчизняних товарів легкої промисловості (внаслідок зростання цін на сировину та енергоносії, високих ставок банківських кредитів), що створило велику різницю між цінами на товари та купівельною спроможністю населення, а також присутністю китайських товарів, які увозяться як контрабанда. Необхідно зазначити, що обсяг легального імпорту товарів легкої промисловості щорічно перевищує обсяг вітчизняного виробництва. Пояснити існуючу ситуацію в легкій промисловості можна відсутністю нормативно-правового забезпечення щодо стимулювання розвитку вітчизняного виробництва на інноваційних засадах.

У 2017 р. промисловими підприємствами галузі легкої промисловості було реалізовано товарів на суму понад 23 млрд грн, що вдвічі більше порівняно з 2014 р.¹⁴⁷. З них експорт (відбувався до 150 країн світу) розподілявся таким чином: текстиль – 32,0% (1,94 млрд грн), одяг – 47,6% (3,36 млрд грн), взуття – 57,1% (2,26 млрд грн). За останні роки легка промисловість досягла рівня докризового розвитку, відновивши обсяги виробництва на 99,4% від рівня 2013 р. Це товари, які мають високі показники доданої вартості – близько 50,0%.

¹⁴⁷ Українські виробники текстилю, одягу та взуття просять допомоги у держави. URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskie-proizvoditeli-tekstilya-odezhdy-i-obuvi-prosyat-pomoshchi-u-gosudarstva-1192893.html>

Розглядаючи легку промисловість, зосередимо увагу на інноваційній діяльності у сфері текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів.

У 2017 р., за даними Держстату України, кількість промислових підприємств, які займалися текстильним виробництвом, виробництвом одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, становила 323 од. (ТОВ «Текстиль-контакт», ПАТ «Україна», ПАТ «Черкаський шовковий комбінат», ВАТ «Тернопільське об'єднання “Текстерно”», ВАТ «Рівнелъон», ТОВ «Любава-Грація», ПАТ «Трикотажна фірма “Роза”», ПАТ «Софія», ТОВ «Олтекс», ПрАТ «Чинбар» та ін.). Порівняно з 2014 р. кількість підприємств скоротилася вдвічі (2014 р. – 622 од.). Через недостатньо розвинений механізм регулювання інноваційного процесу простежується застій та зниження показника інноваційної активності. Так, інноваційною діяльністю у 2014 р. займалося 28 підприємств, тоді як у 2014 р. – 82 підприємства. З них у 2017 р. найбільше коштів на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення витрачали 21 од., у сфері текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (у 2014 р. – 56 од., загальний обсяг їхніх витрат становив 84555,4 тис. грн), а також на «інше» – 9 од. (у 2014 р. – 5 од.). Необхідно зазначити, що одне підприємство витрачало на інноваційну діяльність у 2014 р. у середньому 33528,1 тис. грн, або 35,4% до загального обсягу витрат інноваційної діяльності у цій сфері. У 2014 р. 12 підприємств галузі текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів витрачали кошти на навчання та підготовку персоналу, і лише три підприємства ринково запроваджували інновації. Перспективними напрямками розвитку інновацій є: технології впровадження Інтернету і автоматизованих систем управління процесами; нанотехнології, біо- та фотоінформатика, технології інформаційної підтримки процесів життєвого циклу товарів.

Дослідження структури фінансування інноваційної діяльності підприємств показало підвищення ролі власних коштів у фінансуванні

інноваційної діяльності. Так, за даними Держстату України обсяги фінансування інноваційної діяльності легкої промисловості у галузі текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів становили у 2017 р. 96825,3 тис. грн (у 2014 р. – 94637,4 тис. грн), що відбулося за умов скорочення обсягу фінансування за рахунок інших джерел, коштів держбюджету. Частка власних коштів у структурі фінансування збільшилася через недоотримання кредитів, що супроводжувалося різким посиленням вимог до позичальників і подорожчанням боргового фінансування. Кошти кредитів досягли рівня 113290,7 тис. грн, у той час як в 2014 р. їх рівень становив 403218,3 тис. грн. Як бачимо, для подальшого розвитку галузі актуальним є питання залучення іноземних та вітчизняних інвестицій. Для цього необхідно підвищити інвестиційну привабливість підприємств та стабілізувати політичну ситуацію в Україні. В нагоді може стати досвід китайської практики фінансового забезпечення інноваційної діяльності неформального ринку венчурного капіталу, де працюють індивідуальні інвестори, які безпосередньо інвестують власні фінансові ресурси в нові малі фірми. Таких індивідуальних інвесторів називають неформальними або бізнес-ангелами (business angels).

Кількість підприємств галузі текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів за період з 2014–2017 рр. скоротилася на 36 од., досягнувши у 2017 р. 24 од. У тому числі найбільше підприємств – 22 – впроваджували інноваційні процеси (у 2014 р. – 42), а процеси маловідходні, ресурсозберігаючі – шість. (у 2014 р. – 34). Як бачимо, відбулося значне скорочення – на 28 од. Упровадженням інноваційних видів продукції у 2017 р. займалося лише шість підприємств, тоді як у 2014 р. на 20 підприємств більше. З них новими для ринку були 1 од. (2014 р. – 3 од.). Також у 2014 р. три підприємства впроваджували організаційні інновації та сім – маркетингові інновації. За період з 2014–2017 рр. кількість упроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах галузі незначно скоротилася, досягнувши у 2017 р. рівня 62 од. (у 2014 р. – 59

од.). У тому числі кількість підприємств щодо провадження маловідходних, ресурсозберігаючих за аналізований період – навпаки – збільшилась на два (у 2017 р. – 21 підприємство).

Якщо проаналізувати показник кількості впроваджених інноваційних видів продукції на підприємствах легкої промисловості у сфері текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, то побачимо різке скорочення – зі 106 од. (2014 р.) до 30 од. (2017 р.), з них нові для ринку були 30 од. (2014 р.); впроваджували нові машини, устаткування, апарати, прилади – 6 од. (2014 р.), з них лише п'ять одиниць були новими для ринку.

За період, що аналізується, значно зменшилася кількість промислових підприємств, які реалізували промислову продукцію, – на 299 од., досягнувши у 2017 р. показника в 323 од., також зменшився показник підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, – з 34 од. (у 2014 р.) до 11 од. (у 2017 р.), у тому числі: продукцію, що була новою для ринку, випускали у 2014 р. чотири підприємства, а у 2017 р. – три, а продукцію, що була новою тільки для підприємства, – 34 підприємства у 2014 р., а у 2017 р. – 10. У 2017 р. обсяг реалізованої інноваційної продукції у сфері текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів досяг рівня 344203,2 тис. грн (у 2014 р. – 283843,2 тис. грн). Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції обсяг продукції, яка виробляється підприємствами цієї сфери, що була для ринку новою, становить 15625,8 тис. грн (у 2014 р. – 29723,0 тис. грн), а продукції, що була новою тільки для підприємства, – 328577,4 тис. грн (2014 р. – 254120,2 тис. грн).

Реалізацію інноваційної продукції за межі України у 2017 р. здійснювали лише чотири підприємства, що працюють у сфері текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (2016 р. – 24 од, 2015 р. – 21 од, 2014 р. – 6 од.). Ними реалізовано інноваційну продукцію, загальною вартістю у 86010,3 тис. грн, тоді як у 2014 р. – у 20423,7 тис. грн.

Підприємства текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у 2017 р. придбали вісім нових технологій в Україні та шість нових технологій за її межами. Перший показник зріс на 7 од. порівняно з 2014 р., а другий – залишився без змін. Лише у 2015 р., за даними Держстату України, було придбано значну кількість нових технологій – 74 од. У цей же період за межами України промисловими підприємствами галузі придбано лише вісім нових технологій.

Негативна тенденція більшості індикаторів оцінки розвитку інноваційних процесів пов'язана з низькою інвестиційною привабливістю вітчизняної текстильної галузі легкої промисловості; недостатнім рівнем її фінансового забезпечення; застарілою технологічною базою виробництва і недостатнім технічним оснащенням з випереджаючими темпами зношування основних засобів темпів порівняно з їх оновленням; низьким рівнем зайнятості та оплати праці; браком кваліфікованої робочої сили; надмірною орієнтацією підприємств на роботу за давальницькими схемами.

Перспективним напрямом розвитку текстильної галузі легкої промисловості нам видається формування транснаціональної або національної кластерної моделі організації виробництва, а саме моделі «потрійної спіралі», що діє в межах трикутника «бізнес – держава – наука». Особливістю цієї моделі є розподіл її основних учасників на п'ять секторів: адміністративний, ресурсозабезпечуючий, обслуговуючий, науково-кадровий і виробничий. Ядром запропонованої моделі формування інноваційного кластера в текстильній галузі легкої промисловості є виробничий сектор, у якому – за умови плідної співпраці всіх інших учасників – створюється інноваційна продукція. Координаційна рада інноваційного кластера є консультативно-дорадчим органом, який має узгоджувати зусилля учасників кластера з метою його розвитку, а також забезпечення взаємодії з агенціями регіонального розвитку, іншими регіональними та державними органами влади.

Запропонована модель створення виробничого кластера у текстильній галузі легкої промисловості дозволяє досягти таких основних результатів, як:

зростання конкурентоспроможності цієї сфери загалом і формування стійких господарських зв'язків між окремими учасниками кластера; налагодження кооперації й активної співпраці між державними, регіональними органами влади, науково-дослідними та освітніми установами та приватним сектором економіки; сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, підвищення їх інноваційної активності; здійснення технічного переоснащення підприємств; підвищення продуктивності праці за рахунок використання спеціалізованих видів сировини, доступу до інформації, обміну досвідом та знаннями, що сприятиме зниженню собівартості кінцевого продукту і зростання рентабельності підприємств текстильної промисловості; подолання проблем сировинного дефіциту; скорочення інноваційного циклу впровадження інноваційної продукції та ін.

4.1.5. Основні засади інноваційного розвитку сфери виробництва машин, устаткування, не віднесених до інших угруповань

Ще однією галуззю, яка є значущою для промислового розвитку України на інноваційних засадах є *виробництво машин, устаткування, не віднесених до інших угруповань*. Цей вид економічної діяльності включає такі групи, як виробництво машин і устаткування загального призначення; виробництво інших машин і устаткування загального призначення; виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства; виробництво металообробних машин і верстатів, а також виробництво інших машин і устаткування спеціального призначення. Основною проблемою їх функціонування є перехід на інноваційно-інвестиційний тип розвитку. Без цього неможливі інтенсифікація виробництва та подальше економічне зростання.

За даними Держстату України, у промисловості галузі у 2017 р. кількість підприємств становила 305 од. (2014 р. – 615 од.), що становила 8,1% до загальної кількості промислових підприємств у переробній промисловості України та 6,5% до загальної кількості промислових підприємств України. У тому числі інноваційною діяльністю займалося 69

підприємств галузі (або 10,1% до загальної кількості підприємств переробної промисловості України, що займалися інноваційною діяльністю), тоді як у 2014 р. чисельність підприємств у цій сфері була значно вищою і становила 155 од. (або 10,7% до загальної кількості підприємств переробної промисловості України, що займалися інноваційною діяльністю).

Не відповідають завданням переходу на інноваційний шлях розвитку і низькі витрати на підтримку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств галузі машинобудівної промисловості. Загальний обсяг витрат у 2017 р. за напрямками інноваційної діяльності у сфері виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, становив 1230220,8 тис. грн (15,7% до загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності у переробній промисловості України), тоді як у 2014 р. показник становив відповідно 1107993,3 тис. грн (16,4% до загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності у переробній промисловості України). Необхідно, на нашу думку, зазначити, що промислові підприємства у галузі з виробництва машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань, витрачали кошти за такими напрямками, як: на внутрішні НДР – 458061,2 тис. грн (18 промислових підприємств галузі); на зовнішні НДР – 33448,7 тис. грн (сім підприємств); придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 682095,6 тис. грн (45 підприємств); придбання інших зовнішніх знань – 4613,6 тис. грн (сім підприємств) та на «інше» – 52001,7 тис. грн (19 промислових підприємств галузі).

Також однією з основних проблем в інноваційній сфері є відсутність належного фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств галузі, що не дозволяє створити сприятливі умови для зростання рівня їх інноваційного потенціалу. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств з виробництва машин, устаткування, не віднесених до інших угруповань, у 2017 р. становив 1230220,8 тис. грн (у 2014 р. – 110793,3 тис. грн). За рахунок власних коштів це становило 1120799,5 тис. грн; коштів державного бюджету – 500,0 тис. грн (у 2014 р.);

місцевих бюджетів (2014 р. – 65,0 тис. грн), позабюджетних фондів (2014 р. – 30530,0 тис. грн); коштів вітчизняних інвесторів (2014 р. – 2504,7 тис. грн); коштів іноземних інвесторів (2014 р. – 53757,8 тис. грн); кредитних коштів 92014 р. – 40000 тис. грн) та інших коштів (2014 р. – 815,0 тис. грн). Статистичні ж дані щодо фінансування інноваційної діяльності галузі з виробництва машин, устаткування, не віднесених до інших угруповань у 2017 р. показують, що це були власні кошти підприємств, які становили 17,1% до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості України.

У 2017 р. впровадженням інновацій займалося 61 промислове підприємство галузі (у 2014 р. – 126), у тому числі інноваційні процеси впроваджували 39 підприємств (у 2014 р. – 58), з них маловідходні, ресурсозберігаючі – 14 підприємств (у 2014 р. – 42). Необхідно також відзначити, що інноваційні види продукції впроваджували 46 підприємств із виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (у 2014 р. – 79), з них 17 підприємств (у 2014 р. – 10) – нові для ринку.

Кількість промислових підприємств з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань на інноваційних засадах, які займалися впровадженням організаційних інновацій у 2014 р. становила 22 од. та тих, що впроваджували маркетингові інновації – 18 од.

Загалом за період з 2014–2017 рр. кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах галузі зменшилась, досягнувши 353 од. (19,6% підприємств щодо загальної кількості впроваджених нових технологічних процесів на підприємствах переробної промисловості України у 2017 р.), у тому числі стосовно маловідходних, ресурсозберігаючих – з 117 од. (2014 р.) до 81 од. (2017 р.).

Зменшилась за аналізований період і кількість найменувань продукції на промислових підприємствах галузі – з 928 од. (2014 р.) до 571 од. (2017 р.). З них новими для ринку у 2017 р. були 92 од. (у 2014 р. – 82 од.);

машин, устаткування, апарати, прилади було впроваджено 346 (у 2014 р. – 726 од.), з них новими для ринку були 81 од. (у 2014 р. – 73 од.).

Прогресивний розвиток підприємств з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, у сучасних умовах залежить від експортного потенціалу. За аналізований період також зменшився показник кількості промислових підприємств галузі, що реалізовували промислову продукцію, у 2017 р. – 305 од. порівняно з 615 од. (2014 р.).

Реалізацією інноваційної продукції у 2017 р. займалося 48 підприємств з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. Порівняно з 2014 р. спостерігається скорочення на 56 од. Зазначимо, що 19 промислових підприємств галузі здійснювали реалізацію продукції, що була новою для ринку (у 2014 р. – 33), а 38 підприємств – продукції, що була новою тільки для підприємства (у 2014 р. – 81). Обсяг реалізованої промисловими підприємствами галузі інноваційної продукції у 2017 р. становив 2010456,2 тис. грн (11,7% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами переробної промисловості України), у 2014 р. – 12,0%.

Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами, що займалися виробництвом машин, устаткуванням, не віднесених до інших угруповань, в Україні продукція, що була новою для ринку, становила 26,5% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції переробної промисловості України (2014 р. – 12,7%), а продукція, що була новою тільки для підприємства, – 6,5% (2014 р. – 11,7% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції переробної промисловості України).

Протягом 2017 р. 28 підприємств галузі реалізували інноваційну продукцію за межі України (2014 р. – 51), а її обсяг становив 13,4% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції переробної промисловості за межі України (у 2014 р. – 33,6%).

В Україні підприємства з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, на території України придбали 178 нових технологій (2014 р. – 110 од.) та 13 – за межами України (у 2014 р. – сім).

Аналіз індикаторів інноваційної діяльності підприємствами з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, показав, що притаманні вітчизняному розвитку галузі протягом останніх років проблеми так і не було подолано: екстенсивний характер інноваційних процесів у галузі, використання науково-технічних розробок попередніх років, структурні диспропорції в інвестиційній діяльності, низький попит на інноваційну продукцію, відсутність стимулів до інноваційної діяльності, застарілі основні виробничі фонди (рівень зношування обладнання – близько 70,0%), брак обігових коштів у підприємства, низький рівень інвестиційної привабливості, низьку конкурентоспроможність багатьох видів продукції вітчизняних підприємств, недостатню кількість кваліфікованих виробників, відсутність чітких пріоритетів розвитку галузі тощо.

Подальший розвиток підприємств з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань машинобудівної промисловості, потребує: розроблення та впровадження державної програми розвитку галузі до 2025 р.; створення механізму державного замовлення на вітчизняну продукцію підприємств з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань машинобудівної промисловості; підвищення інвестиційної привабливості регіонів країни, де розташовані підприємства галузі; надходження в галузь необхідних фінансових ресурсів для забезпечення підприємств галузі дешевими кредитами; упровадження сучасних технологій управління і виробництва на підприємствах галузі; створення інноваційної інфраструктури, що забезпечувала б ефективне використання науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності підприємств (промислові кластери, індустріальні парки тощо); розвитку та посилення дії українсько-китайських фінансово-кредитних інститутів, що забезпечують безперервність

фінансування інноваційних проєктів (венчурних компаній, інноваційних фондів); українсько-китайського співробітництва у сфері підготовки та перепідготовки висококваліфікованих працівників та залучення їх у активні галузі для створення нових технологій; активізації українсько-китайського наукового та науково-технічного співробітництва.

4.1.6. Інноваційна діяльність підприємств з виробництва меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин і устаткування

На сьогодні *виробництво меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин і устаткування* України також є перспективною експортоорієнтованою галуззю, від розвитку якої залежить створення нових робочих місць, наповнення бюджету, зростання конкурентоспроможності регіонів.

Виробництвом меблів в Україні протягом 2017 р. займалося 321 промислове підприємство (у 2014 р. – 910 од.), у тому числі 42 од. займалися інноваційною діяльністю (у 2014 р. – 131 од.). Найбільшими виробниками меблевої продукції в Україні є ЗАТ «Новий Стиль» (м. Харків), ТОВ «Гербор-Холдінг» (Волинська обл.), ТОВ «Санпласт» (м. Дніпропетровськ), ТОВ «Модерн-Експо» (м. Луцьк), ТОВ «БРВ-Україна» (Волинська обл.), ТОВ «ЕНО Меблі ЛТД» (Закарпатська обл.), ЗАТ «Котовська меблева фабрика» (Одеська обл.), які спеціалізуються на виробництві меблів для сидіння, офісних, кухонних та інших видів меблевої продукції.

Загальний обсяг витрат становив 70222,6 тис грн (у 2014 р. – 215444,2 тис. грн. З них у 2017 р. 10 підприємств (2014 р. – 12 од.) витрачали кошти на внутрішні НДР, які у 2016 р. становили 1743,7 тис. грн (у 2014 р. – 9728,5 тис. грн). Лише два підприємства у 2016 р. (2014 р. – шість) витратили 240,3 тис. грн (2014 р. – 18370,3 тис. грн) на зовнішні НДР. Слід зазначити, що лише одне підприємство галузі здійснювало зовнішні НДР.

У 2017 р. 25 промислових підприємств у сфері виробництва меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин та устаткування (у 2014 р. – 83) витрачали

кошти на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення. Їх витрати становили 67938,6 тис. грн (у 2014 р. – 184764,9 тис. грн).

У 2017 р. лише чотири із 42 промислових підприємств галузі (у 2014 р. – 17), що займалися інноваційною діяльністю, витратили на придбання інших зовнішніх знань 1069,5 тис. грн (у 2014 р. – 993,2 тис. грн). Слід також відзначити, що вісім підприємств галузі (у 2014 р. – чотири) мали витрати за статтею «інші», загальним обсягом у 583,5 тис. грн (у 2014 р. – 1587,3 тис. грн).

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у виробництві меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин та устаткування у 2017 р. становив 70222,6 тис. грн, тоді як у 2014 р. – 215444,2 тис. грн. За джерелами фінансування він розподілився так: за рахунок коштів власних (дані за 2017 р. відсутні, однак у 2016 р. – 1333437,3 тис. грн, а в 2014 р. – 467494,0 тис. грн), державних (коштів для розвитку промислових підприємств галузі державою не виділено); місцевих (у 2016 р. було виділено 1774,0 тис. грн), вітчизняних та іноземних інвесторів (кошти за цією статтею за період з 2014–2017 рр. не виділялись), кредитів (у 2016 р. – 8818,0 тис. грн та у 2014 р. – 26343,9 тис. грн), інших джерел (2014 р. – 12,0 тис. грн, Додаток 3).

За період з 2014–2017 рр. значно зменшилась чисельність підприємств у сфері виробництва меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин та устаткування, які впроваджували інновації, досягнувши у 2017 р. 38 од. Зазначимо, що маловідходні і ресурсозберігаючі інновації з них впроваджували вісім підприємств; 17 підприємств впроваджували інноваційні процеси, з них нові для ринку – тільки три підприємства.

Протягом 2017 р. промисловими підприємствами галузі було впроваджено 72 нових технологічні процеси (у 2014 р. – 66), у тому числі 42 маловідходних, ресурсозберігаючих (у 2014 р. – 15). Також на промислових підприємствах упроваджено 206 інноваційних видів продукції, тоді як у 2014 р. – 328 од. З них у 2017 р новими для ринку. було 43 інноваційні види продукції (у 2014 р. – 60). Відповідно, кількість впроваджених машин, устаткування, апаратів, приладів у 2017 р. становила 21 од. (у 2014 р. – 79

од., Додаток 3). У 2014 р. з яких новими для ринку були 46 од. Використання технологічних процесів та інноваційних видів продукції у сфері виробництва меблів, іншої продукції, ремонту та монтажу машин і устаткування загальмовується відсутністю інформації про їхню наявність і можливості. Деякі підприємства зберігають впровадження у таємниці, не бажаючи ділитися своїми розробками з конкурентами.

У 2017 р. 321 промислове підприємство, що здійснює виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування, реалізовувало продукцію (у 2014 р. – 910), 24 підприємства (у 2014 р. – 69) реалізовували інноваційну продукцію, обсягом у 162029,4 тис. грн (у 2014 р. – 354880,7 тис. грн). У тому числі чотири підприємства реалізовували продукцію, що була новою для ринку (у 2014 р. – 21) та 21 підприємство – продукцію, що була новою тільки для підприємства (у 2014 р. – 55). Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції на 22308,5 тис. грн було продано продукції, що була новою для ринку (у 2014 р. – на 68234,7 тис. грн) та на 139720,9 тис. грн – продукції, що була новою тільки для підприємства (у 2014 р. – 286646,0 тис. грн, Додаток 3).

Реалізацією інноваційної продукції за межі України у 2017 р. займалося 10 підприємств (у 2014 р. – 19 од.), загальний обсяг виручених коштів був незначним – 41561,6 тис. грн (у 2014 р. – 191498,0 тис. грн, Додаток 3).

За період з 2014–2017 рр. в Україні було придбано незначну кількість нових технологій – 170 (у 2017 р. – 42), а за межами України – 15. У 2015 р. одну нову технологію передано в Україні, а у 2014 р. – одну нову технологію за межі України.

Моніторинг інноваційної діяльності у виробництві меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин і устаткування свідчить про існування низки проблем, серед яких варто звернути увагу на:

- політичну напругу та воєнні дії у Криму та в зоні АТО;

- тіньове виробництво меблів (зокрема, частка незареєстрованих виробників меблів становить близько 33,0%)¹⁴⁸, яке не гарантує безпеку споживачів та негативно впливає на економіку держави;
- інфляцію та зменшення купівельної спроможності українських споживачів;
- критичний рівень зношування активної частини основних виробничих фондів (60,0–70,0%);
- невідповідність пропонованого промисловими підприємствами продукту потребам споживачів (переорієнтація на споживачів середнього класу, оновлення асортименту продукції);
- різке збільшення вартості запозичень у поєднанні з низькою рентабельністю призвело до значного обмеження можливостей для інвестицій у нові технології;
- значну частину попиту на ринку задовольняють МСП (у тому числі неформальні), які реалізують власну продукцію безпосередньо споживачам;
- малоспеціалізовані мережі збуту меблів, особливо з великими торговельними площами;
- при виході на нові ринки компанії зазвичай стикаються з декількома труднощами (мовні бар'єри, недостатнє знання відповідних ринків та бізнес-середовища на потенційному експортному ринку, зокрема у КНР);
- експортну діяльність стримує в середньому малий обсяг виробників меблів, тому що іноземні покупці зазвичай розміщують великі замовлення на регулярній основі;
- недостатню кількість монобрендових магазинів, через які в основному реалізуються імпорتنі меблі;
- еміграцію висококваліфікованих спеціалістів у сусідні країни (Польща), що призводить до подальшого збільшення вже існуючого дефіциту висококваліфікованих працівників у всіх відповідних професіях;

¹⁴⁸ Про розвиток деревообробної та меблевої промисловості за 2009 рік: довідка / Департамент розвитку легкої та деревообробної промисловості. URL: <http://www.rbc.ua/ukr/newslineshow/derevoobrabatyvayushchaya-promyshlennostukrainy>; Жидок В.В. Перспективи розвитку меблевої галузі України. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2011. С. 47–50.

- недостатнє бачення на рівні керівництва необхідності та шляхів модернізації або вдосконалення виробничих систем і процесів;
- недостатнє фінансування та високу вартість запозичень у фінансових установах;
- зростання на внутрішньому ринку частки меблів імпортного виробництва.

Зазначимо, що попит на українському ринку історично задовольнявся меблями як вітчизняного виробництва, так і імпортними. Імпорт з Італії та Німеччини задовольняв попит у верхньому сегменті ринку, тоді як імпорт з країн Азії – попит на дешеві меблі. Зазначимо, що у січні–серпні 2018 р. в Україну їх імпортовано 25,8 тис. т (загальною вартістю 91,6 млн. дол. США). Порівняно з аналогічним періодом 2017 р. збільшилися кількісні обсяги імпорту – на 23,0%¹⁴⁹. Основними країнами відправлення є КНР (35,0%), Польща (22,0%), Італія (10,0%), Німеччина (5,0%), Білорусь та Туреччина (по 4,0%). У структурі імпорту меблів 62,0% становлять «Інші меблі та їх частини (код товарної позиції 9403 згідно з УКТЗЕД)» та 38,0% – «Меблі для сидіння та їх частини (код товарної позиції 9401 згідно з УКТЗЕД)».

Імпорт «Інші меблі та їх частини (код товарної позиції 9403 згідно з УКТЗЕД)» у січні–серпні 2018 р. становив 15,9 тис. т (загальна вартість – 47,3 млн дол. США). Основними товарами в структурі імпорту за ваговим показником є такі: 34,0% – меблі дерев'яні (5,4 тис. т), імпортувались з Польщі, Італії, КНР (шафи, комоди, полиці, столи, тумбочки, вішалки); 19,0% – меблі металеві (3,1 тис. т), в основному імпортувались з КНР, Польщі, Тайваню (ліжка, столи, вішалки); 15,0% – частини інших меблів (2,4 тис. т), які імпортувались з КНР, Білорусі, Польщі. Найбільшими імпортерами за цією товарною позицією є ТОВ «Епіцентр К» – 5,0% (КНР, Тайвань, Малайзія).

¹⁴⁹ Аналітичний огляд ринку меблів України. URL: <http://uafm.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/oglyad-rynku-mebliv-2018.pdf>

Якщо розглядати показники імпорту «Меблі для сидіння та їх частини (код товарної позиції 9401 згідно з УКТЗЕД)» то у січні–серпні 2018 р. обсяги становили 9,9 тис. т (загальна вартість – 44,3 млн дол. США). Порівняно з аналогічним періодом 2017 р. відбулося збільшення кількісних обсягів імпорту на 20,0%. Основними товарами у структурі імпорту за ваговим показником є такі: 18,0% – меблі для сидіння, які обертаються, з регульованою висотою (1,8 тис. т), які імпортувались із КНР, Польщі, Литви, Італії, Німеччини (стільці або крісла); 18,0% – частини меблів для сидіння, що перетворюються або не перетворюються на ліжка (1,7 тис. т), які імпортувались з КНР, Російської Федерації, Данії, Польщі, Білорусі (частини сидінь для авіації, частини меблів дерев'яні або металеві, такі як спинки, ніжки, сидіння тощо); 17,0% – оббиті меблі для сидіння з металевим каркасом (1,7 тис. т), імпортувались з КНР, Польщі, Італії, Гонконгу, Німеччини (стільці або крісла на металевій основі); 16,0% – інші меблі для сидіння з металевим каркасом (1,6 тис. т), які імпортувались із КНР, Польщі, Італії, Німеччини (стільці або крісла); 11,0% – оббиті меблі для сидіння з дерев'яним каркасом (1,1 тис. т), які імпортувались з КНР, Італії, Польщі, Малайзії (крісла, дивани, лавки, пуфи на дерев'яній основі); 9,0% – інші меблі для сидіння, що перетворюються або не перетворюються на ліжка, та їх частини (0,9 тис. т), які імпортувались із КНР, Італії, Угорщини, Туреччини (пластикові стільці, табурети, пуфи або крісла).

Основними імпортерами меблів для сидіння та їх частин є ТОВ «Епіцентр К» – 13,0% із КНР, Угорщини, Малайзії (стільці обідні, барні, для відпочинку, крісла, шезлонги, дивани); АТ «НОВИЙ СТИЛЬ» – 5,0% зі КНР, Російської Федерації, Польщі (офісні стільці або крісла, дивани); ТзОВ «АРТ-ПРОМ» – 4,0% із КНР, Малайзії (стільці або крісла); ТОВ «Метро Кеш Енд Кері Україна» – 2,0% із КНР, Італії; ТОВ «Максанд» – 2,0% із КНР, Індонезії; ТзОВ «Бусол» – 2,0% із Китаю.

Найбільші виробники меблів у КНР¹⁵⁰:

– компанія «Qumei», організована в 1987 р., – «піонер» серед китайських виробників меблів, які почали співпрацювати з західними дизайнерами, такими як «Henrik B. Soerensen», «Richard Mishaa», «Hans Sandgren Jakobsen», «P & P, Pelican Design». На сьогоднішній день понад 40 зарубіжних дизайнерів працюють над 14 серіями меблів. Компанія тільки в м. Пекін має шість фабрик, загальна площа яких перевищує 800000 кв. м. Свого часу компанію було нагороджено почесними званнями «China Environmental Label Product», «The Chinese Famous Trademark» та «China Top Brand»;

– «Kinway» – міжнародна компанія, що спеціалізується на повному комплексі виготовлення та продажу меблів. Штаб-квартира розташовується в м. Сан-Франциско. У 1993 р. виробничі потужності було перенесено із США у КНР (м. Янмень, провінція Гуадун). Площа для виробництва меблів – 290 тис. кв. м. Виробництво обладнано сучасною технікою, складальними верстатами з Італії, США та Німеччини. Компанії присуджено почесне звання «China Famous Brand»;

– «Four seasons furniture» – утворена 1972 р. у Гонконгу. З 1987 р. стала холдингом (виготовлення меблів для домашнього інтер'єру, торгових меблів, франчайзинговий салон мережі з продажу, флагманський салон, власний готель, торговий центр, заклад ресторанного рівня та ін.). Існує три популярні меблеві бренди: «Arture» (меблі модернового італійського стилю), «Carpenter» (меблі традиційного європейського зразка), «Oak palace» (добірка американського класичного інтер'єру). Продукція реалізується у 40 країнах світу;

– «Kinetic» – виробник меблевої продукції з металу і супутніх аксесуарів для будинків. Меблі відзначаються модерним стилем і зосередженістю на деталях, використанням сучасних технологій та

¹⁵⁰ Мебельные фабрики Китая. URL: <http://www.goodchina.ru/v-kopilku-turista/432-mebelnye-fabriki-kitaya-polnyj-spisok.html>; Импорт мебели из Китая. URL: <https://www.openbusiness.ru/global-business/business-abroad/interbisnes/import-mebeli-iz-kitaya/>

матеріалів. Окремий напрям становить є виробництво меблів для спортивних майданчиків у житлових спорудах і оздоровчих салонах. Продукція сертифікована ISO;

- «O L I S I» – товариство з обмеженою відповідальністю, що спочатку спеціалізувалося на виготовленні меблів екстракласу в традиційному американському стилі і, відповідно, орієнтованих на продажі в США. Площа виробничої території перевищує 30 000 кв. м. На виробництві працює понад 400 висококваліфікованих співробітників. Фахівці компанії проходять стажування в зарубіжних дизайнерських і виробничих цехах. Починаючи з 2008 р. створено нову франчайзингову мережу, в рамках якої вже відкрито понад 60 магазинів і салонів у різних куточках світу;

- «King person» – корпорація, орієнтована на індивідуальні меблі у стилі модерн. Продукцію продають у США і країни ЄС;

- «The BHS», яку засновано в 1999 р. Виробництво розташоване в м. Шеньчжень. Фірма вважається послідовником стилістичних ідей німецької школи меблевого дизайну «Bauhaus». Продукція орієнтована виключно на внутрішній ринок, а наразі близько 50,0% виробленого відправляється до країн Європи. Переважно виготовляють меблі у стилі модерн;

- «Huamei», яка є чинним членом «Association Dongguan Famous Furniture Club» і «Hong Kong Furniture Industry». Меблі експортуються у США, Грецію, Аргентину, Японію та ін.;

- «Langsigi» (м. Дунгуань) – крім високоякісних меблів традиційного стилю, випускає елітні меблі з дорогих матеріалів;

- компанія «Songdream», яка з 2006 р. виготовляє різноманітні меблі для будинку неподалік від м. Гуанчжоу;

- «Cityidea» – створено в 2003 р., використовує сучасне обладнання. Слід зазначити, що 85,0% виробленого товару (у комплектації для ділових кабінетів) експортується в США;

– «HANEX» – виробник шаф, гардеробних та інших дверей різної складності в Азії. Площа виробничих цехів становить 400 000 кв. м;

– «Guangzhou ningji Decoration Co., Ltd.» спеціалізується на випуску авторських шаф-купе і гардеробних кімнат. Пропоновані меблі відзначаються модерним стилем у поєднанні з ультрамінімалізмом. Загальна площа виробництва – 100 000 кв. м.

Як бачимо, ринок КНР зростає найшвидшими темпами, але він менш відкритий для імпорту. Імпортною продукцією задовольняється менше ніж 2,0% попиту на ринку. Перспективи виробництва меблів (та меблевих ринків) у КНР є кращими, ніж деінде у світі, але слід зауважити, що: конкурентний тиск збільшився як у регіоні, так і на експортному ринку; вартість робочої сили зросла та існує дефіцит кваліфікованих робітників, що особливо відчувається у деяких країнах і негативно впливає на конкурентоспроможність; питання сировини дедалі більше актуалізується з огляду на зменшення доступу до природних лісів та їх масштабів, а штучні ліси вирішують проблему лише частково; зростає залежність від імпорту високоякісних матеріалів, особливо твердих порід деревини; нове законодавство (зокрема, у сфері охорони довкілля та сталих методів виробництва), нові технічні стандарти (токсини та ЛОС), сертифікація на безпеку (горючість) та екологічні аспекти негативно впливають на обсяги продажів як на регіональному рівні, так і на експортних ринках. Незважаючи на це КНР, займає лідируючі позиції у виробництві меблів на світовому ринку, оскільки меблі виготовляють та модернізують за східним, європейським дизайном.

Враховуючи особливості та проблеми вітчизняного розвитку виробництва меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин та устаткування, а також враховуючи китайський досвід, першочерговими діями для України в цьому напрямі мають стати: розроблення комплексу заходів для покращення українсько-китайського торгово-економічного співробітництва (спрощення торгових бар'єрів та скорочення перешкод на

шляху від продавця до покупця); спрощення системи технічного регулювання у напрямі розвитку українсько-китайського виробництва; усунення дублювання у сфері державного нагляду за відповідністю продукції; заохочення українських інституцій технічного регулювання до участі у китайських та міжнародних форумах, інших відповідних заходах, забезпечивши обмін інформацією у сфері державного ринкового нагляду; спрощення вимог до оформлення зовнішньоторговельної документації шляхом узгодження процесів, процедур і потоків інформації на основі електронного оформлення за допомогою електронної декларації; формування проконкурентної регуляторної політики з метою полегшення доступу виробників на ринок сировини; залучення прямих іноземних інвестицій у національне виробництво меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин і устаткування. Для цього доцільно скористатися кращою китайською практикою, зокрема щодо створення спеціальних інвестиційних зон (СІЗ), у яких діють особливі сприятливі умови для ведення бізнесу, а також кластерів, промислово-переробних зон та експортних зон, що розташовані в історично сформованих індустріальних та наукових центрах. Також необхідно сприяти модернізації виробничих процесів для підвищення якості та обсягів виробництва, а також покращення доступу та підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках. Слід звернути увагу на інтеграцію технологій у «розумні» меблі.

4.1.7. Сфера розвитку виробництва хімічних речовин, хімічної продукції на інноваційних засадах

За останні роки, незважаючи на політичні та економічні кризові явища, в Україні спостерігався приріст виробництва та експорту хімічної продукції. Але в сучасних умовах стан хімічної промисловості не повною мірою відповідає сучасним економічним вимогам і потребує структурної перебудови. До складу структури хімічної промисловості входять такі спеціалізовані галузі, як: основна (неорганічна) хімія, хімія органічного

синтезу, гірничо-хімічна промисловість, фармацевтична промисловість, мікробіологічна промисловість, інші спеціалізовані підгалузі (побутова хімія, парфумерна, косметична та ін.). Нами розглянута група *виробництва хімічних речовин, хімічної продукції*, яким протягом 2017 р., за даними Держстату України, займалося 168 промислових підприємств. Порівняно з 2014 р. їх чисельність зменшилась на 144 од. Необхідно виділити той факт, що інноваційну діяльність впроваджували лише 42 підприємства із загальної кількості промислових підприємств галузі, а порівняно з 2014 р. їх чисельність скоротилася на 34 од.

Промислові підприємства галузі, що займалися інноваційною діяльністю, витрачали кошти на: внутрішні НДР – вісім підприємств (174997,1 тис. грн), зовнішні НДР – два підприємства; придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – два підприємства (58724,3 тис. грн); придбання інших зовнішніх знань – два підприємства, а також інше – 15 підприємств (39714,1 тис. грн). У 2014 р. 19 промислових підприємств витрачали кошти на навчання та підготовку персоналу та сім промислових підприємств галузі – на ринкове запровадження інновацій.

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у сфері виробництва хімічних речовин, хімічної продукції у 2017 р. порівняно з 2014 р. зріс незначно, лише на 51474,0 тис. грн. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств (у 2017 р. – 106479,6 тис. грн і, порівняно з 2014 р., обсяги фінансування за цією статтею зменшились на 36056,6 тис. грн), оскільки в держави бракує коштів для реалізації інноваційних проєктів (2015 р. – 15750,4 тис. грн), а іноземні інвестори (15353,1 тис. грн) не мають бажання вкладати їх в зазначену галузь хімічної промисловості України. За статтею «інші обсяги фінансування» було вкладено 40566,3 тис. грн (Додаток 3).

Упровадженням інновацій у 2017 р. займалися 33 підприємства галузі з виробництва хімічних речовин, хімічної продукції. Їх чисельність порівняно з 2014 р. зменшилась на 25 од. Також зменшилась кількість підприємств, що

впроваджували інноваційні процеси, – на 10 од. (2014 р. – 26 од.), з них маловідходні, ресурсозберігаючі – на 15 од. (2017 р. – 6 од.). У 2017 р. впровадженням інноваційних видів продукції займалися 23 промислові підприємства галузі, що на 41 од. менше, порівняно з 2014 р. З них два підприємства впроваджували нові для ринку інноваційні види продукції, що на три. менше, порівняно з 2014 р. У 2014 р. щість промислових підприємств галузі впроваджували організаційні інновації і дев'ять підприємств – маркетингові інновації.

За період з 2014–2017 рр. на промислових підприємствах, які займаються виробництвом хімічних речовин та хімічної продукції, було впроваджено 235 нових технологічних процесів, зокрема у 2017 р. – 56. З них 100 – маловідходних, ресурсозберігаючих, у тому числі 35 у 2017 р. (Додаток 3).

При порівнянні кількості найменувань впроваджених інноваційних видів продукції упродовж 2014–2017 рр. зазначимо, що їх чисельність становила 692 од., у тому числі у 2014 р. – 319 од. і у 2017 р. – 117 од. За цей період спостерігається різке зменшення, що характерне і для промислових підприємств у сфері металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування. У 2016 р. цей показник становив 130 од., з яких новими для ринку були 29 од; щодо машин, устаткування, апаратів, приладів – три од.

Чисельність підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію у галузь з виробництва хімічних речовин, хімічної продукції, за період 2014–2017 рр. зменшилась на 144 од., досягнувши у 2017 р. 168 од. Кількість підприємств галузі, що реалізовували інноваційну продукцію, також зменшилась на 27, досягнувши у 2017 р. 25 підприємств. У тому числі зменшилась кількість підприємств, які реалізували продукцію, що була новою для ринку, – на дев'ять (у 2017 р. – три), а також продукцію, що була новою тільки для підприємства, – на 19 (2017 р. – 24, Додаток 3).

За період, що аналізується, обсяги реалізованої інноваційної продукції скоротилися у 0,3 раза. У 2017 р. обсяги інноваційної продукції, реалізованої підприємствами, що займалися виробництвом хімічних речовин, хімічної продукції, становили 502246,4 тис. грн. Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції вартість продукції, що була новою для ринку, становила 43747,8 тис. грн, а продукції, що була новою тільки для підприємства, – 458498,6 тис. грн.

За період 2014–2017 рр. незначно скоротилася кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України – з 16 до 13. Обсяги реалізованої інноваційної продукції за межі України у 2017 р. становили 61599,4 тис. грн, тоді як у 2014 р. – 351162,1 тис. грн. Кількість придбаних промисловими підприємствами галузі нових технологій в Україні у 2017 р. становила 28 од. (у 2014 р. – 21 од.), а за межами України – у 2015 р. – 13 од. у 2014 р. – 2 од.

Аналіз статистичних даних засвідчує, що інноваційна активність промислових підприємств України, що займалися виробництвом хімічних речовин та хімічної продукції, за останні роки суттєво зменшилась. Це пов'язано з існуючими проблемами, серед яких: забруднення навколишнього природного середовища (водночас це чи не єдина галузь, яка займається утилізацією виробничих відходів); ринкова складова (зниження конкурентоспроможності підприємств на зовнішніх ринках через низьку гнучкість цін та обмежений товарний асортимент, величезні потреби підприємств галузі в інноваціях та інвестиціях); енерго- та сировинна залежність деяких українських виробництв галузі, що призвела до ризиків подальшого розвитку (нестабільна політична ситуація в Україні щодо Росії негативно впливає на ціну природного газу, як наслідок – висока енерго- та ресурсовитратність, сировинна імпортозалежність, низька гнучкість цін на продукцію та низька конкурентоспроможність); зниження внутрішнього та зовнішнього попиту на продукцію галузі). Водночас слід зазначити, що глобалізація світових ринків та активізація виробництва хімічних речовин,

хімічної продукції країн Азії та Європи підвищують рівень конкуренції. Так, зокрема, для галузей хімічної промисловості КНР характерне створення олігополій (з-понад 35000 хімічних підприємств 20000 виробництв перебувають у складі 5–7 китайських конгломератів)¹⁵¹. Провідними компаніями галузей хімічної промисловості у КНР є: «Sinopet» (виробництво хімічної сировини і напівфабрикатів), входить до п'яти найбільших у світі виробників етилену; «PetroChina» (переробка нафтогазової сировини; виробництво палива і мастильних матеріалів), річний грошовий оборот якої – 300 млрд дол. США; «China BlueChemical» (найбільший у світі виробник хімічних добрив) є дочірньою компанією національно конгломерату «China National Off shore Oil Corporation»; «Sinochem Group» (хімічне виробництво) тощо. Незважаючи на те, що китайські підприємства поки не займають лідируючі позиції в світі з виробництва продукції галузей хімічної продукції, воно швидко розвивається. У КНР на державному рівні прийнято стратегію щодо розробки нових продуктів, у тому числі на основі застосування високих технологій, адже незважаючи на сильне і стійке зростання галузі, існує внутрішній дефіцит хімпродукції, залежність від імпортного матеріалу.

Проаналізувавши особливості інноваційної активності підприємств галузей, що займалися виробництвом хімічних речовин, хімічної продукції України та враховуючи особливості китайського досвіду, розроблено шляхи покращення інноваційної діяльності промислових підприємств, які передбачають: надання державної підтримки для розвитку промислових підприємств; вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює впровадження інновацій на промислових підприємствах галузі; розроблення системи державного фінансування інноваційних проєктів у галузі з виробництва хімічних речовин, хімічної продукції; надання пільгових кредитів, середньострокових кредитів зі зниженими кредитними ставками,

¹⁵¹ Легко ли быть лидером? Химическая промышленность Китая. URL: <https://promvesti.com/ximicheskaya-promyshlennost-kitaya/>; Химическая промышленность КНР. URL: <http://www.chinamodern.ru/?p=18462>

субсидій, митних пільг суб'єктам наукової діяльності, які реалізують нову продукцію, нову техніку на ринку, за умови, що прибуток від діяльності буде реінвестовано у розвиток інноваційної інфраструктури галузі; страхування ризиків, які пов'язані з інноваційною діяльністю підприємств галузі; розвиток трансферу технологій, який передбачає передачу навичок, знань, технологій, методів виробництва, зразків виробництва між урядами та іншими установами, що робить технології доступними для широкого кола споживачів та забезпечує розвиток науково-технічного прогресу шляхом створення нових продуктів, процесів, матеріалів або послуг; формування механізму кластерної взаємодії промислових підприємств галузі з технологічними інноваціями, створення системи інноваційно-інформаційного забезпечення шляхом об'єднання фахівців з різних підрозділів, які займаються науково-дослідними розробками, проєктно-конструкторськими роботами, маркетинговими дослідженнями, виробничою реалізацією інновацій, управлінням фінансами та іншими видами діяльності, які пов'язані з реалізацією інноваційних проєктів у галузі; створення спільних маркетингових груп на підприємствах, які займаються інформаційним забезпеченням новинок на ринку та беруть активну участь у генеруванні нових ідей щодо оновлення асортименту продукції, впровадженні нових технологій та організаційних інновацій на підприємстві; підвищення кваліфікації персоналу, який займається інноваційною діяльністю на українсько-китайських промислових підприємствах галузі з виробництва хімічних речовин, хімічної продукції.

4.1.8. Особливості інноваційного розвитку підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення

Переробна промисловість України охоплює декілька різновидів груп бізнес-діяльності з *виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення*:

19.1. Виробництво коксу та коксопродуктів (виробництво коксу та напівкоксу (низькотемпературного коксу), пеку та пекового коксу, коксового газу, кам'яновугільної та буровугільної смол, агломерацію коксу, крім

виробництва вугільних паливних брикетів (19.2)) та 19.2. Виробництво продуктів нафтоперероблення (виробництво брикетів, котунів та подібних видів твердого палива з кам'яного і бурого вугілля та торфу, виробництво рідкого нафтового палива: моторного бензину, гасу, нафтових дистилятів легких, середніх та важких, дизельного палива (газойлів), важкого паливного мазуту, виробництво нафтових мастил та олив, нафтових газів, таких як скраплений пропан і бутан, етилен, пропілен, бутилен тощо, виробництво нафтового вазеліну, парафіну, воску, нафтового коксу, бітуму та інших залишків перероблення нафти та нафтопродуктів). На території України у 2017 р. виробництвом коксу та продуктів нафтоперероблення займалися 22 промислові підприємства (у 2014 р. – 32), з яких три підприємства проводили інноваційну діяльність (у 2014 р. – вісім). Кошти головним чином було витрачено: на зовнішні НДР – одним підприємством галузі (у 2014 р. – двома), на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – одним (у 2014 р. – чотирма), а на «інше» – двома підприємства галузі (у 2014 р. – чотирма).

Загальний обсяг витрат у 2017 р. за напрямками інноваційної діяльності становив 12178,9 тис. грн, у той час як у 2014 р. – 29818,9 тис. грн. Обсяги витрат у 2016 р. за напрямками інноваційної діяльності у сфері виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення за видами економічної діяльності були такими: зовнішні НДР – 2335,8 тис. грн (у 2014 р. – 1436,9 тис. грн), придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 121207,8 тис. грн (у 2014 р. – 7818,6 тис. грн), на «інше» – 423,6 тис. грн (у 2014 р. – 20558,9 тис. грн), а також придбання інших зовнішніх знань (у 2014 р. – 4,5 тис. грн, Додаток 3).

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у цій сфері протягом 2017 р. становив 12178,9 тис. грн, тоді як у 2014 р. – 29818,9 тис. грн. За даними Держстату України, фінансування інноваційної діяльності підприємств галузі за джерелами відбувалося за рахунок власних коштів – 12178,9 тис. грн (у 2014 р. – 318712,3 тис. грн).

Упровадженням інновацій займалися два промислові підприємства галузі, тоді як у 2014 р. їх також було небагато – лише три. Інноваційні процеси впровадило одне підприємство. Для порівняння, у 2016 р. – п'ять підприємств, з яких три впровадили процеси маловідходні, ресурсозберігаючі. Також три підприємства впровадили інноваційні види продукції, з них два підприємства – нові для ринку.

На промислових підприємствах у сфері виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення у 2016 р. впроваджено 23 нові технологічні процеси, у тому числі 14 маловідходних, ресурсозберігаючих. Необхідно також акцентувати увагу на значному перепаді показника кількості впроваджених інноваційних видів продукції на промислових підприємствах галузі. Так, у 2016 р. впроваджено 196 інноваційних видів продукції, тоді як у 2014 р. – 16 од. З них новими для ринку в 2016 р. були 113, у той час як у 2017 р. – шість (Додаток 3).

На відміну від показника впроваджених інноваційних видів продукції на промислових підприємствах з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення спостерігається зменшення показника кількості промислових підприємств, які реалізували промислову продукцію, – з 32 (2014 р.) до 22 (2017 р.), а також кількості підприємств, які реалізували інноваційну продукцію, – з трьох (2014 р.) до одного (2017 р.). У тому числі показник продукції, що була новою для ринку, залишається на рівні одного підприємства, а показник продукції, що була новою тільки для підприємства, зменшився – з 3 од. (2014 р.) до 1 од. (2017 р.).

Обсяги інноваційної продукції, реалізованої підприємствами з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, з 2014–2015 рр. зменшилися на 4186075,8 тис. грн. Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції продукція, що була новою для ринку, – на 2945,6 тис. грн та продукція, що була новою тільки для підприємства, – на 4183129,3 тис. грн.

У 2014 р. два промислові підприємства галузі реалізували інноваційну продукцію за межі України, обсяг якої становив 74063,8 тис. грн. У 2015 р. реалізацію інноваційної продукції за межі України здійснило три підприємства цієї галузі. Також необхідно зазначити, що підприємствами, які здійснюють виробництво коксу та продукції нафтоперероблення, у 2015 р. було придбано дві нові технології в Україні (Додаток 3).

Довідково: у галузі з виробництва коксу працює до 60 підприємств, загальний обсяг виробництва – до 120 млн. За рахунок скорочення підприємств вдалося підвищити якість продукції, скоротити і впорядкувати імпорт вугілля, знизити витрати енергії та обсяги шкідливих викидів. Триває і процес заміщення старих коксобатарей новими, більш ефективними. В останні три роки з експлуатації щорічно виводилося від 10–15 млн т застарілих потужностей, а натомість уведено понад 48 нових коксових печей, загальною потужністю близько 26,22 млн т¹⁵².

Таким чином, провівши аналіз стану інноваційної діяльності промислових підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, важливо зазначити про зміни, які відбулися. Вітчизняна галузь промисловості потребує структурних перетворень щодо вдосконалення та запровадження новітньої технології, оскільки має великий потенціал щодо виходу на зовнішній ринок і можливість зайняти важливу конкуруючу позицію з іншими країнами, у тому числі КНР. Для цього необхідно: зорієнтуватися на конкретні сегменти внутрішнього і зовнішнього ринків; використовувати національні науково-технічні розробки, новітні результати фундаментальних і прикладних досліджень; поглибити потенціал промислово-технологічної переробки та створити умови для вдосконалення відтворювальної структури промисловості за технологічними укладами вищого рівня; запровадити державне стимулювання випереджального розвитку виробництва продукції сфери виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, на інноваційних засадах, шляхом сприяння розробленню

¹⁵² Мировой рынок кокса-2012: кто заменит Китай? URL: <http://www.module-ukraine.com/press/news/17>; Коксуй по полной: китайцы отменили ограничения на производство кокса. URL: <https://www.steelland.ru/news/mining/7710.html>

та впровадженню у виробництво нових видів продукції, матеріалів та технологій тощо.

4.1.9. Інноваційні детермінанти розвитку промислових підприємств з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності

У 2017 р. у переробній промисловості України працювало 3770 підприємств, у тому числі 321 підприємство займалося виготовленням виробів з деревини, виробництвом паперу та поліграфічною діяльністю. У тому числі 45 промислових підприємств (6,6% до загальної кількості промислових підприємств переробної промисловості України, що займалися інноваційною діяльністю) займалися інноваційною діяльністю (у 2014 р. – 134 од.) витрачали кошти на: внутрішні НДР – одне (2014 р.); зовнішні НДР – одне; придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – 33 (у 2014 р. – 92); інше – три (у 2014 р. – сім); проведення навчання та підготовку персоналу – 21 од. (2014 р.) та ринкове запровадження інновацій – 1 од. (2014 р.).

За 2017 р. обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності у цій сфері становив 513673,9 тис. грн (6,5% до загального обсягу витрат у переробній промисловості на основі інноваційної діяльності в Україні), тоді як у 2014 р. показник був дещо меншим – 4,7%. Витрати головним чином здійснювались за напрямом «придбання машин, обладнання та програмного забезпечення» – 9,6% до загального обсягу витрат за цим напрямом у переробній промисловості України, а також мізерними були витрати за напрямом «інше» – 0,003% до загального обсягу витрат за цим напрямом у переробній промисловості України.

У 2017 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності у галузі виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності в Україні становили 6,5% до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості України. Фінансування здійснювалось переважно за рахунок власних коштів підприємств із

виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності – 6,2% до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості України за рахунок власних коштів (2014 р. – 5,5%), а також коштів кредитів – 18,3% (2014 р. – 0,07% до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності переробної промисловості України за рахунок кредитних коштів). Фінансування у 2017 р. галузі за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, позабюджетних коштів, коштів вітчизняних та іноземних інвесторів, а також інших коштів не здійснювалося. Відсутність таких видів фінансування інноваційної діяльності свідчить про те, що інвестори не бажають вкладати кошти у розвиток інноваційної діяльності галузі, оскільки технічне оснащення вирізняється значним матеріальним і моральним зношуванням, що зменшує ефективність виробництва та якість продукції, підвищує її собівартість.

Якщо аналізувати кількість промислових підприємств з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності в Україні за період з 2014–2017 рр., бачимо значне скорочення підприємств – на 52. Їх чисельність у 2017 р. становила 40 од. Інноваційні процеси впроваджували 32 підприємства (у 2014 р. – 52 од.), з них маловідходні, ресурсозберігаючі – 13 (у 2014 р. – 36). Слід зазначити, що протягом останніх років спостерігається тенденція скорочення кількості підприємств, які займалися впровадженням інноваційних видів продукції підприємствами з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності: у 2017 р. їх кількість становила 16 (у 2014 р. – 30), з яких новими для ринку стало лише одне підприємство (у 2014 р. – шість).

У 2014 р. дев'ять підприємств галузі впроваджували організаційні інновації та 16 підприємств упроваджували маркетингові інновації.

За період з 2014–2017 рр. незначно зросла кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах галузі, досягнувши у 2017 р. 77, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – 28. Однак кількість найменувань упроваджених інноваційних видів продукції

на промислових підприємствах із виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності значно зменшилась і в 2017 р. становила 31, у той час як в 2014 р. – 99. З них новими для ринку в 2014 р. були шість; за напрямом «машини, устаткування, апарати, прилади» – одне.

Реалізацією промислової продукції у 2017 р. займалося 321 промислове підприємство у цій сфері (у 2014 р. – 1104). Як бачимо, кількість підприємств скоротилася, як і тих підприємств, що реалізували інноваційну продукцію: у 2017 р. це було 22, а в 2014 р. – 61. У тому числі, продукцію, що була новою для ринку, випускало чотири підприємства (у 2014 р. – вісім), а продукцію, що була новою тільки для підприємства, – 19 підприємств (у 2014 р. – 54). Підприємствами галузі реалізовано інноваційної продукції на суму у 378521,3 тис. грн (у 2014 р. – 602528,7 тис. грн). Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції продукції, що була новою для ринку, реалізовано на суму 11177,4 тис. грн (у 2014 р. – на 12679,3 тис. грн), продукції, що була новою тільки для підприємства, – на 367343,9 тис. грн (у 2014 р. – 589849,4 тис. грн).

У 2017 р. 27 промислових підприємств, які займаються виготовленням виробів з деревини, виробництвом паперу та поліграфічною діяльністю (у 2014 р. – 22 од.), реалізували інноваційну продукцію за межі України обсягом 67372,3 тис. грн (у 2014 р. – 195824,5 тис. грн).

За період з 2014–2017 рр. незначно зросла кількість придбаних технологій в Україні – з 30 до 42 од., а також за межами України – з 13 до 18 од.

Кількість переданих нових технологій в Україні у 2015 р. становила 6 од. (у 2014 р. – 7 од.), а за межами України – 2 од. (у 2014 р. – 4 од.).

На сьогодні продукція галузі з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності є недостатньо конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що підтверджують основні показники діяльності галузі на інноваційних

засадах та визначені нагальні проблеми. Тож урахування китайського досвіду розвитку галузі дає змогу розробити рекомендації стосовно подальшого розвитку інноваційної діяльності у галузі виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності в Україні. До уваги: обсяги виробленої у КНР паперової продукції задовольняють внутрішній попит на 88,7%. У виробництві зайнято 3600 підприємств, головними споживачами продукції яких є видавнича, друкована, пакувальна галузі та суміжні з ними галузеві сектори (табл. 4.2). Протягом останніх років зменшуються обсяги імпорту продукції, а експорт зростає. На виробництво власної продукції впливає зменшення показника енергоємності продукції, що випускається, – на 18,0%, обсягу споживання води – на 17,5% і первинних целюлозних волокон – на 20,4%. Крім того, варто відзначити, що наразі у КНР діють антидемпінгові мита на імпорт газетного паперу з Канади, США та Південної Кореї, які були встановлені в 1998 р. (розмір мита варіює від 9,0–78,0%)¹⁵³.

Таблиця 4.2

Китайські компанії з виробництва паперу та картону

Рейтинг	Назва компанії	Частка, %
1	Shandong Chenming Group Co., Ltd.	6,75
2	Huatai Group Co., Ltd.	2,95
3	Gold East Paper (Jiangsu) Co., Ltd.	2,71
4	Shandong Sun Paper Co., Ltd.	2,33
5	Nine Dragons Paper (Holdings) Limited	2,12
6	Shandong Bohui Paper Co., Ltd.	2,05
7	Shandong Tralin Group	1,81
8	Hunan Taigelin Paper Group Co., Ltd.	1,66
9	Gold Huashen Paper Co., Ltd.	1,21
10	Shandong Linging Yinhe Paper Group	1,12

Джерело: складено автором за даними: Целлюлозно-бумажная промышленность Китая. URL: <http://www.chinapro.ru/>

¹⁵³ В Китае увеличится производство бумаги и картона. URL: <https://www.china-trading.com/news/v-kitae-uvelichitsya-proizvodstvo-bumagi-i-kartona>

Основними напрямками подальшого розвитку галузі виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності на інноваційних засадах є¹⁵⁴: створення сприятливих умов для залучення інвестицій з метою розвитку галузі виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності та вітчизняного ринку продукції цієї галузі; сприяння розвитку вітчизняної сировинної бази для промислових підприємств галузі; створення умов для проведення інноваційно-технологічної модернізації виробництва із збільшенням промислових виробництв новітніх технологічних укладів із поглибленою переробкою та випуском інноваційної продукції кінцевого споживання; реалізація енергозберігаючої моделі розвитку з використання нетрадиційних джерел енергії, диверсифікацією енергопостачання та формуванням ефективної структури енергогенеруючих потужностей у промисловому виробництві, зменшення енергоємності виробництва; приведення системи технічного регулювання у відповідність з міжнародними стандартами стосовно якості продукції, екологічних вимог до продукції та технологічного процесу її виробництва, охорони праці, техніки безпеки.

4.1.10. Розвиток підприємств фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів на інноваційній основі

Виробництвом основних *фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів* у 2017 р. займалося 65 промислових підприємств галузі (у 2014 р. – 76). У тому числі інноваційною діяльністю займалося 35, або 53,8% до загальної кількості промислових підприємств галузі (у 2014 р. – 29, або 38,2% до загальної кількості промислових підприємств галузі). Це такі відомі підприємства, як ПАТ НВЦ

¹⁵⁴ Зінченко Д.В., Дунська А.Р. Проблеми та перспективи розвитку целюлозно-паперової промисловості в Україні в умовах світового ринку. URL: <http://probl-economy.kpi.ua/ru/node/398>; Болгар Т.М., Єгоров А.Є. Проблеми функціонування торговельного та целюлозно-паперового сектору економіки України. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/7.pdf; Комащук Т.І., Степанцова Т.М. Стан і перспективи розвитку целюлозно-паперової промисловості в Хмельницькій області. *Наука і економіка*. 2012. № 3. С. 165–168.

«Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця»», ПАТ «Фармак» та ін.

Промислові підприємства галузі з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів витрачали кошти на внутрішні НДР – 16 од. (у 2014 р. – 10 од.), на зовнішні НДР – 13 од. (у 2014 р. – 9 од.). придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – 15 од. (2014 р. – 15 од.), придбання інших зовнішніх знань – 6 од. (у 2014 р. – 4 од.) та «інше» – 12 од. (у 2014 р. – 5 од.). Також у 2014 р. підприємства галузі витрачали кошти за такими статтями, як: навчання та підготовка персоналу – 13, ринкове запровадження інновацій – п'ять підприємств.

Промисловими підприємствами галузі кошти у 2017 р. витрачено за напрямками інноваційної діяльності на суму 790540,8 тис. грн, у тому числі на: внутрішні НДР – 328545,2 тис. грн, зовнішні НДР – 23283,2 тис. грн, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 312295,5 тис. грн, придбання інших зовнішніх знань – 5145,3 тис. грн та «інше» – 121271,6 тис. грн.

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності у 2017 р. становив 790540,8 тис. грн, що на 25185,9 тис. грн менше, ніж у 2014 р. Фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств галузі здійснювалося переважно за рахунок власних коштів – 99,6% до загального обсягу інноваційної діяльності промислових підприємств галузі з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів.

За період 2014–2017 рр. на 6 од. зросла чисельність підприємств, що впроваджували інновації, досягнувши у 2017 р. 31 од. Впровадженням інноваційних процесів займалося 10 підприємств галузі (у 2014 р. – дев'ять), з них маловідходних, ресурсозберігаючих – три (у 2014 р. – дев'ять); впроваджували інноваційні види продукції 21 підприємство галузі (у 2014 р. – 21), з них новими для ринку були чотири види (у 2014 р. – один, Додаток 3).

На промислових підприємствах галузі з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів за період 2014–2017 рр. упроваджено 137 нових технологічних процесів, з яких у 2017 р. – 37 (у 2014 р. – 28), у тому числі сім маловідходних, ресурсозберігаючих (у 2014 р. – один).

За період 2014–2017 рр. на промислових підприємствах галузі кількість найменувань упроваджених інноваційних видів продукції досягла 603, у тому числі у 2017 р. – 187 (у 2014 р. – 118). З них новими для ринку були 49.

Реалізацією промислової продукції займалося 65 підприємств з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (2017 р.), у той час як у 2014 р. їх чисельність була дещо більшою – 76. Реалізацією інноваційної продукції у 2017 р. займалося 29 підприємств, порівняно з 25 у 2014 р. У тому числі кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, яка була новою для ринку, зросла незначно з 7 у 2014 р. до 8 од. у 2017 р. Так само спостерігається тенденція зростання чисельності підприємств, які реалізували продукцію, що була новою тільки для підприємства, – з 22 у 2014 р. до 25 у 2017 р. (Додаток 3).

Необхідно відзначити, що за період 2014–2017 рр. значно скоротилися обсяги реалізованої інноваційної продукції у сфері виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів. У 2017 р. цей показник становив 2,8% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції переробної промисловості України.

Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції галузі з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів в Україні продукція, що була новою для ринку, становила 3,6%, а продукція, що була новою тільки для підприємства, – 96,4%.

Реалізацією інноваційної продукції за межі України займалося п'ять підприємств, які здійснюють виробництво основних фармацевтичних продуктів та фармацевтичних препаратів. Загальний обсяг, за даними

Держстату України, становив 17243,5 тис. грн. Порівняно з 2014 р. показник зменшився на 39939,1 тис. грн.

Кількість придбаних в Україні технологій за період 2014–2017 рр. незначно зросла – лише на 12 од., тоді як технологій, придбаних за межами України, – навпаки зменшився на 6 од. На жаль, кількість переданих нових технологій в Україні спостерігалась лише у 2014 р. і становила 20 од. (Додаток 3).

Як бачимо, український ринок фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів наразі характеризується значною часткою імпорتنих медичних препаратів; переважанням серед продукції застарілих, клінічно неефективних лікарських засобів, тобто залишається імпортозалежним (імпорт надходить з Німеччини, Індії, Франції, Італії, Угорщини, Словенії, Польщі тощо). Крім того, здійснюється імпорт не тільки готових медпрепаратів – понад 50,0%, а й сировини для виготовлення вітчизняних лікарських засобів, яка залежна від імпорتنих поставок¹⁵⁵. Це впливає на собівартість та ціноутворення на лікарські засоби через вплив курсу валюти, митних платежів. Спостерігається загострення проблем, пов'язаних із збільшенням кількості підроблених та неякісних ліків на ринку, збільшенням цінового тиску та інтенсифікації цінової конкуренції у фармацевтичному секторі внаслідок збільшення обсягів імпорту медпрепаратів з ринків з низьким рівнем витрат, що призводить до уповільнення зростання компаній, які спеціалізуються на брендових дженериках, тощо.

Перспективи розвитку ринку фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів в Україні пов'язані з реалізацією ряду заходів: поглибленням українсько-китайської кооперації вітчизняних виробників фармацевтичної продукції для обміну досвідом, технологіями та залучення

¹⁵⁵ Гілета Ю.І. Перерозподіл ринкової влади на фармацевтичному ринку. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18. Вип. 1. С. 51–57.; Мнушко З.М., Крилова Н.М. Фармацевтичний ринок. URL: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/328/farmaceutichnij-rinok>; Литвиненко Л.Л., Собкова А.О. Перспективи розвитку фармацевтичного ринку України в умовах поглиблення процесів євроінтеграції. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2015. № 40. С. 51–57.

інвестицій у розвиток; реалізацією стратегій розвитку, що дадуть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності українських фармкомпаній на внутрішньому та зовнішньому ринках; забезпеченням інвестування вітчизняних виробників медпрепаратів для проведення ННТР, що може зумовити кращу результативність діяльності, зменшення часу впровадження продукції фармацевтичної промисловості від етапу клінічних досліджень до створення кінцевого продукту; оптимізацією логістичних ланцюгів постачання, виробництва та збуту фармацевтичної продукції; удосконаленням системи ціноутворення відповідно до внутрішніх та зовнішніх факторів функціонування фармацевтичних компаній; удосконаленням маркетингової діяльності українських фармкомпаній, спрямованої на зменшення ризиків; збільшенням масштабів проведення ННТР та обсягів виробництва медичних препаратів у Китаї та Індії, а також інших країнах, де можливо зменшити витрати; виходом вітчизняних фармацевтичних компаній на китайський ринок з кращими перспективами розвитку і можливостями зростання; прискоренням процесу реалізації реформ у системі охорони здоров'я та впровадження європейських стандартів у фармацевтичній галузі; поглибленням українсько-китайського співробітництва, удосконаленням стандартів якості виробництва медичних препаратів; гармонізацією законодавчої бази та активізацією реформ у системі охорони здоров'я, передусім у країнах, що розвиваються, та країнах з трансформаційним типом економіки.

Довідково: Для України співробітництво з КНР є важливим, оскільки ця країна ніколи не входила в топ країн з інноваційного розвитку фарміндустрії, а китайський ринок переважно наповнювався препаратами-копіями (дженериками). Однак останнім часом ця галузь у Китаї взяла курс на інноваційний розвиток, реалізуючи державну політику щодо стимулювання інновацій у створення ліків та медичних виробів, а також щодо захисту прав розробників інноваційних продуктів. Китайське Управління з контролю за продуктами і ліками (CFDA) оприлюднило систему заходів щодо підвищення доступності інноваційних препаратів, особливо імпортованих, які використовуються для лікування раку. Серед них встановлення шестирічного періоду захисту результатів клінічних і доклінічних досліджень (так званий період ексклюзивності даних) для інноваційних препаратів хімічного синтезу; збільшення на п'ять років терміну патентного захисту для нових препаратів, які компанії виводитимуть на ринок КНР одночасно із виведенням їх на глобальний ринок; скасування зборів щодо окремих груп препаратів, які імпортувалися, і

спрощення митних процедур; включення нових ліків, що імпортуються (особливо в категорії «терміново необхідних» онкологічних препаратів), у фінансовану державою програму медичного страхування. У процесі схвалення препаратів китайський регулятор використовуватиме систему patent linkage – як стимул інноваційного розвитку. Оголошено про продовження терміну патентного захисту ліків до 25 років, що стане потужним додатковим стимулом для залучення інвестицій та інноваційних продуктів. При цьому уряд Китаю не відмовляється і від стимулювання досліджень і розробок так званих високопріоритетних відтворених препаратів. Для цього держава виділяє гранти на їх розробку, набуває ліцензії на технологію, а також надає податкові пільги. Зокрема, статус високопріоритетних дженериків можуть отримати ліки, дуже затребувані в клінічній практиці, необхідні для лікування онкозахворювань і в педіатрії, а також ті, чий термін патентної охорони закінчується через рік. При цьому, незважаючи на статус високопріоритетного дженеричного препарату, права інтелектуальної власності компанії-оригінатора повністю дотримуються. Так китайський уряд забезпечує необхідний баланс приватних і публічних інтересів і тим самим створює сприятливі умови для бізнесу компаніям як з інноваційним, так і з портфелем препаратів-дженериків¹⁵⁶.

4.1.11. Інноваційний розвиток промислових підприємств з виробництва гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції

За даними Держстату України, починаючи з 2014 р. (1217 од.) спостерігається значне зменшення промислових підприємств, які займаються *виробництвом гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції* – до 517 од. (2017 р.). Це такі відомі підприємства, як ТОВ «Укрпромгума», ТОВ «ВІ РЕТРЕЙД», ЗАТ «Росава», ПАТ «Одеський завод гумових технічних виробів», ПАТ «Білоцерківський завод гумових технічних виробів», ТОВ «Бориспільський завод гумовотехнічних виробів», ТОВ «Івано-Франківський шиноремонтний завод», ТОВ «Геоїд», ТДВ «Об'єднання Дніпроенергобудпром», ПАТ «Світловодський завод «Спецзалізобетон»», ВАТ «Тристар» та ін. Загальна чисельність підприємств галузі, що займаються інноваційною діяльністю, зменшилась до 56 у 2017 р. (у 2014 р. – 158).

Відомі інноваційно активні підприємства, які займаються виробництвом гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції у КНР:

¹⁵⁶ Российский вклад в мировую науку будет снижаться. URL: <https://rg.ru/2018/05/21/kitaj-vzial-kurs-na-innovacii-v-farmaceuticheskoy-otrasli.html>

– національне підприємство «Zhejiang Baina Rubber Plastic&Equipment Co., Ltd.» засноване у 1998 р. і розташоване у промисловій зоні «Xianju County» (провінція Чжецзян). Його площа становить понад 60000 кв. м. «Zhejiang Baina Rubber Plastic&Equipment Co., Ltd.» використовує у виробничому процесі високі та нові технології. Загальний обсяг інвестицій у підприємство становить 20 млн юанів¹⁵⁷;

– «Tianjin SVKS Technology & Development Co., Ltd.» впровадило у виробничий процес сучасні системи якості та управління, що відповідають найвищим стандартам. Проектуванням, розробкою та виробництвом гумових виробів підприємство займається понад 10 років¹⁵⁸. Виробництво забезпечене сучасним обладнанням для виготовлення ущільнювальних кілець, спеціально виготовлених еластомірних ущільнень, радіальних ущільнень, масляних ущільнень, гідравлічних ущільнень, поршневих і штокових ущільнень, нестандартних гумових ущільнень, гумових металевих деталей, армованих ущільнювачів і гумових амортизаторів;

– «Tianjin Haimeinu rubber products Co., LTD.» засновано на території КНР у 2003 р. Це інтегроване підприємство з можливістю досліджень, розробки та виробництва різноманітних гумових антистатичних підлогових покриттів, гумових високоміцних підлог, вироблених з антиоксидантних і лужних матеріалів. Гумова підлога «Німго» широко застосовується у великих приміщеннях, таких як лікарні, школи, дитячі садки, аеропорти, спортивні майданчики, офісні центри, магазини, тренажерні зали, промислові майстерні, житлові будинки, а також у автобусах, поїздах, метро, на кораблях та в громадському транспорті. Виробничий процес забезпечений чотиришаровою вулканізуючою машиною на 600 мм; вулканізуючою машиною розміром 1,9 м; тришаровою вулканізуючою машиною з однометровою пластинкою; внутрішнім мікшером на 60 л; щістьма відкритими

¹⁵⁷ Zhejiang Baina Rubber Plastic&Equipment Co., Ltd. URL: <https://www.china-baina.com/>

¹⁵⁸ Tianjin SVKS Technology & Development Co., Ltd. URL: <http://www.svks-rubberseal.com/>

млинами; рулонним каландром; машиною для вулканізації прокатного барабана та лінією з виробництва ПВХ¹⁵⁹.

Підприємство сертифіковане відповідно до міжнародної системи якості ISO9001: 2008 та національного випробувального центру будівельних матеріалів. Отримано CCS (2010 р.).

Аналізуючи діяльність вітчизняних підприємств галузі, необхідно зазначити, що вони витрачали кошти на інноваційну діяльність – 458131,1 тис. грн (у 2014 р. – 200324,4 тис. грн). З них сім підприємств у 2017 р. витрачали кошти на проведення внутрішніх НДР – 68126,2 тис. грн, три підприємства – на зовнішні НДР – 1179,3 тис. грн, 40 підприємств – на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – 360968,9 тис. грн, два підприємства – на придбання інших зовнішніх знань, а також дев'ять підприємств – за статтею «інше».

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності підприємств у сфері виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції за період 2014–2017 рр. зріс на 257806,7 тис. грн, досягнувши у 2017 р. показника 458131,1 тис. грн (Додаток 3).

Упровадженням інновацій у 2017 р. займалося 52 вітчизняні промислові підприємства галузі (у 2014 р. – 112), у тому числі 39 підприємств впроваджували інноваційні процеси (у 2014 р. – 58), з яких 21 підприємство впроваджувало процеси маловідходні, ресурсозберігаючі (у 2014 р. – 43). Необхідно відзначити, що, крім підприємств, які займалися впровадженням інноваційних процесів на підприємствах галузі, 23 підприємства впроваджували інноваційні види продукції (у 2014 р. – 48), з них нові для ринку – сім підприємств (у 2014 р. – вісім).

Промисловими підприємствами галузі з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої металевої мінеральної продукції у 2017 р. було впроваджено 135 нових технологічних процесів, тоді як у 2014 р. – 71, у тому числі 73 – маловідходні, ресурсозберігаючі (у 2014 р. – 26).

¹⁵⁹ Tianjin Haimeinuo rubber products Co., LTD. URL: <https://www.himrorubberfloor.com>

На промислових підприємствах протягом 2017 р. було впроваджено 112 інноваційних видів продукції (у 2014 р. – 145), з яких новими для ринку були 40 (у 2014 р. – 21); машини і устаткування, апарати, прилади – 15 од. (у 2014 р. – шість (Додаток 3)).

У 2017 р. реалізацією вітчизняної промислової продукції займалося 517 підприємств, що на 700 менше, порівняно з 2014 р. Реалізацією інноваційної діяльності займалося 39 підприємств, що на 43 менше, порівняно з 2014 р. У тому числі 10 підприємств реалізували продукцію, що була новою для ринку (у 2014 р. – 15), 29 – продукцію, що була новою тільки для підприємства (у 2014 р. – 76). За період 2014–2017 рр. обсяги реалізованої інноваційної продукції зменшилися на 150435 тис. грн. Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції у 2017 р. продукції, нової для ринку було випущено на 793616,2 тис. грн, а продукції, що була новою тільки для підприємства, – на 365003,6 тис. грн¹⁶⁰.

Реалізацію інноваційної продукції за межі України здійснювали 14 підприємств галузі виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої металевої мінеральної продукції в Україні (у 2014 р. – 21), її обсяг становив 409262,8 тис. грн (у 2014 р. – 210578,1 тис. грн).

За даними Держстату України, підприємства галузі у 2017 р. придбали 21 нову технологію, у той час як у 2014 р. – лише 11. Слід зазначити, що значно меншим є показник кількості придбаних нових технологій підприємствами галузі за межами України: у 2017 р. – шість (у 2014 р. – одна).

Проаналізувавши інноваційну діяльність вітчизняних підприємств, які займаються виробництвом гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, можемо визначити їхні особливості, головними з яких є¹⁶¹:

¹⁶⁰ Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 257 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 178 с.

¹⁶¹ Вознюк О.М. Тенденції розвитку галузі виробництва виробів з гуми та пластмаси в Україні. *Ефективна економіка*. 2010. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=263>

- наявність потужного виробничого та інтелектуального потенціалів, сформованих на базі діяльності підприємств за часів СРСР;
- використання застарілого обладнання та облаштування підприємств галузі досить дорогими та сучасними виробничими лініями, значна частина яких досить швидко морально зношується;
- споживання для роботи обладнання електроенергії як головного енергоносія;
- використання значної частини імпоротної сировини (частка вартості сировини у собівартості готової продукції коливається від 45 до 90%);
- технічне переозброєння підприємств, зменшення диспропорцій у структурі їх виробничого апарату, поліпшення організації виробництва на основі впровадження маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних технологій;
- ускладнення фінансового стану галузі, що обумовлено зростанням цін на енергоносії, сировину, зменшенням обсягів виробництва та погіршенням цінової кон'юнктури на кінцеву продукцію.

З метою вирішення нагальних потреб, які заважають функціонуванню галузі необхідно зосередити увагу на пріоритетних напрямках подальшого українсько-китайського співробітництва, серед яких¹⁶²:

- зростання рівня інвестиційної привабливості регіону;
- підвищення ресурсоефективності в галузі, раціональне використання сировини, скорочення відходів;
- впровадження біотехнологій і біоматеріалів у виробництві гумових пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції;
- підвищення енергоефективності, створення конкурентоспроможних продуктів;

¹⁶² Шевцова Г.З., Маслош О.В. Хімічна промисловість України. у пошуках нової стратегії розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 249–253.; SusChem Strategic Innovation and Research Agenda. URL: <http://www.suschem.org/cust/documentrequest.aspx?DocID=928> дата звернення – 14 лютого 2017 р.); Захарченко В.І. Структурні трансформації національного промислового комплексу в контексті постіндустріального розвитку. *Економіка промисловості*. 2017. № 2 (78). С. 37–60.

- розробка матеріалів та систем для екологічно раціонального проєктування та експлуатації транспорту, використання інтегруючих технологій, альтернативних видів палива;
- застосування ІКТ-систем і цифрових інновацій на всьому ланцюгу, включаючи моделювання, проєктування, експлуатацію, логістику, управління та контроль за виробництвом гумових пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції;
- обмін досвідом, стажування фахівців на українських та китайських підприємствах галузі з виробництва гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції;
- розробка та реалізація низки конкретних спільних українсько-китайських проєктів з виробництва гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції;
- сертифікація продукції з виробництва гумових пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції та систем якості відповідно до діючих в Україні та КНР вимог тощо.

4.1.12. Розвиток переробної промисловості у сфері виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції на основі інновацій

У 2017 р. 100 промислових підприємств в Україні були задіяні у сфері виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (у 2014 р. – 209). Ця сфера включає виробництво комп'ютерів і периферійного устаткування, обладнання зв'язку та інших видів електроніки, а також виробництво компонентів для цієї продукції. Для виробничих процесів, віднесених до цього розділу, є характерним розроблення та використання інтегрованих схем і пристосувань, що належать до вузькоспеціалізованих технологій. Також підприємства виробляють побутову електроніку, обладнання для вимірювання, дослідження та навігації, радіологічного, електромедичне й електротерапевтичне устаткування, оптичні прилади та устаткування, а також магнітні та оптичні носії даних.

На відміну від КНР, існуючі вітчизняні підприємства займаються складанням готової продукції з імпортних комплектуючих. Промислова електроніка спрямована на забезпечення потреб вітчизняних підприємств і цілком залежить від стану вітчизняного промислового виробництва. Оскільки основним ринком збуту електроніки спеціального призначення був ринок Російської Федерації, на якому нині імпортні складові фактично заміщуються вітчизняною продукцією, в останні 2–3 роки спостерігається суттєве зниження попиту на цю українську продукцію¹⁶³. Також зазначимо, що виробництво телекомунікаційного обладнання в Україні спрямоване на задоволення попиту у ВПК, наразі його рівень низький через високу конкуренцію як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Серед промислових підприємств України, зокрема сфери виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, інноваційною діяльністю займалися 34 підприємства, тоді як у 2014 р. показник був майже удвічі більший – 71 підприємство. Це такі підприємства, як НВП «Карат», ДП «Львівський державний завод “Лорта”», ПАТ «Концерн “Електрон”», ТЗОВ «МКС», ЗАТ «Навігатор», ТЗОВ «Рóма, Лтд», «DiaWest — Комп'ютерний світ», «ПРОКСИСТ™» (виробництво комп'ютерної продукції), ТЗОВ «Топсітісервіс», ТОВ «Техприлад», ТОВ «Львівський приладобудівний завод», «ЕЛЕКТРОН-КАРАТ» НВП ДП ПрАТ “Концерн-Електрон”, ДП «ІЕК Україна», ТОВ «Віаком», ПрАТ «Дослідний електромонтажний завод», ТОВ «Екра Кавказ Україна», Електромеханічний завод «ЕТАЛ», ДП «Ітон Електрик», ТОВ «КЕТЗ», ТОВ «Завод “Кранкомплект”», ТОВ «Лідер Електрик», ПАТ «НВП Радій» (виробництво електронної продукції), а також ПП «Sumy electron optics», ДП «Ізюмський завод офтальмологічної лінзи», ДП «Ізюмський приладобудівний завод», ДП «Завод “Арсенал”», ТОВ

¹⁶³ Проект «Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» / Департамент розвитку інновацій та інтелектуальної власності. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c3081991-45fb-47dfabc659822e854a99&title=ProektstrategiiRozvitkuVisokotekhnologichnikhGaluzeiDo2025-Roku>; Волкова О.Д., Манаєнко І.М. Тенденції, проблеми та перспективи розвитку високотехнологічного виробництва в Україні. URL: http://www.ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24611/1/2018-12_2-06.pdf

«Вінницький оптико-механічний завод» (виробництво оптичної продукції) тощо.

Кошти на внутрішні НДР витрачали дев'ять вітчизняних підприємств (у 2014 р. – 23), на зовнішні НДР – три (у 2014 р. – п'ять), на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – 20 (у 2014 р. – 39), придбання інших зовнішніх знань – два (у 2014 р. – три) та за статтею «інше» – 11 (у 2014 р. – п'ять).

Промисловими підприємствами галузі у 2017 р. витрачено 137712,3 тис. грн (у 2014 р. – 140673,2 тис. грн), у тому числі за напрямками інноваційної діяльності: на внутрішні НДР – 99916,5 тис. грн (у 2014 р. – 109706,3 тис. грн), на зовнішні НДР – 1580,6 тис. грн (у 2014 р. – 1057,0 тис. грн), а також на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 31810,6 тис. грн (у 2014 р. – 26226,1 тис. грн). Зазначимо, що у 2014 р. підприємства галузі витрачали кошти за такими статтями, як: придбання інших зовнішніх знань – 72,0 тис. грн, «інше» – 3611,8 тис. грн (Додаток 3).

За даними Держстату України, у 2017 р. фінансування інноваційної діяльності підприємств галузі виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції становило 137712,3 тис. грн (у 2014 р. – 140673,2 тис. грн), у тому числі за рахунок коштів: власних – 108037,6 тис. грн (у 2014 р. – 71890,6 тис. грн), державного бюджету 2803,0 тис. грн (у 2014 р.), іноземних інвесторів – 64006,0 тис. грн (у 2014 р.).

Впровадженням інновацій займалося 29 промислових підприємств галузі, а у 2014 р. – 62. У тому числі впроваджували інноваційні процеси – 15 підприємств (у 2014 р. – 26), з них маловідходні, ресурсозберігаючі – вісім (у 2014 р. – 19), а також впроваджували інноваційні види продукції – 16 підприємств (у 2014 р. – 37), з них нові для ринку – вісім (у 2014 р. – 13), (Додаток 3).

За даними Держстату України, у 2014 р. підприємства галузі впровадили одну організаційну інновацію та п'ять маркетингових інновацій. На промислових підприємствах галузі з виробництва комп'ютерів,

електронної та оптичної продукції у 2017 р. було впроваджено 39 нових технологічних процесів, у той час як у 2014 р. – 50, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – 18 (у 2014 р. – 22). Також на промислових підприємствах галузі було впроваджено 48 інноваційних видів продукції (у 2014 р. – 103), з них: нові для ринку – 20 (у 2014 р. – 48); із машин, устаткування, апаратів, приладів – 46 (у 2014 р. – 71), з них нові для ринку – 20 (у 2014 р. – 31, Додаток 3).

Реалізовували промислову продукцію у 2017 р. 100 промислових підприємств (у 2014 р. – 209), з яких 32 підприємства реалізовували інноваційну продукцію (у 2014 р. – 52), у тому числі: продукцію, що була новою для ринку, – 11 (у 2014 р. – 27); продукцію, що була новою тільки для підприємства, – 14 (у 2014 р. – 39)¹⁶⁴.

Обсяги реалізованої інноваційної продукції у 2017 р. були на 381413,3 тис. грн меншими порівняно з 2014 р. (778802,2 тис. грн). Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції у 2017 р.: продукція, що була новою для ринку, становила 99110,2 тис. грн; продукція, що була новою тільки для підприємства, – 298278,7 тис. грн. 10 підприємств галузі реалізували інноваційну продукцію за межі України (у 2014 р. – 19), обсяг якої становив 260091,2 тис. грн (у 2014 р. – 523947,0 тис. грн).

У 2017 р. в Україні підприємствами галузі з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції було придбано 24 нові технології (у 2014 р. – шість).

Проаналізувавши інноваційну діяльність підприємств галузі з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, необхідно відзначити основні проблеми щодо її розвитку. Серед них, на думку Н. Шандонової, вагомими є¹⁶⁵: скорочення витрат на розвиток національного виробництва; зниження попиту на інвестиційну техніку; втрата ринків збуту,

¹⁶⁴ Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб.. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 257 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб.. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб.. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 178 с.

¹⁶⁵ Шандова Н.В. Сценарний підхід до визначення напрямків розвитку підприємства. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 1 (79). С. 165–169.

скорочення експорту; ліквідація зони вільної торгівлі між Україною і СНД, розрив економічних відносин з Російською Федерацією; скорочення внутрішнього ринку; відсутність модернізації виробництва галузі; технологічне відставання; втрата інвестиційної привабливості; зниження конкурентоспроможності продукції; високий рівень зношування основних фондів.

Для вирішення існуючих проблем варто брати до уваги досвід КНР, зокрема у галузі з виробництва комп'ютерів, адже на території цієї країни виробляється продукція кращих світових брендів. Певна частка китайської продукції низької якості, однак компанії, що наведено нижче, виробляють високоякісні комп'ютери та комплектуючі для них¹⁶⁶:

– «Lenovo» – найбільший у світі постачальник персональних комп'ютерів (лінії продукції: ThinkPad (виробництво ноутбуків), а ThinkCentre (виробництво настільних комп'ютерів). Компанія запустила випуск серії смартфонів «LePhone» або «IdeaPhone», які працюють на адаптованій версії операційної системи Android. Однією з особливостей компанії є те, що абсолютно всі її продукти відпускаються за доступною ціною;

– «Hasee» тривалий час займається виробництвом відеокарт. На сьогодні продукція компанії представлена планшетними та настільними комп'ютерами, ноутбуками, нетбуками і панельними персональними комп'ютерами, що продаються у понад 120 країнах світу;

– «Asus» здійснює виробництво настільних комп'ютерів, ноутбуків, нетбуків, планшетних персональних комп'ютерів тощо;

¹⁶⁶ Производство компьютеров в Китае. Китайские компьютеры. URL: <http://www.nstrade.ru/blog/item/proizvodstvo-kompyuterov-v-kitae.-kitajskie-kompyutery/>; Apple перенесла производство новых компьютеров в Китай. URL: <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/06/30/649193/>; Китай – самый крупный производитель ноутбуков во всем мире! URL: <http://www.vodoley2000.com/kitaj-samyj-kрупnyj-proizvoditel-noutbukov-vo-vsem-mire/>; Рождение дракона: компьютерная отрасль Китая. URL: <http://www.osp.ru/os/2002/05/181469/>; Apple перенесла в Китай производство новых компьютеров. URL: <http://www.innovationhouse.org.ua/ru/statti/kytaj-ily-ukrayna-gde-y-pochemu-zakazyvayut-proyzvodstvo-ukraynskye-hardvernye-startapy/>

– «Founder» – одна з найбільш інноваційних і впливових високотехнологічних компаній, яка є другим за величиною виробником персональних комп'ютерів у КНР;

– «Acer» представляє собою комп'ютерний бренд з Тайваню. Продукти «Acer» включають недорогі настільні і портативні комп'ютери, планшетні комп'ютери та іншу електроніку;

– «Tsinghua Tongfang» займається виробництвом персональних комп'ютерів, ноутбуків та інших електронних продуктів;

– «Haier» – виробник високоякісної побутової техніки, виробництвом же персональних комп'ютерів розпочала займатися лише кілька років тому. Комп'ютери марки «Haier» користуються попитом в сільській місцевості КНР;

– «Hedy» пропонує настільні комп'ютери, ноутбуки, клавіатури та «миші». Цей виробник посідає перше місце в Південному Китаї і входить у топ-5 китайських виробників;

– «Aigo» – один з кращих виробників MP5, планшетів, фотоапаратів, мобільних телефонів, зарядних пристроїв на сонячній енергії, комп'ютерних корпусів і деяких інших комп'ютерних комплектуючих;

– «Elite group computer systems» є четвертим найбільшим виробником материнських плат і відеокарт у світі. Компанія також виробляє повні комп'ютерні системи, такі як ноутбуки і настільні комп'ютери;

– «Lanner» – відомий виробник промислових комп'ютерів (вбудовані обчислювальні системи, такі як комп'ютери у транспортних засобах, універсальні комп'ютери, автобусні Wi-Fi-системи та інші великі мережеві комп'ютерні системи);

– «Zotac» виробляє відеокарти і материнські плати. Однією з особливостей фірми є виробництво супершвидких персональних комп'ютерів.

Успішний досвід КНР щодо розвитку комп'ютерної галузі свідчить про те, що країна домоглася успіху за рахунок стратегії, спрямованої на витіснення імпорту. Успіх обумовлений розміром і динамікою ринку КНР; політикою уряду країни (доступ до ринку в обмін на іноземні технології, вимога, щоб міжнародні корпорації експортували більшу частину своєї продукції, вимога створювати спільні підприємства з національними компаніями і дозвіл тайванським компаніям створювати виробництво в Китаї). Мало хто з країн, що розвиваються, має ринок такий перспективний або у стані, за якого іноземні інвестиції настільки вигідні для приймаючої країни. З іншого боку, країни, що розвиваються, можуть наслідувати приклад КНР щодо пропаганди використання комп'ютерів для модернізації своєї економіки і створення попиту на продукцію місцевих фірм. КНР надає особливе значення розвитку, використанню національних можливостей для підтримки виробництва і застосування комп'ютерів (кадрові ресурси, науково-дослідні організації та інформаційна інфраструктура). Зазначимо, що надання переваги місцевим компаніям дозволяє зберегти конкурентоспроможність внутрішнього комп'ютерного ринку. Такий підхід допомагає місцевим компаніям підготуватися до конкуренції на міжнародному ринку.

Проведений аналіз стану та проблем функціонування галузі з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції показує, що в сучасних умовах для виходу з кризи необхідна підтримка інноваційного розвитку вітчизняних підприємств галузі та переорієнтування їх експортних можливостей на інші країни, зокрема КНР. Отже, для розвитку торгівлі продукцією галузі з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції між Україною та КНР необхідні: підвищення рівня науково-технічних процесів; зниження витрат за рахунок використання інформаційних технологій; формування глобального ринку наукових знань і ринку кваліфікованої робочої сили; дотримання вимог до якості товарів для експорту; стрімкий розвиток високотехнологічної продукції галузі;

уніфікація технічних вимог до виробництва товарів; запрошення для участі у побудові спільних українсько-китайських виробничих потужностей підприємств із відомими брендами та розміщення їх на території України; створення Міністерством освіти і науки України в Переліку напрямів (спеціальностей) підготовки фахівців у ВНЗ окремого кваліфікаційного угруповання – галузі знань «Виробництво радіоелектронної, телекомунікаційної та приладобудівної техніки» з відповідними напрямами підготовки, випускники яких були б задіяні у сферах технології, проєктування, конструювання, виробництва та експлуатації сучасних виробів електронної техніки; співпраця вітчизняних фахівців із провідними фірмами України та КНР, що дасть можливість розвивати науково-технічні дослідження в нашій країні, а також підвищити якість освіти та конкурентоспроможність випускників ВНЗ на ринку праці¹⁶⁷.

4.1.13. Сектор інноваційного розвитку підприємств з виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів

Ще одним із перспективних видів економічної діяльності промислового сектора є *виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів*, яке представлено такими підприємствами, як ТОВ «НВК "ІОН"» ПАТ «Бердичівський завод транспортного машинобудування», ТОВ «Завод Алеко», ТОВ «КАРЗ-М», ТОВ «Завод транспортних засобів», ПП «171 Чернігівський авіаремонтний завод», ТОВ «Верхньодніпровський авторемонтний завод», ДП «45 експериментальний механічний завод», ТОВ «ПК "Пожмашина"», ТОВ «Завод Титан Лтд», ТОВ «Канком», ТОВ «Завод причепів ЛЕВ», ТОВ

¹⁶⁷ Зінковський Ю. Вітчизняне електронне виробництво – невикористане джерело валютних надходжень. URL: http://www.dt.ua/ECONOMICS/vitchiznyane_elektronne_virobnitstvo_nevikoristane_dzherelo_valyutnih_nadhodzhen.html; Боклан Н., Корнілова І. Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України: управлінський аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2012. № 137. С. 23–26.

«Автопричіп», ТОВ «Завод самоскидних кузовів», ТОВ «БІЛОЦЕРКІВ-КУЗОВ» тощо.

За даними Держстату України, у 2017 р. виробництвом у галузі займалось 169 підприємств, тоді як у 2014 р. їх було на 64 більше. У тому числі інноваційною діяльністю займалося 51 підприємство (у 2014 р. – 69), які мали витрати на суму 1280364,2 тис. грн. З них у 2017 р. витрачали кошти на: внутрішні НДР – 20 підприємств (211482,8 тис. грн); зовнішні НДР – п'ять (100266,6 тис. грн); придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – 33 (911775,5 тис. грн); придбання інших зовнішніх знань – три (195,0 тис. грн); «інше» – 16 (56644,3 тис. грн, Додаток 3).

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів у 2017 р. – 1280364,2 тис. грн (у 2014 р. – 841515,2 тис. грн), у тому числі за рахунок власних коштів – 1139854,8 тис. грн (у 2014 р. – 43693,3 тис. грн). У 2016 р. фінансування здійснювалося: за рахунок коштів державного бюджету – 10375,1 тис. грн, коштів вітчизняних інвесторів – 113979,2 тис. грн.

Кількість підприємств галузі, що займалися впровадженням інновацій, незначно зменшилась – з 61 у 2014 р. до 50 підприємств у 2017 р.¹⁶⁸. У тому числі кількість підприємств, які впроваджували інноваційні процеси за період 2014–2017 рр. залишилась на рівні 33, проте значно зменшився показник тих підприємств, які впроваджували процеси маловідходні, ресурсозберігаючі – з 27 (у 2014 р.) до 13 (у 2017 р.). Без змін за цей період залишився показник кількості підприємств, які впроваджували інноваційні види продукції – на рівні 38, з них новими для ринку у 2017 р. були 11, а у 2014 р. – 15.

Слід відзначити позитивну динаміку, що спостерігається протягом 2014–2017 рр. стосовно показника кількості впроваджених нових

¹⁶⁸ Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 257 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 178 с.

технологічних процесів на промислових підприємствах галузі – з 113 до 261, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – з 27 до 93. Також зростає кількість найменувань впроваджених на промислових підприємствах інноваційних видів продукції – на 147 од. (у 2017 р. – 289 од.), з них нові для ринку – на 16 од. (2017 р. – 55 од.); щодо машин, устаткування, апаратів, приладів – на 68 од. (2017 р. – 121 од.), з них нові для ринку – на 32 од. (2017 р. – 21 од.).

Натомість слід факт зазначити, що показник кількості промислових підприємств, які займаються виробництвом автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, зменшився – на 69 од. (2017 р. – 169 од.), як і кількість підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію, – на 11 од. (2017 р. – 40 од.), у тому числі продукцію, що була новою для ринку, – на 6 од. (2017 р. – 13 од.); продукцію, що була новою тільки для підприємства, – на 8 од. (2017 р. – 32 од.).

Обсяги реалізованої інноваційної продукції зменшилися на 245207,5 тис. грн (2017 р. – 2555822,7 тис. грн). У 2017 р. із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, продукція, що була новою для ринку, становила 432487,1 тис. грн (у 2014 р. – 1800738,2 тис. грн); продукція, що була новою тільки для підприємств, – 2123335,6 тис. грн (2014 р. – 509877,0 тис. грн).

Значно зменшився показник кількості промислових підприємств галузі, що займалися реалізацією інноваційної продукції за межі України – на 36 (2017 р. – 15). Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України у 2017 р. становила 509645,2 тис. грн (у 2014 р. – 688660,2 тис. грн, Додаток 3).

За період 2014–2017 рр. – навпаки – зріс показник кількості придбаних нових технологій в Україні – з 27 до 48 од., а за межами України їх кількість зменшилася – з 36 до 8 од. У 2014 р. в Україні була передана одна нова технологія.

Проведений аналіз інноваційної діяльності підприємств, які займаються виробництвом автотранспортних засобів, причепів і

напівпричепів та інших транспортних засобів свідчить про наявність низки проблем, серед яких варто наголосити на: фізичному та моральному зношуванні основних засобів; низькій частці інноваційно активних підприємств, низькому рівні упровадження маловідходних та ресурсозберігаючих процесів; низькому рівні капіталовкладень у розвиток виробництва галузі; переважанні імпорту продукції над експортом; наявності нестабільної політичної та економічної ситуації, що призводить до падіння споживчого попиту, зростанні вартості імпортованих засобів виробництва, втраті традиційних ринків збуту продукції; високій вартості енергетичних ресурсів; недостатньому рівні взаємодії між виробництвом і науково-дослідницьким сектором та ін.

Для подальшого розвитку галузі з урахуванням особливостей китайського досвіду необхідно¹⁶⁹: активізувати взаємодію з венчурними інвестиційними фондами, «ангельськими» інвесторами; впроваджувати державну політику сприяння розвитку інноваційної діяльності за прикладом КНР (податкові пільги для інноваційно активних підприємств), імплементувати програми доступу до дешевих кредитних ресурсів; здійснювати державне замовлення на продукцію вітчизняних товаровиробників галузі з виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів; інтенсифікувати впровадження ресурсозберігаючих та еко-ефективних технологій; сприяти розвитку кластеризації та окремих елементів інноваційної інфраструктури, здійснювати державну підтримку науково-дослідної діяльності для подальшого розвитку виробництва, ініціювати розвиток галузі шляхом використання новітніх технологій та впровадження інноваційних проєктів, налагодити зв'язки з китайськими партнерами, створити спільні

¹⁶⁹ Кузьміна О.С. Аналіз машинобудівної промисловості України на предмет відповідності сталому розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 17. С. 87–92. URL: [http:// www.nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_17_20](http://www.nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_17_20).; Кривецький І.О. Аналізування стану та тенденцій розвитку машинобудівних підприємств в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 794. С. 29–36.

підприємства, що працюватимуть на основі сучасних ресурсозберігаючих технологій із використанням зарубіжного досвіду, тощо.

4.1.14. Інноваційний розвиток галузі переробної промисловості з виробництва електричного устаткування

Згідно з даними Держстату України, у 2017 р. працювало 155 промислових підприємств у галузі з виробництва *електричного устаткування* (у 2014 р. – 276), у тому числі інноваційною діяльністю займалося 39 підприємств (у 2014 р. – 64), зокрема ТОВ «Ізопласт», ТОВ «Інтелтек Україна», ТОВ «Істрім», ТОВ «Агропроменерго», ТОВ «НВП «Академія медтехнологій»», ТОВ «Алай», ПП «Альфа сім», ТОВ «Аплі-сенсор», НВО «Енергосоюз», ТОВ «Енергопромтехавтоматика», ПАТ «Імпульс», ТОВ «Авак», ТОВ «Авто-Електромаш», ТОВ «Джентерм Україна», ТОВ «НВП «ES Полімер»», ТОВ «Ливарно-механічний завод «Ісполін»», ТОВ «НВЦ «АВТЕХ»» та ін.

Витрати підприємств галузі, загальним обсягом у 2017 р. у 633589,0 тис. грн було спрямовано на: внутрішні НДР – 14 од. (258313,5 тис. грн), зовнішні НДР – чотири од. (26321,2 тис. грн); придбання обладнання, машин та програмного забезпечення – 22 од. (245688,7 тис. грн); придбання інших зовнішніх знань – 4 од. (5082,5 тис. грн), а також «інше» – 9 од. (98183,1 тис. грн, Додаток 3).

Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності підприємств з виробництва електричного устаткування у 2017 р. становив 633589,0 тис. грн (у 2014 р. – 176915,4 тис. грн).

Зазначимо, що 32 підприємства галузі здійснювали впровадження інновацій (у 2014 р. – 57), у тому числі: впроваджували інноваційні процеси – 22 (2014 р. – 25), з них маловідходні, ресурсозберігаючі – 10 підприємств (у

2014 р. – 22); впроваджували інноваційні види продукції 20 підприємств (у 2014 р. – 34), з них нові для ринку – дев'ять підприємств (у 2014 р. – 10)¹⁷⁰.

Необхідно також зазначити, що на промислових підприємствах впроваджено 25 нових технологічних процесів (у 2014 р. – 69), у тому числі 13 маловідходних, ресурсозберігаючих (у 2014 р. – 24). Також на промислових підприємствах впроваджено 83 найменування інноваційних видів продукції (у 2014 р. – 221), з яких новими для ринку було 45 (у 2014 р. – 73); машин, устаткування, апаратів, приладів впроваджено 68 од. (у 2014 р. – 155 од.), з яких нові для ринку – 41 од. (у 2014 р. – 59 од.).

За даними Держстату України за період 2014–2017 рр. на 121 скоротилася кількість промислових підприємств, які здійснювали реалізацію промислової продукції (2017 р. – 155 од.), так само як і кількість підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію – на 25 од. (у 2017 р. – 24 од.), у тому числі: продукцію, що була новою для ринку, – на 4 од. (у 2017 р. – 11 од.), а також продукцію, що була новою тільки для підприємства, – на 23 од. (2017 р. – 16 од., Додаток 3).

Обсяги реалізованої інноваційної продукції за період 2014–2017 рр. залишилися майже на тому ж самому рівні (2014 р. – 752375,5 тис. грн, 2017 р. – 750668,0 тис. грн). Із загального обсягу реалізованої у 2017 р. інноваційної продукції продукції, що була новою для ринку, реалізовано на суму 463268,9 тис. грн, а продукції, що була новою тільки для підприємства, – на 287399,1 тис. грн.

У 2017 р. лише 15 підприємств галузі з виробництва електричного устаткування здійснювали реалізацію інноваційної продукції за межі України (2014 р. – 40 од.), обсяг якої становив 371477,1 тис. грн (2014 р. – 525705,2 тис. грн).

¹⁷⁰ Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 257 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 178 с.

В Україні промисловими підприємствами галузі у 2017 р. було придбано 20 нових технологій, тоді як у 2014 р. – 12. За межами України у 2015 р. було придбано дві нові технології.

Проаналізувавши особливості інноваційної діяльності промислових підприємств галузі з виробництва електричного устаткування, зазначимо про існування низки проблем, серед яких варто відзначити¹⁷¹: недосконалу систему оподаткування; нерозвиненість ринкової кон'юктури; неналагоджений механізм функціонування ринку праці; відсутність ефективного моніторингу, дистриб'юторської системи та фінансового контролінгу; недостатній рівень платоспроможності товаровиробників; високий ступінь зношування основних виробничих засобів; значну витратність виробництва; низький рівень технічного оновлення підприємств; обмежений внутрішній попит на вітчизняну продукцію; низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств; вплив кваліфікованих інженерних і робітничих кадрів; низьку якість професійної підготовки персоналу; низький рівень управління та кваліфікації персоналу; відсутність екологічної відповідальності у підприємств та ін.

Для вирішення нагальних проблем в галузі з виробництва електричного устаткування необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу для забезпечення розвитку інноваційної системи України, зокрема законодавства у сфері забезпечення діяльності, кластерів, технопарків та спеціальних економічних зон;

- створити умови для «повернення мізків» з-за кордону – подібні до китайських, – оскільки проблема їх впливу для України надто болюча. У КНР же питання частково вирішено за допомогою різних програм, зокрема програми «100 талантів»;

- створити ефективний механізм фіскального стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності галузі шляхом надання кредитів, пільг

¹⁷¹ Панченко В.П. Соціально-економічні проблеми розвитку машинобудівної галузі України. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: [http:// www. ecomoty.nauka.com.ua/?op=1&z=1037](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1037); Шубна О.В., Лозгунова А.С. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку машинобудівного комплексу України. *Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии*. 2017. № 3 (24 Е). С. 153–158.

та ін. Так, зокрема, цікавий китайський досвід щодо створення національного технопарку «Чжунгуаньцунь» (Zhongguangcun Science Park) у 1988 р. Держава створила сприятливий клімат для інновацій шляхом надання пільг для резидентів технологічного парку¹⁷²: «нульової» ставки податку з обороту для підприємств-резидентів, які отримали офіційний статус високотехнологічного підприємства» протягом перших трьох років виробничої діяльності, знижена ставка в розмірі 7,5% у наступні три роки і 15,0% – після шести років роботи; знижений корпоративний податок у розмірі до 10,0% для підприємств, які експортують понад 40,0% продукції, що випускається; знижена на 50,0% ставка корпоративного податку для високотехнологічних підприємств, що в звітному році збільшили витрати на технічну модернізацію на 10,0% порівняно із попереднім роком; компанії-резиденти і фізичні особи звільнені від сплати податку з прибутку при продажі технологій і прав на програмне забезпечення; нульова ставка податку на прибуток для співробітників високотехнологічних підприємств; відшкодування співробітникам високотехнологічних підприємств витрат на купівлю першої нерухомості та автомобіля;

– поглибити науково-технічну співпрацю України та КНР з виробництва електричного устаткування. Так, наразі між Україною і Китаєм укладено низку угод про реалізацію різних галузевих інноваційних програм в Україні, серед них¹⁷³: спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР (2011 р.); Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки про техніко-економічне співробітництво (2015 р.); Угода про стратегічну співпрацю між

¹⁷² China Science and Technology Statistics Data Book (2015). URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2015/indexeh.htm>; Марчук Л.П. Зарубіжні моделі інноваційного розвитку економіки: вибір для наслідування. *Економіка і регіон* / ПолтНТУ. 2011. № 2 (29). С. 201; Ди У. Китай: движение к государству инновационного типа. *Человек и труд*. 2009. № 7. URL http://www.chelt.ru/2009/7-09/list_7-09.html

¹⁷³ Офіційний сайт Посольства України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом). URL: <http://china.mfa.gov.ua/>; Чижевський Б., Шевченко М. Національна інноваційна система України: проблеми та перешкоди для розвитку. 2016. URL: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/16078.6.2.028.pdf

Акціонерним товариством «Мотор Січ», Державним підприємством «Івченко-Прогрес» і китайською авіаційною корпорацією «AVIC International Holding Corporation» (2013 р.); Договір про співробітництво у сферах енергоефективності, енергозбереження та відновлюваних джерел енергії між Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України та Китайською експортно-кредитною страховою корпорацією «SINOSURE» (2013 р.) тощо.

КНР підтримує та фінансує створення у країні технопарків за певними видами наукової діяльності за допомогою українських НДІ. Зокрема, відкрито Українсько-китайський технопарк у м. Шанхай (2011 р.), що передбачає співпрацю у галузі морських наук і технологій, біомедицини, аерокосмонавтики, нових джерел енергії та ін.; створено «Китайсько-український центр науково-технічного співробітництва» у м. Харбін (2016 р.) як платформу для наукового співробітництва за окремими напрямками (електрозварювання)¹⁷⁴.

Таким чином, процес створення в Україні інноваційної економіки повинен бути комплексним та узгодженим. Адже успіх гарантований лише за умов тісної взаємодії науково-дослідного та підприємницького секторів, а також державної підтримки та координації.

4.2. Виявлення специфіки розвитку у сфері функціонування спеціальних форм організації інноваційної діяльності в КНР та в Україні

Активізація інноваційної діяльності в Україні та КНР можлива шляхом створення та розвитку організаційних форм інноваційної діяльності. Найбільш поширеними з них є СЕЗ, кластери, індустріальні парки, технопарки та наукові парки тощо. Зокрема, на території КНР функціонує *п'ять спеціальних економічних зон* (у містах Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу, Сямень, Хайнань). Адміністрації зон (керуючі комітети) користуються

¹⁷⁴ Висоцька С. Україна – Китай. Від житниці до стратегічного співробітництва. 2016. URL: <http://prav-da.com.ua/blog/6/post/2300>; Семиноженко В. Технологические парки Украины: первый опыт формирования инновационной экономики. *Економіка України*. 2004. № 1. С. 16–21.

правами провінційних урядів у сфері регулювання економічного розвитку і розроблення нормативно-правової бази. Зокрема, вони самостійні у питаннях запозичення коштів на світовому і внутрішньому кредитних ринках, розміщення за кордоном облігацій у рамках лімітів, що надаються центральним урядом. При цьому за свої зобов'язання вони відповідають власними коштами.

Встановлений у проєкти ліміт іноземних інвестицій становить 50 млн дол. США. Інвестиції іноземного резидента в створюваному підприємстві повинні становити не менше 25,0% статутного капіталу.

Стосовно підприємств – резидентів СЕЗ застосовується пільгова ставка податку на прибуток, п'ятирічні «податкові канікули» з повним або частковим звільненням від сплати податку (перші два роки податок не стягується, наступні три роки сплачується 50,0% від діючої ставки). До 2008 р. пільгова ставка податку на прибуток становила 15,0% (для інших китайських компаній поза пільговими зонами на той момент діяла ставка 33,0%).

Відповідно до повідомлення Держради КНР «Про перехідну політику надання пільг щодо податку на прибуток підприємств» (2007 р.) для підприємств – резидентів СЕЗ з 1 січня 2008 р. був встановлений п'ятирічний перехідний період на нові ставки зазначеного податку: в 2008 р. – 18,0%, 2009 р. – 20,0%, 2010 р. – 22,0%, 2011 р. – 24,0%, а з 2012 р. – 25,0%. Це поширювалося тільки на резидентів, які були зареєстровані до 15 березня 2007 р. і раніше користувалися пільговою ставкою податку в розмірі 15,0%. Що ж до резидентів, які були зареєстровані після зазначеного періоду, то з 1 січня 2008 р. уведено єдину для всіх підприємств КНР ставку податку на прибуток – 25,0%. Для резидентів, які раніше користувалися пільговою ставкою податку на прибуток у розмірі 24,0% (резиденти зон прикордонного співробітництва, «відкритих» приморських міст), з 2008 р. величину ставки було збільшено до 25,0%.

Відносно резидентів СЕЗ, зайнятих у промисловості, галузях переробної промисловості, ремонту, а також зовнішньої торгівлі на всій території КНР діє ставка ПДВ у розмірі 17,0%. При цьому ПДВ і митні платежі не стягуються при імпорті виробничого обладнання та матеріалів, що увозяться іноземним резидентом у рахунок своєї частки в підприємстві.

Споживчий податок (акциз), особистий прибутковий податок та інші види податків, існуючі в КНР СЕЗ сплачують за тими ж ставками, що і на решті території країни. За рішенням місцевих адміністрацій експортно орієнтованим або високотехнологічним підприємствам можуть надаватися пільги неподаткового характеру (знижена ставка або повне звільнення від платежів за використання землі, води, електрики, газу, Інтернету, оренди приміщень та ін.)

Максимальні терміни оренди земельних ділянок для резидентів СЕЗ становлять: для будівництва житла – 70 років; для промислового використання, будівництва об'єктів науки, охорони здоров'я, освіти, культури, спорту – 50 років; для об'єктів торгівлі, туризму, розваг – 40 років; для комплексного використання – 50 років. Право оренди надається після сплати ринкової вартості ділянки, податок за оренду землі не стягується. Після закінчення терміну оренди контракт може продовжуватися на щорічній основі за додаткову плату. Резиденти СЕЗ мають право купувати нерухомість у власність. Податок на нерухомість сплачується в розмірі 1,2% від її вартості, при оренді – 12,0% від вартості оренди.

При реалізації продукції на китайському ринку резиденти СЕЗ, у тому числі підприємства з іноземним капіталом, можуть діяти самостійно або через посередницькі державні компанії. Встановлюючи ціни на свою продукцію, резиденти СЕЗ зобов'язані враховувати рекомендації місцевих відомств, які контролюють ціни. Ціни на продукцію повинні відповідати цінам на аналогічні товари інших підприємств КНР.

У сучасних умовах розвитку складовою частиною державної економічної політики КНР на інноваційних засадах є функціонування

кластерів. Реалізується національна програма розвитку кластерів, де визначено два напрями державної підтримки: ініціювання створення кластерів за рахунок значущого в масштабах країни проєкту; підтримка існуючих кластерів та ініціатив «знизу вгору». Розробляється та реалізується кластерна стратегія (визначено пріоритети в організації та розвитку кластерів) і кластерна програма (визначено заходи, терміни виконання, відповідальні виконавці та ін.). Кластерна стратегія є частиною національної інноваційної стратегії країни, за якої значення уряду зводиться до фіксації загальних економічних правил, а регіональні адміністрації та муніципалітети реалізують конкретні кластерні ініціативи (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Спеціальні програми функціонування кластерів у КНР та в Україні

Країна	Програми, які сприяють розвитку кластерів
Китай	Кластерна політика формується муніципальною владою та ухвалюється центральним правлінням особливих зон розвитку високотехнологічних галузей. Центральне правління відбирає фірми, яким надаються пільги (інформаційна сфера та біотехнології). Значна увага надається розвитку власних інновацій, підвищенню технологічного рівня продукції з метою скорочення розриву між конкурентоспроможністю економіки Китаю і розвинених країн, в зв'язку з чим урядом країни було створено мережу офісів ліцензування технологій в університетах. Така ситуація сприяє активізації кооперації бізнесу та академічної й університетської науки, сприяє комерціалізації результатів дослідницької роботи, посиленню конкуренції.
Україна	Розроблено проєкти нормативно-правових актів щодо формування основ державної політики у сфері кластеризації економіки України. Серед них: <ul style="list-style-type: none"> – проєкт «Концепції створення кластерів в Україні» (2008 р.), в якому визначено перспективи впровадження кластерного підходу в економіці, виділено переваги кластерної організації виробництва для вітчизняної економіки, визначено концептуальні засади розвитку кластерів; – проєкт «Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України до 2017 року» (2008 р.), реалізація якого передбачала впровадження моделі кластерної організації промисловості; – проєкт «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів» (2009 р.), основна мета якого полягає у вирішенні проблем, пов'язаних з асиметрією розвитку регіонів України, впливом трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів країни, а також відставанням України від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості інноваційного середовища. Подолання цих недоліків передбачається за рахунок запровадження транскордонного співробітництва у сфері створення та розвитку транскордонних кластерів.

Джерело: складено автором.

Отже, функціонування кластерів забезпечується шляхом взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування, бізнесом, наукою, освітою; форми розвитку кластерів різноманітні, вони відрізняються національними особливостями, концепцією кластерного підходу; застосування кластерного підходу можна розглядати як закономірний етап розвитку економіки країни; кластери стимулюють розвиток малого і середнього бізнесу; в рамках чинного законодавства для підтримки створення та розвитку кластерів, які функціонують у КНР, використовуються певні інструменти: створення кластерів відбувається за згодою муніципальної влади та погоджується центральним правлінням особливих зон розвитку високотехнологічних галузей; центральне правління відбирає фірми, яким надаються пільги (інформаційна сфера та біотехнології); значна увага надається розвитку власних інновацій, підвищенню технологічного рівня продукції з метою скорочення розриву між конкурентоспроможністю економіки Китаю і розвинених країн, в зв'язку з чим урядом країни було створено мережу офісів ліцензування технологій в університетах. Така ситуація сприяє активізації кооперації бізнесу та академічної й університетської науки, сприяє комерціалізації результатів дослідницької роботи, посиленню конкуренції.

Ще однією складовою кластерної політики є кооперація між Торгово-промисловою палатою (ТПП) і кластерами. Як свідчить досвід КНР, ТПП є активним партнером, що входить до складу кластера або сприяє створенню для нього сприятливого середовища. Форми співробітництва можуть бути такими:

- ТПП бере участь у діяльності кластера, надає частину послуг підприємствам;
- ТПП тимчасово обслуговує підприємства, які входять до кластера у різних сферах (щодо інтелектуальних ресурсів підприємства, інноваційної підтримки, інтернаціоналізації підприємств тощо);

– ТПП залучає до кластера своїх членів та роз'яснює процедуру створення і функціонування кластера.

На підставі проведеного аналізу ми можемо зробити такі висновки: кластерна політика реалізується на основі взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування, бізнесом, наукою, освітою; форми і методи забезпечення кластерної політики різноманітні, вони відрізняються національними особливостями, концепцією кластерного підходу; кластерний підхід можна розглядати як закономірний етап розвитку економіки країни; кластерні політики, програми та проєкти в кожній країні індивідуальні; кластери стимулюють розвиток малого і середнього бізнесу; в рамках існуючого законодавства необхідно будувати відносини в форматі потрібної спіралі: наука – виконавча влада – бізнес.

Світовий досвід засвідчує, що в останні десятиліття процес формування кластерів відбувається активно. Так, зокрема, у КНР їх створено понад 150, а в Україні – 50. Кластери формуються під впливом таких факторів, як: географія потенційного кластера (місце його розташування); сектор (на основі статистичних і документальних даних), вигодоодержувачі фінансової чи регіональної підтримки (підприємства, вищі навчальні заклади, науково-дослідні установи та ін.). Галузеві напрями розвитку кластерів у КНР та Україні наведено в табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Галузевий розвиток кластерів на території КНР та України

Галузеве ранжування розвитку кластерів	Місце розташування кластера
КНР	
Промисловий кластер інтегральних мікросхем «Чжанцзян»	м. Шанхай
Промисловий кластер комп'ютерних програмних продуктів	м. Ченду
Промисловий кластер штампувального виробництва	м. Хуан'янь
Промисловий кластер обладнання для рейкового транспорту	м. Чжучжоу
Промисловий кластер напівпровідників і освітлювальних приладів	м. Янчжоу
Промисловий кластер нових металів	м. Дан'ян
Промисловий кластер взуттєвої промисловості	м. Цзіньцзян
Промисловий кластер арматури для опалювальних систем	м. Тайчжоу
Промисловий кластер інженерно-будівельної техніки	м. Чанша
Промисловий кластер комплектного машино-технічного обладнання	м. Шеньян

Галузеве ранжування розвитку кластерів	Місце розташування кластера
Промисловий кластер суднобудівний (2 од.) – компанія «STX Offshore & Shipbuilding» – компанія «China Shipbuilding Industry Corporation»	м. Даляне
Україна	
Вінницький переробно-харчовий кластер	Вінницька область
Лісовий і туристично-рекреаційний кластери	Волинська область
Національний інноваційний кластер «Нові машини»	Дніпропетровська область
Національний інноваційний кластер «Нові технології природокористування»	Донецька і Луганська області
Лісовий і туристично-рекреаційний кластери	Житомирська область
Транспортно-логістичний кластер	Закарпатська область
Інноваційний технологічний кластер «АгроБУМ», медовий кластер «Бджола не знає кордонів», харчовий кластер «Купуй Запорізьке. Обирай своє»	Запорізька область
Кластер виробництва сувенірів «Сузір'я»	Івано-Франківська область
Національний інноваційний кластер «Енергетика сталого розвитку», національний інноваційний кластер «Технології інноваційного суспільства», національний інноваційний кластер «Інноваційна культура суспільства», національний інноваційний кластер «Нові продукти харчування»	Київська область
Львівський кластер ІТ- та бізнес-послуг	Львівська область
Кластер «Транзитний потенціал України» та ін...	Одеська область
Регіональний кластер екологічно чистої продукції	Полтавська область
Кластер деревообробки	Рівненська область
Регіональний кластер екологічно чистої продукції, Сумський будівельний кластер	Сумська область
Інноваційно-інвестиційний кластер	Тернопільська область
Харківський технопарк «Технополіс» – кластер альтернативної енергетики і науково-освітній кластер	Харківська область
Транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України»	Херсонська область
Кластер сільського туризму, Хмельницький будівельний кластер, Хмельницький швейний кластер, Кам'янець-Подільський туристичний кластер.	Хмельницька область

Джерело: складено автором на основі: Эффективность концентрации промышленных производств / под ред. Л.В. Козловского, А.Д. Павловой. Минск, 1970. 145 с.; Ленчук Е.Б., Власкин Г.А. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран. URL: [http:// www.institutiones.com](http://www.institutiones.com); Клейнер Г.Б., Качалов Р.М., Нагрудная Н.Б. Синтез стратегии кластера на основе системно-интеграционной стратегии. *Наука-Образование-Инновации*. 2008. № 7. С.18–21.; Войнаренко М.П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні. *Економіст*. 2000. № 1. С. 29–33; Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / авт.-сост. С.Ф. Пятикин, Т.П. Быкова. Минск: Тесей, 2008. 72 с.; Романова Ю.А. Организационно-экономические основы развития кооперации на региональном уровне (теория, методология, практика): автореф. дис. ...д-ра экон. наук: 05.00.05 / Российский ун-т кооперации. Москва, 2008. 40 с.

Створення кластера відбувається за одним із декількох існуючих сценаріїв: в Україні це переважно «знизу вгору»; у КНР – «зверху вниз» (створення органів дорадчої діяльності та моніторингу, стратегії розвитку

кластера); змішаний (поєднання особливостей двох шляхів «знизу вгору» і «зверху вниз»).

У КНР та в Україні прийнято вирізняти такі кластери:

- «неактивні» (виконання освітньої функції, можливості якої використовуються частково);
- «потенційні» (проявляють деякі ключові характеристики, у них спостерігається недостатність виробничих ресурсів, брак «критичної маси»);
- «працюючі» або «перевиконуючі» (самодостатні кластери, що за обсягом випускають продукції більше, ніж усі разом узяті компоненти цих кластерів, які працюють окремо).

На відміну від КНР в Україні у 2008 р. Міністерство економіки оприлюднило законопроект із легалізації кластерів. Відповідно до нього пропонувалося виділити чотири типи кластерів: виробничі (об'єднання авто-, судо-, авіабудування); інноваційно-технологічні (географічно локалізовані компанії, пов'язані між собою виробництвом інноваційної продукції); туристичні; транспортно-логістичні.

У КНР та Україні існують й інші особливості поділу кластерів, в основу яких закладено особливості технологічних параметрів: індустріальні (займаються виробництвом традиційних товарів); інноваційні або інтелектуальні (мають значну частку інноваційної продукції кластера, а також сформовану інноваційну інфраструктуру).

Учасниками створення та функціонування таких типів кластерів є: підприємства (організації, фірми), які спеціалізуються на пріоритетних видах економічної діяльності; фірми-постачальники товарів/послуг для профільних підприємств; підприємства (організації, фірми), що займаються обслуговуванням галузей загального користування (інфраструктура: транспортна, енергетична, природоохоронна тощо); організації ринкової інфраструктури (консалтингові, аудиторські, страхові, кредитні тощо); некомерційні та громадські організації, об'єднання підприємців, торгово-промислові палати; науково-дослідні та освітні організації; організації

інноваційної інфраструктури, інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва (індустріальні парки, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, центри енергозбереження, центри підтримки субпідряду – субконтрактації); центри та агентства з розвитку підприємництва, регіонального та муніципального розвитку, залучення інвестицій, агентства з підтримки експорту товарів, державні та муніципальні фонди підтримки підприємництва, фонди сприяння кредитуванню тощо.

Позитивний аспект створення та розвитку кластерів відіграє важливу роль у формуванні економічного середовища, оскільки, залежно від типів, вони сприяють: оздоровленню економіки країни (завдяки комерційній концентрації, унікальності, стратегії та ін.); розвитку високотехнологічних галузей промисловості; активізації підприємницької діяльності, особливо в старопромислових регіонах; зростанню частки експорту виробленої продукції; створенню унікальних можливостей щодо підготовки висококваліфікованих спеціалістів поза межами галузевої підготовки (обмін досвідом, центри кластерного навчання та ін.).

Індустріальні парки (ІП) – один із ефективних способів підвищення діяльності промислових підприємств і створення нових форм організації інноваційної діяльності. У КНР налічується 54 індустріальні парки, які прийнято називати індустріальними зонами, вони формують близько 10,0% ВВП, акумулюють 30,0% прямих іноземних інвестицій та генерують 37,0% товарного експорту країни. У них працює близько 4 млн осіб.

До основних видів державної підтримки розвитку індустріальних парків необхідно віднести: співфінансування інвестиційних проєктів (інвестор представляє проєкт будівництва підприємства на території індустріального парку; держава частково бере зобов'язання щодо фінансування, зокрема надання податкових пільг, трансфер, пільгове кредитування та ін.); опосередковане зменшення витрат інвесторів, окрім обслуговування індустріального парку (держава забезпечує підготовку, проживання висококваліфікованих фахівців, безпеку промислових об'єктів,

часткове соціальне страхування); спрощення дозвільних та ліцензійних процедур; надання податкових і митних преференцій.

Особливого значення у контексті створення та розвитку індустріальних парків набуває питання застосування податкових інвестиційних стимулів, зокрема пільгових ставок з податку на прибуток; звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування, що ввозиться учасниками індустріального парку; звільнення від сплати податку на нерухомість; звільнення від податку на землю; звільнення від податку на оренду землі; звільнення від екологічних податків тощо.

Слід зазначити, що в Україні у 2014 р. створено Реєстр індустріальних (промислових) парків, що налічує 49 парків. Включення до Реєстру індустріальних парків відбувається за умови, що на цей момент в його межах відсутній цілісний майновий комплекс, що дає можливість здійснювати виробництво продукції.

Створення та розвиток індустріальних парків в Україні відбувається під впливом таких факторів, як: прояв гострого дефіциту інвестиційних ресурсів та деформованої структури промисловості України; залежність від імпорту сировини, кон'юнктури на зовнішньому ринку; одержання державою легітимної з точки зору правил СТО можливості частково субсидувати інвестиційну діяльність; орендування підготовлених виробничих площ на території індустріального парку з можливістю одержати в користування виробничі, офісні та складські площі протягом незначного періоду, ніж придбання землі з наступним самостійним здійсненням будівництва; надання пільг зі сплати імпортного мита за обладнання та матеріали, які не виробляються на території України; розподілення в межах населених пунктів житлових та виробничих територій, винесення промислових зон за межі міст; високий показник чисельності осіб пенсійного віку (40,0–50,0% місцевого населення), який сформувався за рахунок застосування пільгових умов; низький рівень доходів та тенденції до зростання бідності населення; технологічна відсталість, фізичне та моральне зношування основних

виробничих фондів містоутворюючих підприємств; низький рівень прояву підприємницької активності та неефективна спеціалізація малого підприємництва; криза комунальної інфраструктури, незадовільний стан благоустрою міст та дорожнього господарства, загострення проблем екологічної безпеки; вузький профіль спеціалізації працездатного населення та низький рівень їхньої мобільності, що призводить до посилення територіальних диспропорцій на ринку праці.

Найбільшими серед діючих індустріальних парків України можна назвати КП «Індустріальний парк "Рогань"» та «Індустріальний парк "Свема"». Разом із тим відзначимо, що серед спроектованих в Україні парків більшість мають локальний характер, а їхня спеціалізація обмежується трьома-чотирма видами економічної діяльності, з яких один напрям безпосередньо пов'язаний з наявним у регіоні великим підприємством, діяльність якого на сьогодні не є ефективною. Кілька індустріальних парків, такі як «Свема», «Славута», «Чексіл», характеризуються багатoproфільною спеціалізацією і мають велике значення не лише для розвитку економіки регіону, а й розвитку окремих галузей у цілому.

Перспективним серед зареєстрованих індустріальних парків в Україні є ІП «Industrial Forpost» (м. Дніпро), облаштування якого відбувається за рахунок коштів з місцевого та державного бюджетів (по 10,0% від запланованого обсягу інвестицій). Однак слід зазначити, що це становить виняток із загальної тенденції розвитку таких форм в Україні.

Учасники ІП «Industrial Forpost» будуть звільнені від сплати земельного податку та ПДВ. Створення таких умов сприятиме розміщенню на території цього індустріального парку виробництва електричних машин (виготовлення дронів, робототехніки та іншої продукції машинобудування для відстеження засобів наземного транспорту, АПК), електричного устаткування, обладнання (виготовлення акумуляторних батарей тривалого терміну дії), інноваційного виробництва металургійної промисловості, виробництва різної мінеральної продукції, а також надання комп'ютерних послуг. На території

ІІ також передбачено створити бізнес-інкубатор та відкрити виставковий центр.

За оцінками ініціаторів створення індустріального парку «Industrial Forpost», планується залучити понад 147,5 млн дол. США інвестицій, що протягом 2020–2024 рр. сприятиме створенню близько 2500 робочих місць.

Аналізуючи особливості діяльності індустріальних парків у КНР та в Україні, можна зробити висновки про те, що¹⁷⁵:

- цілі їх створення в обох країнах визначаються пріоритетністю їхніх завдань;
- створюючи індустріальний парк, необхідно брати до уваги такі підходи, як: «від майданчика» (наявної земельної ділянки, на території якої необхідно розмістити промислове виробництво); «від завдання» (обирається майданчик для розміщення спеціалізованого виробництва та на ньому розміщується індустріальний парк);
- характерними рисами формування і розвитку ІІ є: розташування поблизу населеного пункту, наявність великих логістичних центрів, розробка єдиної концепції розвитку комплексу, надання сучасних комунікаційних послуг;
- залежно від виду послуг, що надаються резидентам парку, вирізняють такі типи індустріальних парків, як: Greenfield-парк (пропонує резиденту незабудовану ділянку землі (купівлю та/або оренду) під будівництво для виробництва, можливе надання послуг з будівництва за вимогою замовника – built-to-suit); Brownfield-парк (пропонує купівлю та/або оренду резидентам індустріального парку наявних готових виробничих, складських, адміністративних приміщень, будівель та споруд інфраструктури, реконструкцію та/або капітальний ремонт); комплексний парк (поєднує в собі ознаки двох попередніх індустріальних парків); еко-індустріальний парк («...спільнота виробничого бізнесу, яка діє на основі спільної власності...»),

¹⁷⁵ Індустріальні парки в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Науково-дослідний економічний інститут. Київ, 2015. 140 с.

де «...кожна бізнес-одиниця намагається покращити взаємодію екологічної, економічної та соціальної функцій через співпрацю у вирішенні екологічних та ресурсних питань»)¹⁷⁶;

- індустриальний парк має чіткі галузеві пріоритети, пов'язані з історичним розвитком регіону, а також орієнтується на інвестиційну привабливість останнього;

- ініціаторами створення індустриальних парків є: державні органи з розвитку економіки, керуючі компанії, власники об'єктів промислової нерухомості та земельних ділянок промислового призначення, університети;

- у світовій практиці функціонують схеми створення індустриального парку: викуп у існуючого підприємства земельної ділянки та будівель, надання їх в оренду тому ж або новому підприємству в існуючому вигляді або після реконструкції, розвитку та розширення території для нових користувачів; придбання земельної ділянки та будівництво споруди для конкретного підприємства під гарантію довгострокової оренди, зокрема «будівництво під зобов'язання»; проєктування та будівництво індустриального парку, пошук орендарів або покупців для підготовлених ділянок та будівель;

- у більшості індустриальних парків діє окрема власна професійно підготовлена керуюча компанія, яка здійснює пошук та залучення інвесторів;

- функціонують дві моделі державного сприяння створенню та розвитку індустриальних парків – азіатська (державна може надати під проєкт землю, запропонувати стимули для залучення робочої сили, а також сприяти залученню міжнародного фінансування для розвитку інфраструктури; при цьому удосконаленням та іншими питаннями щодо створення індустриального парку займаються приватні компанії) та американська (за більшість індустриальних парків, що розміщують виробництво, відповідальні громадські агентства розвитку; проєкт створення індустриальних парків

¹⁷⁶ Porter M.E. Clusters and Competition. *On Competition*. Cambridge: Harvard Business Review. 1988. Nov.- Dec. Vol. 76. No. 6. P. 77; Эффективность концентрации промышленных производств / под ред. Л.В. Козловского, А.Д. Павловой. Минск, 1970. 145 с.

фінансується переважно за рахунок реалізації державних та міжнародних програм розвитку);

– вирізняють такі моделі управління індустріальними парками: за підтримки розвитку керуючої компанії (надання підприємствам території для розміщення виробництва, розвитку інфраструктури та інших послуг); без керуючої компанії (підприємства, які розмістили виробництво на території індустріального парку, надають необхідні послуги або ж для цього залучаються інші компанії); одне з працюючих на території індустріального парку підприємств виконує функції керуючої компанії. Зацікавленість викликає трирівнева модель управління китайсько-білоруським індустріальним парком “GreatStone”: ним керує міжурядова координаційна рада (координаційний орган), основна функція якого полягає в постановці стратегічних цілей та координаційній підтримці роботи парку, вирішенні питань, що вимагають участі урядів двох сторін; адміністрація індустріального парку (орган управління), функція – оперативне та якісне комплексне обслуговування інвесторів (отримання необхідних дозволів, погоджень та інших державних послуг) за принципом «єдиного вікна»; компанія з розвитку індустріального парку, функція якої полягає в будівництві інфраструктури та інших об’єктів для розвитку бізнесу, пошуку інвесторів;

– статус індустріального парку може бути наданий певній території за таких умов: земля належить чи орендується керуючою компанією, яка розробляє план розвитку відповідної території; присутня інженерна інфраструктура, а керуюча компанія сприяє резидентам у процесі підключення до комунікацій, забезпечує охорону території, пожежну безпеку тощо; керуюча компанія допомагає резидентам організувати власний бізнес, маючи певні повноваження щодо розміщення об’єктів у межах індустріального парку, виступаючи посередником між інвестором та регіональною адміністрацією; керуюча компанія надає інвесторам ділові

послуги (секретарські, кур'єрські, логістичні, бухгалтерські, щодо пошуку персоналу та ін.);

– існують такі види державної підтримки розвитку індустріальних парків: співфінансування інвестиційних проєктів (інвестор представляє проєкт будівництва підприємства на території індустріального парку; держава частково бере зобов'язання щодо фінансування, зокрема надання податкових пільг, прямого трансферу, надання пільгового кредитування та ін.); опосередковане зменшення витрат інвесторів, окрім обслуговування індустріального парку (держава забезпечує підготовку, проживання висококваліфікованих фахівців, безпеку промислових об'єктів, часткове соціальне страхування); спрощення дозвільних та ліцензійних процедур; надання податкових і митних преференцій.

– особливого значення щодо створення та розвитку індустріальних парків набуває питання застосування податкових інвестиційних стимулів, зокрема пільгових ставок з податку на прибуток; звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування, що ввозиться учасниками індустріального парку; звільнення від сплати податку на нерухомість; звільнення від податку на землю; звільнення від податку на оренду землі; звільнення від екологічних податків тощо.

Незважаючи на спільні та відмінні риси щодо створення, діяльності індустріальних парків, їх чисельність у КНР та в Україні постійно зростає. Це обумовлено такими чинниками:

– індустріальні парки сприяють підвищенню інвестиційної привабливості у вітчизняних та іноземних інвесторів, зокрема щодо виробництва високотехнологічної продукції;

– розвиток індустріальних парків дозволяє сконцентрувати промислове виробництво на обмежених площах за межами великих міст;

– індустріальні парки забезпечують зростання надходжень у місцеві бюджети, передусім, за рахунок створення додаткових робочих місць і збільшення середньої заробітної плати;

- ІІ надають підтримку стосовно проведення модернізації та реструктуризації підприємств усіх видів економічної діяльності задля підвищення їхньої рентабельності й конкурентоспроможності;
- ІІ створюють умов для підвищення добробуту та купівельної спроможності населення регіону;
- держава отримує легітимну можливість субсидувати інвестиційну діяльність, зменшуючи реальні витрати бізнесу, тощо.

Розвиток стратегічного партнерства України і КНР відповідає довгостроковим інтересам двох країн і націлений на зміцнення їх міжнародних позицій, сприяння забезпеченню сталого розвитку та зростання конкурентоспроможності національних економік на основі поглиблення взаємовигідного співробітництва в різних сферах діяльності. З позиції загальних інтересів основними напрямками двостороннього співробітництва є¹⁷⁷:

- посилення взаємного ділового співробітництва у створенні транснаціональних кластерів у транспортно-логістичній та виробничій сферах;
- стимулювання створення високотехнологічних виробництв, у тому числі мережі транснаціональних індустріальних парків та кластерів;
- глибока і взаємна інтеграція українських і китайських виробників шляхом виробничої кооперації, реалізації інвестиційних проєктів у напрямі створення спільних виробництв, зокрема транснаціональних індустріальних парків та кластерів;
- стимулювання залучення прямих китайських інвестицій в економіку України, розширення інших форм фінансового співробітництва, включаючи кредитні інструменти і надання технічної допомоги;
- забезпечення поліпшення умов доступу та розширення взаємних поставок товарів і послуг, спільне освоєння нових ніш на ринках третіх країн;
- формування спільних дослідницьких і науково-практичних центрів, спільний розвиток галузевої науки;

¹⁷⁷ Бойко О.М. Міжнародний досвід становлення та розвитку транскордонних кластерів. *Современные технологии науки и образования: европейские аспекты*: сб. матер. междунар. науч.-практ. конф. / под ред. Савиной Г. Г. Херсон – Познань: Издательство ЧП Вышемирский В.С., 2017. Т. 1. С. 10–15.

– подальше поглиблення прямого китайсько-українського між регіонального співробітництва в напрямі створення та розвитку транс національних виробничих кластерів та індустріальних парків тощо.

На сьогодні в Україні функціонує 19 наукових парків, з яких сім розташовано в межах м. Києва (табл. 4.5). Сучасна ситуація у сфері функціонування наукових парків як спеціальних форм інноваційної діяльності в Україні характеризується наявністю проблем, що вимагають термінового прийняття рішень. Зокрема, найбільш вагомими з них є: недосконалість договірно-правових відносин у частині регулювання питань використання земельних ділянок державної та комунальної власності, на яких можуть бути створені наукові парки (в частині використання виключно договорів оренди землі); відсутність чітко встановленого переліку видів діяльності, які доцільно впроваджувати в межах наукового парку; недосконалість норм чинного законодавства, зокрема – в частині визначення оптимальних форм стимулювання залучення інвестицій, необхідних для облаштування наукових парків шляхом звільнення від сплати ввізного мита на обладнання, устаткування та комплектуючих до них матеріалів та ін.

Зазначені проблеми потребують термінового вирішення, зокрема необхідне вдосконалення чинного законодавства і впровадження таких заходів державної підтримки розвитку наукових парків, як: кадрове забезпечення (збільшення чисельності підготовлених менеджерів у науково-технологічній сфері, підготовки на замовлення; підвищення кваліфікації зайнятих у сфері виробництва наукомісткої продукції й високих технологій та ін.); надання державної фінансової підтримки для розвитку наукових парків та оновлення матеріально-технічної бази; розроблення ефективного механізму взаємодії науки, бізнесу та влади, в тому числі за допомогою системи електронного урядування та створення онлайн-послуг; інтернаціоналізація національних наукових парків та їх включення у глобальні інноваційні мережі шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними науковими парками; здійснення досліджень щодо перспектив розвитку наукових парків, розробка програм і систем оцінки результатів їх функціонування та ін.

Таблиця 4.5

Основні характеристики функціонування наукових парків в м. Київ

№/№	Назва наукового парку	Засновник	Уповноважена особа	Місцезнаходження наукового парку
1.	Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»	КНУ ім. Тараса Шевченка, Національний університет харчових технологій, Інститут біохімії ім. Палладіна, Інститут органічної хімії, Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича	Чернюк В.І.	м. Київ
2.	Корпорація «Науковий парк "Київська політехніка»	Державне підприємство Держінвестицій «Національний центр впровадження галузевих інвестиційних програм», НТУУ «КПІ»	Камаєв В.С.	м. Київ
3.	Науковий парк Національного університету біоресурсів і природокористування "Стале природокористування та якість життя"	Державне підприємство «Навчально-дослідний племінний птахівничий завод ім. Фрунзе Національного університету біоресурсів і природокористування України», Національний університет біоресурсів і природокористування України	Теслюк В.В.	м. Київ
4.	Товариство з обмеженою відповідальністю «Науковий парк "Центр трансферу технологій цивільного захисту"»	Всеукраїнська громадська організація «Інноваційна палата України», Український науково-дослідний інститут цивільного захисту, ТОВ з обмеженою відповідальністю «Семі логістікс», ДП «Український науково-дослідний і проєктно-конструкторський інститут будівельних матеріалів та виробів "НДІБМВ"»	Нікулін О.Ф.	м. Київ
5.	Товариство з обмеженою відповідальністю «"Науковий парк Київського національного економічного університету"»	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	Матвійчук А.В.	м. Київ
6.	Товариство з обмеженою відповідальністю «Науковий парк "Аерокосмічні інноваційні технології"»	ДП «Дніпрокосмос», Публічне акціонерне ТОВ «ЕЛМІЗ», ДП «Завод 410 ЦА», ТОВ з обмеженою відповідальністю «Науково-технічний виробничий центр», Національний авіаційний університет	Добровольський С.В.	м. Київ
7.	Товариство з обмеженою відповідальністю «Науковий парк Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління "Чорнобиль"»	ТОВ з обмеженою відповідальністю «Український центр радіаційної безпеки», Державний заклад «Державна екологічна академія післядипломної освіти управління», Кінцевий бенефіціарний власник (контролер) Бондар О.І. та Чабаненко В.Т.	Іващенко Т.Г.	м. Київ

Джерело: складено автором.

Відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» в Україні зареєстровано 16 технопарків, в яких реалізовано 116 інноваційних проєктів. Найбільшу частину в розвитку інновацій та обсягу реалізованої продукції забезпечують такі технопарки, як «Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона», «Інститут монокристалів», «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка». Головною метою їх діяльності є комерціалізація наукових досліджень. Особливістю створення і функціонування національних технопарків є те, що через відсутність належного фінансування вони працюють не за традиційною моделі (всі учасники сконцентровані в єдиному будинку або на загальній території), а за моделлю «технопарку без стін» (не потрібно значних первинних капіталовкладень). Остання модель уперше застосована на території США.

В Україні діють окремі законодавчі акти, що визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування технологічних парків. Правові основи щодо створення та розвитку технопарків закладено нормативно-правовими актами: Конституцією України, Земельним кодексом України, Податковим кодексом України, Бюджетним Кодексом України, Законом України «Про оренду землі», Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності», Законом України «Про вищу освіту», Законом України «Про основи національної безпеки», Законом України «Про транскордонне співробітництво», Законом України «Про інноваційну діяльність» та ін. Вони визначають поняття і особливості функціонування технопарку, передбачають основні заходи щодо їх стимулювання та державної підтримки.

Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-XI від 16.07.1999 р. визначено правові, економічні основи щодо функціонування технологічних парків за рахунок уведення на їх території спеціального режиму інноваційної діяльності. Зокрема це стосується таких технологічних парків, як «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона» (м. Київ), «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ). Відповідно до Закону їх функціонування підтримувалося державою за рахунок застосування таких механізмів, як: звільнення від податку на прибуток; звільнення від податку на додану вартість з продажу в Україні; звільнення від сплати ввізного мита; звільнення від сплати ПДВ при імпорті товарів; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; продовження терміну експортно-імпортних платежів з 90 до 150 днів.

Сучасна ситуація у сфері функціонування технопарків як спеціальних форм інноваційної діяльності в Україні характеризується наявністю проблем, що вимагають термінового прийняття рішень. Зокрема, найбільш важливо врегулювати такі з них, як:

- недосконалість договірно-правових відносин у частині регулювання питань використання земельних ділянок державної та комунальної власності, на яких можуть бути створені технопарки (у частині використання виключно договорів оренди землі);

– відсутність чітко встановленого переліку видів діяльності, які доцільно впроваджувати в межах технопарку. Така ситуація може призвести до того, що вже діючі підприємства (за межами технопарків) з метою отримання встановлених законодавством преференцій будуть зацікавлені переносити свої виробництва на територію інших спеціальних форм інноваційної діяльності без впровадження нових видів виробництва;

– недосконалість норм чинного законодавства, зокрема в частині визначення оптимальних форм стимулювання залучення інвестицій, необхідних для облаштування технопарків шляхом звільнення від сплати ввізного мита на обладнання, устаткування та комплектуючих до них матеріалів та ін. Слід також зазначити, що існують й інші законодавчі проблеми. Так у 2005 р. було анульовано деякі статті про діяльність технопарків. Зокрема йдеться про Закон України «Про інноваційну діяльність» та Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», де зазначено, що держава гарантує стабільність спеціального режиму на весь термін дії Закону (на 15 років). У наступному, 2006, році державна підтримка змінюється і не діє щодо: сплати ПДВ податковим векселем при імпорті нового устаткування, обладнання та комплектуючих – 720 календарних днів, матеріалів – 180 днів фінансової підтримки: повного або часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування; повної або часткової компенсації відсотків; прискореної амортизації основних фондів. Протягом зазначеного періоду в технопарках України не було прийнято жодного інноваційного проєкту. Слід зазначити, що починаючи з 2007 р. спостерігаються деякі зміни – прийнято два проєкти, у 2008 р. – шість, у 2009 р. – чотири, у 2010 р. – 16, а на початку 2011 р. – 11 проєктів.

Наразі ситуація в технопарках катастрофічна, тому, на наш погляд, необхідно взяти до уваги досвід окремих країн про спільні дії і вжити термінових заходів щодо нормалізації їх роботи. Це стосується питань:

– вдосконалення чинного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» і впровадження таких заходів державної підтримки розвитку технопарків, як: звільнення від податків на прибуток і додану вартість з обігу від реалізації товарів; звільнення від сплати ввізного мита; звільнення від сплати ПДВ при імпорті товарів; забезпечення того, що кошти, отримані від реалізації продукції в іноземній валюті, не підлягають обов'язковому продажу; проведення розрахунків по експортно-імпортних операціях, зокрема щодо матеріалів (термін до 180 календарних днів), нового обладнання, устаткування та комплектуючих (720 календарних днів); прискорена амортизація основних фондів; фінансова підтримка: повне або часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування; повна або часткова компенсація відсотків;]

– кадрового забезпечення (збільшення чисельності підготовлених менеджерів у технологічній сфері, підготовка на замовлення технопарків високоспеціалізованих фахівців, підвищення кваліфікації зайнятих у сфері виробництва наукомісткої продукції і високих технологій та ін.) створення та розвитку технопарків;

– надання державної фінансової підтримки для розвитку технопарків та оновлення матеріально-технічної бази;

– розробки ефективного механізму взаємодії «наука – бізнес – влада», в тому числі через систему електронного урядування та створення онлайн-послуг;

– інтернаціоналізації національних технопарків та їх включення у глобальні інноваційні мережі шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними технопарками;

– здійснення досліджень щодо перспектив розвитку технопарків, розробки програм і систем оцінки результатів їх функціонування та ін.

Між Україною та КНР реалізуються перспективні форми науково-технічної співпраці – такі як українсько-китайські центри та технопарки: у м. Цзінань (провінція Шаньдун), у м. Харбін (провінція Хейлунцзян) та у м. Шанхай. Так, перший українсько-китайський парк високотехнологічного співробітництва було відкрито у м. Цзінань у листопаді 2002 р. Основною метою діяльності цієї структури було формування ефективного механізму для налагодження взаємовигідного трансферу високих технологій, спільної розробки науково-технічних проєктів та їх впровадження у виробництво; створення спільних підприємств з реалізації наукоємної і високотехнологічної продукції.

У січні 2003 р. у м. Харбін (провінція Хейлунцзян) було відкрито українсько-китайський Центр зварювання і споріднених технологій, Угоду про створення якого підписали Інститут електрозварювання ім. Є.Патона НАН України й Харбінський інститут зварювання.

У лютому 2011 р. у м. Шанхай відкрито новий Українсько-китайський технопарк, який займається співпрацею у галузі морських наук і технологій, біомедицини, нових матеріалів, аерокосмонавтики, нових джерел енергії та ін.

У червні 2011 р. підписано Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України і Міністерством науки і техніки Китайської Народної Республіки. Згідно з Меморандумом сторони мають надати підтримку Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України та Промисловому науково-дослідному Інституту провінції Гуандун (КНР) щодо застосування технологій зварювання у медицині.

У листопаді 2012 р. у м. Чженьцзян (провінція Цзяньсу) відкрито українсько-китайський Центр з трансферу технологій суднобудування та океанічного проєктування, створеного на базі Університету науки і технологій (провінція Цзяньсу) спільно з Національним університетом кораблебудування ім. адмірала Макарова (м. Миколаїв).

У червні 2016 р. у м. Харбін створено «Китайсько-український центр науково-технічного співробітництва», що представляє платформу для наукового співробітництва за окремими напрямами, зокрема у сфері електрозварювання.

Зміцнення українсько-китайського співробітництва у напрямі організації спеціальних форм інноваційної діяльності не тільки дасть можливість їх в Україні зберегти, а й сприятиме їх зростанню. Вони можуть активізувати ризикову діяльність «знизу вгору», надаючи підтримку розвитку малих наукомістких фірм і венчурного підприємництва; сприяти підвищенню кваліфікації фахівців у сфері виробництва наукомісткої продукції і високих технологій.

З метою сприяння розвитку промисловості України на інноваційних засадах пропонуємо переглянути незавершені нормативно-правові документи, поновити ті, що є актуальними, а також розробити нові державні цільові програми.

1. *Відповідно до Концепції створення індустріальних (промислових) парків*, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 447-р. від 1 серпня 2006 р., в нашій країні було започатковано розвиток цього виду діяльності, визначено механізм та послідовність дій з реалізації державної політики у сфері створення та розвитку індустріальних (промислових) парків, гарантувалися широкі можливості для стимулювання в Україні інвестиційно-інноваційної діяльності.

У 2012 р. зареєстровано Закон України «Про індустріальні парки». З метою подальшого розвитку індустріальних парків в Україні було прийнято у першому читанні за основу законодавчий пакет (№№ 2554 а-д та 2555 а-д), який запроваджує податкові та митні інвестиційні стимули для нових вітчизняних промислових підприємств. З усього існуючого пакета стимулів, що успішно використовуються на світовій арені, цей законодавчий пакет передбачає застосування лише деяких податкових преференцій, серед яких:

звільнення на п'ять років від податку на прибуток та половинна ставка (9,0%) на наступні п'ять років за умови реінвестування цих коштів у розвиток виробництва; звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування для здійснення господарської діяльності в межах ІП; розстрочка на п'ять років імпортного ПДВ на обладнання та устаткування для здійснення господарської діяльності в межах ІП; можливість отримання фіскальних стимулів з податку на нерухоме майно, земельного податку та орендної плати за користування земельною ділянкою державної чи комунальної форми власності, на якій створено індустриальний парк, за рішенням місцевої влади. Разом із цим проєкт законодавчого пакета (№№ 2554 а-д та 2555 а-д) містить чіткі норми прямої дії, які вимагають: здійснення профільної виробничої та науково-дослідницької діяльності; на території індустриального парку повинен діяти механізм офіційного працевлаштування з чисельністю щонайменше 30 співробітників; середньомісячна заробітна плата повинна становити не менше трьох мінімальних, тобто понад 11,1 тис. грн. Реалізація означених напрямів, які сприятимуть створенню і розвитку мережі індустриальних парків на території України активізуватиме інвестиційну діяльність, сприятиме збільшенню обсягів прямих інвестицій, стимулюватиме розвиток реального сектора економіки, зумовлюватиме створення нових високотехнологічних виробництв і робочих місць, збільшення обсягів та асортименту випуску експортоорієнтованої продукції.

2. Необхідно зазначити, що, на відміну від індустриальних парків, інституційно-правове забезпечення *функціонування кластерів* в Україні відсутнє, тому до основних завдань *щодо цього* в Україні слід віднести: створення та розвиток кластерів (розроблення нормативно-правової бази щодо створення та функціонування кластерів, зокрема, визначення понять «кластер», «кластерна політика», «кластеризація» на законодавчому рівні; створення та реалізацію державних програм сприяння розвитку кластерів; створення Реєстру кластерів в Україні); розвиток кластерних зв'язків та

мережевого співробітництва (залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні за видами економічної діяльності кластери; формування і просування кластерних ініціатив; розвиток людського капіталу; економічна освіта суб'єктів кластера та спеціалістів навчальних закладів; фінансування спільних наукових досліджень; створення інформаційного поля для суб'єктів кластера; розробка програм розвитку постачальників; розміщення державного замовлення на продукцію підприємств кластера; контроль якості продукції і послуг, які постачаються виробниками кластера в рамках програми державної закупівлі; програми розвитку конкурентного середовища; створення інфраструктурного забезпечення кластерних зв'язків; взаємодія місцевих органів влади з суб'єктами кластера; трансфер технологій у кластері; формування співробітництва у середині кластера та ін.); збільшення впливу і відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації стосовно забезпечення розвитку кластерів; реалізацію ефективної кластерної політики, що можлива в контексті комплексу заходів стосовно суттєвого покращення інвестиційного клімату; розробку моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, перш за все забезпечення території необхідною інфраструктурою; законодавче визначення механізму створення транснаціональних кластерів. Зокрема укладання на рівні урядів країн-учасниць двосторонніх угод про створення транснаціональних кластерів, узгодження стратегій і планів розвитку національних частин транснаціональних кластерів. Досвід функціонування таких структур свідчить про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток та міжнародне співробітництво країн-учасниць, стимулювання ділової активності, приплив інвестицій і вирішення проблем зайнятості.

3. В Україні чинні окремі законодавчі акти, які визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування *технологічних парків*. Зокрема, Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та

інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-XI від 16.07.1999 р. було визначено правові, економічні засади щодо функціонування технологічних парків за рахунок уведення на їх території спеціального режиму інноваційної діяльності. В 2005 р. деякі найважливіші статті законів, що регулювали діяльність технопарків, було скасовано. Згодом часткове відновлення системи преференцій спостерігається за такими позиціями, як: звільнення від податку на прибуток; звільнення від сплати ввізного мита; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; розрахунки за експортно-імпортними операціями проводяться у строк до 150 календарних днів.

На сьогодні ситуація в технопарках є вкрай складною. Тому, на нашу думку, необхідно невідкладно вжити заходів за такими напрямками, як: вдосконалення чинного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» та впровадження заходів державної підтримки розвитку технопарків; посилення кадрового потенціалу; надання державної фінансової підтримки для розвитку технопарків та оновлення матеріально-технічної бази; розроблення ефективного механізму взаємодії науки, бізнесу та влади, у тому числі завдяки системі електронного урядування та створення онлайн-сервісу; інтернаціоналізація вітчизняних технопарків та їхнє включення до глобальних інноваційних мереж шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними технопарками; здійснення досліджень стосовно перспектив розвитку технопарків, розроблення на їхній основі програм та систем оцінювання результатів їх функціонування та ін.

Виконання запропонованих заходів дозволить не тільки зберегти в Україні технопарки, а й сприятиме зростанню їх кількості. Вони можуть виступати інструментом децентралізації прийняття рішень у сфері науково-технічної політики; активізувати ризикову діяльність «знизу», надаючи підтримку розвитку малих наукомістких фірм і венчурного підприємництва;

сприяти підвищенню кваліфікації спеціалістів у сфері виробництва наукомісткої продукції і високих технологій; оцінити відповідність рівня виробництва на проривних напрямках рівню кваліфікації зайнятих в економіці будь-якого регіону країни.

4.3. Інституційно-правові засади активізації інноваційної діяльності промислових підприємств КНР та України

Досліджуючи досвід сучасного соціально-економічного розвитку КНР, не можна залишити без уваги його історію, основними напрямками якого є науково-технічний та інноваційний розвиток. В його основу покладено теорію технічного прогресу Ден Сяопіна, де виділено декілька тез: наука і технологія є важливою продуктивною силою; працівники інтелектуальної праці, в тому числі працівники науково-технологічних спеціальностей відносяться до робочого класу, а їх здібності повинні бути винагороджені; реформа управління наукою та технікою спрямована на лібералізацію продуктивних сил¹⁷⁸.

Починаючи з 1975–1978 рр. у КНР розпочався «інкубаційний» етап, пов'язаний з реалізацією державної інноваційної політики, сутність якої полягала у запровадженні прямих державних замовлень на наукові дослідження, закупівлю іноземних технологій (комплекти обладнання для промислових підприємств).

«Експериментальний» етап (1979–1985 рр.) характеризує організація взаємодії на госпдоговірній основі між державними агентствами, головними

¹⁷⁸ Xiaoping Deng. Priority Should Be Given To Scientific Research. 26 September 1975. URL [www./http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1080.html](http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1080.html); Xiaoping Deng. Speech at the Opening Ceremony of; Xiaoping Deng, The reform of the system for managing science and the National Conference on Science. 18 March 1978. URL: [www./http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1170.html](http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1170.html) technology is designed to liberate the productive forces. 7 March 1985. URL: [www./http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1340.html](http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1340.html); Chang, M. The Thought of Deng Xiaoping . *Communist and Post-Communist Studies*. 1996. Vol. 29. No. 4; Леонов С.Н., Домнич Е.Л. Государственная инновационная политика пореформенного Китая: содержание, периодизация, масштабы. *Вестник Тихоокеанского государственного университета*. 2010. № 2(17). С.167–176.

інституціональними секторами не лише всередині інституціональних секторів, а й між інституціональними секторами. Розвиток технологічного дуалізму (за аналогією з дуалізмом цін та форм власності), а також формування багаторівневої технологічної системи, що зберегла риси комбінації традиційних і високих технологій, зумовили лібералізацію джерел фінансування досліджень і розробок, а часткове зняття держконтролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності дало промисловим підприємствам країни можливість самостійно здійснювати закупівлю іноземного обладнання та технологій. Активно відкриваються СЕЗ з метою залучення іноземного капіталу.

Проведення структурних реформ у період з 1986–1995 рр. сприяло запровадженню проєктної (грантової) системи підтримки розвитку науки, селекції науково-дослідних установ.

На етапі, який тривав з 1996–2005 рр., відбувалося зростання наукоємності ВВП завдяки активному інвестуванню підприємницького сектора; здійснювалась приватизація промислових підприємств та наукових установ; законодавчо оформлено питання комерціалізації знову створених технологій для державних навчальних закладів; розвиваються нові форми прямого державного фінансування інновацій шляхом надання податкових пільг для високотехнологічних промислових виробництв тощо.

З 2006 р. і по сьогодні основною метою економічного розвитку країни є використання досягнень науки і технологій.

В умовах глобалізації ключовим фактором економічного розвитку КНР є державне регулювання інноваційної діяльності. Воно пов'язане з реалізацією багаторівневого державного управління національною інноваційною системою (НІС). До державного рівня НІС належать такі інститути, як¹⁷⁹:

¹⁷⁹ Ковалев М.М., Син Ван. Китай в ХХІ веке – мировая инновационная держава. Минск: Изд. Центр БГУ, 2017. 239 с.

- ЦК КПК (розроблення стратегічних напрямів розвитку науки та технологій, кадрова політика);
- Державна рада КНР в особі Державної комісії з науки, технологій, а також Міністерство науки і технологій, які безпосередньо займаються розробленням інноваційної політики та її впровадженням;
- Міністерство науки і технологій на сьогодні є головним державним інститутом, який здійснює управління інноваційною діяльністю у КНР, реалізує державні програми інноваційного розвитку у сфері фундаментальних та прикладних досліджень;
- КАН та КАОН (суспільні науки) здійснюють практичне управління фундаментальними НДР;
- Академія інженерних наук КНР здійснює науково-технічну експертизу;
- Науково-технічне товариство КНР, об'єднуючи понад 160 науково-технічних організацій, пропагує наукові знання.

На корпоративному рівні у процесі функціонування НІС активну участь беруть¹⁸⁰:

- 1) великі державні підприємства, що працюють на рівні акціонерного товариства і мають власні науково-дослідні центри;
- 2) великі китайські та іноземні компанії приватної форми власності, до складу яких входять центри ННДР;
- 3) інноваційні підприємства малого та середнього бізнесу, які зосереджені на території ЗВТ (Зони вільної торгівлі);
- 4) академічна та університетська наука.

Аналіз показує, М. Ковальов та Ван Сін констатують, що в межах країни створена власна НІС, основною метою якої є використання відповідних інструментів науково-технічної політики на декількох рівнях¹⁸¹,

¹⁸⁰ Там само.

¹⁸¹ Там само.

зокрема – щодо проведення інноваційних наукових досліджень; розвитку та поширення сфери застосування високих технологій; здійснення фундаментальних досліджень.

Основними актами, що врегульовують питання розвитку НІС, є закони КНР «Про впровадження наукових і технологічних досягнень», «Про популяризацію науки и техніки», «Про стимулювання середніх і малих підприємств». Крім того, у сфері розвитку інноваційної діяльності в окремих галузях китайської економіки затверджено:

- наказ канцелярії Держради КНР «Про інноваційне управління, поліпшення обслуговування, формування нових потужних драйверів розвитку економіки, прискорення зміни нових і старих драйверів зростання» (2017 р.), яким передбачено здійснення заходів у напрямі переведення економіки на нові складові зростання (підвищення якості надання державних послуг, розробку лояльних до інноваційної діяльності механізмів контролю, стимулювання мобільності нових виробничих факторів; розвиток механізмів підтримки і застосування системи гарантій);

- настанова канцелярії Держради КНР «Про інституційні механізми інвестування в інноваційну сільську інфраструктуру» (2017 р.), якою передбачено до 2020 р. сформувати полісуб'єктний фінансово-інвестиційний механізм та ефективний ринковий порядок організації будівництва, здійснити уніфікацію системи управління будівництвом сільської інфраструктури, значно поліпшити її якість;

- наказ канцелярії Держради КНР «Про розвиток інноваційних драйверів зростання на повітовому рівні» (2017 р.), реалізація яких сприятиме прискоренню трансформації і модернізації виробництва, створенню потужних інноваційних підприємств, концентрації інноваційних та підприємницьких кадрів, створенню спеціалізованих майданчиків (індустріальних парків, СЕЗ, технопарків та ін.), стимулюванню поліпшення ситуації у соціальній сфері на повітовому рівні, адресну підтримку і подолання бідності за рахунок інноваційного розвитку, посилення

популяризації науки та забезпечення реалізації на місцях програм технологічних інновацій;

– наказ канцелярії Держради КНР «Про організацію будівництва другої черги зразкових центрів підтримки підприємництва та інноваційної діяльності» (2017 р.), що передбачає формування другої черги з 92 таких центрів, у тому числі 45 територіальних (у районах і зонах розвитку деяких міст), 26 – у вищих навчальних закладах і науково-дослідних організаціях, а також 21 – на державних підприємствах;

– наказ канцелярії ЦК КПК і канцелярії Держради КНР «Про розвиток екологічного сільського господарства на основі інноваційних інституційних механізмів» (2017 р.), що передбачає вдосконалення функціональної спеціалізації та просторового розміщення об'єктів сільського господарства, посилення охорони ресурсів та їх економне використання, посилення охорони та впорядкування навколишнього середовища в місцях сільськогосподарського виробництва, захист і відновлення екосистеми у сфері сільського господарства, формування механізмів стимулювання та зняття обмежень інноваційного розвитку;

– повідомлення канцелярії Держради КНР «Про розширення заходів підтримки інноваційної діяльності» (2017 р.), що передбачає реалізацію ініціативи стосовно створення пілотних зон усебічного просування інноваційних реформ: регіон Пекін – Тяньцзінь – Хебей, м. Шанхай, провінція Гуандун (дельта річки Чжуцзян), Аньхой (Хефей – Юшань – Бенбу), Сичуань (Ченду – Деян – Мянцзян), Хубей (Ухань), Шеньсі (Сіань), Ляонін (Шеньян) за напрямками фінансових і технологічних інновацій, формування інноваційної підприємницького середовища, залучення іноземних фахівців, узгодженого розвитку військової і цивільної промисловості;

– настанова канцелярії Держради КНР «Про активне просування інноваційного розвитку та застосування ланцюжків поставок» (2017 р.), якою передбачено до 2010 р. сформувати комплекс нових технологій і моделей

розвитку ланцюжків поставок, а також створити близько 100 підприємств – лідерів у мережі глобальних ланцюжків поставок.

Крім чинної на території КНР законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності промислових підприємств пріоритети розвитку цієї сфери визначено в державних програмах, основні аспекти яких наведено в табл. 4.6.

Таблиця 4.6

Програми реалізації державної інноваційної політики в КНР

Назва програми з реалізації державної інноваційної політики	Основні аспекти програми
«Ключові технології» (1982 р.)	У програмі визначено пріоритети інноваційного розвитку КНР, зокрема у сфері знань, наздоганяюча політика технологічного відставання у сфері виробничого розвитку.
«Штурмовий план», або план «Заволодіння науково-технічними вершинами» (1982 р.)	У програмі зазначалось, що необхідно «штурмом заволідіти ключовими технологіями, що відіграють роль опор у соціально-економічному розвитку». До основних видів економічної діяльності, що є перспективними, необхідно віднести сільське господарство, енергетику, телекомунікації, транспорт, нові матеріали, розвідування ресурсів, охорону навколишнього природного середовища, охорону здоров'я. Фінансування Плану здійснювалося переважно за бюджетні кошти держави, а також за кошти місцевих бюджетів і кошти галузей промисловості. Необхідно додати, що для реалізації Плану залучають значну кількість наукових співробітників.
«Ключові лабораторії» (1984 р.)	Програмою передбачено здійснювати підтримку ключових лабораторій, які перебувають у державній або частковій власності. Метою реалізації основних завдань, визначених у програмі, є: розвиток досліджень і підготовка кадрів у 159 лабораторіях, які належать університетам, науково-дослідним установам; створення цілісної системи національних інженерних центрів.
Програма підтримки ключових напрямів розвитку фундаментальної науки «Програма 973» (1997 р.)	Керування Програмою та її фінансування здійснює Міністерство науки і технологій КНР спільно з Національним фондом суспільних наук. Метою програми є фінансування, супроводження науково-дослідних робіт, які є надважливими для соціально-економічного розвитку країни. Пріоритетними напрямками визначена підтримка фундаментальних досліджень у сфері енергетичного розвитку, нових матеріалів, сільського господарства, народонаселення та охорони здоров'я. На період реалізації Програми протягом 2016–2020 рр. до пріоритетних напрямів розвитку фундаментальної науки були залучені такі науки, як математика, теоретична фізика, молекулярна хімія та квантовий каталіз, квантова інформатика і нейронна сітка, протеоміка. Програмою передбачено реформування наукової сфери з метою селекції, збереження кращих наукових кадрів, які зайняті у фундаментальній науці. Також Програма передбачала низку положень щодо порядку призначення керівників (враховуючи стаж, вік, менший за 55 років), систему преміювання за публікації в рейтингових журналах, індекси цитування.
Програма підтримки високих	На першочерговому етапі визначено мету, завдання (щодо розробки основних технологій, необхідних для побудови інформаційної інфраструктури; розробки ключових біологічних, сільськогосподарських і фармацевтичних

Назва програми з реалізації державної інноваційної політики	Основні аспекти програми
технологій «Програма 863» (1986 р.)	<p>технологій; нових матеріалів і технологій, які необхідні для підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва) та шляхи підтримки ННТР за пріоритетними напрямками науки і техніки (біотехнології, автоматика, інформаційна та лазерна технології, альтернативна енергетика й нові матеріали, технологія освоєння космічного простору). Згодом увагу акцентували і на сфері розвитку телекомунікаційних технологій (1992 р.), а також освоєнні океану (1996 р.).</p> <p>Фінансування Програми (11 млрд юанів) перевищило підтримку інших програм. Відповідно до реалізації програми здійснювалося фінансування робіт щодо створення національного мікропроцесора Лонгсан, суперкомп'ютера Тяньхе, першого китайського пілотного космічного корабля Шеньчжоу.</p> <p>Основними механізмами реалізації Програми є: підвищення інноваційного потенціалу підприємств шляхом заохочення інноваційної активності, що оцінюється кількістю одержаних патентів; захист прав інтелектуальної власності; вирівнювання рівня розвитку високих технологій у регіонах; розвиток міжнародного співробітництва.</p>
Програма НДДКР у сфері ключових технологій (1982 р.)	Метою реалізації Програми є внесення змін у технологічне переозброєння та модернізацію традиційних галузей, а також у формування нових галузей унаслідок мобілізації фінансових і людських ресурсів та їх спрямування у сферу технологічного розвитку.
«Іскра» (1986 р.)	Завданням реалізації програми є підтримка ННТР у сфері сільськогосподарського розвитку. За час реалізації програми профінансовано понад 90 тис. проєктів на загальну суму понад 5 млрд дол. США. Основне фінансування здійснювалося за рахунок комерційних підприємств – близько 80,0%, а також банківських кредитів – 16,8%, іншу частину становлять бюджетні асигнування. Завдяки програмі «Іскра» вирішується питання ліквідації бідності в КНР та забезпечуються продовольчими товарами жителі.
«Факел» (1988 р.)	<p>Метою програми є надання фінансової підтримки високотехнологічним виробництвам та комерціалізація технологічних інновацій. Основними пріоритетними видами економічної діяльності є нові матеріали, біоінженерія, інформатика, нетрадиційна енергетика, машинобудування та електроніка.</p> <p>Завдяки реалізації програми у країні створюються індустріальні парки, бізнес-інкубатори та центри розвитку підприємництва при вищих навчальних закладах.</p> <p>Фінансування реалізації програми здійснюється за рахунок коштів підприємницького сектора – понад 72,0%, банківських кредитів – 21,0%, субсидій держави – 3,0%, а також за рахунок коштів, що надходять з інших джерел.</p> <p>Завдяки програмі було профінансовано близько 10261 проєктів у сфері створення високотехнологічних виробництв, а також створено понад 130 зон розвитку нових і високих технологій (у містах Пекін, Тяньцзин, Шеньян, Ухань та ін.). Для таких виробництв встановлено спеціальний податковий та митний режим (для підприємств, що експортують понад половину виробленої продукції за кордон, податковий податок зменшувався на 10,0%, а від сплати мита звільнено імпорту приладів і обладнання для освоєння технологій).</p> <p>У наукоградах та бізнес-інкубаторах засновано 28504 високотехнологічні підприємства, а також створено 3,49 млн нових робочих місць.</p>
Державний план	План розпочав діяти з 1990 р. з метою створення сприятливого середовища

Назва програми з реалізації державної інноваційної політики	Основні аспекти програми
пріоритетного впровадження науково-технічних розробок	<p>та умов для організованого, планомірного впровадження передових технологій в економіку країни. Застосовується механізм партнерства науки та бізнесу.</p> <p>Джерелами фінансування є кредити, капітальні інвестиції, власні кошти підприємств, акумуляція суспільних коштів, коштів провінцій та підприємств. Держава виділяє додаткові кошти для окремих проєктів. Завдяки реалізації Плану спостерігається інноваційна активність промислових підприємств КНР.</p>
Державна програма середньо- та довгострокового науково-технічного розвитку на 2006–2020 рр.	<p>У 2006 р. Державна програма середньо- та довгострокового науково-технічного розвитку на 2006–2020 рр. змінила Державний план пріоритетного впровадження науково-технічних розробок. Відповідно до нової Програми питома вага витрат на наукові, науково-технічні розробки у ВВП повинна досягти 2,5% (у 2005 р. вона становила 1,34%), а внесок науково-технічного прогресу в економічний розвиток – до 60,0%. Це дасть КНР можливість зменшити рівень залежності від імпортних технологій та увійти до першої п'ятірки країн за кількістю виданих патентів та посилань на наукові публікації.</p> <p>Програмою передбачено розвиток НІС за такими напрямками, як: розвиток співробітництва промисловості, університетів під керівництвом підприємств; підвищення значущості оригінальних вітчизняних інновацій; координації цивільних та військових досліджень, а також трансформацію останніх для цивільних потреб; створення регіональних інноваційних систем з урахуванням різновидів регіонів; розвиток сервісної системи для науково-технічного, інноваційного обслуговування.</p>
Програма середньострокового та довгострокового розвитку науки і техніки на період до 2020 року	<p>Програму прийнято в 2006 р. Основною її метою є посилення незалежності національного науково-технічного потенціалу, забезпечення інноваційної активності, технологічний прогрес за рахунок розвитку вітчизняного виробництва; розвиток співробітництва промисловості та університетів під керівництвом підприємств; координація цивільних і військових досліджень і трансформація останніх для цивільних потреб; створення регіональних інноваційних систем з урахуванням існуючих відмінностей регіонів; розвиток сервісної системи для науково-технічного та інноваційного обслуговування.</p> <p>У Програмі закладено два основні підходи до розвитку науки і техніки: традиційний (здійснення великих наукових проєктів за повної підтримки держави) та новий (розвиток промислових інновацій та комерціалізація ноу-хау).</p> <p>Виділено основні напрями розвитку науки і техніки: альтернативна енергетика, сучасний транспорт, робототехніка, біотехнології, нанотехнології та ін.</p>
Програма 12-ої п'ятирічки	<p>Метою програми є інноваційний розвиток. Нею передбачено зростання витрат на соціальні дослідження й експериментальний розвиток у КНР з 1,8% (2010 р.) до 2,2% (2022 р.); кількість патентів на нові винаходи в розрахунку на 10 тис. осіб збільшитися майже удвічі - з 1,7% (2010 р.) до 3,3% (2022 р.)</p>
Державна науково-технічна програма соціального розвитку	<p>Програма розрахована на період 1996–2010 рр. Основною метою програми є підвищення якості життя і людського капіталу, поліпшення середовища існування людини, регулювання відносин людини і природи, сприяння науково-технічному прогресу у соціальній сфері.</p> <p>Основні напрями реалізації програми: медичне та санітарне обслуговування, охорона здоров'я; раціональне використання природних ресурсів та їх охорона; поліпшення екологічного середовища; превентивні заходи проти стихійних лих; житлове міське і сільське будівництво.</p>

Назва програми з реалізації державної інноваційної політики	Основні аспекти програми
Програма освоєння та оцінки нової продукції високих технологій	<p>Програмою передбачено проведення преференційної політики щодо продуктів, вироблених на основі нових технічних принципів, концепцій та дизайну.</p> <p>Основні завдання полягають у тому, що військові промислові підприємства наукомістких галузей готуються до «зміни етапів» у напрямі випуску продукції цивільного призначення, відповідає світовим тенденціям і характеру структурних зрушень у витратах на ННТР; силами експертного співтовариства проводиться моніторинг рівня конкурентоспроможності наукоємних виробництв з метою виявлення перспективних «точок зростання», передбачаючи заміну зарубіжних технологічних інновацій на вітчизняні власного виробництва.</p>
«План 2020»	<p>Основними завданнями реалізації Плану є: побудова інноваційної економіки шляхом створення власних інновацій та зменшення рівня залежності від іноземних технологій; перетворення промислових підприємств та бізнес-сектора на рушійну силу побудови НІС; досягнення прориву у стратегічних сферах технологічного розвитку.</p> <p>Основними пріоритетними видами економічної діяльності є: доступ до енергетичних та водних ресурсів; розвиток екологічних технологій, розвиток технології захисту права інтелектуальної власності, біотехнології, авіакосмічна промисловість, авіація та морські технології.</p>
Програма «Зроблено в Китаї – 2025»	<p>Метою реалізації Програми є: створення національних виробничих центрів за типом науково-дослідних інститутів та університетів, модернізація базових галузей промисловості, впровадження штучного інтелекту в промисловість, розвиток екологічно чистих технологій, активізація формування китайських брендів і виробництво продукції з високою доданою вартістю.</p> <p>Для реалізації Програми засновані Національний інвестиційний фонд для передової обробної промисловості та Національний інтегральний фонд, куди інвестовано 159 млрд юанів.</p> <p>Пріоритетними напрямками фінансування є види економічної діяльності, що стимулюють інновації. В рамках програми передбачається, що урядові інвестиційні фонди і банки розвитку надають компаніям, які відносяться до найважливіших галузей економіки, позики з низькою відсотковою ставкою і надають субсидії для проведення досліджень.</p>

Джерело: складено автором¹⁸².

¹⁸² Фиговский О.Л. Инновационная система Китая – основа экономики страны. URL: <http://iee.org.ua/ru/publication/298/>; Клавдиенко В.П. Национальная инновационная система Китая: становление и развитие. *Инновации*. 2016. № 4 (210). С. 97–103.; Sigurdson J. Technology and Science in People's Republic of China..UK, Oxford, 2013; Huang C., Sharif N.. Global technology leadership: The case of China. *Science and Public Policy*. February 2016. Vol. 43; Шулюк Б.С., Петрушка О.В. Світовий досвід реалізації фінансових проєктів державно-приватного партнерства в економічній інфраструктурі Світовий досвід реалізації фінансових проєктів державно-приватного партнерства в економічній інфраструктурі. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 17. С. 621–626.; Шумська О. Досвід розвитку публічно-приватного партнерства у провідних країнах світу. URL: [http://iee.org.ua/ru/publication/298/irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...;](http://iee.org.ua/ru/publication/298/irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...) Севальнев В.В. Развитие инновационного сектора экономики КНР. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2012. № 2. С. 164–174; Кристофилопулос Є, Манцанакис С. Китай –2025: научный и инновационный ландшафт. *Форсайт*. 2016. Т.10. № 3. С. 7–16; Ковалев М.М., Син Ван. Китай в XXI веке – мировая инновационная держава.. Минск: Изд. центр БГУ, 2017. 239 с.; Березин А.Н. Китай: Национальная стратегия инновационного развития. URL: <https://files.scienceforum.ru/pdf/2012/2433.pdf>; Биков О.М. Науково-технологічна складова зростання

З огляду на особливості нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств КНР, які спроможні виробляти конкурентоспроможну продукцію, пріоритетними завданнями на тривалу перспективу слід вважати:

- сприяння держави у формуванні високотехнологічних виробництв, у тому числі в напрямі створення ефективної системи трансферу технологій;
- надання державної підтримки щодо створення та розвитку сучасних форм інноваційної інфраструктури (кластерів, індустріальних парків, СЕЗ, технопарків та ін.) у провінціях країни, де існує мережа науково-технічних і промислових підприємств з високим науково-технологічним потенціалом;
- використання існуючого науково-технічного потенціалу для розвитку пріоритетних видів економічної діяльності (сільськогосподарських технологій, біотехнологій, ядерних та космічних технологій та ін.);
- створення сприятливих умов для проведення досліджень у сфері науково-технічного розвитку;
- удосконалення нормативно-правової бази у сфері розвитку наукової та інноваційної діяльності;
- інтеграцію у глобальну інноваційну сферу.

Основним інструментом стимулювання розвитку НІС на території КНР є бюджетно-податкова політика, що передбачає створення преференцій щодо фінансування підприємств, які займаються впровадженням інновацій (зокрема у частині податкових пільг, пільг та гарантій за кредитами, бюджетних дотацій та субсидій); часткове фінансування державою інноваційного процесу (фінансування ННДР, надання безкоштовних інформаційних послуг, гарантування збуту шляхом держзакупівель). Запровадження податкових пільг передбачено «Законом про науково-технічний прогрес» (1993 р.), в якому було визначено поняття

«високотехнологічні компанії». Іншим документом, зокрема «Законом про податок», починаючи з 2007 р. передбачено запровадження зниження ставки податку на прибуток (15,0 замість 25,0%) для високотехнологічних компаній. Обов'язковою умовою одержання такої форми блага є наявність у компанії патентів та витрат на ННТР, а також те, що 50,0% висококваліфікованих спеціалістів повинні бути зайнятими у виробництві інноваційної продукції¹⁸³.

Моніторинг нормативно-правового забезпечення функціонування інноваційно-інвестиційної діяльності в КНР, на нашу думку, показує, що інноваційна політика будується на можливості експансії закордонних ринків збуту. Так, зокрема, першочерговим напрямком експорту високотехнологічної продукції були країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Яскравий приклад – виробництво комп'ютерів компанією «Lenovo», що захопила ринки Азії, США і країн ЄС. На державному ж рівні було ухвалено закон «Про популяризацію науки і техніки», метою якого є стимулювання, регулювання, популяризація знань.

Ще одним документ, який спрямовано на захист вітчизняних інновацій, у Китаї є «Інструкція з реєстрації національних інноваційних продуктів», відповідно до якої вітчизняним інноваційним продуктом вважається продукція, що відповідає таким вимогам: вироблена юридичною чи фізичною особою, що має на неї інтелектуальне право на території КНР; торговельна марка зареєстрована в КНР; вирізняється високим ступенем інноваційності; вирізняється високим ступенем надійності та якості, про що свідчить наявність сертифіката КНР.

Основу законодавчої бази, орієнтованої на підтримку створення та функціонування індустріальних парків в Україні становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Земельний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс

¹⁸³ Ковалев М.М., Син Ван. Китай в ХХІ веке – мировая инновационная держава. Минск: Изд. Центр БГУ, 2017. 239 с.

України, Закон України «Про індустриальні парки» та «Про регулювання містобудівної діяльності», Концепції індустриальних парків та рішення про їх створення, інші законодавчі акти України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Концепція створення індустриальних (промислових) парків, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 447-р. від 1 серпня 2006 р., нею було визначено механізм та послідовність дій з реалізації державної політики у сфері створення та розвитку індустриальних (промислових) парків, гарантувалися широкі можливості для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

Індустриальний парк за Законом України «Про індустриальні парки» (2012 р.) є «...визначеною ініціатором створення індустриального парку відповідно до містобудівної документації, облаштованою відповідною інфраструктурою територією, у межах якої учасники індустриального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації та телекомунікацій на умовах, визначених цим Законом і договором про здійснення господарської діяльності у межах індустриального парку».

З метою подальшого розвитку індустриальних парків в Україні було прийнято у першому читанні за основу законодавчий пакет (№№ 2554 а-д та 2555 а-д), який запроваджує податкові та митні інвестиційні стимули для нових вітчизняних промислових підприємств. З усього існуючого пакета стимулів, що успішно використовуються на світовій арені даний законодавчий пакет передбачає застосування лише деяких податкових преференцій, серед яких: звільнення на 5 років від податку на прибуток та на наступні 5 років половинна ставка (9,0%) за умови реінвестування цих коштів у розвиток виробництва; звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування для здійснення господарської діяльності в межах ІП; розстрочка

на 5 років імпортного ПДВ на обладнання та устаткування для здійснення господарської діяльності в межах ІП; можливість отримання фіскальних стимулів з податку на нерухоме майно, земельного податку та орендної плати за користування земельною ділянкою державної чи комунальної форми власності, на якій створено індустріальний парк, за рішенням місцевої влади.

Разом з цим, проєкт законодавчого пакету (№№2554 а-д та 2555 а-д) містить чіткі норми прямої дії, які вимагають: здійснення профільної виробничої та науково-дослідницької діяльності; на території індустріального парку повинен діяти механізм офіційного працевлаштування з чисельністю щонайменше 30 співробітників; середньомісячна заробітна плата повинна складати не менше 3-х мінімальних, тобто понад 11,1 тис. грн. Повтор???

Зазначимо, що набуття таких законодавчих ініціатив, запровадження відповідного пакета стимулів стане першочерговим кроком на шляху до розбудови мережі діючих вітчизняних індустріальних парків. Як свідчить позитивний досвід КНР та інших країн світу, Україні необхідно докласти багато зусиль для створення рівних умов для інвесторів у зіставленні з країнами-конкурентами, де існує можливість залучати кредити під 2,0% річних, де вже існує мережа індустріальних парків та інших форм організації інноваційної діяльності з позитивними стимулами, преференціями, де новим інвесторам, роботодавцям надають бюджетні компенсації за створення робочих місць до 50,0% їхніх капітальних витрат, а також де промисловцям продають електрику та газ з 30-відсотковою знижкою від ринкової вартості, де земля під промислове виробництво надається майже на безоплатній основі.

У регіонах України раніше діяли програми розвитку індустріальних парків, де було визначено заходи з державної підтримки організацій та підприємств, які здійснюють діяльність на їхній території, а також передбачено надання пільг для резидентів. Так, наприклад, затверджено «Державну цільову програму розвитку індустріального (промислового)

парку "Свема" у м. Шостка Сумської області на 2012–2015 роки» (постанова Кабінету Міністрів України № 1265 від 30 листопада 2011 р.), в якій зазначено заходи щодо створення умов розвитку цього індустріального парку (в частині розбудови сучасної виробничої та ринкової інфраструктури для забезпечення виробництва конкурентоспроможної, високотехнологічної продукції).

Ще одним прикладом може слугувати затверджена «Програма створення індустріальних парків на території Закарпатської області на 2008–2012 роки» (рішення Закарпатської обласної ради № 487 від 12 березня 2008 р.), метою якої є створення та визначення перспектив розвитку індустріальних парків на території регіону, зокрема започаткування пілотних проєктів відносно створення індустріальних парків у районі м. Чоп та с. Соломонового (Ужгородський район Закарпатської області). Також розроблено концепції зі створення та функціонування на території регіонів України інших індустріальних парків, серед яких: «"Львівський індустріальний парк "Рясне–2"», «Долина», «Славута», «Індустріальний парк "Центральний"», «Індустріальний парк "Коростень"», «Перший український індустріальний парк», «Соломоново», «Свема» та ін. Ці програми завершено, і вони не були пролонговані. Індустріальні парки створюються і функціонують без підтримки держави.

Тому активізація розвитку вітчизняної промисловості можлива через механізм створення індустріальних парків за умов реалізації пакета реформ, спрямованих на підвищення їх (парків) інвестиційної діяльності. З огляду на існуючі у вітчизняній практиці господарської діяльності проблеми, як нагальний захід зі сприяння створенню та розвитку мережі індустріальних парків Україні необхідно передбачити внесення доповнень до законодавчого пакета (№№ 2554 а-д та 2555 а-д) щодо:

– реалізації масштабних інфраструктурних проєктів в Україні;

- звільнення земель промислового призначення від сплати земельного податку на умовах спрямування «вивільнених коштів» на модернізацію та розвиток виробництва;
- безкоштовного приєднання до інженерних мереж для резидентів індустріального парку за рахунок інвестиційної складової тарифу;
- надання доступних довгострокових кредитів виробникам та підприємцям (створення Банку відбудови і розвитку із залученням міжнародних фінансових організацій для надання дешевих і «довгих» кредитів промисловим виробникам;
- надання державної фінансової підтримки галузям високотехнологічного виробництва та несировинного експорту за рахунок 3,0% промислово-сировинного збору з експорту необробленої промислової сировини;
- надання фінансової підтримки несировинного експорту (створення Експортно-кредитного агентства для страхування, гарантування експортних контрактів та часткової компенсації відсотків за експортними кредитами виробників);
- запровадження стимулів для реінвестування у промисловість та науку – 200,0% амортизація необоротних активів виробничого та наукового призначення для підприємств індустріальних парків;
- надання переваги вітчизняній продукції при державних закупівлях (реалізація програми імпортозаміщення в публічному секторі економіки згідно із законопроектом України «Купуй українське, плати українцям!» тощо.

Реалізація означених напрямів, які сприятимуть створенню та розвитку мережі індустріальних парків на території України, активізуватиме інвестиційну діяльність, сприятиме збільшенню обсягів прямих інвестицій, стимулюватиме розвиток реального сектора економіки, сприятиме створенню

нових високотехнологічних виробництв і робочих місць, збільшенню обсягів та асортименту випуску експортоорієнтованої продукції.

Світовий досвід демонструє, як успішно розвиваються транснаціональні індустріальні парки (ТІП) Європи, вагоме значення серед яких мають: сервісний центр «Eurode Deinstlustung-szentrum» (Німеччина, Нідерланди); європейський Парк науки і бізнесу «AVAN-TIS» (Німеччина, Нідерланди); транснаціональний промисловий парк «Businesspark Heiligenkreuz-Szentgotthard» (Угорщина, Австрія, Словенія); промисловий парк «Access» (Австрія, Чехія); транснаціональний індустріальний парк «Гмюнд – Чеське Веленіце» (Австрія, Чехія) та ін.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Індустріальні парки в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Науково-дослідний економічний інститут. Київ, 2015. 140 с.; Бойко О.М. Транскордонна конвергенція індустріальних парків в рамках реалізації концепції “розумної спеціалізації” в Україні. *Розвиток співробітництва України із СOT*: матеріали міжнародного круглого столу / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2018. С. 16–18. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/5.pdf>

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Щодо перспектив вітчизняного експорту в Китай

1. За даними 2017 р. 55% вітчизняного експорту в Китай є сировинним, 46,7% – це експорт агропродовольчих товарів (сировина та продукти переробки) і тільки 8,3% – продукція приладобудування. Результатом розвитку торгівлі з Китаєм для України може стати посилення сировинної орієнтації експорту та посилення імпортозалежності від китайських промислових товарів. Імовірність такого сценарію зростає з огляду на несиметричність тарифних режимів України та Китаю, що створює нерівні умови у взаємній торгівлі – більш вигідні для Китаю.

2. Перспективи вітчизняного експорту сировинних сільськогосподарських товарів насамперед пов'язані із розвитком експорту кукурудзи (відповідно до кредитної угоди 2012 р. між Державною продовольчо-зерною корпорацією України та Експортно-імпортним банком Китаю) та соєвих бобів (особливо з огляду на можливість заміщення сої із США на ринку Китаю, що відкрилася унаслідок торговельних суперечок між США та Китаєм у 2017–2018 рр.).

3. Найбільш перспективним видається розвиток вітчизняного експорту товарів тваринного походження і переробної промисловості сільського господарства. Стратегією торговельної політики України у торгівлі з Китаєм має стати перехід до експорту агропродовольчих продуктів з більшою часткою доданої вартості, насамперед солоду і готових харчових продуктів з борошна і круп та соєвої олії. Із зростанням добробуту населення в Китаї збільшується споживання молочних продуктів, тому українські виробники, які отримали дозволи на експорт молочної продукції в Китай, мають непогані перспективи. Перспективним є також ринок м'яса птиці та яєць.

4. Розвиток експорту промислової сировини визначатиметься попитом китайських металургійних потужностей на руди та концентрати залізни. Динамічно зростає експорт до Китаю вітчизняних турбореактивних двигунів, електричних двигунів та генераторів, напівпровідникових приладів, електричних трансформаторів, приладів та апаратів оптичних, фотографічних, медичних, тому хоча китайських імпорту у цих товарних групах перевищує вітчизняний експорт у Китай, український виробник знайшов свою перспективну нішу на китайському ринку.

Щодо ризиків лібералізації режимів торгівлі з Китаєм

1. У разі проведення переговорів щодо створення ЗВТ між Китаєм та Україною слід усвідомлювати їх складний характер і непоступливість китайської сторони щодо відкриття ринків сільськогосподарських товарів. Крім того, навіть якщо українській стороні вдасться покращити умови доступу до китайського ринку сільськогосподарських товарів, існує небезпека закриття цих ринків у будь-який момент, адже, відповідно до статті 16 Закону про іноземну торгівлю КНР, імпорту продукції тваринного, рослинного походження та рибної продукції може бути обмежений, якщо цього вимагатимуть обставини.

2. Розмір нульових тарифних квот на експорт вітчизняних сільськогосподарських товарів у Китай стане ключовим у переговорах щодо ЗВТ між Україною та Китаєм. Інша особливість угод про ЗВТ, які укладає Китай з країнами – експортерами сільськогосподарської продукції, полягає у тому, що вони містять розділ щодо спеціальних сільськогосподарських захисних заходів. Очевидно, що симетричним заходом, який українська сторона може відстоювати у переговорах, видається впровадження захисного механізму на окремих ринках товарів легкої промисловості.

3. Ураховуючи високі ризики погіршення торговельного балансу країни внаслідок лібералізації торгівлі з КНР, створення ЗВТ з Китаєм на

сучасному етапі розвитку України не видається доцільним. Наразі Україні варто укласти з Китаєм двосторонню інвестиційну угоду, які КНР практикує до початку переговорів про створення ЗВТ.

Щодо ризиків інвестиційних угод з Китаєм

1. Китайські угоди про вільну торгівлю відзначаються своїм зв'язком із двосторонніми інвестиційними угодами. Важливо, щоб після зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель в Україні були враховані особливості вкладення китайських інвестицій у сільське господарство інших країн світу. А полягають вони у тому, що Китай використовує природний потенціал інших країн та їх технології для диверсифікації джерел власного імпорту продовольства. При цьому створюється система стимулів для залучення китайських компаній до кожної ланки ланцюга постачання імпортних товарів з метою отримання повного контролю над ланцюгом поставок імпорту сільськогосподарських товарів. Міністерство сільського господарства Китаю має угоди з двома урядовими банками щодо надання фінансової підтримки сільськогосподарським іноземним інвестиційним проєктам, а саме, з Експортно-імпортним банком Китаю та Китайським банком розвитку, що створить китайським інвесторам конкурентні переваги на внутрішньому агропродовольчому ринку України.

2. До кредитних та інвестиційних угод з Китаєм треба ставитися вкрай обережно. Китай виділяє кредити, як правило, під закупівлю обладнання, виробленого в Китаї, таким чином забезпечуючи підтримку свого промислового сектора і значні обсяги експорту. Наприклад, в інфраструктурних проєктах китайська сторона завжди наполягає на залученні тільки китайського генпідрядника, тобто на використанні китайських матеріалів і робочої сили, що дає можливість підтримувати промисловий і будівельний сектори КНР. Така модель китайських інвестицій не може бути вигідна Україні, оскільки вона не спрямована на розвиток внутрішнього

виробництва, створення робочих місця для українців і національних продуктів із високою доданою вартістю.

Щодо зниження ризиків посилення залежності від китайського імпорту

1. Імпортозалежність національної економіки поки що велика і без помітних ознак щодо зменшення. Впродовж 2013–2017 рр. співвідношення між імпортом і ВВП збільшилось з 0,51 до 0,56. Темпи виходу економіки із кризи, яка мала місце впродовж 2013–2015 рр., залишаються повільними, що викликає необхідність пошуку засобів стимулювання ділової активності та збільшення внутрішнього виробництва. Одним із таких засобів є лібералізація зовнішньоторговельних відносин, зокрема із Китайською Народною Республікою – другою світовою економікою. Це може посприяти розвитку експортної діяльності, але водночас і прискорить експансію китайських товарів на внутрішньому ринку.

2. Упродовж останніх 15 років імпорт китайських товарів до України збільшується як в абсолютному, так і у відносному вимірах. У вартісних одиницях у 2018 р. він оцінюється в межах 13%, а у фізичних одиницях є значно більшим, оскільки китайський імпорт характеризується відносною дешевизною. Дуже ймовірно, що він зростатиме і надалі, чому сприяє експансіоністська політика китайського уряду, зокрема в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

3. Китайський імпорт відрізняється великою часткою промислових, високотехнологічних товарів зі значною питомою вагою доданої вартості. Також суттєва і присутність в імпорті товарів кінцевого споживання, у т.ч. – відомих світових брендів. Широким також є асортимент товарів китайського імпорту, особливо промислового. Китайські промислові товари присутні практично в кожній чотиризначній товарній групі за УКТЗЕД. Найбільші обсяги імпорту припадають на: телекомунікаційне обладнання (особливо мобільні телефони); електронні вироби (комп'ютери); товари легкої

промисловості (іграшки, взуття); чорні метали (плакований прокат з вуглецевої сталі).

4. Під час переговорного процесу з китайською стороною щодо лібералізації взаємної торгівлі необхідно дотримуватись ряду принципів: 1) насамперед зменшити мито на сировину, обладнання, комплектуючі, й у останню чергу – на готові споживчі товари; 2) пріоритетно зберегти тарифний захист виробництв, які технологічно пов'язані (як постачальники сировини або як споживачі продукції) із вітчизняними висококонкурентоспроможними секторами (зерновим господарством, олійно-жировою галуззю, птахівництвом, металургією тощо), це, наприклад, виробництво тракторів, отрутохімikatів, добрив, обладнання для харчової промисловості, виробництво упаковки тощо; 3) зберегти захист виробництв, за якими китайська сторона має найбільші конкурентні переваги (готовий одяг, взуття, лампи (світильники) та освітлювальне обладнання тощо).

5. У разі укладання ЗВТ із Китаєм в тексті угоди необхідно передбачити захист: як споживачів китайської продукції – від неякісних і фальсифікованих виробів, так і вітчизняних виробників – від дешевих товарів китайських конкурентів. На сьогодні Китай є основним постачальником неякісних товарів і товарів із порушенням авторських прав на вітчизняний внутрішній ринок. Переговорний процес щодо укладання угоди про ЗВТ є слушною нагодою, щоби припинити доступ неякісній та незаконній продукції. Першою умовою є обов'язкова сертифікація продукції, що імпортується до України в авторитетних сертифікаційних центрах, оскільки фіксуються непоодинокі випадки отримання китайськими експортерами фальшивих сертифікатів.

6. В угоді про ЗВТ повинен бути прописаний механізм захисту місцевих виробників. Прикладами такого захисту можуть стати захист китайських виробників молочних товарів від новозеландського імпорту, а також новозеландської легкої промисловості від китайського імпорту.

Механізми захисту, які прописані, зокрема в угоді про ЗВТ між Китаєм і Новою Зеландією, становлять: 1) застосовування додаткового мита для обсягів імпорту, що перевищували критичний рівень (*trigger level*); 2) контрольний проміжний механізм захисту (*a mid-term review mechanism*); 3) перехідний період терміном до 10 років; 4) постійний моніторинг стану місцевих виробників.

7. В умовах ЗВТ виробники «чутливих» секторів повинні шукати нові ніші на внутрішньому ринку. При цьому їм доцільно зосередитися на виробництві продукції, комплементарної до імпорту. Споживачі отримують доступ до більш якісної продукції, а місцеві виробники або підтягнуться до рівня імпорту, або переорієнтуються на випуск комплементарної продукції.

Щодо активізації промислової політики

1. При оцінці сучасного стану та перспектив українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері виявлено, що натеper в Україні відсутня стратегія стосовно подальшого розвитку відносин із Китаєм та практична реалізація документів, які вже укладено. Проте Україна все ще володіє низкою технологічних та науково-виробничих можливостей, які становлять інтерес для Китаю в контексті потреб розвитку передових галузей його економіки, а також реалізації важливих стратегічних проєктів у різних сферах.

2. У процесі дослідження основних підходів та принципів промислової політики України та Китаю виявлено, що рівень сучасного розвитку вітчизняної промисловості суттєво відстає від китайської, а у стратегічних документах розглядаються різні цілі та механізми їх досягнення. Тобто сьогодні Україна перебуває на початковому етапі формування власної стратегії розвитку smart-промисловості. Саме на цьому етапі доцільно акумулювати та осмислювати світовий досвід, аналізуючи та узагальнюючи

практику урядів та бізнесу інших країн щодо реалізації нової промислової стратегії розвитку.

3. У процесі формування переліку пріоритетних видів економічної діяльності українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері запропоновано активізувати співпрацю – насамперед у науково-технічній сфері. З огляду на науково-технічну співпрацю, пріоритетними напрямками у розвитку двосторонніх відносин між Україною та КНР насамперед мають стати проєкти, націлені на випуск продукції з високою доданою вартістю, зокрема: космічної та авіаційної продукції; машинобудівної продукції; енергозберігаючих та транспортних засобів із використанням альтернативних видів енергії; нових матеріалів; високотехнологічних медичних апаратів. Також важливий напрям для України становить розширення інфраструктурних проєктів та залучення китайських інвесторів до модернізації житлово-комунальної інфраструктури країни, окремих промислових підприємств тощо.

4. З метою поглиблення українсько-китайського співробітництва у космічній сфері запропоновано активно залучатися підтримкою китайських компаній, збільшуючи кількість комерційних замовлень стосовно діяльності у космічній галузі; створити пільгове оподаткування для підприємств космічної галузі та тих, які інвестують кошти у розвиток науки; створити умови для зменшення термінів окупності інвестиційних проєктів космічної галузі шляхом уведення проєктного фінансування; підвищити ефективність використання космічного потенціалу України для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного та науково-освітнього розвитку суспільства; запровадити прозору систему інформаційної відкритості космічної діяльності щодо розподілу інвестиційних коштів, інформувати інвесторів про перспективи та очікувані результати діяльності, публічно виставляти фінансові показники діяльності наукоємних підприємств.

5. Серед можливих варіантів двостороннього співробітництва в авіаційній сфері – з метою залучення китайських інвестицій – доцільно запропонувати ідею обміну частинами акцій між крупними підприємствами України та Китаю. На такій основі можна забезпечити паритетний характер співробітництва та взаємний контроль за практикою збуту та діяльності на тих чи інших ринках.

6. У галузі машинобудування перевагу краще віддати спільному виробництву двох країн. Україна, що переживає індустріалізацію, не може обійтися без розвитку сучасного вітчизняного машинобудування. Водночас вітчизняні підприємства володіють широкою сировинною базою для її розвитку: від руди – до надтвердих матеріалів. А співробітництво з КНР сприятиме залученню інвестицій, інноваційних та управлінських технологій. Науково-технічні бази двох країн мають взаємодоповнюючий характер і передбачають можливості розробки нових та перспективних зразків машинобудівної продукції.

7. Залучення китайських виробників із виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів з використанням альтернативних видів енергії доцільно здійснювати шляхом створення спільних підприємств, чи перенесення китайських підприємств в Україну. Це становитиме досить високі перспективи для розвитку не лише енергозберігаючих технологій, а й цього виду транспорту на вітчизняному ринку. Від такого співробітництва виграє не лише наша країна, а й китайські виробники. Ефект такого співробітництва для України – це створення нових робочих місць, надходження до державного та місцевих бюджетів, будівництво нових, енергоефективних виробництв та відповідної інфраструктури по всій країні та, врешті-решт, – позитивні екологічні наслідки. Для китайських інвесторів створення чи перенесення виробництва енергозберігаючих та транспортних засобів із використанням альтернативних видів енергії в Україну дасть змогу розширити ринок збуту не лише в Україні, а й у країнах ЄС.

8. Для того щоб залучити китайських інвесторів у науково-технічне співробітництво за напрямом виробництва нових матеріалів, держава повинна розвивати власну фундаментальну та прикладну науку, створювати попит на високотехнологічну продукцію. Тобто нові перспективи співпраці у сфері виробництва нових матеріалів відкриються для нас лише тоді, коли Україна розпочне розвивати сучасну фундаментальну та прикладну науку, особливо п'ятого та шостого технологічних укладів.

9. Інноваційний потенціал України стосовно двостороннього співробітництва у сфері виробництва високотехнологічних медичних апаратів об'єктивно поки залишається високим, особливо зважаючи на такі важливі показники, як генерація нових ідей та нових технологій. Крім того, у світових дослідницьких центрах працює багато фахівців з України, що є красномовним аргументом. Аби не втратити шанс залишатися інноваційною державою, Україні необхідно будувати з Китаєм міцні партнерські стосунки, адже, як відзначають китайські лідери, коли пропонують світові універсальну філософію «спільної долі» людства та ініціативу «Один пояс, один шлях»: технології не зупинити, а отже, варто використовувати їх із більшою віддачею, щоб разом вирішити проблеми, які стоять перед світовою спільнотою.

Щодо активізації українсько-китайського співробітництва у сфері інновацій

1. Промислові підприємства КНР, які працюють на інноваційних засадах, виробляють понад 34,0% інноваційної продукції на світовій арені, а для їх розвитку китайський уряд створює особливі інвестиційні умови. На відміну від КНР промисловість України, що розвивається на інноваційних засадах, лише здійснює вплив на наявність існуючих проблем, сприяючи їх зменшенню. Попри існування проблем, найбільша кількість інноваційно активних підприємств зосереджена у галузі з виробництва харчових

продуктів, напоїв і тютюнових виробів, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування, а також у виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань. Незначна кількість зосереджена у галузях, які займалися інноваційною діяльністю (галузь з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції). Отже, головним пріоритетом розвитку країни повинна стати інноваційна складова розвитку пріоритетних галузей – як основна умова конкурентної економіки.

2. Аналіз розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств КНР та України показав, що, пріоритетними видами економічної діяльності в межах українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері на інноваційних засадах виступають виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; металургійної продукції, готових металевих виробів, крім машин і устаткування; меблів, іншої продукції, ремонту й монтажу машин та устаткування; виробів з деревини; виробництво паперу та поліграфічна діяльність, виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів тощо.

3. КНР підтримує та фінансує створення технопарків за певними видами наукової діяльності у країні з українськими НДІ. Зокрема, відкрито Українсько-китайський технопарк у м. Шанхай (2011 р.), що передбачає співпрацю в галузі морських наук і технологій, біомедицини, аерокосмонавтики, основних джерел енергії та ін.; створено «Китайсько-український центр науково-технічного співробітництва» у м. Харбін (2016 р.) – як платформу для наукового співробітництва за окремими напрямками (електрозварювання). Таким чином, цн передбачає, що процес створення інноваційної економіки в Україні має бути комплексним та узгодженим. Адже успіх гарантований лише за умов тісної взаємодії науково-дослідного та підприємницького секторів, а також їх державної підтримки та координації

З метою активізації українсько-китайського співробітництва в інноваційній сфері необхідно:

– переглянути незавершені нормативно-правові документи, поновити ті, що є актуальними, а також розробити нові державні цільові програми:

1) відповідно до *Концепції створення індустріальних (промислових) парків*, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 447-р. від 1 серпня 2006 р., було започатковано розвиток цього виду діяльності в нашій країні, визначено механізм та послідовність дій із реалізації державної політики у сфері створення та розвитку індустріальних (промислових) парків, гарантувалися широкі можливості для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

У 2013 р. ухвалено Закон України «Про індустріальні парки». З метою подальшого розвитку індустріальних парків в Україні у першому читанні прийнято за основу проєкт законодавчого пакету (№№ 2554 а-д та 2555 а-д), що запроваджує податкові та митні інвестиційні стимули для нових вітчизняних промислових підприємств. Реалізація означених напрямів, які сприятимуть створенню та розвитку мережі індустріальних парків на території України, сприятиме активізації інвестиційної діяльності, розвитку реального сектора економіки, створенню нових високотехнологічних виробництв і робочих місць, збільшенню обсягів та асортименту випуску експортоорієнтованої продукції;

2) необхідно зазначити, що, на відміну від індустріальних парків, в Україні відсутнє інституційно-правове забезпечення щодо функціонування кластерів, тому до основних завдань *функціонування кластерів* в Україні слід віднести: створення та розвиток кластерів (розроблення нормативно-правової бази щодо їх створення та функціонування, зокрема на законодавчому рівні визначити такі поняття як «кластер», «кластерна політика», «кластеризація»; створення та реалізація державних програм сприяння розвитку кластерів; створення Реєстру кластерів в Україні); розвиток кластерних зв'язків та

мережевого співробітництва (залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні за видами економічної діяльності кластери; формування та просування кластерних ініціатив; розвиток людського капіталу; економічна освіта суб'єктів кластера та спеціалістів навчальних закладів; фінансування спільних наукових досліджень; створення інформаційного поля для суб'єктів кластера; розроблення програм розвитку постачальників; розміщення державного замовлення на продукцію підприємств кластера; контроль якості продукції та послуг, які постачаються виробниками кластера в рамках програми державної закупівлі; програми розвитку конкурентного середовища; створення інфраструктурного забезпечення кластерних зв'язків; взаємодія місцевих органів влади із суб'єктами кластера; трансфер технологій у кластері; формування співробітництва у середині кластера та ін.); збільшення впливу і відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації стосовно забезпечення розвитку кластерів; реалізація ефективної кластерної політики можлива в контексті комплексу заходів щодо суттєвого покращення інвестиційного клімату; розроблення моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, насамперед забезпечення території необхідною інфраструктурою; законодавче визначення механізму створення транснаціональних кластерів. Зокрема, укладання на рівні урядів країн – учасниць двосторонніх угод про створення транснаціональних кластерів, узгодження стратегій і планів розвитку національних частин транснаціональних кластерів. Китайський досвід функціонування таких структур свідчить про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток та міжнародне співробітництво країн-учасниць, стимулювання ділової активності, приплив інвестицій і вирішення проблем зайнятості;

3) в Україні діють окремі законодавчі акти, що визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування *технологічних парків*.

Зокрема, Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-XI від 16.07.1999 р. було визначено правові, економічні засади щодо функціонування технологічних парків за рахунок уведення на їх території спеціального режиму інноваційної діяльності. У 2005 р. деякі найважливіші статті законів, які регулювали діяльність технопарків, було скасовано. Згодом часткове відновлення системи преференцій спостерігається за такими позиціями, як: звільнення від податку на прибуток; звільнення від сплати ввізного мита; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; розрахунки за експортно-імпортними операціями проводяться у строк до 150 календарних днів.

Наразі ситуація в технопарках є вкрай складною. Тому, на нашу думку, необхідно невідкладно вжити заходи за такими напрямками, як:

- вдосконалення чинного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» та впровадження заходів державної підтримки розвитку технопарків; посилення кадрового потенціалу; надання державної фінансової підтримки для розвитку технопарків та оновлення матеріально-технічної бази; розроблення ефективного механізму взаємодії науки – бізнесу – влади, у тому числі через систему електронного урядування та створення онлайн-сервісу; інтернаціоналізація вітчизняних технопарків та їх включення до глобальних інноваційних мереж шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними технопарками; здійснення досліджень стосовно перспектив розвитку технопарків, розроблення на їх основі програм та систем оцінювання результатів їх функціонування та ін.

- створити сприятливий інвестиційний клімат для залучення китайських та вітчизняних інвесторів щодо розвитку спільних промислових підприємств на інноваційних засадах у пріоритетних видах економічної діяльності.

– розробити спільні українсько-китайські проекти на замовлення урядів країн у космічній та авіаційній промисловості; виробництві машинобудівної продукції; виробництві нових матеріалів та генериків, а також ІТ-технологій.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Частка китайських товарів в імпорті окремих видів промислової продукції (2017 р.)

Товарна група	У вартісних показниках, %	У фізичних обсягах, %
8513 Ліхтарі електричні портативні	100	100
9615 Гребінці, шпильки для волосся та подібні вироби ...	92	98
8521 Апаратура для відеозапису або відтворення відеозаписів ...	83	98
8519 Звукозаписувальна або звуковідтворювальна апаратура	68	98
6402 Інше взуття на підошві та з верхом з гуми або пластмаси	87	97
8527 Приймальна апаратура для радіомовлення ...	79	97
8543 Машини та апаратура електричні, що мають індивідуальні функції ...	67	96
8515 Машини та апарати для паяння або зварювання ...	28	95
8473 Частини та приладдя ... призначені винятково або переважно для машин товарних позицій 8469 - 8472	71	93
8534 Схеми друковані	82	92
3913 Полімери природні (наприклад, альгінова кислота) та полімери природні модифіковані	79	92
8522 Частини та приладдя, призначені винятково або переважно для апаратури товарної позиції 8519 або 8521	41	92
8467 Інструменти ручні пневматичні, гідравлічні або з вмонтованим електричним або неелектричним двигуном	64	91
8525 Апаратура передавальна для радіомовлення або телебачення ... телевізійні камери; цифрові камери та записувальні відеокамери	18	91
2924 Сполуки, що містять функціональну карбоксимідну групу ...	72	90
2931 Інші органо-неорганічні сполуки	71	90
8468 Обладнання та апаратура для паяння ... або зварювання ...	33	89
9503 Триколісні велосипеди, самокати ... ляльки ... інші іграшки	84	89
9609 Олівці прості ...	71	89
9405 Лампи (світильники) та освітлювальне обладнання, включаючи прожектори та їх частини ...	69	89
8486 Машини та апаратура, які використовуються ... у виробництві напівпровідникових булів або пластин, напівпровідникових приладів ...	67	89
8470 Калькулятори ...	53	89

8471 Машини автоматичного оброблення інформації та їх блоки ...	69	88
6404 Взуття на підшві з гуми, пластмаси, натуральної або композиційної шкіри та з верхом з текстильних матеріалів	57	88
8541 Діоди, транзистори та аналогічні напівпровідникові прилади ...	76	87
8516 Електричні водонагрівачі акумулювальні або безінерційні ... прилади електричні для обігрівання приміщень ...	38	85
8518 Мікрофони ... гучномовці ... навушники ...	79	84
8506 Первинні елементи та первинні батареї	59	83
8505 Електромагніти ...	39	83
9504 Консолі та обладнання для відеоігор, товари для розваг, настільні або кімнатні ігри	85	82
8415 Установки для кондиціонування повітря ...	60	82
8510 Електробритви, машинки для підстригання волосся ...	57	81
2918 Кислоти карбонові, до складу яких входить додаткова кисневмісна функціональна група ...	53	81
9003 Оправи та арматура для окулярів ...	66	78
2922 Аміносполуки, до складу яких входить кисневмісна функціональна група	60	78
8423 Обладнання для зважування (крім терезів чутливістю 0,05 г або вищою) ...	41	81
9608 Ручки кулькові; ручки і маркери з наконечником з повсті та іншого пористого матеріалу ...	59	77
8407 Двигуни внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням ...	7	77
2941 Антибіотики	73	76
8452 Машини швейні ...	47	76
7318 Гвинти, болти, гайки, глухарі ... з чорних металів:	46	76
8425 Талі та підіймачі, крім скіпових підіймачів; лебідки та кабестани; домкрати	41	75
8526 Радіолокаційні, радіонавігаційні прилади і радіоапаратура дистанційного керування	6	72
6202 Пальта, півпальта, накидки, плащі ... для жінок або дівчат	64	74
8509 Машини електромеханічні побутові з умонтованим електродвигуном, крім пилососів ...	58	74
7323 Вироби столові, кухонні або інші побутові вироби та їх частини з чорних металів; ...	66	71
8517 Телефонні апарати, включаючи апарати телефонні для сотових мереж зв'язку ...	64	71
9506 Інвентар та обладнання для занять фізкультурою ...	57	71
8528 Монітори та проектори ... приймальна апаратура для телебачення ...	48	71
2927 Діазо-, азо- або азоксисполуки	61	69
6201 Пальта, півпальта, накидки, плащі ... для чоловіків або хлопців	59	69

8427 Автонавантажувачі з вилковим захватом ...	8	69
6405 Інше взуття	48	66
8447 Машини трикотажні ...	35	64
8464 Верстати для обробки каменю, кераміки, бетону, азбестоцементу ...	39	60
8481 Крани, клапани, вентиля та аналогічна арматура для трубопроводів ...	24	60
8512 Обладнання електроосвітлювальне або сигналізаційне ... яке використовуються на ... моторних транспортних засобах	27	59
8531 Електрообладнання звукове або візуальне сигналізаційне ...	35	58
2903 Галогеновані похідні вуглеводнів:	68	57
6403 Взуття на підшві з гуми, пластмаси, натуральної чи композиційної шкіри та з верхом з натуральної шкіри	27	57
8408 Двигуни внутрішнього згоряння поршневі з компресійним запалюванням ...	10	57
7229 Дріт з інших легованих сталей	42	56
8530 Електричне устаткування сигналізаційне, для забезпечення безпеки, контролю чи регулювання руху ...	25	56
2925 Сполуки, що містять функціональну карбоксимідну групу (включаючи сахарин та його солі) ...	49	54
7210 Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше, плакований, з гальванічним або іншим покриттям	48	55
8455 Стани прокатні та валки до них	41	54
8508 Пілососи	39	55
8545 Електроди вугільні, щітки вугільні, вугілля для ламп або гальванічних елементів ...	67	54
8477 Обладнання для обробки гуми чи пластмаси ...	32	53
8441 Обладнання для оправлення, включаючи брошурувальні машини	21	53
8449 Обладнання для виробництва або обробки фетру ...	26	52
8413 Насоси для рідин з витратоміром або без нього; механізми для підймання рідини	16	52
5407 Тканини з синтетичних комплексних ниток	40	51
2933 Сполуки гетероциклічні лише з гетероатомом (атомами) азоту	64	50
8529 Частини, призначені виключно або переважно для апаратури товарних позицій 8525 - 8528	30	49
8472 Інше обладнання конторське ...	34	48
3914 Смоли іонообмінні ...	39	47
7219 Прокат плоский з корозійностійкої (нержавіючої) сталі, завширшки 600 мм або більше	38	45
6110 Светри, пуловери, джемperi, кардигани, жилети та подібні вироби, трикотажні	38	44
8460 Верстати обдирно-шліфувальні, заточувальні, шліфувальні ...	14	44
3907 Поліацеталі, інші прості поліефіри (поліетери) та епоксидні смоли у первинних формах ...	35	43

8532 Конденсатори електричні постійні, змінні або підстроювальні	33	43
8706 Шасі з установленими двигунами для автомобілів ...	53	43
8533 Резистори електричні ...	34	42
3924 Посуд та прибори столові або кухонні ... з пластмас	34	42
7304 Труби, трубки і профілі порожнисті, безшовні з чорних металів (крім чавунного литва)	33	41
8461 Верстати поздовжньо-стругальні, поперечно-стругальні, довбальні ...	17	41
8414 Насоси повітряні або вакуумні, повітряні або інші газові компресори та вентилятори ...	16	41
8466 Частини та приладдя, призначені винятково або переважно для обладнання товарних позицій 8456 - 8465	8	40
8409 Частини, призначені виключно або переважно для двигунів товарної позиції 8407 або 8408	9	39
8523 Диски, стрічки, твердотільні енергонезалежні пристрої для зберігання інформації ...	31	38
8542 Електронні інтегровані схеми	18	38
6104 Костюми, комплекти, жакети, блейзери ... трикотажні, для жінок або дівчат	37	37
8511 Електроприлади для запалювання або пуску двигунів внутрішнього згоряння ...	26	37
8482 Підшипники кулькові або роликові	24	37
8430 Інші машини та механізми для переміщення, планування, профілювання, розроблення, вирівнювання, трамбування, ущільнення, виймання або буріння ґрунту ...	18	37
8456 Верстати для обробки різних матеріалів ... за допомогою лазерного або іншого світлового чи фотонного променя ...	28	35
3808 Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди ...	16	35
4011 Шини та покриття пневматичні гумові нові	25	34
8412 Інші двигуни та силові установки	12	34
8539 Електричні лампи розжарення або газорозрядні ...	28	33
6204 Костюми, комплекти, жакети, сукні, спідниці ... для жінок або дівчат	25	33
8448 Обладнання допоміжне для використання з машинами товарних позицій 8444, 8445, 8446, 8447 ...	8	33
8536 Електрична апаратура для комутації або захисту електричних кіл	17	32
8462 Машини ... для обробки металів шляхом об'ємного штампування ...	12	32
9403 Інші меблі та їх частини	25	31
8463 Інші верстати для обробки металів ...	19	30
8420 Каландри або інші валкові машини ...	8	31
8507 Акумулятори електричні ...	29	29
8443 Обладнання друкарське ... принтери, копіювальні апарати, факсимільні апарати ...	28	29
8474 Обладнання для сортування, просіювання, сепарації, промивання, подрібнення, розмелювання, змішування або перемішування ґрунту, каміння, руд ...	17	28

8424 Механічні пристрої ... для розбризкування або розпилення рідких чи порошкоподібних речовин ...	16	28
8442 Машини для підготовки або виготовлення пластин, циліндрів та інших друкарських елементів ...	11	28
8459 Верстати металорізальні ... для свердління, розточування, фрезерування ...	27	27
8439 Обладнання для виробництва маси з волокнистих целюлозних матеріалів	14	27
8483 Вали трансмісійні ... кривошипи ... коробки передач ...	10	26
8537 Пульти, панелі, консолі, столи, розподільні щити та інші основи ...	10	24
8453 Обладнання для підготовки, дублення та оброблення шкіри ...	10	23
6401 Водонепроникне взуття з підошвою і верхом з гуми або пластмаси ...	18	22
8431 Частини, призначені виключно або переважно для обладнання товарних позицій 8425 - 8430	14	22
8479 Машини та механічні пристрої спеціального призначення, в іншому місці не зазначені	10	22
4016 Інші вироби з вулканізованої гуми, крім твердої	7	22
8444 Машини для екструдуювання, витягування, текстурування або різання штучних текстильних матеріалів	16	21
8417 Печі та горна промислові або лабораторні, включаючи сміттєспалювачі, неелектричні	13	21
8440 Обладнання для опрацювання, включаючи брошурувальні машини	11	21
8480 Опoki для металолитварного виробництва ...	24	19
3801 Графіт штучний; графіт колоїдний або напівколоїдний; ...	59	18
8465 Верстати ... для обробки дерева, пробки, кістки, ебоніту ...	10	18
8421 Центрифуги, включаючи відцентрові сушарки ...	9	18
8437 Машини для очищення, сортування або калібрування насіння, зерна чи сухих бобових культур ...	18	17
6203 Костюми, комплекти, піджаки, штани ... для чоловіків або хлопців	17	17
6115 Колготки, панчохи, гольфи, шкарпетки і підслідники та інші панчішно-шкарпеткові вироби ...	11	17
8546 Ізолятори електричні з будь-яких матеріалів	11	17
8451 Обладнання ... для промивання, чищення, віджимання, сушіння, прасування, пресування ...	8	17
3922 Ванни, душі, умивальники, біде, унітази ... з пластмас	17	16
8446 Верстати ткацькі	11	16
8487 Частини обладнання, в іншому місці не зазначені ...	7	16
8422 Машини посудомийні; обладнання для миття або сушіння пляшок або інших ємкостей ...	6	16
8429 Самохідні бульдозери ... грейдери ... екскаватори ...	17	15
8484 Прокладки та аналогічні ущільнювачі з листового металу ...	9	15

8457 Центри оброблювальні, верстати агрегатні однопозиційні та багатопозиційні, для обробки металу	16	14
8544 Проводи ізольовані ... кабелі ... інші ізольовані електричні провідники ...	8	14
8419 Машини, обладнання промислове або лабораторне з електричним чи неелектричним нагріванням	7	14
2932 Сполуки гетероциклічні лише з гетероатомом (атомами) кисню	53	13
8436 Інше обладнання для сільського господарства ...	8	13
8402 Котли парові або інші парогенеруючі котли ...	3	13
8458 Верстати токарні ...	7	12
6109 Футболки, майки та інша натільна білизна, трикотажні	12	11
8538 Частини, призначені виключно або переважно для апаратури товарних позицій 8535, 8536 або 8537	11	11
8428 Інші машини та пристрої для підймання ... ліфти, ескалатори, конвеєри, канатні дороги ...	5	11
8432 Машини сільськогосподарські ...	4	11
8445 Машини для підготовки текстильного волокна ...	10	8
8547 Арматура ізолювальна для електричних машин, пристроїв або обладнання ...	4	6
8438 Обладнання для промислового приготування або виробництва харчових продуктів чи напоїв ...	3	8
8476 Автомати торговельні ...	18	6
8450 Машини пральні, побутові або для пралень ...	6	6
8475 Машини для складання електричних або електронних ламп ...	11	5
8403 Котли для центрального опалення ...	3	5
8410 Турбіни гідравлічні, колеса водяні та регулятори для них	2	5
8514 Печі та камери промислові або лабораторні, електричні	10	4
9619 Гігієнічні прокладки (підкладки) і тампони, дитячі пелюшки і підгузки та аналогічні вироби ...	5	4
8434 Установки і апарати доїльні та обладнання для обробки та переробки молока	3	4
8535 Електрична апаратура для комутації або захисту електричних кіл	3	4
8454 Конвертери, ливарні ковші і виливниці та ливарні машини, призначені для використання в металургії	2	3
8435 Преси, дробарки та аналогічні машини для виробництва вина, сидру, фруктових соків або аналогічних напоїв	2	3
8703 Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей ...	1	2
8404 Допоміжне обладнання для використання з котлами товарної позиції 8402 або 8403 ...	1	2
8406 Турбіни на водяній парі та інші парові турбіни	1	2
8433 Машини або механізми для збирання або обмолоту сільськогосподарських культур ...	1	2
8405 Газогенератори або генератори водяного газу	0	2
8418 Холодильники, морозильники та інше холодильне або морозильне обладнання, електричне або інших типів	13	1

8540 Лампи, трубки електронні з термокатодом, холодним катодом чи фотокатодом ...	12	1
8426 Суднові дерик-крани; підйимальні крани різних типів ...	11	1
8411 Двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни	0	1
8548 Залишки та брукт первинних елементів, первинних батарей та електричних акумуляторів ...	20	0
8416 Пальники топкові для рідкого палива, пальники розпиленого твердого палива або газу	1	0
8478 Обладнання для підготовки або обробки тютюну, в іншому місці не зазначене	0	0

Джерело: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Додаток 2

Частка імпорту з Китаю у внутрішньому споживанні (ЧІКВС) для окремих товарних груп (2017 р.)

Товарна група	Вироб- ництво	Екс- порт	Імпорт, усього	Імпорт з КНР	ЧІКВС, %
8424 Механічні пристрої для розбризкування або розпилення рідких чи порошкоподібних речовин, тис. шт.	534	133	929	863	93
847130 Машини автоматичного оброблення інформації портативні, тис. шт.	8	6	1215	1108	91
851610 Електричні водонагрівачі, тис. шт.	1445	440	1763	1389	79
8715 Коляски дитячі, тис. шт.	2	2	134	106	79
8432 Машини сільськогосподарські, садові або лісгосподарські для підготовки або оброблення ґрунту; котки для газонів або спортивних майданчиків, тис. шт.	36	19	122	110	79
851761 Базові станції для бездротового зв'язку, тис. шт.	1,3	0,2	10,4	8,9	78
64 Взуття, млн пар	22,3	12,8	48,8	44,3	76
4202 Саквояжі, чемодани, дорожні дамські сумки-чемоданчики, кейси для ділових паперів, портфелі, шкільні ранці, футляри та чохла для окулярів, біноклів, фото-, кіно- та відеокамер, для музичних інструментів, зброї, кобури та аналогічні чохла; сумочки дамські ..., млн шт.	2,0	0,1	7,6	7,2	77
843320 Інші косарки, включаючи тракторні навісні різальні механізми, тис. шт.	4	2	15	12	68
841459 Інші вентилятори (крім настільних, підлогових, настінних, віконних, стельових або дахових з електричним двигуном потужністю не більш як 125 Вт), тис. шт.	608	210	1369	1035	59
6201 Пальта, півпальта, накидки, плащі, анораки (включаючи лижні куртки), куртки для чоловіків або хлопців, тис. шт..	862	662	1187	821	59
6202 Пальта, півпальта, накидки, плащі, анораки (включаючи лижні куртки), куртки та подібні вироби для жінок або дівчат, тис. шт.	1107	716	1276	940	56
870190 Трактори інші (крім тракторів, які керуються трактористом, що йде поруч, тракторів гусеничних, тракторів колісних для напівпричепів), тис. шт.	3	1	27	16	54
852352 Smart-картки, млн шт.	16,8	11,8	38,7	23,3	53
5407 Тканини з ниток синтетичних комплексних, млн кв .м	12	4	260	132	49

850940 Подрібнювачі харчових продуктів та міксери; соковижималки для фруктів або овочів, <i>тис. шт.</i>	1239	42	2127	1566	47
851660 Інші печі; електроплити кухонні, електроплитки, варочні електрокотли; грилі та ростери, <i>тис. шт.</i>	238	23	705	325	35
84146 Шафи витяжні з найбільшим горизонтальним розміром, що не перевищує 120 см, <i>тис. шт.</i>	75	64	174	45	24
3924 Посуд столовий і кухонний, інші вироби домашнього вжитку та вироби для туалетних кімнат, з пластмас, <i>тис. т</i>	8,0	3,3	9,1	3,8	18
85311 Пристрої електричні сигналізаційні для захисту від крадіжки або пожежі та аналогічні пристрої, <i>тис. шт.</i>	2203	786	294	171	10
845010 Машини пральні побутові, <i>тис. шт.</i>	326	208	543	43	7
870790 Кузови інші, <i>шт.</i>	1349	147	1845	176	6
9028 Лічильники подачі або виробництва газові, рідин чи електроенергії, в тому числі калібрувальні, <i>тис. шт.</i>	2640	815	491	114	5
853910 Лампи герметичні спрямованого світла, <i>тис. шт.</i>	73	8	5	1	1
870422 Засоби автотранспортні вантажні нові з повною масою транспортного засобу понад 5 т, але не більш як 20 т, <i>шт.</i>	300	42	1926	21	1
870421 Моторні транспортні засоби для перевезення вантажів, дизельні, з повною масою транспортного засобу не більш як 5 т, крім позашляховиків, <i>шт.</i>	54	7	23172	82	0
8702 Моторні транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, включаючи водія, <i>шт.</i>	938	21	1355	4	0
843351 Комбайни зернозбиральні, <i>шт.</i>	70	19	3229	0	0
870530 Автомобілі пожежні, <i>шт.</i>	165	0	22	0	0

Джерела: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Статистичний щорічник України / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Виробництво промислової продукції за видами / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; розрахунки автора.

Додаток 3

Показники інноваційної діяльності галузей переробної промисловості України

Показник	Промисловість	Переробна промисловість	виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	виробництво коксу та продуктів нафто перероблення	виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних	виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і	виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	виробництво електричного устаткування	виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних	виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування
<i>Кількість промислових підприємств, од.</i>															
• 2014	10010	8395	1990	622	1104	32	312	76	1217	799	209	276	615	233	910
• 2015	4767	3857	984	304	297	21	163	61	530	371	104	170	332	165	355
• 2016	4421	3525	901	310	289	22	156	57	461	336	90	147	293	154	309
• 2017	4699	3770	938	323	321	22	168	65	517	366	100	155	305	169	321
<i>У тому числі займалися інноваційною діяльністю, од.</i>															
• 2014	1609	1449	334	82	134	8	76	29	158	138	71	64	155	69	131
• 2015	824	751	178	40	36	6	44	29	68	65	39	48	87	61	50
• 2016	834	745	170	48	41	7	37	29	81	73	36	36	77	64	46
• 2017	759	680	167	28	45	3	42	35	56	69	34	39	69	51	42
• 3 з них витрачали кошти на															
– внутрішні НДР, од.															
• 2014	189	185	15	7	2	-	13	10	9	23	23	14	35	22	12
• 2015	151	145	13	2	2	-	9	13	7	13	18	14	25	25	4
• 2016	232	222	19	11	5	-	17	16	18	21	28	11	35	31	10
• 2017	130	123	12	1	1	-	8	16	7	9	15	14	18	20	2
– зовнішні НДР, од.															
• 2014	94	79	8	1	-	2	7	9	3	15	5	5	10	8	6
• 2015	70	57	7	-	-	2	4	9	2	11	2	4	10	4	2
• 2016	103	93	11	4	3	2	8	13	9	18	3	4	10	6	2
• 2017	62	52	3	-	1	1	2	13	3	9	3	4	7	5	1
– придбання обладнання, машин та програмного															

забезпечення, <u>од.</u>															
• 2014	993	870	203	56	92	4	42	15	106	78	39	37	81	34	83
• 2015	467	414	92	26	23	4	17	15	45	40	18	22	46	35	31
• 2016	590	513	128	36	33	5	22	17	57	53	15	21	51	42	33
• 2017	500	434	109	21	33	1	22	15	40	48	20	22	45	33	25
– придбання інших зовнішніх знань															
• 2014	83	71	15	3	-	1	5	4	4	7	3	5	5	2	17
• 2015	32	25	6	1	-	-	2	2	-	1	-	2	3	4	4
• 2016	74	70	14	6	5	-	8	2	3	10	2	6	8	1	5
• 2017	43	40	6	-	-	-	2	6	2	4	2	4	7	3	4
– інше															
• 2014	140	128	19	5	7	4	9	5	14	10	5	11	20	15	4
• 2015	210	193	45	9	8	2	16	9	17	16	8	15	19	20	9
• 2016	368	343	93	19	14	2	24	16	29	28	15	15	33	32	23
• 2017	173	160	37	9	3	2	15	12	9	10	11	9	19	16	8
– навчання та підготовку персоналу															
• 2014	319	293	81	12	21	1	19	13	21	22	12	11	36	16	28
– ринкове запровадження інновацій															
• 2014	79	78	16	3	1	1	7	5	1	4	3	4	16	10	7
Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності за видами економічної діяльності, тис. грн.															
• Усього															
• 2014	7695892,3	6776293,0	2173609,8	94637,4	318712,3	29818,9	194348,4	815726,7	200324,4	466573,8	140673,2	176915,4	1107993,3	841515,2	215444,2
• 2015	13813674,4	13171458,8	1540271,7	40469,7	143598,0	26894,4	130882,0	1589386,6	127713,0	7901345,5	183824,7	185685,3	747712,7	471636,8	82038,4
• 2016	23229458,1	21236095,5	2186483,3	75473,5	517545,9	123967,2	87381,8	653431,2	678501,4	14478748,6	157523,8	244397,8	1177254,5	711357,2	144029,3
• 2017	9117547,2	7854525,7	1401995,5	96825,3	513673,9	12178,9	275822,4	790540,8	458131,1	953248,9	137712,3	633589,0	1230220,8	1280364,2	70222,6
• У тому числі на															
– внутрішні НДР															
• 2014	1221435,6	1209027,6	157419,1	33528,1	7517,1	-	43477,8	146383,8	3527,3	51727,9	109706,3	65388,4	413471,1	167152,2	9728,5
• 2015	1834084,6	1819319,9	82820,6	9586,1	3096,0	-	55100,0	861566,3	672,5	15046,4	96550,4	124420,9	411925,8	151256,2	7278,7
• 2016	2063744,9	1554137,3	10973,6	9496,7	3965,2	-	11184,5	374077,0	51320,1	36616,5	91282,4	159877,3	584556,3	219044,0	1743,7
• 2017	1941267,6	1673787,0	5625,6	-	174997,1	328545,2	68126,2	55901,5	99916,5	258313,5	458061,2	211482,8	...
– зовнішні НДР															
• 2014	533104,2	506905,1	3555,7	25,0	-	1436,9	3929,2	73410,7	71,9	5021,1	1057,0	4559,7	25339,6	370128,0	18370,3

• 2015	205377,3	188034,7	3500,0	-	-	955,4	5793,8	65059,1	854,7	6184,7	524,4	2699,7	28192,2	732270,6	1000,1
• 2016	394049,0	355034,1	1214,2	254,8	629,2	2335,8	1918,1	58230,7	3424,6	135673,3	10615,0	3138,0	32268,7	105091,4	240,3
• 2017	228488,8	201694,8	2816,2	-	23283,2	1179,3	8202,1	1580,6	26321,2	33448,7	100266,6	...
– придбання машин, обладнання та програмного забезпечення															
• 2014	5115338,1	4388938,5	1872952,2	58488,1	290100,2	7818,6	93978,1	524923,3	176854,7	279458,9	26226,1	82762,7	628519,0	162091,7	184764,9
• 2015	11141256,4	10735571	1328440,5	30241,2	124480,6	5278,0	40295,1	569622,9	119038,1	7868031,1	69748,8	37732,1	284134,4	185940,5	72587,7
• 2016	19829026,5	18438710,1	1977792,9	61204,6	476665,5	121207,8	43189,2	141935,2	564637,4	13980968,1	51583,0	74017,2	518780,5	302215,0	124513,7
• 2017	5898842,9	5251153,5	1112913,8	84555,4	503758,8	...	58724,3	312295,5	360968,9	877819,9	31810,6	245688,7	682095,6	911775,5	67938,6
– придбання інших зовнішніх знань															
• 2014	47235,4	32922,0	740,4	3,5	-	4,5	21763,6	1119,6	134,7	118,3	72,0	3690,0	4253,0	29,2	993,2
• 2015	84909,9	10494,1	1171,6	7,9	-	-	778,9	2057,5	-	19,0	-	1019,2	4536,2	348,0	555,8
• 2016	64212,4	49603,0	1801,1	42,5	93,7	-	2123,4	2538,9	191,0	5487,3	516,0	1124,0	4750,7	24420,0	6514,4
• 2017	21827,6	21717,1	862,0	-	-	-	...	5145,3	...	1447,3	...	5082,5	4613,6	195,0	1069,5
– інше															
• 2014	778779,0	638499,8	138942,4	2592,7	21095,0	20558,9	31199,7	69889,3	19735,8	130247,6	3611,8	20514,6	36410,6	142114,1	1587,3
• 2015	548046,2	418039,1	124339,0	634,5	16021,4	20661,0	28914,2	91080,8	7147,7	12064,3	17001,1	19813,4	18924,1	60821,5	616,1
• 2016	878425,3	838611,0	194701,5	4474,9	36192,3	423,6	28966,6	76649,4	58928,3	320003,4	3527,4	6241,3	36898,3	60586,8	11017,2
• 2017	1027110,3	706173,3	279777,9	...	20,2	...	39714,1	121271,6	...	9878,1	...	98183,1	52001,7	56644,3	583,5
<i>Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності за джерелами за видами економічної діяльності, тис. грн.</i>															
• Усього															
• 2014	7695892,3	6776293,0	2173609,8	94637,4	318712,3	29818,9	194348,4	815726,7	200324,4	466573,8	140673,2	176915,4	1107993,3	841515,2	215444,2
• 2015	13813674,4	13171458,8	1540271,7	40469,7	143598,0	26894,4	130882,0	1589386,6	127713,0	7901345,5	183824,7	185685,3	747712,7	471636,8	82038,4
• 2016	23229458,1	21236095,5	2186483,3	75473,5	517545,9	123967,2	87381,8	653431,2	678501,4	14478748,6	157523,8	244397,8	1177254,5	711357,2	144029,3
• 2017	9117537,2	7854525,7	1401995,5	96825,3	513673,9	12178,9	245822,4	790540,8	458131,1	953248,9	137712,3	633589,0	1230220,8	1280364,2	70222,6
• У тому числі за рахунок коштів															
– власних															
• 2014	6540272,0	5654976,7	1768501,9	89121,7	310648,4	29818,9	142536,2	796526,0	136302,6	436510,5	71890,6	172844,3	1	43693,3	467494,0
• 2015	13427034,7	12832922,6	1476576,5	40263,4	143562,0	26894,4	59212,2	1554430,6	127146,6	7891688,5	126084,7	185289,5	723961,1	402691,8	75121,3
• 2016	22035970,7	20239005,9	1771446,3	69300,5	363272,8	123967,2	87381,8	648454,2	652106,2	14264074,1	129865,9	244267,8	1164428,9	587002,9	133437,3
• 2017	7704114,4	6557826,7	1274337,9	...	405152,3	12178,9	106479,6	787171,1	...	673217,3	108037,6	...	1120799,5	1139854,8	...
– державного бюджету															
• 2014	344063,7	343888,2	0,4	-	-	-	-	-	2079,3	3975,0	2803,0	-	500,0	334530,5	-
• 2015	55141,2	47525,2	5,3	206,3	-	-	15750,4	-	-	-	31167,4	395,8	-	-	-

• 2016	178965,0	142763,7	-	467,0	171,1	-	-	1000,0	-	125710,0	5040,5	-	-	10375,1	-
• 2017	227290,5	226705,5	-	-	-	-	...	-	-	...	-	-	-
– місцевих бюджетів	5729,0	65,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	65,0	-	-
• 2014															
• 2015	38361,9	386,6	280,0	-	-	-	-	-	-	106,6	-	-	-	-	-
• 2016	99159,4	8268,0	6494,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1774,0
• 2017	95584,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
– позабюджетних фондів															
• 2014	32855,2	32585,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2055,2	30530,0	--	
• 2015	1403,0	1403,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1403,0	-	-
– вітчизняних інвесторів															
• 2014	8197,1	-	-	570,2	-	-	-	-	41,6	1973,6	-	3107,0	2504,7	-	-
• 2015	74277,6	74277,6	-	-	-	-	-	-	323,4	11,7	2436,8	-	2560,7	68945,0	-
• 2016	134385,5	134385,5	2050,8	-	-	-	-	-	298,0	3571,6	11238,6	-	3247,3	113979,2	-
• 2017	273086,8	271391,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
– іноземних інвесторів															
• 2014	138688,0	135111,8	380,0	-	349,3	-	2546,0	-	-	14172,7	64006,0	-	53757,8	-	-
• 2015	58633,0	58633,0	1638,0	-	-	-	15353,1	-	-	27,2	22826,8	-	18787,9	-	-
• 2016	23397,8	17997,3	6525,0	-	-	-	-	-	-	-	11378,8	-	93,5	-	-
• 2017	107773,0	...	-	...	-	-	-	-	-	-	-	-	-
– кредитів															
• 2014	561149,6	536531,3	403218,3	5515,7	365,1	-	-	19200,7	61942,5	11874,0	-	4071,1	4000,0	-	26343,9
• 2015	113742,0	113023,8	61771,9	-	-	-	-	34956,0	-	9511,5	-	-	-	-	6784,4
• 2016	626018,5	582542,7	374967,2	5706,0	150464,9	-	-	3977,0	26097,2	3027,6	-	-	9484,8	-	8818,0
• 2017	594464,5	593615,6	113290,7	-	108521,6	-	-	-	...	-	-	...
– інших															
• 2014	64937,7	64937,7	1509,2	-	6879,3	-	49266,2	-	-	-	-	-	815,0	6456,0	12,0
• 2015	45081,0	43287,0	-	-	36,0	0	40566,3	-	243,0	-	1309,0	-	1000,0	-	132,7
• 2016	131561,2	111132,4	25000,0	-	3637,1	-	-	-	-	82365,3	-	130,0	-	-	-
• 2017	115223,3	92089,3	...	-	-	-	-	-	-	-	-
Кількість підприємств, що впроваджували інновації, од.															
• Усього															
• 2014	1208	1131	265	60	92	3	58	25	112	110	62	57	126	61	100
• 2015	723	675	165	38	29	3	36	28	62	54	38	41	80	56	45
• 2016	735	667	154	39	35	7	30	27	70	72	35	30	70	59	39

• 2017	672	610	158	24	40	2	33	31	52	60	29	32	61	50	38
• У тому числі															
– впроваджували інноваційні процеси															
• 2014	614	555	113	42	52	-	26	9	58	56	26	25	58	33	57
• 2015	400	361	80	24	21	1	16	13	39	36	18	19	36	30	28
• 2016	526	464	110	34	33	5	22	12	50	53	18	16	45	39	27
• 2017	456	399	98	22	32	1	16	10	39	44	15	22	39	33	28
– з них маловідходні, ресурсозберігаючі															
• 2014	459	421	91	34	36	-	21	9	43	41	19	22	42	27	36
• 2015	155	136	23	6	1	1	7	3	13	17	8	11	20	18	8
• 2016	235	205	41	12	15	3	12	3	23	28	9	7	25	16	11
• 2017	198	171	42	6	13	-	6	3	21	27	8	10	14	13	8
– впроваджували інноваційні види продукції															
• 2014	600	591	134	26	30	2	34	21	48	55	37	34	79	38	53
• 2015	414	403	93	12	12	1	23	18	28	36	28	28	56	42	26
• 2016	529	507	115	19	21	3	26	24	50	58	31	27	59	48	26
• 2017	358	347	89	6	16	-	23	21	23	32	16	20	46	38	17
– з них нові для ринку															
• 2014	137	137	24	3	6	1	5	1	8	13	13	10	23	15	15
• 2015	114	111	18	2	2	1	3	5	6	7	14	13	22	13	5
• 2016	166	160	32	5	6	2	5	8	15	15	14	13	19	19	7
• 2017	90	89	19	1	1	-	2	4	7	7	8	9	17	11	3
<i>Кількість підприємств, що впроваджували організаційні інновації, од.</i>															
• 2014	125	114	23	3	9	-	6	4	9	12	1	7	22	7	11
<i>Кількість підприємств, що впроваджували маркетингові інновації, од.</i>															
• 2014	157	151	42	7	16	1	9	4	8	11	5	7	18	12	10
<i>Кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах, од.</i>															
Усього															
• 2014	1743	1518	231	59	65	-	88	28	71	320	50	69	358	113	66
• 2015	1217	1126	116	45	28	1	35	55	56	122	54	38	308	193	75
• 2016	3489	1804	275	62	77	23	56	37	135	389	39	25	353	261	72
• 2017	3489	1804	275	62	77	...	56	37	135	389	39	25	353	261	72
У тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих															
• 2014	447	406	44	19	12	-	12	1	26	87	22	24	117	27	15

• 2015	458	394	41	9	1	1	18	9	22	41	15	25	146	52	14
• 2016	748	643	96	21	28	14	35	7	73	122	18	13	81	93	42
• 2017	748	643	96	21	28	...	35	7	73	122	18	13	81	93	42
<i>Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції на промислових підприємствах, од.</i>															
• Усього															
• 2014	3661	3602	723	106	99	16	319	118	145	354	103	221	928	142	328
• 2015	3136	3080	455	72	519	15	126	116	112	324	112	138	718	214	159
• 2016	4139	3968	885	118	93	196	130	182	237	482	86	96	1041	288	134
• 2017	2387	2366	563	30	31	-	117	187	112	129	48	83	571	289	206
• 3 них															
– нові для ринку															
• 2014	540	540	113	30	6	6	11	18	21	33	48	73	82	39	60
• 2015	548	533	68	15	2	2	15	34	28	37	65	68	130	57	12
• 2016	978	891	191	33	8	113	29	47	68	77	37	43	100	100	45
• 2017	477	475	80	-	...	49	40	37	20	45	92	55	43
– машини, устаткування, апарати, прилади															
• 2014	1314	1263	26	6	1	-	-	-	6	140	71	155	726	53	79
• 2015	966	923	26	12	2	-	-	5	5	109	68	118	463	86	29
• 2016	1305	1213	37	7	13	-	3	4	43	92	69	58	771	101	15
• 2017	751	745	54	-	...		15	58	46	68	346	121	21
• з них нові для ринку															
• 2014	252	252	-	5	-	-	-	-	-	17	31	59	73	21	46
• 2015	310	298	10	-	-	-	-	-	1	20	34	62	119	43	9
• 2016	291	226	17	-	1	-	-	-	22	20	27	29	72	37	1
• 2017	229	229	...	-	-	-	-	-	...	27	20	41	81	53	-
<i>Кількість промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, од.</i>															
• Кількість промислових підприємств, що реалізували промислову продукцію															
• 2014	10010	8395	1990	622	1104	32	312	76	1217	799	209	276	615	233	910
• 2015	4767	3857	984	304	297	21	163	61	530	371	104	170	332	165	355
• 2016	4416	3521	900	310	289	22	155	57	460	336	90	147	292	154	309
• 2017	4699	3770	938	323	321	22	168	65	517	366	100	155	305	169	321

• Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію															
• 2014	905	886	220	34	61	3	52	25	84	82	52	49	104	51	69
• 2015	570	556	143	21	22	2	31	25	45	44	32	40	67	51	33
• 2016	632	603	144	24	27	3	33	27	56	65	32	29	70	57	36
• 2017	450	438	117	11	22	1	25	29	35	39	23	24	48	40	24
• У тому числі															
– продукцію, що була новою для ринку															
• 2014	213	212	35	4	8	1	12	7	15	15	27	15	33	19	21
• 2015	142	140	23	2	3	1	4	7	8	8	13	17	26	17	11
• 2016	182	177	36	6	6	2	4	6	15	16	14	14	24	24	10
• 2017	124	121	25	3	4	1	3	8	10	9	11	11	19	13	4
– продукцію, що була новою тільки для підприємства															
• 2014	787	769	209	34	54	3	43	22	76	74	39	39	81	40	55
• 2015	490	477	135	20	19	2	30	22	40	41	19	30	51	40	28
• 2016	503	478	116	21	23	2	30	24	48	53	19	20	55	40	27
• 2017	377	366	102	10	19	1	24	25	29	35	14	16	38	32	21
<i>Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн.</i>															
• Усього															
• 2014	25669001,9	25543113,4	6293927,3	283843,2	602528,7	4456694,8	1756251,1	853189,8	1309054,8	2728256,0	778802,2	752375,5	3062694,1	2310615,2	354880,7
• 2015															
• 2016															
• 2017	17714244,9	17234003,6	4711870,8	344203,2	378521,3	...	502246,4	476527,0	1158619,8	3656039,8	397388,9	750668,0	2010456,2	2555822,7	162029,4
• Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції															
– продукцію, що була новою для ринку															
• 2014	7066300,6	7044766,6	818323,6	29723,0	12679,3	24050,8	1046614,8	366016,0	727371,8	156532,0	610938,4	485817,5	897726,5	1800738,2	68234,7
• 2015															
• 2016															
• 2017	4484596,0	4459035,2	436250,4	15625,8	11177,4	...	43747,8	17193,9	793616,2	913183,0	99110,2	463268,9	1182662,4	432487,1	22308,5

– продукцію, що була новою тільки для підприємства															
• 2014	18602701,3	18498346,8	5475603,7	254120,2	589849,4	4432644,0	709636,3	487173,8	581683,0	2571724,0	167863,8	266558,0	2164967,6	509877,0	286646,0
• 2015															
• 2016															
• 2017	13229648,9	12774968,4	4275620,4	328577,4	367343,9	...	458498,6	459333,1	365003,6	2742856,8	298278,7	287399,1	827793,8	2123335,6	139720,9
<i>Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукції за межі України, од.</i>															
• 2014	295	293	47	6	25	2	16	7	21	30	19	27	51	23	19
• 2015															
• 2016															
• 2017	179	178	37	4	11	-	13	5	14	16	10	15	28	15	10
<i>Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України, тис. грн.</i>															
• 2014	7486442,7	7479139,9	621340,1	20423,7	195824,5	74063,8	351162,1	57182,6	210578,7	1508932,2	523947,0	525705,2	2509821,8	688660,2	191498,0
• 2015															
• 2016															
• 2017	5518834,9	5466220,3	335826,5	86010,3	67372,3	-	61599,4	17243,5	409262,8	2572535,8	260091,2	371477,1	733594,6	509645,2	41561,6
<i>Кількість придбаних нових технологій, од.</i>															
– в Україні															
• 2014	426	327	36	1	30	-	21	32	11	22	6	12	110	27	19
• 2015															
• 2016															
• 2017	832	689	88	8	42	...	28	44	21	120	24	20	178	48	42
– за межами України															
• 2014	117	112	25	6	13	-	2	11	1	8	-	-	7	36	3
• 2015															
• 2016															
• 2017	129	123	11	6	18	-	...	5	6	41	-	...	13	8	...
<i>Кількість переданих нових технологій, од.</i>															
– в Україні															
• 2014	28	28	-	-	7	-	-	20	-	-	-	-	-	1	-
• 2015															
• 2016															
• 2017	59	46	...	-	...	-	-	...	-	-	-	-

– за межі України															
• 2014	8	8	2	-	4	-	-	-	-	-	1		-	-	1
• 2015															
• 2016															
• 2017	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 257 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність: стат. зб. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 178 с.

Наукове видання

Осташко Тамара Олексіївна
Олефір Володимир Костянтинович
Венгер Віталій Васильович
Бойко Олена Миколаївна

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ
СФЕР ДІЯЛЬНОСТІ ТА РИНКІВ**
у 4 частинах

Частина 2

**ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА: ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ
УКРАЇНИ В ІНІЦІАТИВІ
«ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ»**

Монографія

За редакцією д-ра екон. наук,
чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко

Редактори *І.І.Бажал, А.К.Кокошко*
Оригінал-макет *С.В.Чимбай*
Підписано у світ 20.07.2020 р.
Об'єм даних 3,41Мб

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011
тел. (044) 254-20-36, факс (044) 280-88-69
E-mail: eip@ief.org.ua